

СТІВЕН
КІНГ

ЗЕЛЕНА МИЛЯ

CTIBEH
KIHГ

**STEPHEN
KING**

THE GREEN MILE

A NOVEL

СТІВЕН
КІНГ

ЗЕЛЕНА МИЛЯ

РОМАН

УДК 821.111(73)
К41

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
King S. *The Green Mile : A Novel* / Stephen King. —
London : Orion, 2005. — 480 p.
Переклад з англійської *Олени Любенко*

Обережно! Ненормативна лексика!

Дизайнер обкладинки *IvanovITCH*

Літературно-художнє видання

КІНГ Стівен

Зелена миля

Роман

Керівник проекту *М. Г. Шакура*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *Є. І. Доценко*
Художній редактор *Ю. О. Дзекунова*
Технічний редактор *В. Г. Євлахов*
Коректор *М. М. Куценко*

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля». Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а. E-mail: corp@bookclub.ua

ISBN 978-617-12-4373-6 (PDF)
ISBN 978-0-7528-6433-4 (англ.)

© Stephen King, 1996
© Hemiro Ltd, видання українською мовою, 2018
© Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», переклад і художнє оформлення, 2018

ВСТУП

У мене періодично бувають напади безсоння (людей, що читали хроніку пригод Ральфа Робертса¹, цей факт нітрохи не здивує), тож для тих ночей, коли сон мене вперто не бере, я намагаюся тримати напохваті якусь історійку. Я розповідаю їх собі, коли лежу в темряві, записую подумки так само, як писав би на машинці чи текстовому процесорі: часто повертаюся, замінюю слова, додаю думки, витираю підрядні речення, складаю діалоги. Щоночі, перш ніж забутись сном, я починаю спочатку й просуваюся трохи далі, ніж напередодні. На п'яту чи шосту ніч я вже зазвичай маю в голові чималі кавалки прози, вивчені напам'ять. На перший погляд, це трохи божевільно, проте насправді заспокоює... а як спосіб згаяти час, то й узагалі дасть неабиякої фори підрахунку овець.

Історії ці врешті-решт зношуються, так само, як книжка, перечитана десятки разів. («Викинь це й купи собі нове, Стівене, — бувало, радила мені мати, кинувши роздратований погляд на мій улюблений комікс чи книжку в паперовій обкладинці. — Це вже пошарпане ганчір'я».) Отоді настає час шукати нову історію, і під час чергового кола без сну я лежу й сподіваюся, що вона скоро вигулькне, бо безсонні години — то довгі години.

1992-го чи 93-го я трудився над казкою на ніч, що називалася «Обман зору». Йшлося в ній про чоловіка, засудженого на смерть, чорношкірого велетня, який із наближенням

¹ Персонаж роману Стівена Кінга «Безсоння». (Тут і далі прим. перекл.)

дати виконання вироку раптом починає впритул цікавитися всілякими фокусами й жонглюванням. Оповідь мала йти від першої особи, старого тюремного «активіста»¹, який пхав свій візок із книжками в'язничними корпусами, а ще продавав цигарки, різний дріб'язок і маленькі цікавинки на зразок тоніка для волосся й літачків із воскованого паперу. Наприкінці оповідки, перед самою його стратою, я хотів, щоб велетенський в'язень, Люк Коффі, показав фокус із самозникненням.

Ідейка була добра, але щось мені в тій історії муляло. Я й так до неї підходив, і с'як, сотню різних способів перепробував, але все одно було щось не те. Приписав оповідачу ручну мишу, що каталася верхи на його візку, думав, це допоможе, але не допомогло. Найкращий там був початок: «Це сталося 1932 року, коли тюрма штату ще була в Еванс-Нотчі... й електричний стілець там, звісно, був теж. Ув'язнені звали його Старим Іскруном». Мені здавалося, що це добре, а все інше — ні. Нарешті я покинув Люка Коффі та його зникомі монетки на користь оповідки про планету, де люди чомусь перетворювалися на канібалів, коли дощило... і вона мені досі в кайф, тому руки геть, чуєте?

А потім, десь за півтора року, ідея зі смертником повернулася до мене, тільки вже під іншим кутом — а що, подумав я, коли цей здоровань буде якимсь цілителем, а не фокусником-початківцем, — простаком, засудженим до смерті за вбивства, яких він не тільки не скоював, а навпаки — намагався вбитих оживити?

Та історія була надто гарна, щоб прокручувати в голові перед сном, хоч я й почав її в темряві — відродив перший абзац майже слово в слово, а перший розділ розповів подумки, перш ніж засісти за писання. Оповідач замість активіста став наглядачем камер смертників, Люк Коффі

¹ В'язень, що користується довірою адміністрації та виконує різні доручення.

перетворився на Джона Коффі (знімаючи капелюха перед Вільямом Фолкнером, чия Христова фігура — Джо Крістмас), а миша стала... ну, Містером Джинглзом.

Оповідка була добра, я це від самого початку знав, але писати її було надзвичайно важко. У моєму житті відбувалися інші події, з якими було наче легше (одна з них — сценарій для міні-серіалу «Сяйво»), і за «Зелену милю» я тримався кінчиками пальців. Відчуття було таке, наче створюю світ майже з нуля, бо я практично нічого не знав про життя в камерах смертників на крайньому Півдні в часи Великої депресії. Зарадити цьому, звісно, можна було — узявшись збирати інформацію, але я подумав, що це може вбити крихке відчуття дива, яке я відкрив у своїй оповіді. Якась частка мого ества від самого початку знала, що насправді мені потрібна була не реальність, а міф. Тож я наполегливо простував далі, накопичував слова й сподівався іскри, розпалу, осяяння, будь-якого різновиду банального чуда.

Диво прийшло факсом від Ральфа Вічінанзи, мого агента з продажу авторських прав за кордон, який порозмовляв із британським видавцем про форму роману в частинах, яку експлуатував століття тому Чарльз Діккенс. Ральф запитав — поблажливим тоном людини, яка не вірить у те, що ідея буде плідною, — чи не цікавить мене нагода випробувати перо в такому. Чорт, я аж підскочив. Ухопився руками й ногами. Бо миттю зрозумів, що, погодившись на такий проект, ніде не дінуся й муситиму закінчити «Зелену милю». Отож, почувачись римським солдатом, який підпалює міст через Рубікон, я зателефонував Ральфові й попросив його укласти угоду. Він уклав, решту ви знаєте. Джон Коффі, Пол Еджкомб, Брутал Говелл, Персі Ветмор... — усі вони перебрали на себе владу і вдихнули в цю історію життя. Це було невимовно круто.

«Зелену милю» зустріли з таким магічним ентузіазмом, якого я ніколи не сподівався; власне, я вважав, що

з комерційного погляду вона може виявитися провальною. Відгуки читачів були чудові, і цього разу їм вторували майже всі критики. Гадаю, значну частку популярності цієї книжки зумовили проникливі поради моєї дружини, а комерційним успіхом великою мірою завдячую сумлінній праці людей у видавництві «Dutton Signet».

Однак сам досвід писання був моїм, і лише моїм. Я працював, як каторжний, намагаючись вкластися в божевільний видавничий графік і водночас вибудувати книжку так, щоб кожна частина мала власну міні-кульмінацію, сподіваючись, що всі сюжетні лінії зйдуться, і знаючи, що інакше мене повісять. Раз чи два стало цікаво, чи Чарльз Дікенс у ті часи так само просто сподівався, що всі питання, порушені в сюжеті, розв'яжуться самі. Мені здається, так. На щастя для нього, Бог чимало зерна підсипав старенькому Чарльзу на ниві таланту.

Пам'ятаю, раз чи два я подумав, що засмічую землю позаду себе обурливими анахронізмами, але їх виявилось на диво небагато. Навіть той «гаряченький комікс» із моряком Попаєм та Олів Ойл був щирою правдою: одразу після публікації частини 6-ї хтось надіслав мені копію точно такого коміксу, виданого десь 1927 року. На одній пам'ятній смугі Вімпі шпільить Олів і водночас жере гамбургер. Чорт, людській уяві немає меж, правда?

Після успішної публікації «Зеленої милі» почалися обговорення, чи не видати її окремим романом. Друкування частинами для мене й деяких читачів було доволі накладним, бо ціна, як за зібрання в м'яких обкладинках, надто кусалася: близько дев'ятнадцяти доларів за всі шість випусків (якщо купувати в комісійній крамниці, то набагато дешевше). Тож коробковий набір ніколи не здавався ідеальним варіантом. А ця книжка, комерційне видання в паперовій обкладинці, доступне за більш розумною ціною, здавалася ідеальною. Отож, ось вона — практично без змін

після першої публікації (хоча той момент, де Персі Ветмор у гамівній сорочці піднімає руку, щоб стерти піт з обличчя, я все-таки виправив).

На певному етапі я хотів повністю її переглянути, перетворити на роман, яким вона не змогла стати в цьому форматі, й перевидати. Та доки той час не настав, досить і цього. Я тішуся, що так багато читачів уподобали цю книжку. І, ви знаєте, непогана казочка на ніч вийшла, врешті-решт.

Стівен Кінг
Бенґор, штат Мейн
6 лютого 1997 року

ПЕРЕДМОВА. ЛИСТ

27 жовтня 1995 року

Дорогий Постійний читачу!

Життя — примхлива річ. Історія, що починається в цій маленькій книжечці, існує в такому вигляді завдяки випадковій ремарці агента з продажу нерухомості, якого я ніколи не бачив на власні очі. Це сталося рік тому, на Лонг-Айленді. Ральф Вічінанза, мій давній друг і бізнес-партнер (він переважно продає права на іноземні публікації моїх книжок і оповідань), щойно орендував там будинок. Ріелтор зауважив, що будинок «наче зійшов зі сторінок роману Чарльза Діккенса».

Та ремарка все не йшла Ральфу з голови, коли він запросив до себе першого гостя, британського видавця Малкольма Едвардса. Він повторив її Едвардсу, і вони розбалакалися про Діккенса. Едвардс згадав, що багато своїх романів Діккенс публікував частинами: або як вкладення в журнали, або окремо, книжечками (це слово, книжка-менша-за-середню, завжди озивалося в мені відчуттям камерності й дружньої приязні). Деякі романи, додав Едвардс, було насправді написано й переглянуто вже напередодні публікації; романістом, який явно не боявся дедлайнів, — ось ким був Чарльз Діккенс.

Діккенсові романи з продовженням були шалено популярні; власне, їхня популярність була така величезна, що один із них спричинив трагедію в Балтиморі. Великий

гурт фанатів Діккенса скупчився на пристані, очікуючи прибуття англійського судна з примірниками останньої частини «Крамниці старожитностей» на борту. Історія мовить, що кілька нездалих читачів у тисняві попадали у воду й потопилися.

Не думаю, що Малкольм чи Ральф хотіли, аби хтось утопився, але їм було цікаво, що буде, якщо перенести формат серійної публікації в сучасні умови. Тієї миті жоден із них не здавав собі справи, що таке вже траплялося (насправді під сонцем немає нічого нового) принаймні двічі. Том Вулф опублікував першу чернетку свого роману «Багаття марнославства» в журналі «Роллінг Стоун», а Майкл Макдавелл («Амулет», «Позолочені голки», «Елементали» і сценарій фільму «Бітлджус») надрукував роман «Чорна вода» частинами в паперових обкладинках. Той роман — горор про південну сімейку з не надто приємною фамільною рисою (вони перетворювались на алігаторів) — був не найкращим твором Макдавелла, але все одно мав чималий попит і приніс успіх видавництву «Ейвон Букс».

Двоє чоловіків і далі розмірковували над тим, якими можуть бути наслідки, якщо автор популярних романів спробує видати роман у частинах, книжечками — маленькими пейпербеками¹, які можна продавати по фунту-два в Британії чи, може, по три долари в Америці (де більшість пейпербеків нині продають по 6,99 чи 7,99 долара). Такий письменник, як Стівен Кінг, міг би успішно повернути такий експеримент, сказав Малкольм, і на тому розмова перейшла до інших тем.

Ральф практично забув про цю ідею, але вона повернулася до нього восени 1995 року після відвідин Франкфуртського книжкового ярмарку, міжнародної галузевої виставки, де кожен день — ніби вирішальна битва для таких, як

¹ Слово походить від англ. *paperback* — книжка в паперовій обкладинці.

Ральф. Він привіз мені задум втілення роману в частинах/ книжечках разом з іншими пропозиціями, більшість яких я автоматом відхилив.

Проте ідея книжечок не потрапила разом з іншими під автоматичний ніж. На відміну від інтерв'ю для японського «Плейбоя» чи туру «все включено» балтійськими республіками, вона розпалила в моїй уяві палахкотливу іскру. Я не вважаю себе сучасним Діккенсом — якщо такий письменник існує, то це, напевно, Джон Ірвінг чи Салман Рушді, — але я завжди любив історії, розказані епізодами. Це формат, на який я вперше натрапив у журналі «Сетедей Івнінг Пост», і він мені сподобався, бо в кінці кожного епізоду читач стає повноправним співавтором поряд із письменником — у вас є цілий тиждень на те, щоб вгадати, яким буде наступний вигин тіла змії. А також мені здавалося, що людина читає й переживає ці історії більш напружено, бо вони порційні. Ви не можете проковтнути книжку, навіть якщо вам дуже цього хочеться (а коли оповідка цікава, ви так і робите).

А що найкраще — вдома ми часто читали їх уголос: одного вечора мій брат Девід, іншого я, третього — мама, потім, знов по колу, брат. То була рідкісна нагода порадіти писаному твору так, як ми раділи фільмам, на які ходили в кіно, і телепрограмам («Сирицева шкіра», «Бонанца», «Шосе № 66»¹), які переглядали разом; вони були сімейною подією. І лише багато років потому я дізнався, що романи Діккенса були такою самою втіхою для тогочасних сімей, от тільки їхні співпереживання біля сімейного вогнища над долею Піп та Олівера й Девіда Коперфілда розтягувалися на роки, а не на кілька місяців (навіть найдовші серійники «Пост» рідко містили більше восьми випусків).

¹ «Сирицева шкіра» (англ. *Rawhide*), «Бонанца» (англ. *Bonanza*) — американські серіали-вестерни 1960-х років, «Шосе № 66» — пригодницький серіал.

Був у тій ідеї ще один момент, який мені особисто імпонував, принада, яку, підозрюю, може вповні оцінити лише автор саспенсу й моторошних оповідок: коли історію видають частинами, письменник здобуває над читачем владу, якою в іншому разі тішитися б не зміг: простіше кажучи, Постійний читачу, ти не зможеш прогортати наперед і підглянути, чим там усе закінчилося.

Досі пам'ятаю, як зайшов був у нашу вітальню, коли мені було дванадцять чи десь так, і побачив, як мама, сидючи у своєму улюбленому кріслі-гойдалці, підглядає в кінець пейпербеку Агати Крісті, тримаючи пальцем те місце, на якому зупинилася, на сторінці 50-й. Мене це шокувало, я так їй і сказав (не забувайте, мені було дванадцять, а в цьому віці хлопці тільки починають невиразно усвідомлювати своє всезнайство), бо ж читати детектив із кінця — це те саме, що виїсти білу речовину з середини печива «Орео», а самі печивка викинути. Мама розсміялася своїм прекрасним безжурним сміхом і відповіла, що, може, воно й так, але часом вона просто не здатна опиратися спокусі. Поняття «піддатися спокусі» було для мене вже не чужим; у мене й своїх спокус було повно, навіть у дванадцять. Але ось, нарешті, є цікаві ліки від тієї спокуси. Доки остання частина не з'явиться в книгарнях, ніхто не знатиме, чим закінчилася «Зелена мілья»... може, й зі мною включно.

Та мить, коли Ральф Вічінанза запропонував ідею роману в частинах (хоч він сам і не міг ніяк про це знати), була найсприятливішою для мене з психологічного погляду. Я виношував ідею оповідки на тему, до якої рано чи пізно мав дійти: електричний стілець. Старий Іскрун зачаровував мене відтоді, коли я вперше подивився фільм із Джеймсом Керні¹, а перші розповіді про смертників, які я прочитав у житті (у книжці під назвою «Дванадцять тисяч років у Сінг-Сінгу»

¹ «Янголи з брудними обличчями», фільм 1938 року.

авторства начальника тюрми Льюїса Е. Ловза), розпалили темний бік моєї уяви. Мені цікаво було, як воно — пройти ті останні сорок ярдів до електричного стільця, знаючи, що на ньому ти й помреш? Або, якщо вже на те пішло, що відчуває людина, яка мусить прив'язувати засудженого до страти... чи вмикати рубильник? Яку частку душі відбирає ця робота? Чи ще лячніше — якими рисами вона тебе нагородить?

Ці основоположні задуми я випробовував (завжди нерішуче) за останні двадцять-тридцять років по-різному. Я написав одну вдалу повість, де дія відбувається у в'язниці («Рита Гейворт і втеча з Шоушенку»), а потім уже наче й вирішив, що годі з мене, коли раптом вплив цей новий підхід до задуму. Мені він багато в чому подобався, але найбільше — за голос принципово порядного оповідача: скромний, чесний, можливо, трохи наївний, типово кінгівський оповідач, до нутра кісток. Отож я взявся до роботи, але боязко, раз у раз спиняючись. Більшу частину другого розділу було написано, коли над стадіоном Фенвей-Парк¹ задощило!

Коли подзвонив Ральф, я вже мав нотатник, заповнений сторінками «Зеленої милі», і усвідомлював, що пишу роман, тоді як мушу витратити час на те, щоб розчистити стіл для вже написаної книги («Безнадія» — скоро ти її побачиш, Постійний читачу). На тому роздоріжжі, до якого я підійшов із «Милею», звичайно є лише дві можливості вибору: відкласти книжку (і, ймовірно, більше ніколи за неї не братися) або покинути все й рвонути до фіналу.

Ральф запропонував можливу третю альтернативу: історію, яку слід писати так, як і читати, — випусками. Елемент канатоходіння в ній мені теж сподобався: не впроєраєшся із завданням, не дійдеш до кінця, і враз мільйони читачів завияють на місяць, жадаючи твоєї крові. Ніхто

¹ Бейсбольний стадіон, де тренується і грає «Бостон Ред Сокс», улюблена бейсбольна команда Стівена Кінга.

не знає цього краще за мене, хіба що моя секретарка, Джуліанн Юглі; щотижня ми отримуємо десятки сердитих листів із вимогами наступної книжки з циклу «Темна вежа» (терпіння, послідовники Роланда, ще рік чи два, і ваше чекання скінчиться, обіцяю). В одному з таких листів лежав полароїдний знімок: плюшевий ведмедик, закутий у ланцюги, а біля нього — анонімка, вирізана з газетних заголовків і обкладинок журналів. «НЕГАЙНО ВИДАЙТЕ НАСТУПНУ КНИГУ ТЕМНОЇ ВЕЖИ, АБО ЦЕЙ ВЕДМІДЬ ПОМРЕ». Я повісив її на стіну в кабінеті, щоб нагадувала про мою відповідальність, а також про те, як це прекрасно, коли людям справді не байдуже (трохи) до витворів чиеїсь уяви.

У будь-якому разі я вирішив публікувати «Зелену милю» низкою книжечок у м'якій обкладинці, на манір дев'ятнадцятого століття, і сподіваюся, ти прочитаєш її та розкажеш мені, (а) чи сподобалась тобі ця історія, (б) чи сподобалась тобі нечасто вживана, проте досить-таки кумедна система доставки. Завдяки їй, безперечно, писання просувалося швидше, хоча на цю мить (дощового вечора в жовтні 1995 року) історія ще далека від завершення, навіть у вигляді чернетки, і розв'язка ще під сумнівом. Але не знати, чим усе закінчиться, — це ж складова всіх веселощів. На цьому етапі я їду крізь густий туман, втиснувши педаль газу в підлогу.

Але насамперед хочу сказати от що: якщо тобі бодай наполовину буде так цікаво читати цю книжку, як мені писати, то вважай, ми обоє у виграті. Насолоджуйся... а ще — чом би не почитати вголос, разом із другом? Хай там як, а це допоможе скоротати час до того, як на газетній розкладці чи в місцевій книгарні з'явиться наступний випуск.

А тимчасом шануйтеся й будьте добрими одне до одного.

Стівен Кінг

ЧАСТИНА ПЕРША

ДВІ МЕРТВІ ДІВЧИНКИ

1

Це сталося 1932 року, коли тюрма штату ще була в «Холодній горі». Електричний стілець там, звісно, був теж.

В'язні жартували над стільцем — так люди завжди глузують із тих страшних речей, від яких не вийде відкараскатись. Вони називали його Старим Іскруном і Великим Ша-рахом. Сипали дотепами про рахунки за електрику і про те, як начальник тюрми Мурз готуватиме собі тієї осені вечерю на День подяки, бо його жінка, Мелінда, надто хвора, щоб стояти коло плити.

Але для тих, кому насправді світило на той стілець сіда-ти, весь гумор із ситуації вивітрювався вмить. За час своєї служби в «Холодній горі» я головував на сімдесяти восьми страхах (цієї цифри я не сплутаю ніколи, пам'ятатиму й на смертному ложі) й думаю, що до більшості тих людей прав-да остаточно доходила тільки тоді, коли їхні щиколотки приковували ременями до міцних ножищ «Старого Іскру-на». Тієї миті на них сходило усвідомлення (видно було, як

воно холодним жахом підіймається в їхніх очах), що їхні ноги скінчили свою кар'єру. У них ще текла кров, м'язи досі були міцними, та все одно їм настав кінець; вони більше ніколи не протупцяють ще одну милою сільською місцевістю й не затанцюють із дівчиною на гоцанках у клуні. До клієнтів Старого Іскруна усвідомлення неминучості їхньої смерті приходило через щиколотки й підіймалося вище. Була ще чорна шовкова торбинка, яку надівали їм на голови після того, як вони договорювали свої белькотливі та здебільшого беззв'язні останні слова. Вважалося, що це задля них, але я завжди думав, що насправді це для нас: щоб ми не бачили того жаского припливу переляку в їхніх очах, коли вони усвідомлювали, що помруть із зігнутими коліньми.

У «Холодній горі» не було камери смертників. Був лише блок Е, окремий від інших чотирьох корпусів і приблизно на три чверті від них менший; цегляний, а не дерев'яний, під жахливим голим металевим дахом, що оком маячного хворого несамовито виблискував під літнім сонцем. Шість камер усередині, по три на кожному боці широкого центрального проходу, кожна майже вдвічі більша за камери в інших чотирьох корпусах. Усі — одиночні. Розкішне житло як на в'язницю (особливо в тридцяті роки), але його мешканці з радістю помінялися б на камеру в будь-якому з інших чотирьох блоків. Повірте, вони б помінялися.

За всі роки моєї служби головним наглядачем цього блоку жодного разу не траплялося так, щоб усі шість камер були зайняті одночасно, — дяка Богові за маленькі дива. Щонайбільше разом сходилося четверо, білих і чорних (у «Холодній горі» між ходячими мерцями сегрегації не чинили), і то був шматочок пекла. Одна була жінка, Беверлі Маккол. Чорна, як винувий туз, і прекрасна, як гріх, на який вам не стало духу наважитись. Вона шість років мирилася з тим, що чоловік її духопелить, але жодного зайвого дня не побажала терпіти, коли він плигнув у гречку. Того ж вечора, коли

дізналася, що він зраджує, вона стала в очікуванні безталанного Лестера Маккола, відомого своїм друзякам (а ще, напевно, коханці, зв'язок із якою був украй коротким) під прізвиськом Різун, на горішньому майданчику сходів, що вели до помешкання над його циркульнею. Вона дочекалася, коли він наполовину скине пальто, а тоді випустила його зрадливі кишки на двоколірні туфлі. Зробила це однією з Різунувих власних бритв. За дві ночі до того, як її мали всадовити на Старого Іскруна, вона покликала мене у свою камеру й сказала, що до неї уві сні приходив африканський дух-батько. Він наказав їй зректися рабського імені й померти під прізвиськом вільної — Матуомі. Таке було її прохання: щоб смертний вирок їй зачитали на прізвиське Беверлі Матуомі. (А імені дух-батько їй чи то не назвав, чи то вона його не розчула.) Я сказав: «Так, згода, гаразд». Якщо за роки служби головним вертухаєм я чогось і навчився, то це без крайньої потреби ніколи не відмовляти страченцям. Хоча у випадку Беверлі Матуомі це погоди не робило. Наступного дня близько третьої по обіді зателефонував губернатор і повідомив про пом'якшення її вироку — Беверлі перевели в пенітенціарний заклад для жінок «Трав'яниста долина». Сама пенітенція, і нуль потенції, жартували ми в ті часи. І, скажу я вам, я був дуже радий, що крутленька дупця Бев поверне ліворуч, а не праворуч, коли опиниться поряд зі столом чергового.

За тридцять п'ять років чи десь так (не менше тридцяти п'яти минуло, напевно) я побачив це ім'я на сторінці некрологів у газеті, під фотографією чорношкірої жінки з худорлявим обличчям, обрамленим хмарою сивого волосся, в окулярах зі стразами в кутиках. То була Беверлі. Останні десять років вона прожила на волі, повідомляв некролог, і практично власними силами рятувала бібліотеку маленького містечка Рейнз-Фоллз. Також вона вчителювала в недільній школі, і в тій тихій глушині її дуже любили. «БІБЛІОТЕКАРКА ПОМЕРЛА ВІД СЕРЦЕВОГО НАПАДУ» — таким був заго-

ловок. А під ним дрібнішим шрифтом, ледве не запізнолю думкою: «Більше двадцяти років відсиділа у в'язниці». Лише очі, широко розплющені, несамовиті за скельцями окулярів зі стразами в кутиках, були ті самі. Очі жінки, яка навіть у сімдесят із гаком років без вагань би витягла бритву із синього слоїка з дезінфекційним розчином, якби потреба видалася нагальною. Убивцю ви впізнаєте, навіть коли вона доживає віку старенькою бібліотекаркою в сонному малому містечку. Принаймні, якщо стільки ж часу проведете, наглядаючи за вбивцями, як я. Лише одного разу я засумнівався в слушності своєї роботи. Мабуть, тому я зараз і пишу ці рядки.

Широкий коридор посередині блока Е був застелений лінолеумом кольору прив'ялого лайма, а тому те, що в інших в'язницях називали Останньою милею, у «Холодній горі» звалося Зеленою милею. Вона простягалася на шістдесят довгих кроків із півдня на північ, з ближнього до дальнього кінця. На південному кінці була гамівна кімната. На північному — Т-подібна розвилка. Поворот ліворуч означав життя — якщо можна так назвати те, що відбувалося на запеченому під сонцем подвір'ї для прогулянок; а для багатьох то й було життя; багато хто роками так жив, без помітної шкоди для себе. Злодії, підпалювачі й гвалтівники — усі походжали, чесали язиками й провертали свої маленькі обладунки.

Однак поворот праворуч — цей був інакший. Спершу ви потрапляли в мій кабінет, де килим був також зелений (я все збирався його поміняти, та так руки й не дійшли), проминали мій письмовий стіл, обрамлений американським прапором зліва й прапором штату справа. На дальньому боці кабінету було двоє дверей. Одні вели в маленький ватерклозет, яким користувалися ми з наглядачами блока Е (а часом і сам начальник Мурз); інші ж відчинялися в приміщення, що нагадувало великий сарай для зберігання сільськогосподарських знарядь. Там усе й закінчувалося, коли ви проходили Зеленою милею.

Дверцята ті були маленькі. Мені, щоб пройти, доводилося пригинати голову, а Джон Коффі, той і поготів мусив присісти та протиснутися навприсядки. Ви потрапляли на невеличкий майданчик, потім спускалися трьома бетонними сходинками на дощану долівку. Убога кімната без опалення, під металевим дахом, таким самим, що й на корпусі, до якого прилягала. Узимку там стояла така холоднеча, що видно було, як парує віддих, а влітку мучила нестерпна задуха. Коли страчували Елмера Манфреда (в липні чи серпні 30-го це було, здається), у нас знепритомніли дев'ятеро свідків.

На дальньому боці сараю — знову — було життя. Інструменти (усі замкнені в ящиках і хрест-навхрест перев'язані ланцюгами, наче карабіни, а не лопати й мотики), сухий крам, мішки з насінням для весняної сівби на тюремних городах, коробки туалетного паперу, палети, навантажені порожніми заготовками для тюремної майстерні, де виготовляли номерні знаки... навіть пакети з вапном для розмітки бейсбольного діаманта й футбольної сітки — в'язні грали на так званому Вигоні, і осінніх пообідь у «Холодній горі» чекали з великим нетерпінням.

Праворуч — ще раз — смерть. Старий Іскрун власною персоною височів на дощаній платформі в південно-східному кутку комори: могутні дубові ноги, широкі дубові бильця, що всотали в себе піт жаху безлічі людей в останні хвилини їхніх життів, і металевий шолом, що зазвичай висів собі недбало на спинці крісла, наче шапочка якогось дітиська-робота в коміксі про Бака Роджерса. З нього виходив електричний шнур і крізь ущільнену дірку зникав у шлакобетонній стіні поза кріслом. Трохи збоку стояло оцинковане бляшане відро. Якби ви зазирали всередину, то побачили б кружальце губки, вирізане за розміром металевого шолома. Перед стратою його вимочували в соляному розчині, щоб краще проводило прямий струм, який біг через дріт, крізь губку й потрапляв у мозок приреченого.

2

1932-й був роком Джона Коффі. Подобиці мали зберегтися в газетах. Вони й досі там є для тих, хто завдасть собі клопоту пошукати, — у кого сил більше, ніж в одного дуже старого дідугана, який тихо доживає віку в джорджійському притулку для літніх. Як зараз пам'ятаю, осінь була спекотна. А коли по правді, то дуже спекотна. Жовтень майже як серпень, і начальникова дружина Мелінда на якийсь час лягла в індіанольську лікарню. Тієї осені я страждав від найгіршої інфекції сечових шляхів за все своє життя. Не такої важкої, щоб мене самого прикути до лікарняного ліжка, але досить сильної, щоб я мріяв померти щоразу, коли відливав. То була осінь Делакруа, миршавого напівголомозого французика з мишею, тією, що прийшла влітку й уміла виконувати потішний трюк із катушкою. Але головню то була осінь, коли Джон Коффі прийшов у блок Е, засуджений до смерті за згвалтування й убивство близнючок Деттерик.

Кожної зміни у блоці працювало четверо-п'ятеро наглядачів, але серед них було багато «літунів». Дін Стентон, Гаррі Тервіллігер і Брутус Говелл (його прозивали «Бруталом», але жартома, він би й мухи не скривдив, якби не довелося) — всі вони вже повмирали, і Персі Ветмор теж — от хто насправді був брутальним... не кажучи вже про те, що дурним. Персі не було чого робити в блоці Е, де бидляча вдача була зайвою, а часом і небезпечною, але, як родича губернатора за шлюбом, його тримали на роботі.

Персі Ветмор і був тим наглядачем, який провів Джона Коффі у блок, вигукуючи буцім традиційне «Мрець іде! Ось іде мрець!»

Жарко було, як біля воріт пекла, хоч жовтень — це осінь. Двері, що вели на прогулянкове подвір'я, відчинилися, впускаючи досередини потік осяйного світла й найкремезнішого чоловіка з усіх бачених мною в житті (крім хіба що кількох

баскетболістів, яких показують по телевізору в «Ресурсній» цього дому для заблукалих слин'ків, де я опинився наприкінці життя). Він був закутий у ланцюги: вони оповивали йому руки й діджкоподібні груди; на ногах бряжчали кайдани, ланцюг між ними пересипався каскадом монет, тягнучись по лаймовому лінолеуму між камерами. Персі Ветмор ішов з одного боку від нього, худорлявий коротгун Гаррі Тервіллігер — з іншого, і разом вони були наче діти, що ведуть полоненого ведмедя. Навіть Брутус Говелл — і той поряд із Коффі здавався підлітком, а в Бруталі було понад шість футів зросту, і плечі він мав широчезні, як той нападник в американському футболі, який грав у команді УШЛ¹, доки не провалився на іспитах і не вилетів додому, в гори.

Джон Коффі був чорним, як і більшість чоловіків, що приходили ненадовго до нас у блок Е, щоб умерти на колінах у Старого Іскруна, і височенним — шість футів і вісім дюймів². Однак гнучким, як телебаскетболісти, його не назвеш — широкий у плечах і з глибокою грудною кліткою, оброслий м'язами, куди не кинь оком. Йому видали найбільші джинси, які тільки знайшлися на складі, і все одно манжети штанів доходили йому тільки до середини пучкуватих, укритих шрами литок. Сорочка відкривалася нижче грудей, а рукава закінчувалися десь на середині ліктів. Кепку він тримав у велетенській ручищі, але то було й на краще; на його лисій коричнево-червоній кулястій голові вона б скидалася на капелюшок мавпи катеринщика, тільки синій, а не червоний. Вигляд у Коффі був такий, наче він порве ланцюги, що його стримували, так само легко, як ви б розірвали стрічки на різдвяному подарунку, та коли б ви подивилися йому в обличчя, то зрозуміли б, що нічого подібного він не утне. Воно було не тупим (хоча так вважав Персі; міне зовсім небагато часу,

¹ Університет штату Луїзіана.

² 207 см.

і Персі почне кликати його ідьютом), а розгубленим. Велетень усе розглядався навколо, наче не міг розібрати, де це він опинився. А може, навіть збагнути, хто він такий. Перше, про що я подумав, — він схожий на чорношкірого Самсона... тільки після того, як Даліла поголила йому голову, зробивши її гладенькою, мов її зрадлива ручка, і забрала в нього все найцікавіше.

— Мрець іде! — трубно просурмив Персі, тягнучи людину-ведмедя за наручник, немов справді вірив, що може його зрушити, якщо раптом Коффі вирішить, що сам він їти більше не хоче. Гаррі не сказав нічого, тільки подивився збентежено. — Мрець...

— Та годі тобі вже, — увірвав його я, сидячи на ліжку в камері, де мав оселитися Коффі. Я знав, що його ведуть, звісно. Зайшов, щоб привітати й узяти над ним нагляд, але я навіть не підозрював про його справдешні габарити, аж доки не побачив на власні очі. Персі нагородив мене поглядом, у якому ясно читалося, що всі вони знають, яке я мудило (усі, крім цього великого опудалища, ясний пень, яке тільки й знало, як гвалтувати й мордувати малих дівчаток), але змовчав.

Утрюх вони стали перед дверима камери, розсунутими на рейках. Я кивнув до Гаррі, й той сказав:

— Начальнику, ти точно хочеш там з ним бути?

Нечасто мені доводилося чути в голосі Гаррі Тервіллігера нервові нотки — він стояв зі мною пліч-о-пліч під час тюремних заколотів шість чи сім років тому й ні на мить не завагався, навіть коли поповзли чутки, що в когось із в'язнів може бути зброя. Але тієї миті Гаррі помітно нервувався.

— Здорованю, в мене будуть із тобою неприємності? — спитав я, сидячи на ліжку й щосили напускаючи на себе бравий вигляд (той уретрит, про який я вже згадував, розгулявся ще не так сильно, як згодом, та все одно за відчуттями то була далеко не прогулянка на пляжі, можете мені повірити).

Коффі звільна хитнув головою — вліво, вправо, знову до центру. Коли його очі зупинилися на мені, їх погляд більше не відривався.

В одній руці Гаррі тримав планшетку з паперами на Коффі.
— Дай йому, — розпорядився я. — Вклади в руку.

Гаррі так і зробив. А великий бовван узяв, повільно, як сновиди.

— А зараз принеси мені, здорованю, — наказав я, і Коффі поніс, дзеленькаючи ланцюгами. Тільки щоб увійти до камери, йому довелося пригнути голову.

Я подивився на нього знизу вгору, для того, аби пересвідчитись, що його зріст — це факт, а не оптична ілюзія. Але все було насправді — шість футів вісім дюймів. Його вагу записали як двісті вісімдесят, але, по-моєму, цифра була лише приблизною; у ньому було триста двадцять, а може, й усі триста п'ятдесят фунтів. У полі «Шрами й особливі прикмети» друкованими літерами рукою Магнуссона, старого активіста на реєстрації, було виведено одне слово: «БАГАЦЬКО».

Я підвів погляд. Коффі, човгаючи ногами, відійшов трохи вбік, і мені тепер було видно Гаррі — він стояв на протилежаному боці коридору перед камерою Делакура (на момент прибуття Коффі француз був єдиним іншим ув'язненим у нашому блоці). Дел був хирлявим лисіючим чоловічком із вічно стривоженим лицем бухгалтера, який знає, що розтрату вже зовсім скоро викриють. Ручна миша сиділа в нього на плечі.

Персі Ветмор прихилився до одвірка камери, яка щойно стала камерою Джона Коффі. Він витяг свій пекановий кий із саморобного чохла, в якому його носив, і постукував собі по долоні. Так робить людина, коли має забавку, якою їй кортить гратися. І раптом мені стало нестерпно від того, що він поряд. Може, причиною цього була неприродна спека, а може, інфекція сечових шляхів розігрівала мені пах

і через це під фланелевою білизною свербіло так, що я ледве тримався; а може, дошкуляло знаття про те, що штат прислав мені чорношкірого за-п'ять-хвилин-ідіота, щоб я його стратив, а в Персі помітно чухалися рученята від бажання їх до новоприбулого прикласти. Ймовірно, усе це зійшлося докупи. Хай там що, ненадовго мене геть перестали турбувати його зв'язки в політиці.

— Персі, — сказав я. — Там лазарет переносять.

— Білл Додж тим усім керує.

— Я знаю. Іди допоможи йому.

— Це не моя робота, — огризнувся Персі. — Моя робота — оце мугирило.

«Мугирило» — фірмове кумедне слівце, яким Персі називав здорованів, суміш «мугиря» і «здоровила». Високі люди його бісили. Персі не був худорлявим, як Гаррі Тервіллігер, але він був коротуном. Півник-задирака, з тих, що люблять уплутуватися в бійки, особливо коли розподіл сил на їхню користь. І дуже пишався своїм волоссям. Руки так і тяглися себе пригладжувати.

— Тоді ти свою роботу виконав, — сказав я. — Переходь до лазарету.

Персі відкопав нижню губу. Білл Додж і його люди переносили коробки й стоси простирадл, навіть ліжка тягали; весь лазарет переїжджав у нову каркасну будівлю на західному боці тюрми. Робота в спеку, підйом вантажів. Персі Ветмор не хотів бути причетним ні до того, ні до іншого.

— Їм вистачає рук, — не здавався він.

— Тоді йди покомандуй, — підвищив голос я. Гаррі скрикнув гримасу, але я не звернув уваги. Якщо губернатор накаже начальнику Мурзу мене звільнити за те, що не те пір'ячко скуйовдив, то кого Гел Мурз поставить на моє місце? Персі? Не смішіть. — Мені, Персі, зовсім не цікаво, що ти робитимеш. Ти, головне, зроби так, щоб я тебе тут не бачив.

Спершу я подумав, що зараз він упреться рогом і будуть справжні проблеми з Коффі, який стовбичив на місці, наче найбільший у світі зупинений годинник. Та потім Персі загнав кийка в саморобний чохол (дурна клята данина його марнославству) і з гордовитим виглядом покрокував коридором. Я не пам'ятаю, хто з наглядачів того дня сидів за столом чергового (підозрюю, що один з «літунів»), але Персі, мабуть, не сподобалось, як той на нього глянув, бо він прогарчав: «Ану прибери цю хрінову посмішку, бо я з тебе її приберу», — коли проходив повз стіл. Забряжчали ключі, з прогулянкового подвір'я на мить увірвалося досередини вибухове гаряче сяйво сонця, і Персі Ветмор зник, принаймні на якийсь час. Миша Делакруа, посіпуючи вусиками-ниточками, перебігла з одного плеча французика на інше.

— Містере Джинглз, тихо бути, — сказав Делакруа, і мишка зупинилася на його лівому плечі, наче зрозуміла слова. — Просто дуже тихо бути, анічичирк.

Слово «анічичирк», промовлене з мелодійним кейдженським акцентом Делакруа, вийшло екзотичним та іншомовним — «анітчичирк».

— Деле, іди лягай, — різко наказав я. — Відпочинь собі. Не твоє це діло теж.

Він послухався мене. Делакруа згвалтував молоденьку дівчину й убив її, а потім скинув тіло за квартирним будинком, де вона жила, покропив вугільною нафтою й підпалив, десь у надрах сплутаної свідомості надіючись позбутися доказів злочину. Але вогонь перекинувся на сам будинок, охопив його весь, і загинули ще шестеро людей, а серед них — двоє дітей. Інших злочинів за ним не водилося, тож тепер то був лише сумирний чоловічок зі стривоженим обличчям, лисою маківкою й довгим сплутаним волоссям, що розсипалося ззаду на комірці його сорочки. Він трохи посидить на Старому Іскруні, й Іскрун його прикінчить... але те, що підштовхнуло до скоєння того жахливого злочину,

вже покинуло чоловіка, і тепер він лежав на своєму ліжку, дивлячись, як маленький співкамерник бігає попискуючи по його долонях. У якомусь розумінні це було найгірше; Старий Іскрун ніколи не спалював того, що сиділо в них усередині, та й ліки, які їм вводять у ці дні, те «щось» не присипляють. Воно покидає тіло, перескакує на когось іншого, а нам залишає вбивати порожні оболонки, вже й без того не надто живі.

Я знову звернув свою увагу на велетня.

— Якщо я дозволю Гаррі зняти з тебе ці пута, ти будеш слухняним?

Коффі кивнув. Його кивок був подібним до його заперечного хитання головою: вниз, догори, знову в центр. Дивні очі подивилися на мене. В них плавав спокій, але не такий, якому я напевне міг би довіряти. Я пальцем поманив Гаррі, той підійшов і відімкнув ланцюги. Страху він не виказував, навіть коли став навколішки між товстелезними ногами-стовбурами Коффі, щоб відімкнути кайдани на ногах, і від цього мені трохи полегшало. Нервувався Гаррі через Персі, а чуйці Гаррі я довіряв. Я довіряв чуйці всіх своїх людей у блоці Е. Всіх, крім Персі.

У мене була заготовка невеличкої промови, яку я завжди виголошував перед новенькими в блоці, але перед Коффі я вагався, бо він здавався таким аномальним, і річ була не лише у зрості.

Коли Гаррі відступив назад (під час усієї церемонії відмикання Коффі залишався незворушним, спокійним, як першерон¹), я підвів погляд на свого нового підопічного, постукав по планшетці великим пальцем і сказав:

— Здорованю, ти можеш говорити?

— Так, начальнику, я говорити можу. — Голос у нього був глибоким і тихо гуркотів у грудях. Він нагадував мені

¹ Французька порода коней-ваговозів.

щойно відлагоджений двигун трактора. Коффі не розтягував слова на південний манір — казав «я», а не «йааа», — проте була в його мові якась південність речень, яку я помітив тільки згодом. Так, неначе він був з Півдня, але не за походженням. Він говорив не як неписьменний, але й не як освічений. Його мова, як і багато інших рис, була загадкою. Але найбільше мене турбували очі — та сумирна відстороненість у них, неначе він плавав десь далеко-далеко звідти.

— Тебе звати Джон Коффі.

— Так, начальнику. Як напій, тільки пишеться інакше.

— То ти навчений грамоти? Писати й читати вмієш?

— Лиш ім'я своє, начальнику, — спокійно відказав він.

Зітхнувши, я виголосив йому скорочену версію заготовленої промови. Я вже вирішив, що проблем він не створюватиме. Щодо цього я одночасно мав рацію й помилявся.

— Мене звати Пол Еджкомб, — відрекомендувався я. — Я головний у блоці Е. Головний вертухай. Коли чогось від мене хочеш, поклич мене на ім'я. Якщо мене нема, гукай цього чоловіка — це Гаррі Тервіллігер. Або можеш покликати містера Стентона чи містера Говелла. Ти це розумієш?

Коффі кивнув.

— Та тільки не сподівайся отримати бажане, якщо ми вирішимо, що тобі це не треба. Тут тобі не готель. Тямиш?

І знову він кивнув.

— У нас тут тихо, здорованю. Не так, як у решті тюрми. Тут лише ти й Делакруа. Працювати тобі не доведеться, просто сидітимеш. Тобі дають шанс про все подумати. — Забагато часу, як на більшість із них, але вголос я цього не сказав. — Буває, ми вмикаємо радіо, якщо все в порядку. Любиш радіо?

Коффі кивнув, але з сумнівом — так, наче не знав, що воно таке, те радіо. Згодом я дізнався, що, в принципі, так і було; Коффі впізнавав речі, коли їх бачив, але в проміжках про них забував. Персонажів мильної радіоопери «Наша

дівчинка Неділя»¹ він знав, але його спогади про те, що вони робили в останній серії, були дуже розмиті.

— Якщо будеш слухняний, то їстимеш за розкладом, ніколи не побачиш ізсередини одиночної камери в кінці коридору й не муситимеш носити полотняну сорочку, яка застібається на всі гудзики на спині. З четвертої до шостої щодня тебе випускатимуть погуляти на подвір'я, крім субот, бо по суботах решта населення тюрми грає у прапорбол². Відвідувачів до тебе пускатимуть у неділю по обіді, якщо в тебе є кому відвідувати. Є такі, Коффі?

Він хитнув головою.

— Нікого нема, начальнику, — сказав він.

— Ну, тоді твій адвокат.

— Він показав мені спину. Його мені й так позичили. Навряд чи він найде дорогу сюди, в гори.

Я подивився на нього уважно, не розуміючи, жартує він чи серйозно говорить. Але схоже було, що не жартував. А я насправді й не чекав іншого. Апеляції були не для таких, як Джон Коффі, особливо в ті часи; їх на день приводили в суд, а потім світ забував про них, доки в газеті не проскакувала коротенька замітка про те, що один парубок прийняв близько півночі дозу електрики. Але чоловіка, в якого є дружина, діти чи друзі й він сподівається зустрічі з ними в неділю по обіді, легше контролювати, якщо ти очікуєш проблем. Утім, цього разу проблем не було, на щастя. Бо він був таким колосом, трясця йому.

Я трохи посовався на ліжку, потім вирішив, що треба встати — так унизу буде комфортніше. Тож я встав. Коффі шанобливо відступив на кілька кроків назад і склав руки перед собою.

¹ «Our Gal Sunday» — радіосеріал, який трансливався з 1937 по 1959 рік; мильна опера про сироту з Колорадо, яка виходить заміж за британського аристократа.

² Різновид американського футболу, в якому замість штовхати суперника потрібно його тягти за прапорець, причеплений до паска.

— Перебування тут може стати легким чи важким, здорованню. Все залежить тільки від тебе. Я маю тобі сказати, що ти можеш полегшити роботу нам усім, бо врешті-решт усе закінчується однаково. Ми будемо ставитися до тебе так, як ти цього заслуговуватимеш. У тебе є запитання?

— А ви світло перед сном не вимикаєте? — випалив він так швидко, наче тільки й чекав, коли підвернеться нагода.

Я кліпнув на нього. Новоприбулі до блока Е вже ставили мені силу-силенну дивних запитань (один навіть поцікавився, який у моєї жінки розмір цицьок), але такого — ще ніколи.

Коффі всміхнувся, трохи збентежено, наче знав, що здасться нам дурником, але це було понад його силу.

— Бо мені, коли темно, буває трішечки страшно, — сказав він, — у незнайомих місцях.

Я подивився на нього — на цю людину-гору — і раптом відчув якийсь дивне розчулення. Знаєте, вони справді розчулювали; бо ви не бачили їх у розпал жахіття, коли вони розмахували молотом кошмару, наче демони в кузні.

— Тут усю ніч дуже світло, — запевнив я. — Половина лампочок уздовж Милі горять із дев'ятої вечора до п'ятої ранку. — І тут я зрозумів, що він поняття зеленого не має, про що я йому говорю. Він не відрізняє Зеленої милі від міссісіпської грязі. Тому я показав пальцем. — У коридорі.

Коффі полегшено кивнув. Я не був певен, чи він розуміє, що таке коридор, але лампочки на 200 ватів у заґратованих плафонах йому було добре видно.

А тоді я зробив таке, чого доти ніколи не робив із жодним в'язнем. Я простягнув йому руку. Досі не знаю, чому. Може, так подіяло те, що він про світло спитав. Гаррі Тервіллігер, повірте мені на слово, аж закліпав. Мою руку Коффі взяв напрочуд обережно, і майже вся вона зникла в його руці. І на тому було все. У мою вбивчу пляшку залетіла ще одна нетля. Ми закінчили.

Я вийшов із камери. Гаррі зачинив розсувні ґрати й замкнув на обидва замки. Коффі ще кілька секунд постояв на тому ж місці, так, мовби не знав, що робити далі, а тоді сів на ліжко, зчепив гігантські руки між колінами й похилив голову, наче сумував чи молився. А потім промовив щось своїм дивним, майже південним голосом. Я розчув усе абсолютно чітко. І хоча на той час я не знав, що він скоїв (щоб годувати чоловіка й доглядати, доки не настане час сплачувати борг, вам не потрібно знати про його злочини), та все ж по спині пробіг холодок.

— Начальнику, було вже не допомгти, — ось що він сказав. — Я пробував усе повернути, але було запізно.

3

— Ти собі нажив проблем із Персі, — зауважив Гаррі, коли ми йшли коридором до мого кабінету. Дін Стентон, мій ніби як другий заступник (насправді в нас таких посад не було, хоча Персі, коли б його воля, вмить би це виправив), сидів за моїм письмовим столом і робив те, до чого в мене ніколи не доходили руки, — вписував нові дані в справи. Коли ми зайшли, він ледь глянув на нас, тільки поправив кінчиком великого пальця окуляри на носі та знову з головою поринув у паперову роботу.

— У мене з цим дятлом проблеми ще з того самого дня, як він тут з'явився, — сторожко відповів я, відтягуючи штани від паху й кривлячись. — Ти чув, що він кричав, коли вів коридором того здоровила?

— Як же не чути, — мовив Гаррі. — Я ж там був.

— Я в нужнику сидів і дуже добре чув. — Дін підтягнув до себе аркуш паперу, подивився крізь нього на світло, що й мені стало видно кружальце від кави поряд із надрукованим текстом, і вкинув його в кошик для сміття. — «Мрець іде». Десь, видно, вичитав у тій своїй макулатурі, без якої жити не може.

Швидше за все, так. Персі Ветмор обожнював читати «Аргосі», «Стег» і «Чоловічі пригоди»¹. Там у кожному номері, здавалося, друкували оповідку про в'язницю, і Персі, наче дослідник, що провадить наукову роботу, жадібно поглинав їх усі. Враження складалося таке, що він шукає вказівок, як діяти на роботі, й думає, що інформація про це міститься в тих журналах. Він прийшов до нас працювати одразу по тому, як ми вколошкали Ентоні Рея, убивцю з томагавком, і ще жодного разу не брав участі у справжній страті, хоча за однією вже спостерігав кризь віконце щитової.

— У нього є знайомства, — сказав Гаррі. — Зв'язки. З тебе спитають за те, що відпровадив його з блока, а ще більше спитають, бо маєш нахабство розраховувати, що він тобі робитиме якусь справжню роботу.

— Я на це не розраховую, — відказав я. І то була правда... хоча надії в мене жевріли. Білл Додж був не з тих, хто дозволяє чоловікам стояти й витріщатися на те, як інші гнуть спину. — Мене поки що більше цікавить наше здоровило. Чекати нам від нього неприємностей чи ні?

Гаррі рішуче хитнув головою.

— У суді, там, в окрузі Трапінгус, він був тихий і покірний, мов те ягня, — озвався Дін. Знявши маленькі окуляри без оправ, він узявся протирати їх об жилет. — На ньому, звісно, було більше ланцюгів, ніж Скрудж побачив на привиді Марлі, але він міг усім такого дикунса показати, якби захтів. Так, це каламбур.

— Зрозумів, — сказав я. Хоча насправді не зрозумів. Просто терпіти не міг, коли Дін Стентон брав наді мною гору.

— Ох і здоровий же ж бугай, правда? — спитав Дін.

— Еге, — погодився я. — Монстрячо здоровенний.

¹ «Argosy», «Stag», «Men's Adventure» — американські журнали, що належать до категорії жовтої преси.

— Доведеться Старого Іскруна поставити в режим «Супер-пічка», щоб його сраку засмажити.

— Ти за Іскруна не переживай, — неуважно сказав я. — Він великих робить малими.

Дін стиснув кінчиками пальців боки носа, де проступили дві сердиті червоні плями від окулярів, і кивнув.

— Угу. Щось у цьому є, точно.

Я спитав:

— А хтось із вас знає, звідки він узявся? Де був до того, як з'явився в... Тефтоні? Це ж у Тефтоні було, так?

— Ага, — підтвердив Дін. — Тефтон, на півночі округу Трапінгус. А ніхто не знає, де він був, доки не показався тут і не зробив те, що зробив. Я думаю, вештався собі десь. Якщо тобі дійсно цікаво, можеш поритися в газетах, вони в тюремній бібліотеці є. Їх ще до наступного тижня не перевозитимуть. — Тут він не стримався й вишкірив зуби в посмішці. — Але муситимеш слухати, як твій друзяка там на горі пихкає і стогне.

— Все одно зазирну, — сказав я. І під вечір того дня так і зробив.

Бібліотека розташовувалася в задній частині будівлі, яку мали перетворити на тюремну автомайстерню — принаймні задум був такий. Я підозрював, що це хтось вирішив собі руку нагріти. Але був розпал Великої депресії, і свої підозри я тримав при собі. Так само я мав би тримати рота на замку й не заїдатися з Персі, але бувають такі моменти, коли чоловік просто не здатен стулити рота. Найчастіше язиком чоловік наживає собі більше неприємностей, ніж прутнем. Автомайстерню так і не відкрили — наступної весни сама в'язниця переїхала за шістдесят миль далі, до Брайтона. Ще більше темних оборудок, так я гадаю. Ще хтось собі кишені напхав. Але що мені з того?

Адміністрацію перевели в новий корпус на східному боці подвір'я; лазарет саме перевозили (в чию селюцьку довбешку

стрелила ідея влаштувати лазарет на другому поверсі — ще одна велика загадка життя); бібліотеку ще недоукомплектували, хоч вона й так ніколи не могла похвалитися великим комплектом, і того дня вона стояла порожня. Стара будівля була задушливою коробкою, обшитою вагонкою, яку з обох боків затискали блоки А та В. З їхніх туалетів усе стікало до неї, тож навколо будівлі завжди витав ледь відчутний сморід сцяк, і це була чи не єдина слухна причина для переїзду. Приміщення бібліотеки було Г-подібним і не набагато більшим за мій кабінет. Я пошукав очима вентилятор, але їх усі забрали. Усередині було сто градусів¹, не менше. Сідаючи, я відчув, як розливається пахом гарячий біль. Наче хворий зуб озвався. Я розумію, що це нісенітниця, з огляду на те місце, про яке ми зараз говоримо, але це єдине, з чим я можу те відчуття порівняти. Під час відливання (а саме це я зробив перед тим, як піти в бібліотеку) та відразу після нього ставало стократ гірше.

Одна людина там усе-таки була — миршавий старий активіст Гіббонз. Він дрімав у кутку з розгорнутим на колінах романом про Дикий Захід і насунутим на очі капелюхом. Спека його не турбувала, втім, як і стогони, гуркіт і зрідка — матюки з лазарету на горішньому поверсі (там мало бути градусів на десять спекотніше, і я сподівався, що Персі Ветмор насолоджується). Я старого теж не потривожив, просто пішов до короткого відрозу літери Г, туди, де тримали газети. Думав, що їх могли забрати разом із вентиляторами, хай там що казав Дін. Але газети були на місці, і знайти в них усе у справі близнючок Деттерик було досить легко; новини про них незмінно друкували на перших сторінках із дня скоєння того злочину в червні аж до самого судового процесу в кінці серпня — на початку вересня.

Уже зовсім скоро я геть забув і про спеку, і про гуркіт на другому поверсі, і про хропіння старого Гіббонза. Думка про

¹ За Фаренгейтом; близько 38° за Цельсієм.

тих маленьких дев'ятирічних дівчаток, з їхніми пухнастими білявими голівками та чарівливими усмішками, близнюків Боббсі, у поєднанні з темним громадям Джона Коффі була неприємною й невідчепною. Враховуючи його габарити, легко уявлялось, як він їх пожирає живцем, ніби той велет у казці. Але те, що скоїв він, було ще гіршим. І насправді Коффі пощастило, що його не лінчували на місці, на березі ріки. Звісно, якщо вважати щастям очікування походу Зеленою милею й сидіння на колінах у Старого Іскруна.

4

Короля Бавовну на Півдні скинули з трону за сімдесят років до всіх цих подій, і стати королем йому більше не світило ніколи, але в тридцяті роки він переживав невеличке відродження. Бавовняних плантацій більше не було, але в південній частині нашого штату процвітало сорок-п'ятдесят бавовняних ферм. Однією з них володів Клаус Деттерик. За мірками п'ятдесятих років його можна було вважати багатієм, бо він сплачував рахунки в крамниці наприкінці більшої місяців і міг без сорому подивитися в очі президентові банку, коли вони випадково зустрічалися на вулиці. Сама ферма була чистою і просторою. Крім бавовни, там ще водилися кури й кілька корів. Клаус із дружиною мали трьох дітей: Говарда, якому було років дванадцять чи десь так, і дівчаток-близнючок. Кору й Кеті.

Одного теплого червневого вечора того року дівчатка попросилися й одержали дозвіл на те, щоб переночувати на обтягненій сіткою веранді, яка простягалася вздовж усієї стіни будинку. Для них то була неабияка розвага. Мама поцілувала їх на добраніч за кілька хвилин до дев'ятої, коли на небі догоріло останнє світло. Наступного разу вона побачила їх уже в трунах, коли найгірші ушкодження замаскував гробар.

Сільські родини в той час рано влягалися спати — «як ото під столом стемніє», казала, бувало, моя мама, — і спали міцно. Тієї ночі, коли викрали близнючок, Клаус, Марджорі та Гові Деттерики спали безпробудним сном. Клаус би неодмінно прокинувся, якби загавкав Баузер, великий старий коллі-напівкровка. Але Баузер не загавкав. Ані тієї ночі, ані вже ніколи.

Клаус прокинувся на світанку, щоб подоїти корів. Веранда прилягала до будинку з дальнього від хліва боку, тому Клаусові навіть на думку не спало подивитись, як там дівчатка. Те, що Баузер до нього не прийшов, теж не заронило жодних підозр. Собака відверто зневажав корів та курей, тому переховувався в себе в буді, поки люди порались по господарству, — якщо його не гукали... до того ж наполегливо.

Марджорі спустилася вниз за чверть години по тому, як її чоловік натягнув чоботи в снігах і потупцяв до хліва. Вона поставила на вогонь кавник, потім виклала смажитися бекон. Пахощі сніданку виманили з кімнати під стріхою Гові, але не дівчаток із веранди. Розбиваючи яйця на жир, що шкварчав на плиті, Марджорі відправила Гові їх привести. Клаус неодмінно скаже їм піти позбирати свіжі яйця, коли всі поснідають. От тільки того ранку в домі Деттериків не снідав ніхто. Гові повернувся з веранди блідий, мов стіна, з широко розплющеними, спухлими після сну очима.

— Їх там нема, — повідомив він.

Марджорі, радше роздратована, ніж стривожена, пішла на веранду сама. Потім вона скаже, що подумала (якщо вона взагалі тоді про щось думала), буцімто дівчатка вирішили прогулятися й назбирати на світанні квітів. Або ще якусь дитячо-дівчачу дурницю втнути. Але одного погляду вистачило, щоб мати зрозуміла, чому так поблід Гові.

Вона закричала, гукаючи Клауса, — захлинулася пронизливим вереском, — і Клаус прибіг щодуху, в побілих від розлитого напівповного відра з молоком чоботях.

Побачене на веранді перетворило б на драгли ноги найхоробрішого батька. Ковдри, в які дівчатка мали кутатися, коли ніч насувалася й холоднішала, валялися в кутку. Сітчасті двері було зірвано з петель, і вони п'яно вихилилися на подвір'я. А на дошках веранди й східцях ганку при ній, за скаліченими дверима, були бризки крові.

Марджорі благала чоловіка не йти на пошуки дівчат самою й не брати з собою сина, якщо вже він усе-таки надумає йти. Але марно. Клаус зняв зі стіни сіней дробовика, якого тримав якнайвище, подалі від маленьких рученят, а Гові дав рушницю 22-го калібру, яку вони приберегли на його день народження, що мав бути в липні. А потім вони пішли, не звертаючи ні крихти уваги на жінку, яка кричала, і схлипувала, і вимагала сказати їй, що вони робитимуть, якщо наткнуться на банду мандрівних волоцюг чи злісних нігерів, які втекли з ферми в Ладуку. Тут, я думаю, чоловіки вчинили правильно. Кров уже загусла, проте була ще липка, і колір її був ближчий до ясно-червоного, а не до густо-малинового, як тоді, коли кров уже добре висохне. Викрадення сталося порівняно недавно. Мабуть, Клаус подумав, що в його донецок ще є шанс і він не може собі дозволити його втратити.

Вистежувати по слідах не вмів жоден із них — вони були збирачами, а не мисливцями, чоловіками, які йдуть у ліс на єнота й оленя не тому, що їм дуже хочеться, а тому, що від них цього сподіваються. А подвір'я перед будинком було втоптанним клаптем землі, який вкривали безладно переплутані найрізноманітніші сліди. Клаус із сином обійшли хлів і одразу ж побачили, чому Баузер (поганий кусака, та добрий гавкотун) не здійняв тривоги. Пес лежав, наполовину вивалившись із буди, збитої з дощок, які лишилися від спорудження хліва (над вигнутою діркою спереду була табличка зі словом «Баузер», акуратно виведеним фарбою, — я бачив фотографію в газеті), і голова в нього була розвернута майже на сто вісімдесят градусів. Щоб зробити таке з великою

твариною, треба бути силачем, сказав потім обвинувач присяжним на суді над Джоном Коффі... і довго та виразно подивився на одоробло, що сиділо на місці звинувачуваного, опустивши додолу очі, в новісінькому казенному комбінезоні, що сам по собі скидався на вирок. Біля собаки Клаус і Гові знайшли шматок вареної сосиски. Гіпотеза (цілком розумна, я в цьому не сумніваюся) була така, що Коффі спершу привабив пса гостинцем, а потім, коли Баузер доїдав останній шматок, простягнув руки й одним потужним порухом зап'ястків зламав псові шию.

За хлівом простягався північний вигін Деттериків, де того дня не пастимуться корови. Пасовище було мокре від ранкової роси, і на ньому, по діагоналі на північний захід, чітко виднілася протоптана людськими ногами стежина.

Навіть у тому своєму напівістеричному стані Клаус Деттерик завагався, перш ніж нею рушити. Не від страху перед людиною чи людьми, які викрали його доньок; то був страх згаяти час і піти шляхом, яким викрадач прийшов... піти в протилежному напрямку, тоді як дорога була кожна секунда.

Дилему розв'язав Гові. З куца, що ріс біля краю заднього подвір'я, він зняв клаптик жовтої бавовняної тканини. Цей самий клаптик Клаусу показали, коли він сидів на місці для свідків, і він розплакався, бо впізнав у ньому шматок трусику, у яких спала його донька Кеті. А за двадцять ярдів далі, на вистроmlеній гілці ялівцю, вони знайшли клопоть блідо-зеленої тканини, що нагадував сорочечку, в яку була одягнена Кора, коли цілувала маму з татом на добраніч.

Деттерики, батько й син, припустили ледве не бігом, тримаючи зброю перед собою, наче солдати під важким обстрілом на спірній землі. Якщо мене й дивує котрась із подій того дня, то ось вона — як тому хлопчикові, що відчайдушно квапився, аби не відстати від батька (коли батько міг будь-якої хвили в загальні лишити його далеко позад себе), вдалося ні разу не впасти й не всадити кулю Клаусові Деттеріку в спину.

На фермі був телефон (для сусідів — ще одна ознака того, що в такі важкі часи Деттерики не бідують), і Марджорі через Центральну обдзвонила якомога більше телефонізованих сусідів, розповіла їм про лихо, що вдарило, мов грім серед ясного неба, знаючи, що всі дзвінки камінцями, вкинутими в тихий став, викличуть брижі на воді. А потім підняла слухавку востаннє й промовила слова, що стали фірмовим знаком ранніх телефонних мереж того часу, принаймні на сільському Півдні: «Алло, Центральна, ви на лінії?»

Центральна була на лінії, але кілька секунд не могла вимовити й слова, так збурило почуте ту достойну жінку. Зрештою вона вичавила з себе: «Так, мем, місіс Деттерик, я на лінії, о Господоньку Ісусе, я тут молюся, аби тільки з вашими дівчатками все було гаразд...»

— Так, дякую, — сказала Марджорі. — Але попросіть Господа зачекати, доки ви зв'яжете мене з офісом старшого шерифа округу в Тейтоні.

Старший шериф округу Трапінгус був старим чоловіком із червоним від частого зловживання віскі носом, черевом завбільшки з балію й кучмою сивого волосся, такого тонкого, що нагадувало йоржик для прочищення труб. Я добре його знав; багато разів він навідувався в «Холодну гору», щоб провести «своїх хлопців», як він їх називав, у велику далечінь. Свідки страти сідали на ті самі складані стільці, на яких могли раз чи два сидіти й ви: на похоронах, церковних обідах чи фермерському бінго (ми самі такі стільчики позичали в асоціації фермерів «Містичний зв'язок № 44»), і щоразу, коли шериф Гомер Крайбус сідав, я очікував сухого тріску, що сигналізував би про колапс. Я боявся цього дня й сподівався на нього — усе водночас. Але цей день так і не настав. Невдовзі (через одне літо після викрадення дівчат Деттерик, не більше) з ним стався серцевий напад, у його ж кабінеті, очевидно, під час страху з сімнадцятирічною Дафне Шартлефф. Поголос про це не вщухав іще довго, бо шериф так хизувався дружиною

й шістьма синами, усім їх показував гордовито, коли надходили вибори. У ті часи для тих, хто хотів на когось балотуватися, побутувала приказка: «Або ти баптист, або ти за бортом». Але, знаєте, люди люблять лицемірів — свояк свояка здалеку бачить. Та й потім, збіса ж приємно, коли когось упіймають зі спущеними штаньми й піднятим прутнем, і це не ти.

Він був не просто лицеміром, а лицеміром некомпетентним, із тих, що фотографуються з кішечкою якоїсь дами, тоді як хтось інший (наприклад, заступник шерифа Роб Мак-Гі) ризикував зламати собі ключицю, доки ліз на дерево, де сиділа пані Кішечка, і зносив її додолу.

Хвилини зо дві Мак-Гі слухав белькотіння Марджорі Деттерик, потім увірвав потік її слів чотирма-п'ятьма запитаннями — швидкими й точними, мов ті удари, такі непомітні й сильні, що кров рине ще до того, як відчуєш різкий біль. А коли почув відповіді, сказав:

— Я дзвоню Бобо Марчанту. В нього є собаки. Місіс Деттерик, ви будьте вдома. Як прийдуть чоловік і син, то і їх утримуйте вдома. Хоч спробуйте.

Чоловік і син тим часом пройшли стежкою викрадача три милі на північний захід, але там його слід полишив відкрите поле й заглибився в сосновий бір, тож вони його втратили. Як я вже казав, вони були фермерами, а не мисливцями, а вже на той час знали, що йдуть за звіром. Дорогою вони знайшли жовту маечку, що була до пари трусикам Кет, та ще один шматок Кориної сорочечки. Обидва предмети були мокрі від крові, та ні Клаус, ні Гові більше не поспішали так, як від самого початку; на той час у їхні гарячі сподівання вже просочувалася холодна певність і важкою крижаною водою стікала донизу.

Вони кинулися в ліс, шукаючи знаків. Не знайшли жодного, побігли в інше місце — з тим самим неуспіхом. Потім у третє. Цього разу знайшли краплини крові, віялом розбризканої по глищі ладанної сосни. Вони трохи пройшли

в напрямку, в якому вказувала кров, а потім знову почали безладно метатися. На той час стрілки годинника вже підібралися до дев'ятої ранку, і десь позаду лунали крики чоловіків і гавкіт собак. Доки шериф Крайбус тільки допив би першу чашку кави, підсолодженої бренді, Роб Мак-Гі зібрав аматорський загін. О чверть на десяту вони приєдналися до Клауса та Гові Деттериків. Ці двоє у відчаї тупцяли на узліссі. Невдовзі чоловіки знову вирушили навздогін за викрадачем — тепер їх вели собаки Бобо. Мак-Гі дозволив Клаусу й Гові піти з ними, бо ті однаково б не повернулися, навіть якби він їм наказав, хоч і страшенно боялися того, що могли побачити. Мак-Гі напевно це розумів. Але розрядити зброю він їх примусив. Решта вчинили так само, пояснив Мак-Гі; так безпечніше. Та тільки він їм не сказав (інші так само промовчали), що лише Деттериків попросили здати набої помічникові шерифа. У тому своєму розгубленому стані, бажаючи лише одного — пройти весь кошмар до кінця й покінчити з ним, — вони підкорилися. Коли Роб Мак-Гі змусив Деттериків розрядити гвинтівки й віддати йому набої, він, імовірно, врятував Джонві Коффі його жалюгідну подобу життя.

Гавкаючи й дзявкаючи, собаки потягли їх через дві милі соснового підліска, весь час у тому самому напрямку — строго на північний захід. З лісу загін вийшов на берег річки Трапінгус, яка в тому місці була широка й текла повільно, несучи свої води на південний схід крізь низькі лісисті пагорби, де родини з прізвищами Робінетт і Дюплессі досі робили собі овочерізки й випльовували гнилі зуби, орючи землю; сільська глушина, де чоловіки були схильні брати до рук змії у неділю вранці¹ та злягатися зі своїми доньками в неділю вночі. Знав я ті родини. Більшість час від часу надсилали Іскрунові харч. Чоловікам із загону було видно, як на протилежному березі річки зблискує на сталевих рейках

¹ Традиція, поширена в деяких церквах.

Південної залізниці червнєве сонце. Приблизно за милю вниз течією праворуч від них через кам'яновугільний басейн Вест-Грін було перекинуто залізничний міст.

Тут вони знайшли широку витоптану ділянку трави й чагарників. Там було стільки крові, що багато чоловіків мусили прожогом бігти в ліс і вже там звільняти шлунки від сніданку. На тому ж таки кривавому клапті землі вони знайшли решту Кориної нічної сорочки. Саме тоді Гові, який доти тримався на диво добре, похилився на батька й ледь не зомлів.

І саме на тому місці собаки Бобо Марчанта вперше й востаннє за весь день не погодилися між собою. Загалом їх було шестеро: два благдаунди, два блутик-гаунди й пара тер'єроподібних дворняг, яких південці кличуть кунгаундами. Куни хотіли бігти на північний захід, угору за течією вздовж Трапінгуса; решта тягли в протилежний бік, на південний схід. Вони всі переплуталися повідками, і хоч газети про цей епізод мовчали, я міг собі уявити той потік добірної лайки, якою нагородив їх Бобо, коли руками (безперечно, найосвіченішими своїми органами) розплутував усю ту мішанину. Свого часу я знав декількох власників мисливських собак, і з власного досвіду можу сказати, що майже всі вони відповідають типажу.

Бобо вкоротив їм повідці, зібрав у зграю й поводи́в попід носами подертою нічнушкою Кори Деттерик, щоб нагадати їм, нащо вони взагалі кудись подалися в такий день, коли температура вже опівдні сягне дев'яноста п'яти градусів¹, а довкола чоловічих голів кружляють хмари мошви. Куни понюхали ще раз, вирішили голосувати, як усі, і з гучним гавкотом згряя побігла вниз за течією.

Не минуло й десяти хвилин, як чоловіки спинилися, почувши, що до собачого дзявоління приєднується інший голос. Не гавкіт, а таке виття, на яке не здатен був жоден пес

¹ 35° за Цельсієм.

у світі, навіть у передсмертній агонії. Такого виття ніхто з чоловіків ніколи не чув од жодної істоти, але вони зрозуміли одразу ж, усі вони, що виє людина. Так вони розповідали потім, і я їм повірив. Думаю, я б теж таке розпізнав. Бо я чув, як кричать люди дорогою до електричного стільця. Небагато, більшість опановують себе й ідуть або мовчки, або жартуючи, наче на світський пікнік. Але дехто виє. Зазвичай це ті, хто вірить у реальність пекла і знає, що воно чигає на них у кінці Зеленої милі.

Бобо знову вкоротив повідці своїм псам. Вони були цінними, і він не мав жодного наміру їх втрачати через психопата, що завивав і белькотів щось нечленороздільне десь там віддалік. Решта чоловіків перезарядили гвинтівки й захряснули їх. Те виття на них усіх нагнало холоду, і крижаний піт струмками потік під пахвами та по спинах. А коли чоловіки отак холонуть, їм потрібен той, хто їх поведе, якщо вони мають іти далі. І їх повів заступник шерифа Мак-Гі. Виступивши наперед, він енергійно покрокував (хоча я впевнений, що *почувався* він тієї миті аж ніяк не енергійно) до вільхової смуги, що росла на узліссі праворуч, а решта важко й нервово рушила за ним, за п'ять кроків позаду. Зупинився він лише раз, для того, щоб жестом показати Сему Голлісу, найкремезнішому серед них, — мовляв, тримайся поближче до Клауса Деттерика.

На іншому боці вільхової смуги до лісу праворуч тяглася ще одна ділянка відкритого простору. Ліворуч до річки м'яко, положисто спускався її берег. Усі стали, мов укопані, вражені побаченим. Я думаю, вони багато б віддали, аби не бачити того, що відкрилося їхнім очам. І ніхто з них до кінця життя вже побаченого б не забув. То було нічне жахіття, нічим не прикрите і майже задимлене під сонцем, з тих, що криються за лаштунками та умеблюванням гарного пересічного життя: за церковними обідами, прогулянками сільськими доріжками, чесною працею, поцілунками

кохання в ліжку. В кожній людині є череп, і, кажу вам, життя кожної людини теж має свій череп. Вони побачили його того дня, ті чоловіки, — побачили те, що часом шкіриться за усмішкою.

На березі річки у вицвілому й заплямованому кров'ю комбінезоні сидів найбільший здоровань з усіх бачених ними раніше — Джон Коффі. Його велетенські пласкостопі ноги були босі. На голові була пов'язана червона бандана, як та хустка, якою прикриває голову селянка, йдучи до церкви. Довкола нього чорною хмарою кружляла мошкара. На згині ліктя кожної руки він тримав тільце голої дівчинки. Їхнє біляве волосся, колись кучеряве й легеньке, мов пух кульбаби, червоними смугами прилипло до голів. Чоловік, що тримав їх, сидів і голосив, здійнявши голову до неба, як зачароване місяцем теля. Його темно-коричневі щоки блищали від сліз, а обличчя спотворила монструозна гримаса горя. Він уривчасто вдихав повітря, груди здіймалися, туго напинаючи шлейки комбінезона, а потім той вдих виривався з нього неосяжним виттям до неба. Так часто пишуть у газетах: «Убивця не виказував ознак каяття», але тут був зовсім не той випадок. Джона Коффі поживому роздирало те, що він накоїв... але від цього він не вмер. А от дівчатка — так. Їх роздерло непоправним чином.

Ніхто, здавалося, не знав, скільки часу вони так просто-яли, дивлячись на виючого велетня, який, своєю чергою, дивився через велику непорушну гладінь річки на поїзд, що мчався по рейках на тому боці, через міст, який перетинав річку. Здавалося, що вони дивляться годину чи вічність, та все ж поїзд анітрохи не просунувся далі, він мчався наче на одному й тому самому місці, як дитина, що б'ється в істериці, і сонце не заходило за хмару, і те видиво не зникало з їхніх очей. Воно було відразу перед ними, реальне, як собачий укус. Чорношкірий чоловік гойдався вперед і назад; Кора й Кеті гойдалися разом із ним, як ляльки в руках

велетня. Вкриті плямами крові м'язи на здоровенних голих руках того чоловіка стискалися і розпружувалися, стискалися і розпружувалися, стискалися і розпружувалися.

Німу сцену розбив Клаус Деттерик. З пронизливим криком він кинувся на чудовисько, яке згвалтувало й убило його доньок. Сем Голліс свою роботу знав і намагався її виконати, але не зміг. Він був на шість дюймів вищий за Клауса і щонайменше на сімдесят фунтів важчий, але Клаус, здавалося, легким порухом плечей розірвав його залізну хватку. Вмить подолавши відкритий простір, Клаус копнув Коффі з розмаху носком чобота в голову. Робочий чобіт, укритий кіркою розлитого молока, що вже скисло від спеки, вцілив у ліву скроню Коффі, але той наче й не відчув. Просто сидів, голосив, розгойдувався, дивився на протилежний берег річки; як я собі цю сцену уявляю, то він наче зійшов із картинки про церковну службу п'ятдесятників у сосновому бору, вірний послідовник Христа, що пильно вдивляється в землю Гошен... якби не трупи в нього на руках.

Охопленого істерикою фермера від Коффі відтягали четверо дужих чоловіків. І то вдалося їм це не одразу — спершу він відважив велетню хтозна-скільки добрячих стусанів. Але Коффі це наче й не зачіпало зовсім; він усе дивився через річку й голосив. Що ж до Деттерика, то весь бойовий запал у ньому вичах, коли його зрештою відтягнули. Немовби крізь тіло чорношкірого велета проходив якийсь дивний гальванічний струм (вибачайте, але в мене в голові й досі електричні метафори), і коли контакт Деттерика з тим джерелом струму було нарешті розірвано, він обм'як, наче його відкинуло від оголеного дроту. Він упав на широко розставлені коліна на березі річки, затулив обличчя руками й заридав. До нього долучився Гові, й вони обійнялися, тулячись лоб до лоба.

Двоє чоловіків наглядали за ними, а решта взяли в озброєне кільце чорношкірого, що розгойдувався й завивав. Здава-

лося, до нього досі не дійшло, що на березі річки є ще хтось, крім нього самого. Мак-Гі виступив уперед, нерішуче потупцяв на місці, переступаючи з ноги на ногу, а тоді присів навпочіпки.

— Містере, — тихо мовив він, і Коффі одразу ж принишк. Мак-Гі подивився в очі, налиті кров'ю від плачу. З них досі текли сльози, немовби хтось усередині забув перекрити кран. Ті очі плакали, та чомусь лишалися відстороненими... далекими й незворушними. Мені вони здавалися найдивнішими очима з усіх, які я бачив у своєму житті, й Мак-Гі дістав практично те саме враження. «Як очі тварини, яка ніколи не бачила людей», — скаже він репортерові Гаммерсміту вже перед судом.

— Містере, ви мене чуєте? — спитав Мак-Гі.

Дуже повільно Коффі кивнув. Але своїх невимовно страшних ляльок не відпустив, і далі тримав їх на зігнутих руках. Їхні підборіддя були опущені на груди, так, що не видно було облич, — милість Господня, одна з небагатьох, якими Він вважатиме за потрібне обдарувати людей того дня.

— У вас є ім'я? — спитав Мак-Гі.

— Джон Коффі, — відповів той хрипким від сліз голосом. — Коффі, як напій, тільки пишеться інакше.

Мак-Гі кивнув, а потім показав великим пальцем на нагрудну кишеню комбінезона Коффі, з якої щось випиналося. Мак-Гі здалося, що там може лежати зброя, — хоча такому громаддю, як Коффі, не потрібна була зброя, щоб накоїти великого лиха, якби він вирішив зірватися.

— Що там усередині, Джоне Коффі? Щось вогнепальне? Пістолет?

— Ні, сер, — відказав Коффі своїм хрипким голосом. І ті дивні очі — по вінця налиті слізьми, на поверхні зболені, та відсторонені й на диво спокійні під сподом, наче справжній Джон Коффі перебував десь-інде, вдивлявся в якийсь інший краєвид, де замордовані маленькі дівчатка не вартували

того, щоб через них здіймати бучу, — не полишали очей заступника шерифа Мак-Гі. — Це лише мій підобідок.

— О, це ж треба. Підобідок? — перепитав Мак-Гі, і Коффі кивнув та сказав: «Так, сер», а його очі плакали і з носа висіли довгі шмарклі. — А де ж такі, як ти, Джоне Коффі, беруть собі підобідок?

Він спитав це, силуючи себе зберігати спокій, хоча на той час уже чув запах дівчат і бачив мух, які сідали й куштували хоботками мокрі місця на них. Найгіршим було їхнє волосся, скаже він пізніше... у жодній газеті цього не написали; це вважалося надто чорнушним для читання в колі сім'ї. Ні, про це я почув від репортера, який ту статтю написав. Містера Гаммерсміта. Я знайшов його пізніше, бо на той час Джон Коффі перетворився для мене на якусь одержимість.

Так от, Мак-Гі розказав цьому Гаммерсміту, що їхнє біляве волосся більше не було білявим. Воно стало бурим. Кров стікала з нього їхніми щічками донизу, наче фарба під час невдалого фарбування. І не треба було бути лікарем, аби зрозуміти, що їхні черепи розтрощили, зіштовхнувши разом силою тих могутніх ручищ. Мабуть, вони плакали. Мабуть, він хотів, щоб вони замовкли. Якщо дівчаткам пощастило, це сталося до згвалтування.

Дивлячись на це все, людині було важко думати. Навіть людині, так рішуче налаштованій виконати свій обов'язок, як заступник шерифа Мак-Гі. А необдуманість учинків могла призвести до помилок чи навіть подальшого кровопролиття. Мак-Гі глибоко вдихнув повітря й заспокоїв себе. Спробував, принаймні.

— Я, сер, того вже на правду й не пам'ятаю, хай мені грець, — здушеним від сліз голосом промовив Коффі, — але то підобідок, так, семмічі і, ма'ть, огірочок.

— Я не відмовлюся сам подивитись, якщо ти не проти, — сказав Мак-Гі. — Не рухайся, Джоне Коффі. Не рухайся,

хлопче, бо на тебе стільки гвинтівок дивляться, що тільки пальцем смикни — зрешетять усього вище пояса.

Коффі дивився на протилежний берег річки й не рухався, доки Мак-Гі обережно засунув руку в нагрудну кишеню його комбінезона й витяг звідтіля щось загорнуте в газету й перевите м'ясницьким мотузком. Мак-Гі розірвав мотузку й розгорнув пакунок, хоча вже зрозумів, що Коффі не обдурив. То справді був його підобідок — сендвіч із беконом і помідором, конвертик із варенням усередині. А ще — солоний огірок, загорнутий окремо, у сторінку з коміксом, якого Джон Коффі ніколи б не зміг прочитати. Сосисок не було. Сосиски з підобідку Джона Коффі отримав Баузер.

Мак-Гі передав згорток через плече одному з чоловіків, не зводячи очей із Коффі. Він сидів навпочіпки й був надто близько, аби бодай на секунду втратити пильність. Обід, знову щільно загорнутий і для певності перев'язаний, зрештою опинився в Бобо Марчанта, а той поклав його собі в наплічник, до смаколиків для собак (і не здивуюсь, якщо наживки для риболовлі). Як доказ у суді його не представляли — правосуддя в цих краях швидке, але за псуванням сендвічів із беконом і помідором воно все одно не встигає. Натомість були його фотознімки.

— Що тут сталося, Джоне Коффі? — низьким серйозним тоном спитав Мак-Гі. — Розкажеш мені?

І Коффі сказав Мак-Гі та іншим майже те саме, що й потім мені; то були останні слова, які прокурор промовив, звертаючись до присяжних у суді над Коффі.

— Було вже не допомогти, — промовив Джон Коффі, тримаючи на руках замордованих, згвалтованих дівчаток. По його щоках знову заструменіли сльози. — Я пробував усе повернути, але було запізно!

— Хлопче, тебе заарештовано за вбивство, — сказав Мак-Гі. І плюнув Джону Коффі в обличчя.

Присяжні радилися сорок п'ять хвилин. Рівно стільки, щоб самим підобідати. Дивно, як їм узагалі шматок у горло поліз.

5

Ви ж розумієте, що про все це я довідався не за один той спекотний день у жовтні, сидючи в тюремній бібліотеці, яку скоро мали перевозити, з однієї підшивки старих газет, складених у парі ящиків з-під апельсинів «Помона». Але я довідався достатньо, щоб тієї ночі від мене втік сон. О другій встала дружина. Вона знайшла мене на кухні (я пив маслянку й курич самокрутку з тютюном «Баглер») і спитала, що таке, а я збрехав їй — і то був один із небагатьох разів, коли я їй брехав, за весь наш довгий шлюб. Я сказав, що знову погризся з Персі Ветмором. То, звісно, була правда, але не через це дружина знайшла мене на кухні так пізно. Звичайно я був здатен залишити все, пов'язане з Персі, на роботі.

— Так, забудь оте гниле яблуко, ходімо в ліжку, — сказала вона. — В мене є те, що pomoже тобі заснути. Можеш брати досхочу.

— Це добре, але краще не треба, — відповів я. — Щось у мене коїться з сечовиком, не хочу, щоб тобі передалося. Вона вигнула брову.

— З сечовиком, треба ж таке. Скажи краще, що не з тією вуличною дівчиною закрутив останнього разу, коли був у Батон-Ружі.

Я ніколи не був у Батон-Ружі, а вуличних дівчат і пальцем не торкався, і ми обоє це добре знали.

— Це просто звичайний уретрит. Мама колись казала, що до хлопців він чіпляється, коли вони до північного вітру ходять.

— А ще твоя мати сиділа весь день удома, коли розсипле сіль, — зауважила моя дружина. — Доктор Седлер...

— Е ні, — здійняв руку я. — Він змусить мене пити сульфу, а я від неї блюватиму в кожному кутку кабінету вже до кінця тижня. Воно саме мине, але до того часу краще нам триматися подалі від грального майданчика.

Вона поцілувала мене в лоб одразу над лівою бровою, від чого в мене завжди бігли по тілу мурашки... і Дженіс добре це знала.

— Бідося-котик. Наче того гада Персі Ветмора не досить. Приходь у ліжечко.

Я так і зробив. Але спершу вийшов на задній ганок відлити (а перед тим перевірів напрямок вітру, послинивши палець, — батьківські настанови дитинства ніколи не лишаються без уваги, хай би якими дурними вони насправді були). Пісяти надворі — одна з радощів сільського життя, яку так і не оспівали у своїх віршах поети. Але тієї ночі то був не мед; рідина, що з мене витікала, була пекуча, наче цівка підпаленої вугільної нафти. Однак, за моїми відчуттями, удень було наче гірше, а два-три дні тому — точно гірше. У мене зажеврїла надія на те, що, може, я почав одужувати. Та ніколи ще надія не була такою марною. Ніхто мені не сказав, що часом та бактерія залазить усередину, туди, де мокро й тепло, і перечікує день-два перед тим, як знову вшкварити. Я б здивувався, якби таке почув. А ще більше здивувався б, якби почув, що мине якихось п'ятнадцять-двадцять років — і з'являться пігулки, які можна випити й за рекордний час вигнати цю інфекцію зі свого тіла... від цих пігулок тобі може бути трохи млосно чи в кишках почнуться танці, але майже ніколи ти від них не блюватимеш так, як від сірчаних таблеток доктора Седлера. Тоді, у 32-му, не було на те ради — ти міг тільки чекати й намагатися не звертати уваги на відчуття, ніби хтось тобі в пісюн налив вугільної нафти, а потім підніс запаленого сірника.

Я докурив цигарку, пішов у спальню й нарешті заснув. А снилися мені дівчатка з сором'язливими усмішками й закривавленим волоссям.

6

Наступного ранку на столі в мене лежала рожева записка з проханням якнайшвидше зайти в кабінет начальника. Я знав, у чому річ. У нашій грі існували неписані, проте дуже важливі правила, і минулого дня я ненадовго припинив за ними грати. Тому я відтягував цю зустріч, скільки міг. Так само, як відвідини лікаря зі своєю сечостатевою проблемою. Я завжди вважав, що всі ці заклики «зроби вже нарешті й забудь» трохи переоцінюють.

У будь-якому разі, до кабінету начальника Мурза я не поспішав. Спочатку зняв із себе вовняний формений піджак, повісив на спинку стільця й увімкнув вентилятор у кутку — днина знову видалася гаряча. Потім сів і проглянув нічний звіт Брутуса Говелла. Нічого тривожного в ньому не знайшов. Делакруа трохи поплакав після відбою (він плакав майже щоночі, більше себе було шкода, ніж людей, яких він живцем спалив, не сумніваюся), а потім витяг мишу, Містера Джинглза, із сигарної коробки, в якій той спав. Це заспокоїло Дела, і до ранку він проспав, як немовля. Містер Джинглз ту ніч, найпевніше, провів на пузі в Делакруа, обкрутивши хвостом лапи, дивлячись незмигну. Неначе Господь Бог вирішив, що Делакруа потребує ангела-охоронця, але у Своїй безмежній мудрості постановив, що для такого щура-людинобивці, як наш друзяка з Луїзіани, згодиться лише миша. У звіті Брутала цього всього, звісно, не було, але я відтрубив достатньо нічних змін, щоб читати між рядків. Була там і коротка нотатка про Коффі: «Лежав без сну, не шумів, можливо, трохи поплакав. Я пробував його розговорити, але Коффі кілька разів щось невиразно буркнув, і я дав йому спокій. Може, Полу чи Гаррі більше пощастить».

«Розговорити» насправді було центральним елементом нашої роботи. Тоді я цього не знав. Але, озирючись назад із оглядового майданчика свого дивного старечого віку

(мабуть, старечий вік завжди видається дивним людям, які мусять його витримувати), я розумію, що так воно й було. А тоді я не бачив того, що було таким важливим для нашої роботи — як дихання для життя. «Літунам» не обов'язково було добре вміти «розговорити», але це було життєво необхідним для мене, Гаррі, Брутала й Діна... і саме тому Персі Ветмор був такою ходячою катастрофою. Його ненавиділи в'язні, ненавиділи наглядачі... усі його ненавиділи, крім впливових знайомих, самого Персі і, можливо (але тільки можливо), його матері. Він був як доза білого миш'яку, яким посипали весільний торт. І мені здається, я від самого початку знав, що з ним буде лихо. Він був нещасним випадком, якому дуже кортить статися. Що ж до інших, то ми б зневажливо скривилися, якби хтось нам сказав, що найбільше користі від нас — не як від наглядачів над страченцями, а як від їхніх психіатрів. (Десь там, усередині, мені й досі хочеться зневажливо скривитися.) Але розговорювати ми вміли... а без розмов люди, що постали перед Старим Іскруном, мали бридку звичку з'їжджати з глузду.

Унизу під звітом Брутала я зробив позначку — поговорити з Джоном Коффі (принаймні спробувати) — і перейшов до записки від Кертіса Андерсона, головного асистента начальника. У ній було написано, що він, Андерсон, чекає ДАС для Едварда Делакроа (Андерсон зробив помилки в обох словах; насправді засудженого звали Едуард Делакруа) найближчим часом. ДАС розшифровувалося як дата страти. Якщо вірити записці, авторитетне джерело повідомило Кертісові, що французик вирушить у похід незадовго до Гелловіну. 27 жовтня, на його здогад, а здогади Кертіса Андерсона завжди були дуже інформованими. Але перед тим ми могли очікувати нового пожильця, на ім'я Вільям Вортон. «Він той, кого ти б назвав “проблемною дитиною”, — писав Кертіс своїм нахиленим уліво й чомусь манірним почерком. — Люто скажений і пишається цим. Останній рік чи десь так швендяв

по всьому штату й нарешті попався. Під час збройного нападу вбив трьох людей, серед них одну вагітну. Четвертого прикінчив при спробі втечі. Патрульного штату. Черниці й сліпого в списку бракує». Тут я несамохіть усміхнувся. «Вортону 19 років, на верхньому л. передпліччі в нього витатуйовано “Малюк Біллі”. Раз чи два тобі доведеться дати йому по носі, я тобі гарантую, але обережніше з цим. Цьому типу просто до всього байдуже». Цю останню думку він підкреслив двічі, а тоді завершив: «А ще він може зависнути надовго. Подає апеляції, до того ж він неповнолітній».

Божевільний підліток, подає апеляції, цілком може затриматися. Ой, до чого ж «приємно» було це все читати. Зненацька день здався мені ще гарячішим, і я більше не міг відкладати візит до начальника Мурза.

За час моєї роботи наглядачем у «Холодній горі» в нас змінилося три начальники; Гел Мурз був останнім і найкращим із них. Причому без жодних зусиль. Чесний, прямий, позбавлений навіть рудиментарної дотепності, як у Кертіса Андерсона, зате наділений достатньою політичною здогадливістю, щоб зберегти роботу в ті похмурі часи... та досить чесний, щоб не піддатися спокусі вступити в гру. Вище він піднятися не міг, але це, здавалося, його й не турбувало. У ті часи йому було п'ятдесят вісім чи дев'ять років. Його порізаним глибокими зморшками обличчя нагадувало мисливського пса. Бобо Марчанту біля нього було б затишно, як удома. Волосся в нього було все сиве, а руки дрижали від якогось парезу, але він був ще дужий. За рік до того на прогулянковому подвір'ї до нього кинувся в'язень із заточкою, вирізьбленою з планки дерев'яного ящика. Мурз не здригнувся: вхопив лайдака за зап'ястя й викрутив так сильно, що кістки поламалися з таким тріском, як сухі галузки в багатій стріляють. Лайдак, забувши про всі свої претензії, впав навколішки на землю й завищав, кличучи маму. «Я не вона, — культурним голосом південця сказав Мурз, — але якби нею

був, підібрав би спідницю й посцяв на тебе з того самого лона, яке привело тебе на світ».

Коли я переступив через поріг його кабінету, він хотів було підвестися, та я махнув рукою: мовляв, не вставай. Потім сів у крісло навпроти нього й почав із того, що поцікавився станом його дружини... тільки в наших краях говорять не так. «Як там твоя красунечка?» — ось що я спитав, наче Мелінда прожила всього сімнадцять літ, а не шістдесят два чи три. Моє запитання йшло від щирого серця — вона була такою жінкою, яку я сам міг би покохати й узяти за дружину, якби лінії нашого життя збіглися, — але й трошки відвернути його увагу від основної проблеми я теж був не проти.

Він глибоко зітхнув.

— Не дуже добре, Поле. Зовсім недобре.

— Знову головні болі?

— Цього тижня тільки раз, але цей раз був найгірший, позавчора майже на цілий день її в ліжку вклав. А тепер у неї з'явилася квалість у руці... — Він здійняв свою власну, поцятковану старечою «гречкою» праву руку. Ми обидва секунду-дві дивились, як вона тремтить над бюваром, потім він знову її опустив. Я бачив, що він би все віддав, аби не розповідати мені того, що розповідав, а я віддав би приблизно стільки ж, аби тільки цього не чути. Голова в Мелінди почала боліти навесні, і все те літо лікар запевняв її, що це «мігрени від нервової напруги», спричинені, мабуть, стресом від виходу Гела на пенсію. От тільки вони обоє дочекатися вже не могли, коли він вийде на пенсію, а моя дружина сказала мені, що мігрень — хвороба не старих, а молодих; на той час, коли страждальці від неї досягають віку Мелінди Мурз, мігрени зазвичай ідуть на спад, а не навпаки. Тепер ще ця слабкість руки. Мені це зовсім не нагадувало нервову напругу; мені це нагадувало триклятий інсульт.

— Доктор Гейверстром хоче, щоб вона лягла в лікарню в Індіанолі, — сказав Мурз. — Зробила якісь аналізи. Рентген

голови він має на увазі. І ще хтозна-що. Вона налякана до смерті. — Помовчавши хвилю, він додав: — Якщо по правді, то я теж.

— Так, але обов'язково все зробіть. Не відкладайте в довгий ящик. Якщо там щось таке, що видно буде на знімках, то, може, це можна вилікувати.

— Так, — погодився він. І на одну мить, лише на одну за всю ту частину нашої розмови, наскільки я пригадую, наші погляди зустрілися. І виникло те оголено-досконале порозуміння між нами, яке не потребує жодних слів. Так, міг бути інсульт. Але також міг бути рак, що ріс у її мозку. А в такому разі стрімко прямували до нуля шанси на те, що лікарі в Індіанолі зможуть чимось зарадити. Не забувайте, йшов 32-й рік, коли навіть щось таке порівняно просте, як інфекція сечових шляхів, лікували двома способами: або сульфа і смерди, або страждай і жди.

— Поле, дякую тобі за небайдужість. А зараз поговорімо про Персі Ветмора.

Я застогнав і накрив очі долонями.

— Мені сьогодні вранці був дзвінок зі столиці штату, — рівним тоном повідомив начальник в'язниці. — І ти можеш собі уявити, який сердитий був той дзвінок. Поле, губернатор такий одружений, що майже розчинився, якщо ти розумієш, про що я. А в його дружини є брат, а у брата — єдина дитина. І ця дитина — Персі Ветмор. Учора ввечері Персі зателефонував татові, а тато Персі зателефонував тітці Персі. Далі розказувати чи ти сам додумаєш?

— Ні, — сказав я. — Персі наскаржився. Наче шкільна ябеда, яка доповіла вчительці, що Джек і Джилл лизалися в роздягальні.

— Угу, — погодився Мурз, — якось так і було.

— Ти ж знаєш, що Персі зробив з Делакура, коли того привезли? — спитав я. — Своїм клятим пекановим кийком?

— Так, але...

— І ти знаєш, як він любить водити ним по ґратах, просто щоб усіх доводити до сказу. Він злий і дурний, і я не знаю, скільки ще зможу його терпіти. Отаке.

Ми з Гелом були знайомі п'ять років. Сила-силенна часу для чоловіків, які добре один з одним ладнають, особливо коли частина роботи — міняти життя на смерть. Я хочу сказати, він зрозумів, що я маю на увазі. Звільнитись я не збирався; за стінами тюрми пантрувала Велика депресія — мов небезпечний злочинець, якого не посадиш у клітку, як наших підопічних. Кращі за мене чоловіки подалися на заробітки, чіпляючись за товарні вагони знизу, під дном. Я був щасливчиком і добре це розумів. Діти вирости, закладна на будинок, той двохсотфунтовий блок мармуру, вже два роки як не тисла мені на груди. Але чоловікові треба щось їсти, і його дружині теж. А ще ми звикли надсилати доньці з зятем двадцять баксів, коли могли собі це дозволити (а часом і коли не могли, якщо в листах Джейн звучав особливо страшний відчай). Її чоловік був учителем історії, втратив роботу, а якщо таке не розцінювати як чистий відчай у ті часи, тоді це слово взагалі не має значення. Тож ні, людина не могла відмовитися від стабільної зарплати, такої, як моя... холоднокровно не могла, себто. Але моя кров тієї осені холодною не була. Температура надворі трималася не за сезоном висока, а інфекція, що причаїлася й кишіла в мене всередині, підкручувала ручку термостата ще більше. А коли чоловік опиняється в такій ситуації, то що ж, іноді його кулак виходить з-під контролю. А зацідивши людині зі зв'язками, такій, як Персі, один раз, ти вже можеш не стримуватись і гамселити її далі, бо вороття не буде.

— Потерпи, — тихо мовив Мурз. — Я тебе покликав, щоб це сказати. Я дізнався від авторитетної людини, власне, від тої людини, яка сьогодні вранці мені дзвонила, що Персі подав заяву на перехід у Браяр і її приймуть.

— Браяр, — повторив я. Браяр-Рідж, одна з двох лікарень штату. — Що цей хлопець робить? Пустився в турне державними установами?

— Це адміністративна посада. Платня там краща, а робота — перекладати папірці, а не тягати лікарняні ліжка в розпал спекотного дня. — Він скося до мене посміхнувся. — Знаєш, Поле, а ти міг би вже його здихатися, якби не відправив у щитову з Ван Хеєм, коли була черга Вождя.

Раптом його слова здалися мені такими дивними, що я гадки не мав, до чого він хилить. Або не хотів ту гадку мати.

— А куди я ще міг його відправити? — спитав я. — Господи, та він і в блоці не знає, що робити! Поставити його в активну команду страти разом з іншими...

Я не договорив. Не міг договорити. Потенціал косяків здавався нескінченним.

— Незважаючи на це, для тебе ж буде краще, якщо поставиш його на Делакруа. Звісно, якщо хочеш його позбутися.

Я дивився на нього, від подиву опустивши щелепу додолу. Але зрештою спромігся-таки її підібрати, щоб можна було говорити.

— Ти про що взагалі? Він хоче подивитися страту зблизька, з того місця, де добре чутно запах підсмажених яєць?

Мурз знизав плечима. Погляд його очей, що з такою ніжністю дивилися, коли він говорив про дружину, раптом став жорстким і твердим, як кремій.

— Яйця Делакруа підсмажаться незалежно від того, буде Ветмор у команді чи ні, — відзначив він. — Правильно?

— Так, але він може накосячити. Взагалі, Геле, він майже *напевно* накосячить. Перед тридцятьма чи більше свідками... репортерами аж із самої Луїзіани...

— Ви з Брутусом Говеллом потурбуєтеся про те, щоб не накосячив, — сказав Мурз. — А якщо це все-таки станеться, то йому все впишуть у справу, і цей запис лишатиметься

там ще довго по тому, як зникнуть його політичні зв'язки. Ти це розумієш?

Я розумів. Це викликало в мене страх і нудоту, але я розумів.

— Він, може, й на Коффі забажає лишитися. Але якщо нам пощастить, то від Делакруа він отримає все, що йому треба. Тільки ти обов'язково постав його в команду страти.

Я планував знову захвати Персі в щитову, а потім відправити в тунель, супроводжувати каталку, яка відвезе Делакруа до труповозки, припаркованої через дорогу від тюрми. Але всі ці плани я без найменшого вагання викинув через плече. І кивнув. Мені вистачало кебети, щоб зрозуміти, в яку авантюру я вплутуюся. Але було байдуже. Я б самого диявола за носа вщипнув, якби це допомогло спекатися Персі Ветмора. Нехай візьме участь у страті, надіне шолом, а потім подивиться крізь ґрати й накаже Ван Хею давати другу; хай подивиться, як французик осідлає блискавку, яку він, Персі Ветмор, випустив із пляшки. Хай зловить свій гиденький кайфік, якщо його так тішить убивство, санкціоноване державою. А тоді хай переводиться у Браяр-Рідж, де в нього буде власний кабінет і вентилятор, щоб його охолоджував. А якщо його дядько за шлюбом вилетить з посади після наступного голосування на виборах і йому доведеться спізнати, що таке праця в жорстокому, загартованому світі під невблаганним палючим сонцем, де не всі поганці сидять, замкнені за ґратами, а часом і тобі самому можуть по пиці з'їздити, що ж, тим краще.

— Гарзд, — сказав я, підводячись. — Я поставлю його на Делакруа. А доти підтримуватиму мир.

— Добре, — Гел і собі встав. — До речі, як твоя проблема? Він делікатно вказав пальцем на мій пах.

— Та наче вже краще трохи.

— Це добре. — Він провів мене до дверей. — А до речі, що там Коффі? З ним проблеми будуть?

— Не думаю. Поки що він сумирний, наче мертвий півень. Дивний він, очі в нього дивні, але тихий. Але ми будемо тримати руку на його пульсі. Про це не хвилюйся.

— Ти, звісно, в курсі, що він скоїв.

— Так.

Він вивів мене в приймальню, де стара міс Ханна лупила по клавішах свого «Андервуда», як, здавалося, і щодня з кінця останнього льодовикового періоду. Ішов я з легкою душею. Загалом було таке відчуття, що я легко відбувся. І приємно було знати, що зрештою в мене є шанс пережити Персі.

— Відправ Мелінді цілий кошик моєї любові, — сказав я. — Але не купуй собі зайвого ящика хвилювань. Зрештою ще може виявитися, що там нічого такого, просто мігрень.

— Авжеж, — сказав він, і губи під зболеними очима розтяглися в усмішці. Це поєднання було замало не упирачим, чорт забирай.

Що ж до мене, то я подався до себе в блок Е, щоб розпочати новий день. Там чекали папери (прочитати й написати), підлоги (вимити), їжа (подати), графік чергувань на наступний тиждень (скласти) — сотні справ, про які треба було подбати. Але найбільше там було чекання — у в'язниці його завжди багато, так багато, що не переробиш. Чекання на час, коли Едуард Делакура піде Зеленою милею, чекання, коли з'явиться Вільям Вортон з його вишкіром і татуюванням «Малюк Біллі», але понад усе — чекання, коли ж Персі Ветмор нарешті забереться геть з мого життя.

1

Миша Делакура була однією з Божих загадок. До того літа я ще ні разу не бачив у блоці Е жодної миші, і більше не бачив жодної після тієї осені, коли Делакура покинув наше товариство однієї спекотної грозової ночі в жовтні — покинув таким невимовно страшним робом, що я насилу наважуюся

це все пригадувати. Делакруа стверджував, що це він видре-сирував ту мишу, яка розпочала своє життя серед нас під кличкою Пароплав Віллі. Але насправді, думаю, було якраз навпаки. Дін Стентон теж так вважав, і Брутал. Вони обидва були на чергуванні тієї ночі, коли миша з'явилася вперше. І, як сказав Брутал, «миша вже прийшла напівручна. І вдвічі розумніша за того кейджена, який вважав себе її власником».

Ми з Діном були в моєму кабінеті, переглядали коробку з документами за останній рік, готувалися писати листи-запити свідкам п'яти страт, а потім — запити про запити свідкам інших шести, назад у минуле аж до 29-го року. В цілому нас цікавило тільки одне: чи були вони задоволені обслуговуванням? Я розумію, це звучить гротескно. Але то був важливий фактор. Як платники податків, вони були нашими клієнтами. Але дуже особливими. Чоловік чи жінка, ладні приїхати в тюрму опівночі, щоб подивитись, як хтось помирає, мають особливу, нагальну для цього причину, особливу потребу. І якщо страта — це належне покарання, то цю потребу необхідно задовольнити. Вони пережили жахіття. Мета екзекуції — показати їм, що те жахіття скінчилося. Може, це навіть працює. Іноді.

— Хлопці! — погукав Брутал з-за дверей. Він якраз сидів за столом на початку коридору. — Гей, ви двоє! А йдіть-но сюди!

Ми з Діном перезирнулися. На обличчях в обох був написаний однаковий вираз тривоги. Ми подумали, що там щось сталося: або з індіанцем із Оклахоми (його звали Арленом Біттербаком, але ми кликали його Вождем... а у випадку Гаррі Тервіллігера — Вождем Козячим Сиром, бо Гаррі стверджував, що саме так тхне від Біттербака), або з нашим так званим Президентом. Та потім Брутал розсміявся, і ми при-тьмом побігли дивитися, що ж там таке. Сміх у блоці Е звучав десь приблизно так само неправильно, як сміх у церкві.

Перед тим у нас побував Старий Ту-Ту, активіст, який у ті часи пхав по в'язниці свій чарівний візок із харчами та

іншими ніштjячками, і Брутал затарився на довгу ніч — три сендвічі, дві газованки, пара «Місячних пирогів»¹. А ще на гарнір — картопляний салат, який Ту-Ту, безсумнівно, потягнув із тюремної кухні, куди за правилами йому заходити було зась. Перед Бруталом лежав розгорнутий журнал чергового, і просто диво, що він ще нічого не розлив і не розсипав на сторінки. Хоча, звісно, він лише почав харчуватися.

— Що? — спитав Дін. — Що таке?

— Рада штату, хоч-не-хоч, а розв'язала калитку й усе-таки найняла нам цього року ще одного вертухая на підмогу, — не перестаючи сміятися, відповів Брутал. — Дивіться-дивіться, оно туди.

Він показав, і ми побачили мишку. Я теж засміявся, до мене приєднався Дін. Стриматись було годі, бо та миша походжала точнісінько як наглядач, що робить обхід щочверть години: крихітний наглядач у шубці, перевіряє, чи не намагається, бува, хтось утекти чи скоїти самогубство. Продріботівши трохи до нас Зеленою милею, вона повертала голову з боку на бік, неначе заглядала в камери. По тому робила наступний ривок уперед. Ми чули, як дають хропака обидва наші тодішні в'язні, замість того, щоб надривати животи зо сміху, і від цього нам чомусь було ще смішніше.

То була цілковито звичайна бура миша, якщо не зважати на те, як вона, здавалося, перевіряла камери. В одну чи дві вона навіть зайшла, спритно прошмигнувши між нижніми ґратами. Уявляю, як би їй позаздрили в'язні, колишні й тодішні. От тільки наші в'язні завжди хотіли вискочити назовні, а не пролізти всередину, звичайно.

У жодну із зайнятих камер миша не зайшла; її цікавили тільки порожні. Мало-помалу просуваючись уперед, вона майже дісталася того місця, де були ми. Я все чекав, коли ж

¹ Популярне на півдні США тістечко — кругле печиво з прошарком маршмелоу, вкрите шоколадом. Винайдене 1917 року. Його часто запивають «колою Royal Crown» (скорочено — RC).

вона чкурне геть. А вона не чкурнула. Жодних ознак страху перед нами вона не виказувала.

— Це ненормально, щоб миша отак спокійно підходила до людей, — трохи знервовано прокоментував Дін. — А що, як вона скажена?

— О Господи, — сказав Брутал із повним хліба й консервованої яловичини ротом. — Великий мишачий експерт. Мишознавець. Ти бачиш, щоб у неї з рота скрапувала піна, мишознавцю?

— Я взагалі в неї рота не бачу, — відповів Дін, і це змусило нас усіх знову розсміятися. Я теж не бачив у тієї миші рота, але темні крихітні краплинки її очей було добре видно, і вони зовсім не здавалися мені божевільними чи скаженими. У них був розумний і зацікавлений вираз. Мені доводилося умертвляти людей — людей із буцімто безсмертними душами, — які здавалися дурнішими за ту мишку.

Так вона продріботіла Зеленою милею до місця, від якого лишалося менше трьох футів до нашого столу... якщо уява намалювала вам якийсь чудернацький стіл, то ви помилилися: нічого особливого в ньому не було, звичайний собі письмовий стіл, як в учителя старших класів у якій-небудь окружній школі. От на тому місці миша й спинилася. Вона огорнула лапи хвостиком, стримано, неначе старенька леді поправила спідниці.

Ураз я перестав сміятися. Моєю шкірою пробіг мороз і пробрав усю плоть аж до кісток. Хотів би я сказати, що не знаю, звідки взялося те відчуття (нікому не подобається зізнаватися в тому, що виставить їх сміховинними блазнями), але, звісно ж, я знаю. І якщо вже розказувати правду про все інше, то про це, мабуть, теж можна. На секунду я уявив себе тією мишею: зовсім не наглядачем, а просто ще одним засудженим злочинцем там, на Зеленій милі. Засуджений і приречений, він усе ж знайшов у собі сили відважно подивитися на стіл чергового, який, певно, здавався йому височезним,

багато миль заввишки (саме таким, поза всілякими сумнівами, нам здаватиметься одного судного дня престол Господній), і на гучноголосих велетнів у синій формі, що за ним сиділи. Велетнів, що вбивають йому подібних із пневматичних гвинтівок, розплющують мітлами, ставлять на них пастки, що переламують їм хребти, коли вони обережненько прокрадаються через слово «ПЕРЕМОЖЕЦЬ», щоб погризти трохи сиру на мідній пластиночці.

Біля столу чергового не було мітли — зате стояло відро зі шваброю, затиснутою в ролику; незадовго до того, як засісти за архівний ящик із Діном, я вишурував нею зелений лінолеум і всі шість камер. Я побачив, що Дін збирається взяти швабру й замахнутися нею. Але щойно його пальці зімкнулися на тонкому дерев'яному держаку, я торкнувся його зап'ястя.

— Нехай, — сказав я.

Знизавши плечима, він прибрав руку. Було в мене відчуття, що йому хочеться ту мишу прибити не більше, ніж мені.

Брутал відламав кутик від свого яловичого сендвіча і, делікатно тримаючи двома пальцями, виставив перед столом. Миша подивилася вгору, і в її оченятах спалахнула, здавалося, ще більша цікавість, наче вона точно знала, що то таке. А може, й знала; я бачив, як сіпаються її вусики, як морщиться ніс.

— Ой, Брутале, ні! — вигукнув Дін і подивився на мене. — Поле, не дозволяй йому! Якщо він зараз підгодує це кляте створіння, то ми від них потім не відкараскаємося.

— Я просто хочу побачити, що вона робитиме, — сказав Брутал. — Ну, якби для наукового інтересу.

Він глянув на мене — я був начальником, і моя думка важила навіть у таких дрібних відступах від звичного порядку, як цей. Обміркувавши все, я знизав плечима, наче це не мало особливого значення, так чи інакше. Та насправді я й сам хотів побачити, що робитиме миша.

Ну, вона з'їла. А як інакше? То ж були часи Великої депресії. Але те, як вона їла, зачудувало нас усіх. Миша підійшла

до шматочка сендвіча, обнюхала його з усіх боків, потім сіла перед ним, наче пес, що показує трюки, взялася лапами й розтулила хліб, щоб дістати м'ясо. Усе це вона проробляла ретельно й зі знанням справи, як людина, що береться всмак повечеряти ростбіфом в улюбленому ресторані. Я ніколи не бачив, щоб тварина так їла, навіть добре видресирований домашній пес. І весь той час, доки вона їла, не спускала з нас своїх очей. «Ця миша чи дико розумна, чи пекельно голодна», — зауважив чийсь голос. Біттербак. Він прокинувся і стояв тепер біля ґрат камери, голий, у самих сімейних трусах із відвислим задом. Між другою і третьою кісточками правої руки в нього стирчала самокрутка, а сиве, як сталь, волосся спадало на плечі — колись, мабуть, м'язисті, але тепер уже трохи обвислі, — парюю кіс.

— Вождю, а в тебе є якісь індіанські прислів'я про мишок? — спитав Брутал, спостерігаючи, як їсть миша. Ми всі були в захваті від того, як охайно вона тримала шматочок консервованої яловичини в передніх лапках, зрідка перевертаючи його чи поглядаючи на нього захоплено і вдячно.

— Не, — відповів Біттербак. — Знав я одного сміливця, той хвалився своєю парюю рукавичок, казав, що з мишачої шкіри вони. Але я не вірив!

Він розсміявся, наче все це було якимсь жартом, і відійшов від ґрат. Ми почули, як рипнуло під ним ліжко, коли він знову ліг.

А для миші це пролунало наче сигнал забиратися геть. Вона доїла те, що було в лапах, обнюхала залишки (здебільшого хліб із жовтими плямами просоченої гірчиці), а потім озирнулася на нас, наче хотіла запам'ятати наші обличчя на випадок, якщо знову здибаємося. Потім розвернулася й почухрала назад тим самим шляхом, яким прийшла, тільки цього разу не зупиняючись на огляд камер. Її поспіх нагадав мені Білого Кролика з «Аліси в Країні Див», і я усміхнувся. Біля дверей, що вели в гамівну кімнату, миша

не зупинилась, а пірнула одразу під них. У гамівній кімнаті були м'які стіни, спеціально для людей, у яких трохи розм'як мозок. Ми тримали там прибиральне знаряддя, коли кімнату не потрібно було використовувати за призначенням, а ще — кілька книжок (здебільшого то були вестерни Кларенса Мадфорда, але одна, яку видавали на руки тільки в особливих випадках, містила щедро проілюстровану історію, в якій Попай, Блутто й навіть фанат гамбургерів Вімпі по черзі чпокали Олів Ойл). Ще там зберігалися предмети для творчості, разом з олівцями, які Делакура пізніше застосує для доброї справи. Але він ще не був нашою проблемою; не забувайте, що це відбувалося раніше. А ще в гамівній кімнаті лежала сорочка, яку ніхто не бажав надівати, — біла, зроблена з подвійного прошитого полотна, з гудзиками, застібками й пряжками вздовж спини. Ми всі знали, як умент закувати проблемне дитя в шори тієї сорочки. Вони нечасто бушували, наші загублені хлоп'ята, та коли вже розійдуться, то можна було не чекати, що ситуація владнається сама собою.

Брутал засунув руку в шухляду столу над отвором для колін і витяг звідти велику книгу в шкіряній палітурці зі словом «ВІДВІДУВАЧІ», витисненим сухозліткою спереду на обкладинці. Зазвичай та книга від початку одного місяця до іншого залишалася в шухляді. Коли до когось із в'язнів приходили відвідувачі (крім адвоката і священника), він ішов у кімнату біля великої їдальні, виділену спеціально для цієї мети. «Аркада», так ми її називали. Не знаю, чому.

— Ти що це, чорт забирай, надумав? — спитав Дін Стентон і подивився понад краєм окулярів на те, як Брутал розгортає книгу й урочисто перекидає сторінки з іменами та прізвищами відвідувачів, що роками приходили до людей, нині вже покійних.

— Виконую наказ дев'ятнадцять, — пояснив Брутал, знайшовши поточну сторінку. Потім узяв олівець й лизнув

кінчик — неприємна звичка, від якої його ніяк не могли відучити, — і приготувався писати. У наказі дев'ятнадцять було сказано просто: «Кожен відвідувач блока Е має показати жовту перепустку від адміністрації й зареєструватися в журналі відвідувань».

— Він з глузду зсунувся, — сказав мені Дін.

— Перепустки він нам не показав, але так і бути, заплющив на це очі, — Брутал лизнув кінчик олівця ще раз, на удачу, і записав 21:49 у графу під заголовком «ЧАС ВХОДУ».

— Авжеж, чому ні, для мишей начальство робить по-блажки, — сказав я.

— Звісно, робить, — погодився Брутал. — У мишей нема кишень.

Він озирнувся, щоб подивитися на годинник, що висів на стіні за столом, і вписав 22:01 в графу «ЧАС ВИХОДУ». Довший проміжок між цими двома цифрами називався «ІМ'Я ТА ПРИЗВИЩЕ ВІДВІДУВАЧА». Хвильку поміркувавши (мабуть, збирав до купи свої обмежені граматичні можливості, бо ідея в нього з'явилася ще раніше, я в цьому впевнений), Брутус Говелл ретельно написав «ПАРОПЛАВ ВІЛЛІ». Так у ті часи більшість людей називали Міккі Мауса. Це через той перший звуковий мультик, де він підкочував очі, вихляв стегнами й гудів у гудок у рубці пароплава.

— Ось так, — Брутал з виляском згорнув книгу й повернув її в шухляду, — все чудово й різнокольорово.

Я розсміявся, але Дін, який завжди до всього ставився серйозно, навіть коли розумів жарт, насупився й почав несамовито протирати окуляри.

— Якщо хтось побачить, тобі перепаде. — Повагавшись, він додав: — Хтось не той. — Знову повагався, короткозоро оглянувся навколо, немов очікував побачити, як на стінах виростають вуха, і тільки тоді закінчив: — Наприклад, хтось такий, як Персі Поцілуй-Мене-В-Зад-І-Вйод-До-Раю Ветмор.

— Ха, — сказав Брутал. — Того дня, коли Персі Ветмор вмоститися своїми вузькими булками за цим столом, я подам рапорт на звільнення.

— Тобі й не доведеться, — запевнив його Дін. — Тебе звільнять за жартики в книзі відвідувань. Якщо Персі нашепоче що треба кому треба. А він може. Ти ж знаєш.

Брутал сердито зиркнув на нього, але промовчав. Мені подумалося, що тієї ж ночі він витре все, що написав. А якщо не витре, це зроблю я.

Наступного вечора, зводивши спершу Біттербака, а тоді Президента до блока Д у душ для в'язнів після того, як звичайних мешканців тюрми позамикали, Брутал спитав мене, чи не слід нам пошукати Пароплава Віллі в гамівній кімнаті.

— Та, мабуть, варто, — погодився я. Напередодні ввечері ми порядно посміялися через ту мишку, але я розумів, що коли ми з Бруталом знайдемо її там, у гамівній кімнаті (а особливо якщо знайдемо гніздо, яке вона влаштувала собі в повстяних стінах), ми її приплеснемо. Краще вбити розвідника, навіть якщо він такий кумедний, ніж потім жити з паломниками. А ще, мабуть, не варто й казати, що жоден із нас не бридився вбивством якоїсь миші. Вбивати щурів було, зрештою, нашим прямим обов'язком, за який нам платила держава.

Але ми не знайшли Пароплава Віллі (якого згодом переіменують на Містера Джинглза): ані в повстяному стінному гнізді, ані за різним мотлохом, який ми повитягали заради пошуків у коридор. Мотлоху було чималенько, більше, ніж я думав, бо гамівною кімнатою ми не користувалися вже бозна-скільки. З появою Вільяма Вортона це зміниться, але, звісно, тоді ми ще про це не знали. Щасливчики.

— Куди вона поділася? — зрештою спитав Брутал, стираючи з шиї піт великою синьою банданою. — Ні дірки, ні тріщинки... є оце, але... — Він показав на зливний отвір у підлозі. Під решіткою, крізь яку могла пролізти миша,

була густа сталева сітка, куди навіть муха б не просочилася. — Як вона сюди потрапила? Як утекла?

— Не знаю, — відповів я.

— Але ж вона сюди забігла, правда? Тобто ми всі втрьох її бачили.

— Угу, прямо під двері. Трохи мусила протискатися, але пролізла.

— Йой, — сказав Брутал, і від такого гевала це слівце прозвучало дивно. — Добре, що зеки не можуть такими крихітними стати, правда ж?

— Ще б пак. — Я востаннє пробіг поглядом уздовж повстяних стін, шукаючи дірку, тріщину, що завгодно. Але нічого не було. — Все. Ходімо.

Пароплав Віллі знову показався через три вечори, коли за столом чергового сидів Гаррі Тервіллігер. Персі теж був на чергуванні — й погнався за мишею по Милі з тією самою шваброю, яку подумував використати Дін. Гризун легко уникнув Персі, прослизнувши повним переможцем у шпарину між підлогою та дверима гамівної кімнати. Матюкаючись на повен голос, Персі відімкнув ті двері й знову повитягав усю хріль. Дивитися на це було смішно і страшно водночас, розповідав потім Гаррі. Персі присягався, що зловить клятту мишу й відірве їй заражену довбешку. Але, звісно, не зловив. Спітнілий і скуйовджений, з полами сорочки, що вибилися зі штанів і висіли ззаду, він повернувся до столу чергового за півгодини, відгорнув п'ятірнею волосся з очей і сказав Гаррі (який протягом усього гармидеру незворушно читав книжку), що він приклеїть на двері внизу ізоляційну стрічку; *це* владнає справу з гризунами, проголосив він.

— Персі, роби, як вважаєш за потрібне, — сказав Гаррі, перегортаючи сторінку ковбойського роману, який читав. Він подумав, що Персі забуде перекрити шпарку під тими дверима, й не помилився.

8

Наприкінці тієї зими, коли описані події вже були в минулому, Брутал підійшов до мене однієї ночі, коли нас було тільки двоє, блок Е тимчасово стояв порожній, а решту наглядачів на якийсь час розподілили по інших корпусах. Персі вже був у Браяр-Ріджі.

— А йди-но сюди, — дивним, здавленим голосом покликав Брутал, і це змусило мене рвучко озирнутися на нього. Я щойно зайшов досередини знадвору, де панувала холодна неча і сльота, та обтрушував краплини дощу з пальта перед тим, як його повісити.

— Сталося щось? — спитав я.

— Ні, — відповів він, — просто я знайшов, де жив Містер Джинглз. Ну, тоді, коли ще тільки прийшов, до того, як його Делакура взяв. Хочеш побачити?

Ще б я не хотів. Слідом за ним я пішов Зеленою милею до гамівної кімнати. Усе, що ми там тримали, вже лежало в коридорі; Брутал явно скористався затишшям у потоці клієнтів, щоб трохи поприбирати. Двері стояли навстіж, і я побачив усередині наше відро зі шваброю. Підлога, того самого хворобливого відтінку лайму, що й сама Зелена миля, висихала смугами. Посеред кімнати стояла пересувна драбина, та, яку ми тримали в коморі, що, так уже вишло, слугувала останньою зупинкою для засуджених державою до страти. Позаду драбини, ближче до вершечка, видавалася вперед полиця — щоб робітник міг поставити на неї, наприклад, ящик з інструментами чи відро з фарбою. Зараз на ній лежав ліхтарик. Брутал передав його мені.

— Лізь нагору. Ти нижчий за мене, тому доведеться майже до кінця піднятися, але я потримаю твої ноги!

— Я лоскоту боюся, — попередив я, ступаючи на першу сходинку. — Особливо під коліньми.

— Запам'ятаю.

— Добре, — сказав я, — бо поламане стегно — завелика ціна за те, щоб дізнатися походження однієї-єдиної миші.

— Га?

— Та то я так. — Моя голова вже була біля лампочки під сіткою в центрі стелі, і я відчував, як похитується під моєю вагою драбина. Надворі вистогнував зимовий вітер. — Ти просто тримай мене.

— Тримаю, не хвилюйся.

Брутал міцно стиснув обома руками мої литки, і я піднявся ще на одну сходинку. Моя маківка на ту мить опинилася менш ніж за фут від стелі, і я бачив павутиння, що його кілька підприємливих павуків сплели біля хрестовин, там, де сходилися докупи крокви стелі. Я посвітив ліхтариком довкола, однак не побачив нічого вартого ризику перебування на драбині.

— Ні, — сказав Брутал. — Поле, ти надто далеко дивишся. Глянь ліворуч, туди, де дві крокви сходяться. Бачиш їх? Одна трохи вицвіла.

— Бачу.

— Посвіти на стик.

Я так і зробив. І майже одразу побачив те, що Брутал хотів мені показати. Крокви були скріплені між собою кілочками, півдюжиною кілочків, і одного не було, а натомість чорніла кругла діра з четвертак завбільшки. Я глянув на неї, потім із сумнівом озирнувся через плече на Брутала.

— То була маленька мишка, — сказав я. — Але щоб настільки маленька? Ні, друже, я не думаю.

— Але вона туди й ховалася, — наполягав Брутал. — Я впевнений на всі сто.

— Не бачу, з чого така певність.

— Нахилися ближче — не бійся, я тримаю — і понюхай.

Я зробив так, як він просив, намацавши лівою рукою одну з інших крокв і відчувши себе трохи впевненіше з таким опертям. Надворі знову зірвався вітер; з тієї дірочки мені

в обличчя війнуло повітрям. Я відчув різючий подих зимової ночі на крайньому Півдні... а разом з ним — ще дещо.

Запах перцевої м'яти.

«Не дозвольте, щоб із Містером Джинглзом щось погане сталося», — почув я голос Делакруа, що зрадницьки тремтів. Почув голос і відчув тепло Містера Джинглза, коли француз передав його мені, звичайну собі мишу, розумнішу за багатьох своїх родичів, це безсумнівно, та все одно просто мишу. «Не дозвольте тому паскуді скривдити мою мишку», — попросив він, і я пообіцяв, так, як завжди обіцяв їм наприкінці, коли похід Зеленою милею більше не був міфом чи гіпотезою, а ставав для них реальністю. Відправите цього листа моєму братові, якого я не бачив двадцять років? Обіцяю. Прокажете п'ятнадцять разів «Богородице Діво» за упокій моєї душі? Обіцяю. Дасте мені померти під духовним ім'ям і вкажете його на надгробку? Обіцяю. Завдяки цьому їх можна було переконати слухняно піти, провести їх до крісла при здоровому глузді. Звичайно, всіх цих обіцянок я дотримати не міг. Але ту, яку дав Делакруа, виконав. Що ж до самого француза, то його розплата була пекельною. Паскуда скривдив Делакруа, дуже сильно скривдив. Ой, та я знаю, що той скоїв, але ніхто не заслуговує на те, що сталося з Едуардом Делакруа, коли він упав у сталеві обійми Старого Іскруна.

Запах перцевої м'яти.

І ще дечого. Дечого в глибині тієї нірки.

З нагрудної кишені я витяг ручку, правою рукою, все ще тримаючись за крокву лівою, більше не переймаючись тим, що Брутал несамохільт полоскоче мої надчутливі коліна. Пальцями однієї руки я відкрутив із ручки ковпачок, проштовхнув перо всередину і щось там підчепив. То була крихітна скалка дерева, розфарбованого в жовтогарячий колір, і я знову почув голос Делакруа, цього разу так чітко й виразно, наче його привид з'явився біля нас у тій камері — камері, де Вільям Вортон провів так багато часу.

«Гей, хлопці! — цього разу сказав голос — розсміяний, веселий голос чоловіка, який забув, бодай ненадовго, де він і що на нього чекає попереду. — Адить подивітись, що вміти виробляти Містер Джинглз!»

— Господи, — прошепотів я. Зненацька стало важко дихати, наче мене вдарили в сонячне сплетіння й вибили дух.

— Ще одну знайшов? — спитав Брутал. — Я три чи чотири витяг.

Спустившись, я посвітив ліхтариком на його велику розкриту долоню. По ній розсипалося кілька скалок дерева, наче палички для гри ельфів. Дві були жовті, як і та, яку я знайшов. Одна зелена, і одна — червона. Вони були не пофарбовані, а розфарбовані, восковими олівцями «Крайола».

— О Боже, — проказав я тихим тремтячим голосом. — О ні, стривай. Це ж уламки тої котушки, так? Але чому? Чому там, нагорі?

— Малим я був не таким громилом, як зараз, — сказав Брутал. — Це я такий вимахав між п'ятнадцятьма й шістнадцятьма роками. А до того часу був шибздиком. І коли вперше пішов до школи, почувався малим, як... та чого там, малим, як миша, так можна сказати. Страшно було до смерті. І знаєш, що я зробив?

Я похитав головою. На наш корпус знову налетів вітер. У кутках, утворених кроквами, затріпотіло тендітне павутиння, загойдалося гнилим мереживом. Ще ніколи я не бував у місці, де б так наполегливо відчувалася присутність привидів. І саме тоді, коли ми стояли на тому місці, дивлячись на скалки, що лишилися від котушки, яка наробила такого лиха, мій розум почав усвідомлювати те, що серце зрозуміло одразу ж, як Джон Коффі пройшовся Зеленою милею. Я більше не міг залишатися на тій роботі. Депресія, не Депресія, а я більше не міг дивитись, як люди перетинають мій кабінет, ідучи на смерть. Навіть однієї я більше б не витримав.

— Я попросив у мами один з її носовичків, — сказав Брутал. — І коли відчував, що підступають сльози, коли почувався маленьким, я тайкома витягав його, вдихав її парфуми, і мені трохи легшало.

— Ти що, думаєш... миша відгризла кілька шматків од тієї розмальованої котушки на згадку про Делакруа? Що *миша*...

Він підвів погляд. Мені здалося, що в його очах на мить зблиснули сльози, але, мабуть, я помилився.

— Поле, я нічого не кажу. Але я найшов їх там угорі, запахло перцевою м'ятою, так, як і тобі. Не заперечуй. І я більше так не можу. Я більше не можу це робити. Якщо побачу ще одного в тому кріслі, мене це розчавить. У понеділок подаю заяву на переведення до хлоп'ячої колонії. Як встигну перевестися до наступного, добре буде. А як ні, то звільнюся й піду у фермери.

— А що ти вирощував у житті, крім каміння?

— Це не важливо.

— Я знаю, — сказав я. — Мабуть, подам заяву разом із тобою.

Брутал уважно подивився на мене, переконався, що я не беру його на кпини, і кивнув, наче справу було залагоджено. Новий порив вітру струсонув дах так, що крокви піддалися й зарипіли. Ми обидва занепокоєно озирнулися на повстяні стіни. На мить нам причувся Вільям Вортон (не Малюк Біллі, ні, не він, а той Дикий Білл, яким він став для нас із першого ж дня в блоці). Він верещав, і сміявся, і казав нам, що ми ох які раді будемо його здихатися, казав, що ми його ніколи не забудемо. Щодо цього всього він не помилявся.

Що ж до того, про що ми з Бруталом домовилися тієї ночі в гамівній кімнаті, то все саме так і вийшло. Наче ми урочисто заприсяглися на тих крихітних скалочках розмальованого дерева. Жоден із нас більше не взяв участі в страті. Джон Коффі був останнім.

ЧАСТИНА ДРУГА

МИША НА МИЛІ

1

Будинок для літніх людей, де я креслю риски над своїми останніми жмутами літер «т» і розставляю крапки над останніми купками «і», зветься «Сосни Джорджії». Від нього приблизно шістдесят миль до Атланти і двісті світлових років до життя, яким його знає більшість людей... скажімо так, людей віком до вісімдесяти. Ви, той, хто це читає, будьте обережні, щоб і вас таке місце не спіткало в майбутньому. Життя тут не жорстоке здебільшого: є кабельне ТБ, годують добре (хоча пожувати ти годен збіса мало), — але по-своєму це така сама ббивча пляшка для комах, якою був блок Е в «Холодній горі».

Тут навіть є один тип, який трохи нагадує мені Персі Ветмора, котрого взяли працювати на Зелену милю, бо він був родичем губернатора штату. Я сумніваюся, що цей, тутешній, з якимсь великим цабе породичався, хоч вигляд він робить саме такий. Бред Долан, так його звать. Він завжди зачісує своє волосся, як Персі колись, і в задніх кишенях у нього завжди стирчить щось почитати. У Персі то були

журнали на зразок «Аргосі» та «Чоловічих пригод»; у Бреда — книжечки в паперових обкладинках, «Чорнушні анекдоти» й «Гидкі анекдоти». Він вічно чіпляється до людей із питаннями, чому француз перейшов дорогу, скільки поляків треба, щоб вкрутити лампочку, чи скільки людей нестиме домовину на похороні в Гарлемі. Як і Персі, Бред — недоумок, який смішними вважає тільки лихі жарти.

Нещодавно мені навіть здалося розумним те, що сказав Бред, хоч я не схильний приписувати це йому; як у прислів'ї мовиться, навіть зупинений годинник двічі на день показує правильний час. «Ти, Полику, щасливчик, що в тебе Альцгеймера нема», — ось що він сказав. Терпіти не можу, коли він зве мене «Поликом». Але він не вгамовується; я вже втомився просити його, щоб перестав. Є також інші вислови (не зовсім прислів'я), які можна застосувати до Бреда Долана. Один із них — «Можна привести коня до водопою, але не можна змусити його напитися». А інший — «Як свиню не вбирай, а в ресторани не поведеш». Тупоголовістю він теж схожий на Персі.

Свою ремарку про Альцгеймера він видав, коли мив підлогу на сонячній терасі, де я саме переглядав уже написані сторінки. Їх багацько, а коли я закінчу, то буде набагато більше.

— Той Альцгеймер, знаєш, що воно таке?

— Ні, — відповів я, — але не сумніваюся, що ви мені розкажете, Бреде.

— То СНІД, тільки для старих, — сказав він і розреготався, «хака-хака-хака-хак!», як після тих своїх ідіотських анекдотів.

Але я не розсміявся, бо сказане зачепило мене за живе. Не те щоб у мене був Альцгеймер; хоча тут, у «Соснах Джорджії», цього видовища вдосталь, дивись досхочу, але я маю звичайні старечі проблеми з пам'яттю. Здається, я більше плутаюся з часом, ніж із подіями. Передивляюся дотепер написане й думаю, що *пам'ятаю* всі події 32-го року. Але їх порядок у моїй голові часом перемішується. Однак, якщо буду уважний, то, мабуть, зможу все залагодити. Більш-менш.

Джон Коффі прибув у блок Е та на Зелену милю в жовтні того року, засуджений до страти за вбивство дев'ятирічних близнючок Деттерик. Це моя основна віха. Якщо не губити її з очей, я з усім упораюся. Вільям «Дикий Білл» Вортон прийшов після Коффі; Делакруа — до нього. Так само, як і мишеня, те, яке Брутус Говелл (для друзів Брутал) назвав Пароплавом Віллі, а Делакруа потім перейменував на Містера Джинглза.

Називайте її як хочете, а миша прийшла першою, ще до Дела. Вона показалася ще влітку, коли в нас на Зеленій милі було двоє інших ув'язнених: Вождь, Арлен Біттербак, і През, Артур Фландерс.

Та миша. Та бісова миша. Делакруа любив її, але Персі Ветмор, звісно, ні.

Персі зненавидів її з першого погляду.

2

Миша повернулася через три дні після того, як Персі вперше погнався за нею по Зеленій милі. Дін Стентон і Білл Додж обговорювали політику... а в ті часи це означало, що обговорювали вони Рузвельта й Гувера — Герберта, не Дж. Едгара. Вони хряцали крекерами «Рітц» із коробки, яку Дін прикупив у старого Ту-Ту десь із годину тому. Персі стояв у дверях кабінету, тренуючись спритно витягати свого обожнюваного кийка, і наслухав. Він витягав палицю з того смішного вручну змайстрованого чохла, який десь роздобув, потім робив нею оберт (чи то пак намагався; найчастіше вона просто гепалася б у нього на підлогу, якби не сирицевий шнурок, яким була прив'язана до зап'ястка). Потім знову ховав у чохол. Я тієї ночі був вихідний, але наступного вечора отримав повний звіт від Діна.

Миша прийшла Зеленою милею точнісінько так само, як і раніше: підстрибом просуваючись уперед, потім зупинялася

й зазірала в порожні камери. А за хвилику знову плигала, нітрохи не засмучена, немов наперед знала, що пошуки будуть довгими, і була морально готова.

Президент цього разу не спав, стояв біля дверей камери. Той хлопець був жевжиком ще тим. Навіть у тюремній роботі примудрявся мати франтуватий вигляд. Ми за самою його зовнішністю визначили, що він не створений для Старого Іскруна, і вцілили в яблучко. Менш ніж за тиждень після другої гонитви Персі за мишею Презу пом'якшили вирок до пожиттєвого й він влився в загальну популяцію тюрми.

— Слухайте! — вигукнув він. — Та тут миша! Хлопці, та що у вас за шарага тут така?

Він наче підсміювався, та Дін сказав, що в його голосі лунали нотки обурення, ніби звинувачення в убивстві не стерло з його душі приналежності до міжнародної освітньої організації «Ківаніс». Він був регіональним головою установи під назвою «Асоціація ріелторів Середнього Півдня» і вважав себе розумнішим за інших. Думав, що зможе викинути напівмарзаматичного батька з вікна третього поверху й отримати виплату в подвійному обсязі за пожиттєвим страховим полісом. Тут він прорахувався, та, мабуть, не сильно.

— Заткайся, мугирило, — гаркнув Персі, але скоріше на автоматі. Він не зводив очей із миші. Перед тим уже сховав було кийка й витяг журнал, але тепер кинув журнал на стіл чергового і знову вийняв палицю. І недбало почав постукувати нею по кісточках пальців лівої руки.

— Охрінити, — зачудовано промовив Білл Додж. — Я ще тут мишей не бачив.

— Ой, та вона симпатюлька, — озвався Дін. — І зовсім не боїться.

— А ти як знаєш?

— Та приходила вже недавно. Он Персі бачив. Брутал її назвав Пароплавом Віллі.

Персі на це тільки посміхнувся глузливо, але нічого не сказав. Лише почав швидше постукувати кийком по тильному боці долоні.

— Ану дивіться, — сказав Дін. — Вона вже підходила аж сюди, до столу. Хочу побачити, чи ще раз підійде.

Миша наблизилася, обходячи десятою дорогою Преза, наче їй не подобався запах нашого батьковбивці. Вона зазирнула у дві порожні камери, навіть збігла нагору одним із голих ліжок без матраців, обнюхала, а потім повернулася на Зелену милю. А Персі все стояв і стояв, постукував і постукував, не балакав, на диво, хотів, щоб миша пошкодувала про своє повернення. Хотів її провчити.

— Добре, що вам, хлопці, не треба садовити її на Іскруна, — мимоволі зацікавившись, прокоментував Білл. — Бо це ж здохнути можна, поки на ній усе позастібуюєш і шолома вдінеш.

Персі все ще мовчав, але дуже повільно взяв і затиснув кийка пальцями — так хтось міг би тримати добру сигару.

Миша спинилася на тому ж місці, що й раніше, не більш як за три фути від столу чергового, і подивилася на Діна поглядом звинувачуваного перед судом присяжних. Мигцем глянувши на Білла, вона знову звернула всю увагу на Діна. Персі миша наче й не помітила.

— Хоробрий маленький задрипанець, не відняти, — сказав Білл і трохи підвищив голос: — Гей! Гей! Пароплаве Віллі!

Миша трохи здригнулася, її вуха затріпотіли. Але вона не втекла й навіть жодних ознак бажання тікати не виявила.

— А зараз дивіться, — сказав Дін, згадавши, як Брутал годував мишу сендвічем із консервованою яловичиною. — Не знаю, чи їстиме, але...

Він відламав шматочок від крекера «Рітц» і кинув його на підлогу перед мишею. Та лише дивилася розумними чорними очима на оранжевуватий уламок секунду чи дві. Тонесенькі вусики сіпалися в такт із нюханням. Потім миша простягнула лапи, взяла крекер, сіла й почала їсти.

— А хай мене пофарбують! — вигукнув Білл. — Їсть акуратно, як вікарій на парафіяльній вечері в суботу!

— Мені більше нагадує те, як нігер кавун жере, — ввернув Персі, але ніхто з наглядачів не звернув на нього уваги. Вождь і През також, до речі. Миша доїла крекер, але й далі сиділа, неначе балансуючи на пружинці свого талановитого хвоста, й дивилася на велетнів у синьому.

— Дайте я спробую. — Білл відламав ще кавалок крекера, перехилився через стіл і обережно впустив на підлогу. Миша понюхала, однак не торкнулася.

— Ха, — сказав Білл. — Наїлася, мабуть.

— Та ні, — відповів Дін. — Вона знає, що ти літун.

— Літун я, кажеш? Мені це подобається! Та я тут майже стільки само, як Гаррі Тервіллігер! А може, й довше!

— Охолонь, старожиле, охолонь, — посміявся Дін. — Але подивись і скажи, що я неправий.

Він бомбою скинув на підлогу ще один шматочок крекера. І авжеж, миша підняла його й знову заходилася їсти, а пропозицію Білла Доджа проігнорувала повністю. Та не встигла вона відкусити бодай раз чи двічі, як Персі шпурнув у неї кийком, запустивши його в повітря, наче спис.

Миша була маленькою ціллю, і слід віддати тому чорту належне — кидок був збіса влучним. Якби реакція у Віллі не була гострою, як уламки скла, він би зніс йому голову. Миша пригнулася — саме так, наче людина, — і впустила кусник крекера. Важкий пекановий кий просвистів у неї над головою та хребтом так близько, що загойдалися шерстинки (це так Дін розказував, а я за що купив, за те й продаю, хоча сам не знаю, чи можна йому до кінця вірити), потім гепнувся об зелений лінолеум і відскочив від ґрат порожньої камери. Миша не стала перевіряти, чи це часом була не помилка. Вочевидь, згадавши про термінові справи, які чекали на неї десь-інде, вона розвернулася і блискавкою шугнула по коридору до гамівної кімнати.

Персі аж загарчав од розчарування (він же бачив, як близько пролетів кий) і погнався слідом. Знову. Білл Додж ухопив його за руку. Мабуть, він діяв за велінням чистого інстинкту, але Персі вирвався. Та все одно, розповідав Дін, це врятувало Пароплаву Віллі життя, бо той був на волосину від загибелі. Персі хотів не просто вбити ту мишу, а *розчавити* її, тому він біг великими комічними стрибками, як олень, гупаючи важкими чорними черевиками. Останніх двох стрибків Персі миша ледве уникла, метнувшись зигзагом спершу в один бік, потім в інший. Відтак пірнула під двері, наостанок майнувши кінчиком довгого рожевого хвоста, і бувай, незнайомцю, — тільки її й бачили.

— *Бля!* — вилаявся Персі й безсило гупнув кулаком у двері. А потім почав гарячково перебирати ключі, щоб зайти в камеру й продовжити гонитву.

Дін пішов коридором услід за ним, навмисне повільно ступаючи, щоб узяти під контроль суперечливі емоції. Йому було смішно з Персі, розповідав він мені, але водночас хотілося й ухопити його, розвернути пикою на себе, притиснути до дверей гамівної кімнати й відгаратати так, щоб маму рідну забув. А найбільше відчувався, звісно, переляк; нашим завданням у блоці Е було зводити гармидер до мінімуму, а в Персі гармидер був практично другим ім'ям. Працювати з ним було те саме, що намагатися знешкодити бомбу, коли в тебе за спиною хтось стоїть і вряди-годи невимушено б'є в цимбали. Неспокійно, одним словом. Дін сказав, що побачив той неспокій в очах Арлена Біттербака... навіть в очах Президента, хоча той джентльмен якраз був завжди холодним і незворушним, як огірок у коморі.

Але до цього домішувалося ще дещо. Десь у своїй душі Дін уже почав вважати ту мишу... ну, нехай і не другом, зате часткою життя в блоці. І через це вчинок Персі та його наміри були неправильними. Хай навіть він хотів учинити так

із якоюсь там мишею. Персі б ніколи й нізащо не зрозумів, чому його вчинок неправильний, і саме це було чудовим прикладом того, чому Персі не годився для роботи, яку він, на власне переконання, виконував.

На той час, коли Дін досяг кінця коридору, він знову опанував себе і зрозумів, як усе владнати. Персі абсолютно не міг терпіти одного — коли його виставляють дурнем. Ми всі про це добре знали.

— Лишенько, знову втекла, — сказав він, злегка всміхаючись, глузуючи з Персі.

Той зиркнув на нього сердито й відкинув волосся з лоба.

— Думай, що кажеш, Чотириокий. Я злий. Не роби гірше.

— То що, знов переїзд сьогодні буде? — спитав Дін без усмішки... самі тільки очі сміялися. — Слухай. Коли все повитягаєш, ти не міг би протерти там підлогу?

Персі зиркнув на двері. Зиркнув на ключі. Подумав про те, як довго, спекотно й без жодного зиску вовтузитиметься в кімнаті з повстяними стінами, доки вони стоятимуть над ним і дивитимуться... всі, з Вождем і Презом включно.

— Чорт забирай, я не розумію, що в цьому такого смішного, — пробурчав він. — Нам тут мишей не треба. І так паразитів у камерах вистачає, мишей ще бракувало.

— Ні, Персі, це на твій розсуд, — підняв руки долонями догори Дін. І на секунду йому здалося, розповідав він мені наступного вечора, що Персі може накинутися на нього.

Але тієї миті підійшов Білл Додж і згладив шорстку ситуацію.

— Ось, це твоє, — простягнув він Персі пеканового кийка. — На дюйм нижче, і ти зламав би малому засранцеві хребет.

Груди Персі роздулися.

— Ага, непоганий кидок був, — погодився він, дбайливо ховаючи свою дубину в дурнуватий чохол. — Я в старших класах пітчером був. Двічі провів гру без хітів.

— Та що ти кажеш? — сказав Білл, і шанобливого тону в його голосі (хоча коли Персі відвернувся, Білл підморгнув Дінові) вистачило, щоб до кінця знешкодити вибухову ситуацію.

— Угу, — підтвердив Персі. — У Ноксвіллі всім наваляв. Ті міські піжони не знали, звідки їм прилетіло. Двічі пройшовся. Ідеальна могла бути гра, якби амп¹ не був таким мугирилом.

На тому Дін міг би все й залишити. Але він був старшим над Персі, а робота старшого частково полягає в тому, щоб навчати. І то був час (до Коффі, до Делакруа), коли він ще думав, що Персі піддається навчанню. Тому він простягнув руку й узяв молодшого за зап'ястя.

— Раджу тобі добре подумати над тим, що ти зараз робиш, — сказав Дін. Пізніше він мені розкаже, що хотів, аби його слова прозвучали серйозно, але без осуду. Без великого осуду, принаймні.

Та тільки з Персі цей номер не пройшов. Він був нездатен чогось навчитися... зате зрештою урок отримали ми.

— Ти чого, Чотириокий? Я знаю, що роблю. Хочу зловити того мишака! Ти що, сліпий?

— А ще ти перелякав на смертяку Білла, мене і їх, — Дін показав у напрямку Біттербака і Фландерса.

— І що з того? — весь підібравшись, спитав Персі. — Якщо ти не помітив, вони не в ясельній групі. Хоч ви з ними й няньчитеся.

— Я не люблю, коли мене лякають, — прогримів Білл, — а я тут працюю, Ветморе, якщо ти не помітив. Я тобі не твоє мугирило.

Персі нагородив його поглядом звужених очей, у якому читалася, проте, крихта непевності.

— Ми не маємо їх лякати більше, ніж це необхідно, бо вони дуже напружені, — промовив Дін. Він досі говорив

¹ Суддя в бейсболі — ампайр.

стишеним голосом. — А люди, що дуже напружені, можуть не витримати й зірватися. Зашкодити собі. Зашкодити іншим. А іноді таким, як ми, проблеми створити.

Почувши чарівне слово, Персі скривив рота. «Проблеми» мали над ним владу. Самому створювати проблеми було о'кей. Вляпуватися в них — ні.

— Наша робота в тому, щоб розмовляти, а не горлопани-ти, — сказав Дін. — Наглядач, який кричить на в'язня, — це наглядач, який втратив над собою контроль.

Персі було відомо, хто склав цей заповіт. Я. Бос. Між Персі Ветмором і Полом Еджкомбом теплих почуттів не було. Та й не забувайте, це сталося ще влітку — задовго до того, як почалися справжні веселощі.

— Буде краще, — вів далі Дін, — якщо ти вважатимеш це місце лікарняною палатою інтенсивної терапії. Ліпше до-тримуватися тиші...

— Я вважаю це місце відром сцяк, у якому топлять щурів, — гарикнув Персі, — от і все. Пустити мене.

Він скинув із себе Дінову руку, пройшов між ним та Біллом і з похиленою головою покрокував коридором. Персі пройшов трохи заблизько до камери Президента — так близько, що Фландерс міг простягнути руки, схопити його й натовкти довбешку улюбленим пекановим кийком Персі, якби Фландерс був із тих людей. Та він був іншим, а от Вождь, мабуть, міг. Вождь, якби йому дали шанс, міг влаштувати Персі таку головомийку, просто аби провчити. Ті слова, що їх сказав мені на цю тему Дін, коли розповідав усю ту історію наступного вечора, залишилися в моїй пам'яті назавжди, бо виявилися пророчими.

— Ветмор геть не розуміє, що в нього над ними влади нема ніякої, — сказав Дін. — Що гірше він їм уже не зробить, хай там що. Стратити електричним струмом їх можуть лише раз. І поки він своїм розумом до цього не дійде, то буде небезпечний і для себе, і для всіх у цьому корпусі.

Персі зайшов у мій кабінет і демонстративно хряснув дверима.

— От уже, — сказав Білл Додж. — Який же він чиряк на яйці.

— Ти навіть не уявляєш, — мовив Дін.

— Але шукай у всьому позитив, — просяяв Білл. Він так часто радив людям шукати в усьому позитив, що хотілося дати йому кулаком у ніс щоразу, коли ця порада зривалася в нього з язика. — Зате ваша дресирована миша втекла.

— Так, але ми більше її не побачимо, — сказав Дін. — Мені здається, цього разу клятий Персі Ветмор злякав її назавжди.

3

Думка була логічною, але хибною. Миша повернулася наступного ж вечора. Зовсім випадково то виявився перший із двох вихідних Персі Ветмора перед тим, як він мав заступити на нічне чергування.

Пароплав Віллі показався годині о сьомій. Я був на роботі й став свідком його повторної появи; Дін також. І Гаррі Тервілігер. Гаррі якраз сидів за столом. Я вже мав піти додому, але затримався, щоб провести зайву годинку з Вождем, чий час наближався. Зовні Біттербак тримався стоїчно, у традиціях свого племені. Але я бачив, що у нього в душі, як отруйна квітка, розпукується страх перед кінцем. Тому ми розмовляли. З ними можна було говорити й у денний час, але користі з того було мало, бо знадвору, з прогулянкового подвір'я, долинали крики й звуки балачок (не кажучи вже про кулачні розборки вряди-годи), стук-стук-стук штампувальних пресів у майстерні, де виготовляли номерні знаки, крики наглядачів, щоб хтось поклав ту мотику чи підняв сапку, чи просто тягни свою сраку сюди, Гарві. Після четвертої години ставало трошки краще, а після шостої — ще краще. Час із шостої до восьмої був оптимальним. Після

того було видно, як у їхні голови знову закрадаються важкі думки (післяполуденними тінями вони зринали в їхніх очах), і краще було вже припиняти розмову. Вони ще чули, що ти їм кажеш, але вже не розуміли. Після восьмої вони готувалися до нічних годин і уявляли, як відчуватимуть той шолом, коли його застібнуть у них на голові, і як пахнутиме повітря в чорній торбині, яку натягнуть на спітніле обличчя.

Але я застав Вождя в доброму гуморі. Він розповів мені про свою першу дружину, про те, як вони разом будували вігвам у Монтані. То були найщасливіші дні його життя, сказав він. Вода була такою чистою і такою різучо-холодною, що обпікала рот.

— Послухайте, містере Еджкомб, — сказав він. — А як ви гадаєте, от якщо людина щиросердо розкається в тому, що накоїла, вона може повернутися в ті часи, коли була найщасливішою, і жити там вічні віки? Може, такий насправді рай?

— Я десь так само собі його й уявляв, — відповів я. То була брехня, але я нітрохи про це не пошкодував. Про всі ці справи з вічністю я довідався, ще коли на маминому гарненькому коліні сидів. І мої уявлення були достеменно такими, як сказано у Великій Книзі про вбивць: для них не буде життя вічного. Я думаю, вони вирушають прямісінько в пекло, де горітимуть у муках, аж доки Господь нарешті не дасть Гавріїлу відмашку, щоб просурмив у Трубу Апокаліпсису. А коли це станеться, грішники блимкнуть і згаснуть... та, мабуть, зрадіють, що можна вже піти. Однак у бесідах із Біттербаком, як і з ними всіма, я навіть натяком на свої вірування не прохопився. Гадаю, в душі вони знали. «Де твій брат, голос крові брата твого взиває до мене з землі»¹, — сказав Господь Каїну. Сумніваюся, що ці слова стали для тієї проблемної дитини несподіванкою; авжеж, він чув, як на кожному його кроці Авелева кров волає до нього з землі.

¹ Тут і далі цитати з Біблії подано за перекладом І. Огієнка.

Коли я виходив із камери, Вождь усміхався. Певно, згадував свій вігвам у Монтані й свою дружину, що лежала з голими грудьми у світлі вогнища. Невдовзі він ступить у гарячіше полум'я. В цьому я не сумнівався.

А потім пішов коридором до столу чергового, де Дін розповів про свою сварку з Персі напередодні ввечері. Думаю, він чекав цієї нагоди, тому я уважно вислухав. Я завжди слухав уважно, коли йшлося про Персі, бо на сто відсотків погоджувався з Діном — вважав Персі людиною, яка може чималого лиха накоїти, як нам усім, так і собі самому.

Коли Дінова розповідь підходила до завершення, нагодився старий Ту-Ту зі своїм червоним візком, який вкривали писані від руки біблійні цитати («ПОКАЙТЕСЯ, бо розсудить ГОСПОДЬ Свій народ», Повторення Закону, 32:36, «А тільки Я буду жадати вашу кров із душ ваших», Буття, 9:5, та інші веселі вислови, що надихали й викликали піднесення), і продав нам кілька сендвічів і бляшанок газованки. Дін саме шукав у кишенях дріб'язок і жалівся на те, що ми більше не побачимо Пароплава Віллі, бо той бісовий Персі Ветмор відстрашив його назавжди, коли старий Ту-Ту спитав: «А що тоді ононо таке?»

Ми всі звернули погляди туди, куди він показував, і побачили героя дня власною персоною, який спокійненько стрибав собі до нас серединою Зеленої милі. Він долав маленький відрізок, зупинявся, роззирався навколо своїми розумними очима-краплинками і скакав далі.

— Гей, мишко! — гукнув Вождь. Миша спинилася і глянула на нього, посмикуючи вусиками. Кажу вам, таке враження, наче та бісова істота знала, що її кличуть. — Ти якийсь дух-провідник?

Біттербак кинув миші шматочок сиру, що лишився від його вечері. Він приземлився просто перед Пароплавом Віллі, але той не удостоїв його навіть поглядом, а поплигав собі далі, уперед Зеленою милею, зазираючи в порожні камери.

— Начальнику Еджкомб! — покликав Президент. — Як ви гадаєте, цей малий паскудник знає, що Ветмора сьогодні нема? Йй-богу, я так думаю!

У мене теж було таке відчуття... але говорити про це вголос я не збирався.

Підтягуючи штани, як він завжди це робив після кількох освіжаючих хвилин у нужнику, у коридор вийшов Гаррі, та так і заляк, витріщивши очі. Ту-Ту теж вирячився, і відвисла в посмішці щелепа бридко окреслила м'яку й беззубу нижню половину його обличчя.

Миша спинилася на місці, яке вже стало звичним для неї, огорнула лапи хвостиком і подивилася на нас. Це знову нагадало мені бачені картини: судді, що виносять вирок безталанним ув'язненим... та чи поставав колись перед судом в'язень, настільки малий і безстрашний, як цей? Звісно, в'язнем його назвати не можна було; він міг приходити і йти, коли йому заманеться. Та все ж ця думка не йшла мені з голови. І знову подумалося, що більшість із нас почуватимуться такими ж дрібними, коли наблизяться до судного престолу Господнього по завершенні життя, але мало хто зможе дивитися так само безстрашно.

— А щоб мені, — промовив Старий Ту-Ту. — Осьдо він сидить, здоровецький, як не знаю шо.

— Ту-Ту, це ти ще нічого не бачив, — сказав Гаррі. — Дивись.

З нагрудної кишені він витяг шматочок цукрового яблука¹, загорнутий у воскований папір. Відламав краєчок і кинув на підлогу. Фрукт був сухий і твердий, тому я подумав, що гостинець поскаче повз мишу. Але наш гість простягнув лапку, недбало, наче людина, що знічев'я ловить муху, і прибив той кавалочок до підлоги. Від захвату й подиву ми всі розсміялися, та так гучно, що миша мала б шаснути

¹ Інша назва екзотичного фрукта — аннони лускатої.

з переляку геть. Але нічого подібного — вона й не ворухнулася. Тільки взяла шматочок сушеного яблука в лапи, кілька разів лизнула, а тоді впустила на підлогу й глянула на нас знизу вгору, наче питала: «Непогано, що ще у вас є?»

Ту-Ту відчинив свій візок, витяг сендвіч, розгорнув його й відірвав шматок болонської ковбаси.

— Все одно не їстиме, — сказав Дін.

— Як це не їстиме? — обурився Ту-Ту. — Та ні одна миша ні в жисть не відкажецца від болонської ковбаси! Дурний ти!

Але я знав, що Дін не помиляється, і на обличчі Гаррі теж було написано, що він це знає. У нас були «літуни» і були постійні працівники. Та миша якось їх розрізняла. Божевілля, але правда.

Старий Ту-Ту скинув їй шматочок ковбаси, і, ясна річ, миша не схотіла її й торкатися. Тільки раз нюхнула й відступила на крок назад.

— А хай мені тряся, сучому сину, — ображено промовив Старий Ту-Ту.

Я простягнув руку.

— Дай мені.

— Що? Той самий семміч?

— Той самий. Я заплачу.

Ту-Ту дав його мені. Я підняв верхню скибку хліба, відірвав лусточку ковбаси й кинув її перед столом торговця. Миша підійшла одразу. Взяла в лапи й стала їсти. Ковбаса з'явилася швидше, ніж ви б устигли промовити «Джек Робінсон».

— А хай мені *чорт!* — закричав Ту-Ту. — Йоханий бабай! Дай сюди!

Він вихопив у мене з рук сендвіч, відірвав тепер уже більший шматок ковбаси (не дрібку, а пелюстку) і кинув на підлогу так близько до миші, що в Пароплава Віллі ледь не з'явився ковбасний капелюх. Миша знову відступила, понюхала (жодній миші, принаймні в нашому штаті, у часи

Великої депресії не вдавалося зірвати такий джекпот), а тоді подивилася на нас знизу вгору.

— Їж давай! — захотив Ту-Ту, образений понад усяку міру. — Ти чого-о-о?

Дін узяв сендвіч і теж кинув шматочок ковбаси. На той час це вже нагадувало якесь дивне причастя. Миша підняла його вмент і втоптала. А тоді розвернулася й пострибала назад коридором до гамівної кімнати, зупинившись дорогою, щоб зазирнути в пару порожніх камер і заскочити на коротку розвідувальну екскурсію до третьої. Мені знову подумалося, що миша когось шукає, і цього разу я вже повільніше відсовував убік цю думку.

— Я про це нікому не розповім, — сказав Гаррі — напівжартома, напівсерйозно, як мені здалося. — По-перше, нікому не буде діла. А по-друге, однаково мені не повірять.

— Хлопці, вона тіки у вас їла, — пожалівся Ту-Ту. Він зневірено похитав головою, потім із зусиллям нахилився, підбрав те, чим погордувала миша, і кинув у свою беззубу пащу. Та одразу ж почав перемелювати щелепами. — Чого то вона так?

— А ще цікавіше, — сказав Гаррі, — звідки вона знала, що в Персі вихідний?

— Вона не знала, — відповів я. — Це просто випадковий збіг, що миша прийшла знов сьогодні.

Та тільки повірити в це ставало дедалі важче. Минали дні, а миша показувалася лише тоді, коли Персі був вихідний, на іншій зміні чи в іншій частині в'язниці. Ми: Гаррі, Дін, Брутал і я — вирішили, що вона мусила розпізнавати голос Персі чи його запах. І старалися не обговорювати занадто активно саму мишку — *мишачка*. Бо наче без жодного слова домовилися між собою, що це може зіпсувати нам те дивне щось — особливе і прекрасне в силу своєї чудернацькості та делікатності. Зрештою, Віллі нас обрав, хоча яким чином, я не розумію ще й досі. Може, найточніше

це зумів передати Гаррі, коли сказав, що іншим людям казати не слід, нічого доброго з цього не вийде — не тому, що не повірять, а тому, що їм буде байдуже.

4

Потім настав час страти Арлена Біттербака, не вождя в дійсності, а першого старійшини племені в резервації Вашіта і члена Ради черокі. Він убив чоловіка по-п'яному — і п'яними були обидва. Вождь проломив тому чоловікові череп бетонним блоком. Предметом суперечки була пара черевиків. Тож сімнадцятого липня того дощового літа *моя* рада старійшин збиралася позбавити його життя.

Для більшості ув'язнених у «Холодній горі» години відвідувань були негнучкими, як сталеві балки. Але на наших хлопців у блоці Е це не поширювалося. Тому шістнадцятого числа Біттербакові дозволили піти в довгу кімнату, що прилягала до їдальні, — Аркаду. Прямо посередині вона була розділена сіткою, в яку були вплетені пасма колючого дроту. Там Вождя мали відвідати друга дружина й ті діти, які ще бажали мати з ним справу. Настав час прощатися.

Його відвели туди Білл Додж і двоє інших «літунів». У решти наглядачів була робота — одна година, в яку нам треба було втиснути принаймні дві репетиції. Або три, якщо вдасться.

Персі не дуже й протестував, коли на страті Біттербака його заслали в щитову до Джека Ван Хея; надто зелений він був, щоб розрізняти, добре йому місце виділили чи погане. Він тільки знав, що зможе дивитися у прямокутне віконце, затягнуте сіткою. Може, йому й не подобалося, що це вигляд на стілець ззаду, а не спереду, та все одно він мав бути досить близько до нього, щоб побачити, як летять іскри.

Біля того віконця ззовні на стіні висів чорний телефон, без жодної ручки чи набірнього диска. Той телефон міг лише

приймати дзвінки, та й то тільки з одного місця: кабінету губернатора. За всі ці роки я передивився багацько фільмів про тюрми, в яких офіційний телефон дзеленчить за мить до того, як якомусь невинному бідоласі мають врубати струм, але наш телефон не дзвонив за час моєї роботи в блоці Е, жодного разу. У кіно порятунок дешевий. Як і невинуватість. Ти платиш четвертак, на четвертак і отримуєш. Реальне життя коштує значно дорожче, і відповіді в ньому здебільшого зовсім інші.

Для поїздки до катафалка ми тримали в тунелі кравецький манекен. Для всього іншого був Старий Ту-Ту. За ті роки Ту якось непомітно перетворився на традиційний замітник страченців, так само перевірений і освячений часом, як той гусак, яким ви вечеряєте на Різдво, навіть якщо не любите гусятини. Більшість інших вертухаїв були до нього прихильні, їх розважав його смішний акцент — теж французький, але радше канадський, ніж кейдженський (за роки ув'язнення на Півдні він пом'якшився і став дуже своєрідним). Навіть Брутал — і той угорав від Старого Ту. Але не я. Мені він здавався старішою і тьмянішою версією Персі Ветмора, людиною, що бридиться сама вбивати здобич і готувати з неї обід, зате з радістю нюхатиме пахощі барбекю.

Ми всі зібралися на репетицію, так само, як усі мали зібратися на головну подію. Брутус Говелл був «за головного», як ми це називали. Це означало, що він надіне шолом, моніторитиме телефонну лінію губернатора, покличе лікаря, який стоятиме біля стіни, якщо це буде необхідно, і дасть наказ «Давай на два», коли для цього настане час. Якщо все піде як слід, нікому не припишуть жодних заслуг. Коли ж щось піде не так, у цьому свідки звинуватять Брутала, а начальник в'язниці — мене. Але ніхто з нас не скаржився; зиску з цього все одно не було б ніякого. Планета крутиться, от і все. Ти можеш триматися й крутитися разом із нею або виступити з протестом і к бісовій матері з неї злетіти.

Дін, Гаррі Тервіллігер і я пішли до камери Вождя на першу репетицію; не минуло ще й трьох хвилин після того, як Білл і його загін забрали Біттербака з блока й повели в Аркаду. Двері камери були відчинені, і Старий Ту-Ту сидів на ліжку Вождя. Його тонке біле волосся розвіював протяг.

— Тут ось-во плями сперми на простині, — звернув нашу увагу Ту-Ту. — Злити, ма'ть, хотів, поки ви, хлопці, не закип'ятили її.

І він гиденько захихотів.

— Ту-Ту, заткайся, — сказав Дін. — Давайте грати серйозно.

— Добре, — сказав Ту, моментально набравши виразу передгрозової серйозності. Але його очі поблискували. Старий Ту ніколи не був таким жвавим, як тоді, коли вдавав мерця.

Я зробив крок уперед.

— Арлене Біттербаку, як представник суду і влади штату бла-бла, я маю ордер на бла-бла, страту має бути виконано о дванадцятій нуль одній бла-бла, підведіться, будь ласка, і вийдіть уперед.

Ту встав із ліжка.

— Я вихожу вперед, вихожу вперед, вихожу вперед, — залопотів він.

— Розверніться, — наказав Дін, і коли Ту-Ту повернувся, оглянув його рясно вкриту лупою маківку. Наступної ночі Вождю мали поголити голову, і Дін перевірятиме, чи не треба чогось там підправити. Щетина вповільнить проходження струму, перешкоджатиме провідності. Усе, що ми робили того дня, мало на меті полегшити день наступний.

— Гаразд, Арлене, ходімо, — сказав я Ту-Ту, і ми рушили.

— Я йду по коридору, я йду по коридору, я йду по коридору, — торочив Ту. Я йшов ліворуч від нього, Дін — праворуч. Гаррі крокував одразу за ним. На початку коридору ми повернули праворуч, геть від життя, яким жили на прогулянковому дворіку, назустріч смерті, якою помирали в коморі. Ми зайшли в мій кабінет, і Ту впав на коліна,

не чекаючи, коли його попросять. Він знав сценарій, може, навіть краще за будь-кого з нас. Господи, та він довше за нас усіх у тій тюрмі пробув.

— Я молюся, молюся, молюся, — Ту-Ту підніс вузлуваті покоцюрблені руки догори. Вони були схожі на ту знамениту гравюру, ви, мабуть, її знаєте. «Господь то мій Пастир і теде і тепе».

— А хто буде у Біттербака? — спитав Гаррі. — Ми ж не викличемо якогось шамана від черокі, щоб він нам тут хрином своїм трусив?

— Взагалі-то...

— Досі молюся, досі молюся, досі контачу з Ісусом, — перебив мене Ту.

— Та замовкни вже, старий пень, — сказав Дін.

— Я молюся!

— То молися про себе.

— Хлопці, чого ви так довго? — прокричав із комори Брутал. Її вже звільнили для наших потреб. Ми знову опинилися в зоні вбивства; її буквально нюхом можна було вчути.

— Не жени коней! — крикнув йому у відповідь Гаррі. — Чого ти такий нетерплячий, чорт забирай?

— Молюся, — Ту вишкірився неприємною беззубою посмішкою. — Молюся про терпець, трошечки клятого терпцю.

— Взагалі-то Біттербак — християнин, так він каже, — повідомив я, — і його цілком влаштує той баптист, який приходив до Тілмана Кларка. Шустер його прізвище. Мені він теж подобається. Все робить швидко, не накручує їх. Підводься, Ту. Достатньо вже для одного дня намолився.

— Іду, — сказав Ту. — Знов іду, знов іду, так, сер, іду по Зеленій милі.

Навіть такий коротун, як він, мусив трохи пригнути голову, щоб зайти у двері на дальньому боці кабінету. А всім нам довелося пригинатися ще нижче. Зі справжнім ув'язненим то був непростий момент. Я подивився на платформу, де

стояв Старий Іскрун, і побачив Брутала з пістолетом напоготові. І вдоволено кивнув. Усе так, як треба.

Ту-Ту спустився донизу східцями і спинився. Складані дерев'яні стільці, усього близько сорока, вже були розставлені. Біттербак піде до платформи під кутом, завдяки якому триматиметься на безпечній відстані від глядачів, що сидітимуть на стільцях. Для певності присутні будуть ще шестеро наглядачів. Ними командуватиме Білл Додж. У нас ще ніколи засуджений до смерті не погрожував жодному свідкові, незважаючи на те, що ситуація начебто сприяла. Я планував, щоб так було й надалі.

— Хлопці, готові? — спитав Ту, коли всі в зборі були вже коло підніжжя сходів, які вели донизу з мого кабінету. Я кивнув, і ми рушили до платформи. Наша процесія, час-то думалося мені, була схожа на групу прапороносців, які десь той прапор посіяли.

— А мені що робити? — гукнув Персі з-за дротяної сітки між коморою та щитовою.

— Дивитися і вчитися, — гукнув я у відповідь.

— І не теребонькай собі там, — під носа пробурчав Гаррі. Але Ту-Ту його почув і пирхнув зо сміху.

Ми провели його під вартою до платформи, і Ту самостійно розвернувся — старий ветеран у дії.

— Сідаю, — сказав він, — сідаю, займаю місце на колінах у Старого Іскуна.

Я опутився на праве коліно перед його правою ногою. Дін став на ліве коліно перед його лівою ногою. У ту мить ми самі ставали найвразливішими до нападу, якщо засуджений до смерті раптом скажеться... а вони час від часу казилися. Ми обидва повернули виставлені коліна трохи всередину, щоб захистити область паху. Опустили підборіддя для захисту горла. І, авжеж, рухались якомога швидше, щоб зафіксувати щиколотки й нейтралізувати небезпеку. На останньому променаді Вождь буде в шльопанцях,

але «могло бути й значно гірше» — не надто велика втіха для людини з розірваною гортанню. Чи для людини, яка звивається на підлозі з розпухлими яйцями завбільшки зі слоїки для консервації, на очах у сорока з гаком глядачів (і серед них багато джентльменів із преси), які сидітимуть на тих фермерських стільцях, споглядаючи все дійство.

Ми застігнули ремені на щиколотках Ту-Ту. З Дінового боку хомут був трохи товщий, бо він проводив струм. Коли наступної ночі Біттербак сяде на стілець, ліва литка в нього буде поголена. В індіанців зазвичай дуже мало волосся на тілі, але ризикувати ми не збиралися.

Доки ми вовтузилися коло щиколоток Ту-Ту, Брутал закріпив його правий зап'ясток. Гаррі безшумно кувзнув уперед і пристебнув лівий. Коли вони впоралися, Гаррі кивнув Бруталу, а Брутал гукнув до Ван Хей:

— Давай на один!

Я почув, як Персі питає Джека Ван Хей, що це таке (аж не вірилося, що він може так мало знати, так мало засвоїти за час своєї роботи в блоці Е), а Ван Хей у відповідь бурмоче пояснення. Того дня «Давай на один» не означало нічого, та коли він почує це від Брутала наступної ночі, Ван Хей поверне регульовальну ручку, якою запускали тюремний генератор за блоком Б. Свідки почують лише рівномірне тихе дзижчання, та ще лампочки по всій в'язниці засяють яскравіше. Ув'язнені в інших корпусках побачать це світіння й подумают, що все вже відбулося, екзекуція скінчилася. Тоді як насправді вона лише починалася.

Брутал вийшов уперед з-за стільця і став так, щоб Ту міг його бачити.

— Арлене Біттербаку, вас засуджено до страти на електричному стільці. Вирок винесли присяжні, рівні вам за станом, і ухвалив суддя, шанований у цьому штаті. Хай Бог береже народ цього штату. Чи маєте ви що сказати перед тим, як вирок буде виконано?

— Ага, — очі в Ту виблискували, губи розлізлися в беззубій радісній посмішці. — Хочу смаженої курятини з підливкою і бульбою, хочу насрати тобі в капелюх і хочу, аби Мей Вест¹ сіла моні на лице, бо їбтися дуже сильно хочу!

Брутал щосили намагався втримати серйозний вираз обличчя, але це було неможливо. Тому він закинув голову назад і від душі розсміявся. Дін упав на краю платформи, як підстрелений, опустив голову між коліна й завив койотом, притискаючи долоню до лоба, наче щоб утримати мозок там, де йому належить бути. Гаррі стукався головою об стіну й заходився сміхом — *ха-ха-ха*, — наче йому в горлі застряг кавалок їжі. Навіть Джек Ван Хей, чоловік, який не грішив почуттям гумору, і той сміявся. Мені й самому кортіло, звісно, але якось я зумів себе стримати. Наступної ночі все мало бути насправді, і на тому місці, де сидів Ту-Ту, помре людина.

— Брутале, цить, — наказав я. — Ти теж, Діне. Гаррі. А ти, Ту, ще раз таке ляпнеш — і це будуть твої останні слова. Я прошу Ван Хея врубати справжню другу.

Ту тільки вишкірився до мене: мовляв, чудовий жарт, начальнику Еджкомб, незрівнянний. Та коли побачив, що я не всміхнувся у відповідь, його усмішка поблякла й на зміну їй прийшло збентеження.

— Ви чого-о? — ображено спитав він.

— Це не смішно, — відказав я. — Ось чого. А якщо тобі не вистачає кебети, щоб це зрозуміти, то краще не розтуляй пельку.

Проте насправді це було кумедно, по-своєму кумедно. Гадаю, саме це мене так і розлютило.

Я роззирнувся й побачив, що на мене дивиться Брутал. На його губах досі грала легка усмішка.

— Бля, — сказав я, — застарий я вже для цієї роботи.

¹ Мей Вест (1893—1980) — американська актриса й секс-символ, одна з найскандальніших зірок свого часу.

— Та ну, — відмахнувся від мене Брутал. — Поле, ти в розквіті сил.

Але це була неправда; ні я, ні він не давали вже ради з тією клятою роботою, і ми обидва це знали. Однак на ту мить важливо було, що напад сміху минувся. І це було добре, бо не вистачало мені ще, щоб завтра вночі хтось згадав дико дотепну ремарку Ту й заіржав. Але неможливо, скажете ви, щоб наглядач реготав до всирачки, ведучи страченця на електричний стілець повз свідків. Та коли в людей стрес, усяке може статися. А про таку, без перебільшення, подію потім просторікуватимуть ще років двадцять, як не більше.

— Ту, ти сидітимеш тихо? — спитав я.

— Так, — мовив він і відвернувся, усім своїм виглядом вдаючи найстарішу й найображенішу у світі дитину.

Я кивнув Бруталу, щоб продовжував репетицію. З мідного гачка на спинці стільця Брутал зняв маску й натягнув її на голову Ту-Ту, щільно запнувши внизу на горлі, від чого на маківці на весь свій діаметр відкрився круглий проріз. Брутал нахилився, витяг із відра мокре кружальце губки, притиснув до неї палець, потім лизнув кінчик пальця. Виконавши ці дії, він поклав губку назад у відро. В ніч страти цього не буде. В ніч страти він вкляде її в шолом, що висів зараз на спинці стільця. Але не сьогодні. Мочити голову Ту потреби не було.

Сталевий шолом із поворозками, що теліпалися обабіч, скидався на шолом рядового піхотинця. Брутал насадив його на маківку Старому Ту-Ту, нещільно припасувавши над отвором у чорному накритті для голови.

— Надівають шолом, надівають шолом, надівають шолом, — проторохкотів Ту-Ту, тепер уже не тільки притлумленим, а й здавленим голосом. Ремінці майже не давали його щелепі рухатися. Я підозрюю, що Брутал затягнув їх дещо тугіше, ніж вимагала репетиція.

Брутал зробив крок назад, повернувся обличчям до порожніх стільців і промовив:

— Арлене Біттербаку, зараз вашим тілом пройде електричний струм, і так триватиме доти, доки ви не помрете, згідно з чинним законодавством штату. Нехай Господь змилюється над вашою душею.

Брутал повернувся до віконця, затягнутого сіткою.

— Позиція два.

Старий Ту, в якому спалах генія комедії згас, але не до кінця, затріпотів і забився на стільці в конвульсіях, хоча справжні клієнти Старого Іскруна майже ніколи такого не робили.

— Я шкварчу! — заволав він. — Шварчу! Шкварчууу! *Giaaaa!* Я засмажений гиндик!

Гаррі й Дін, як я побачив, зовсім не дивилися на все це дійство. Вони відвернулися від Іскруна, і їхні погляди були спрямовані на інший бік комори, до дверей мого кабінету.

— А бодай мені, — зачудовано протягнув Гаррі. — Один свідок прийшов на день раніше.

У дверях, акуратно обгорнувши лапи хвостиком і позираючи чорними, наче краплинки нафти, очима-намистинами, сиділа миша.

5

Страта минула добре. Якщо можна так сказати (у чому я особисто дуже сумніваюся), то екзекуція Арлена Біттербака, старійшини ради черокі з резервації Вашіта, була «вдалою». Він погано заплів собі коси — руки тремтіли надто сильно, щоб зробити все до ладу, — тож його доньці, жінці тридцяти з гаком літ, дозволили їх виплести гарними й рівними. Вона хотіла ще вплести на кінчиках пір'їни, пух яструба, його птаха, але я не дозволив. Пір'я могло зайнятися і спалахнути. Жінці я цього, звісно, не сказав, викрутившись тим, що це суперечить правилам. Вона не протестувала, тільки похилила голову й приклала руки до

скронь, показуючи невдоволення й несхвалення. Та жінка трималася з великою гідністю, і це практично гарантувало, що її батько поводитиметься так само.

Коли час настав, Вождь покинув свою камеру без жодних заперечень і зволікань. Бувало й таке, що нам доводилося силоміць розтискати їхні пальці, які чіплялися за ґрати (сам я свого часу зламав один-два таких пальці й ніколи не забуду того глухого тріску), але, дякувати Богу, Вождь був не з таких. На твердих ногах він пройшовся Зеленою милею до мого кабінету, а там опустився навколішки, щоб помолитися з братом Шустером, який приїхав з баптистської церкви «Небесне світло» на своїй тарадайці. Шустер проспівав Вождю кілька псалмів, а коли дістався до того, де про «біля тихої води мене оселить»¹, індіанець розплакався. Але нічого страшного, без істерики, він плакав тихо. Мені здалося, що він згадав тиху воду, таку чисту й таку різучо-холодну, що з кожним ковтком обпікала рот.

Насправді мені навіть подобається, коли вони трохи плачуть. Хвилюватись я починаю, коли в них нема сліз.

Багато хто після молитви не може самостійно підвестися з колін, але у Вождя з цим усе було гаразд. Спочатку його злегка хитнуло, наче голова запаморочилася, і Дін простягнув руку, щоб він сперся. Але Біттербак уже сам відновив рівновагу, тому ми пішли далі.

Майже всі стільці були зайняті. Люди бурмотіли й перешіптувалися, немов чекаючи, коли розпочнеться весілля чи похорон. Тільки того єдиного разу Біттербак затнувся. Не знаю, що його розтривожило: якась одна людина чи всі вони разом, — але я почув, як глибоко в горлі у нього народжується стогін, і враз та рука, за яку я його тримав, налилася опором. Краєм ока я помітив, як Гаррі Тервіллігер виступає

¹ Псалом 22: «Господь то мій Пастир, тому в недостатку не буду, на пасовиськах зелених оселить мене, на тихую воду мене запровадить!»

вперед, відрізаючи Вождю шлях до відступу на той випадок, якщо Біттербак зненацька надумає все ускладнити.

Я міцніше стиснув його лікоть і пальцем постукав по внутрішньому боці руки.

— Вождю, спокійно, — не ворущачи губами, краєм рота промовив я. — Більшість цих людей запам'ятає тебе таким, яким ти йшов, тому покажи їм щось гідне. Покажи їм, як ідуть черокі з Вашіти.

Він тільки скоса зиркнув на мене й ледь помітно кивнув. А потім узяв одну з кіс, які заплела йому донька, й поцілував. Я глянув на Брутала, який стояв у стійці «вільно» за стільцем, величний і розкішний у своїй парадній синій уніформі: всі гудзики кітеля відполіровані й блискучі, кашкет ідеально рівно сидить на великій голові. Я злегка йому кивнув, і він миттю відбив подачу — вийшов наперед, щоб допомогти Біттербакові піднятися на платформу, якщо знадобиться допомога. Але не знадобилась.

Менше хвилини минуло з тієї миті, як Біттербак сів на стілець, до тієї, як Брутал негучно через плече дав команду «Позиція два!» Лампи знову потьмяніли, але зовсім трохи; ви б і не помітили, якби спеціально не вдивлялися. Це означало, що Ван Хей потягнув за рубильник, до якого невідомий дотепник приліпив напис «ЕЛЕКТРИЧНИЙ ФЕН МЕЙБЛ». З-під шолома долинуло тихе гудіння, і тіло Біттербака рвучко вигнулося вперед, натягуючи хомути й пасок на грудях. Біля стіни за цим беземоційно спостерігав тюремний лікар, тільки губи все стискалися і стискалися, аж доки рот не став суцільним білим швом. Жодних метань і кидань на стільці, якими їх зображав на репетиції Ту-Ту. Тільки той потужний кидок тіла вперед — так вигинає спину чоловік, охоплений сильним оргазмом. Синя сорочка Вождя напнулася на всіх гудзиках, і між ними виникли маленькі силувані усмішки плоті.

А ще був той запах. Сам по собі не бридкий, але неприємний через асоціації, які породжував. Я так жодного разу

й не зміг спуститися в підвал будинку своєї онуки, коли мене до нього підводили. Хоча саме там їхній синочок тримав свою електричну залізницю «Лайонел», яку так мріяв показати прадідусеві. До поїздів я ставлюся нормально, як ви вже, певно, здогадалися. Але не зношу трансформатора. Того, як він гуде. І як смердить, коли розжарюється. Навіть по стількох роках той сморід навіює мені спогади про «Холодну гору».

Ван Хей дав йому тридцять секунд, потім вимкнув струм. Лікар відділився від стіни й послухав через стетоскоп. Свідки більше не гомоніли. Лікар випростався й подивився крізь сітку. «Нерівномірно», — оголосив він і покрутив пальцем, наче повертав ручку. Він почув кілька ударів серця в грудях Біттербака, хай навіть вони були вже беззмистовними, як останні конвульсії знеголовленої курки, але краще було не ризикувати. Нам не треба було, щоб на середині тунелю він раптом сів на каталці й загорлав, що весь горить.

Ван Хей перевів рубильник у третю позицію, і Вождя знову кинуло вперед. Пронизаний електрикою, він трохи повигинався з одного боку в інший. Коли док послухав цього разу, то кивнув. Усе було позаду. Ми вкотре успішно знищили те, чого не змогли б створити. Дехто в глядацькій залі почав знову розмовляти тихим голосом; більшість сиділи, похиливши голови, втупившись у підлогу, наче приголомшені. Чи присоромлені.

Гаррі та Дін прийшли з ношами. Насправді тримати їх за один кінець було роботою Персі, але він цього не знав, а повідомити йому ніхто не завдав собі клопоту. Вождя, ще й досі в чорному шовковому каптурі, повантажили на ноші ми з Бруталом. А потім притьмом винесли його у двері, що вели до тунелю, так швидко, як тільки могли, не переходячи на біг. З отвору у верхній частині маски курився дим, забагато диму. І сморід був нестерпний.

— Ой, чорт! — закричав Персі, і голос у нього зрадницьки тремтів. — Що це так тхне?

— Заберися з дороги, не плутайся під ногами, — grimнув Брутал і метнувся повз нього до стіни, на якій висів вогнегасник. Старий, з тих хімічних, які треба накачувати. Дін тим часом стягнув із Вождя маску. Але все виявилось не так погано, як могло бути; то тліла, як купа мокрого листя, ліва коса Біттербака.

— Не займай його, — сказав я Бруталу. Мені не хотілося зчищати хімічний слиз з обличчя покійника перед тим, як повантажити його в труповозку. Тому я поплескав долонями по голові Вождя (весь цей час Персі витріщався на мене широко розплющеними очима), поки волосся не припинило нарешті диміти. По тому ми знесли тіло донизу дванадцятьма дерев'яними сходишками. У тунелі було прохолодно й вогко, як у підземеллі. Десь глухо крапала вода — ляп-ляп. Підвішені лампочки з грубими бляшаними плафонами (їх склепали в тюремному ремонтному цеху) освітлювали цегляну трубу, яка тяглася вперед на тридцять футів під автострадою. Стеля була заокруглена й волога. Щоразу, коли доводилося йти через той тунель, я почувався персонажем оповідання Едґара Алана По.

Унизу вже чекала каталка. Ми переклали на неї тіло Біттербака, і я востаннє подивився, чи не горить у нього волосся. Та коса добряче обвуглилася, і шкода було бачити, що кокетливий вигин із того боку голови перетворився на почорнілу грудку.

Персі дав мертвому ляпаса. Виляск пролунав такий, що ми всі аж підскочили. Персі озирнувся на нас. На губах у нього грала самовдоволення посмішечка, очі поблискували.

— Адіос, Вождю, — сказав він. — Хай тобі там у пеклі гаряче буде.

— Не роби цього, — голос Брутала у крапотливому тунелі пролунав глухо й бундючно. — Він розплатився сповна. Віддав свої борги. Не чіпай його.

— Ой, та пішов ти, — сказав Персі, але настрахано відступив, коли Брутал посунув до нього. Тінь велетня здійнялася перед ним, наче тінь орангутана в оповіданні про вулицю Морґ. Але, замість ухопити Персі, Брутал узявся за ручки каталки й повільно повіз Арлена Біттербака до дальнього кінця тунелю, де вже чекало на нього останнє авто, припарковане на ґрунтовому узбіччі автостради. Тверді гумові колеса візка стогнали на дошках; його тінь, то наростаючи, то меншаючи, їхала по опуклій цегляній стіні; Дін і Гаррі взяли за простирадло в ногах і натягнули Вожедеві на обличчя, що вже потроху набувало воскових знеособлених рис усіх мертвих облич, як невинних, так і винуватих.

6

Коли мені було вісімнадцять, мій дядько Пол (той, на честь якого мене назвали) помер від серцевого нападу. Батьки взяли мене в Чикаго, на похорон і до родичів з боку тата. Багатьох із них я ніколи в житті не бачив. Ми поїхали майже на місяць. Щось у тій поїздці було й доброго, необхідного й цікавого, але, з іншого боку, вона була жахлива. Розумієте, я був по вуха закоханий, у молоду жінку, яка мала стати моєю дружиною через два тижні після того, як мені виповниться дев'ятнадцять. Однієї ночі, коли нестерпний потяг до неї вогнем випікав мені серце, голову (ну так, гаразд, і яйця теж), я написав їй листа, що здавався нескінченним. У ньому я вилив усю свою душу, не перечитуючи того, що вже написав, адже боявся, що боягузтво примусить мене спинитися. Я не спинився. І коли голос у голові заволав, що це безум — надсилати такого листа, що я вручу їй своє голе серце на долоні, то я проігнорував його з дитячим недбальством і байдужістю до наслідків. Я часто потім загадувався, чи зберегла Дженіс того листа, але ніколи так і не набрався духу спитати. Напевно я знаю одне — в її речах після похорону я його не знайшов. Хоча

насправді це ще нічого не означає. А не питав я, підозрюю, тому, що боявся. Боявся почути, що для неї та вогненна епістола мала куди менше значення, ніж для мене.

Лист вийшов завдовжки чотири сторінки. Тоді я думав, що в житті більше нічого такого довгого не напишу, і погляньте-но на це. На все це, і кінця-краю ще не видно. Якби я знав, що історія аж так затягнеться, то й не починав би. Я не усвідомлював, що акт писання насправді відмикає стільки дверей. Стара чорнильна ручка мого тата неначе й не ручка взагалі, а якийсь дивний ключ-скелет. Мабуть, найбільш промовистий приклад того, що я маю на увазі, — Пароплав Віллі, Містер Джинглз, миша на Милі. Доки не сів писати, я не розумів, який він (так, *він*) насправді важливий. Те, наприклад, як він, здавалося, шукав Делакруа до того, як Делакруа з'явився. Мені це ніколи й на думку не спадало, свідомо принаймні, поки не почав писати і згадувати.

І ось що хочу сказати. Я не усвідомлював, що мені доведеться повернутися далеко в часі, щоб розповісти вам про Джона Коффі, чи що муситиму залишити його в камері, такого здорованя, чиї ноги не просто стирчали за край ліжка, а звисали з нього до підлоги. Я не хочу, щоб ви про нього забували, згода? Я хочу, щоб ви бачили, як він лежить і дивиться в стелю камери, тихо плаче й затуляє обличчя долонями. Я хочу, щоб ви чули його, ті стогони, що виривалися з грудей тремкими зітханнями, слізні охкання час від часу. То були не спалахи агонії та каяття, які ми зрідка чуємо в блоці Е, пронизливі викрики зі скабками жалю; як і його сльози, ті звуки були чомусь далекі від болю, з яким ми звикли мати справу. У якомусь розумінні... це може здатися нісенітницею, я знаю, авжеж, знаю, але нема сенсу братися до писання, якщо не зможеш висловити все, що в тебе на серці... у якомусь розумінні він наче переживав скорботу за весь світ, щось занадто величезне, аби колись цей тягар могло бути зняти повністю. Іноді я сідав і розмовляв із ним, як

і з ними всіма (здається, я вже казав, що розмови були нашим найбільшим, найважливішим завданням), і намагався його втішити. Відчуваю, що мені це ні разу не вдалося, і десь у душі я трохи радів, що він страждає, розумієте? Вважав, що він *заслуговує* на страждання. Бувало, я навіть подумував зателефонувати губернатору (чи сказати Персі, щоб зателефонував, — чорт забирай, він же був клятим дядьком Персі, а не моїм) і попросити відтермінувати страту. «Ще рано його спалювати, — сказав би я. — Його ще мучить те, що він скоїв, вгризається в нього, накручує кишки на гарненький гостренький шпичак. Дайте йому ще три місяці, ваша честь, сер. Нехай сам відчуває ті муки, яких ми не зможемо йому завдати».

Оце той Джон Коффі, якого я попрошу вас тримати десь у закапелках пам'яті, доки я у своїй розповіді досягну того місця, звідки розпочав. Той Джон Коффі, що лежить на ліжку, той Джон Коффі, що боявся темряви і, мабуть, небезпідставно, бо хіба в темряві на нього не могли чигати дві фігури з білявими кучериками, не дівчатка більше, а спрагли помсти гарпії? Той Джон Коффі, чиї очі завжди спливали слізьми, наче кров'ю з рани, що ніколи не загоїться.

1

Отож, Вождь згорів, Президент пішов. Але недалеко — до блока С, домівки для ста п'ятдесяти пожиттевиків у «Холодній горі». Пожиттєве для Преза протривало двадцять років. 1944 року його втопили в тюремній пральні. Не в «Холодній горі»; «Холодна гора» закрилася 1933-го. Навряд чи для в'язнів це мало якесь особливе значення. Стіни є стіни, як вони кажуть, а Старий Іскрун, підозрюю, був достоту такий самий смертоносний у своїй кам'яній кімнатці, як і в коморі «Холодної гори».

Що ж до Преза, то хтось пхнув його обличчям у казан із рідиною для хімічного чищення і потримав. Коли наглядачі

втягли його звідти, обличчя в нього майже не було. Довелося впізнавати за відбитками пальців. Загалом йому краще було б на Іскруна сісти... але тоді він би не прожив ці зайві двадцять років, правда ж? Хоча сумніваюся, що він був про них дуже високої думки в останні хвилини свого життя, коли його легені вчилися дихати «Гекслайтом» і їдким лугом.

Того, хто з ним таке вчинив, так і не знайшли. На той час я вже полишив роботу в пенітенціарній системі, але мені написав Гаррі Тервіллігер і розповів.

«Вирок йому пом'якшили, бо він був білий, — писав Гаррі, — але врешті-решт воно ніде від нього не ділося. Період очікування страти затягнувся, та й усе, так я собі думаю».

Коли През пішов, у нашому блоці Е запанувала тиша. Гаррі й Діна тимчасово перевели в інші блоки, і на Зеленій милі якийсь час працювали тільки я, Брутал і Персі. Тобто насправді я і Брутал, бо Персі тримався осторонь. Кажу вам, той молодик геніально вмів знаходити, що б такого не зробити. Час від часу (але тільки коли поряд не було Персі) до нас навідувалися хлопці, на «всмак побалакати», як називав це Гаррі. Часто разом із ними з'являвся й мишачок. Ми годували його, і він їв сидячи, урочистий, наче цар Соломон, і поглядав на нас своїми яскравими очима — краплинками нафти.

Гарні то були кілька тижнів, спокійні й легкі, хай навіть Персі й бурчав частіше, ніж треба було. Але все добре рано чи пізно закінчується, й одного дощового понеділка в кінці липня (я вже згадував, яким дощовим і вологим видалося те літо?) я опинився на ліжку відчиненої камери в очікуванні Едуарда Делакура.

Його поява супроводжувалася несподіваним гармидером. Двері, що вели у дворик для прогулянок, з гуркотом відчинилися, впускаючи досередини потік світла, задзеленчали ланцюги, чийсь переляканий голос забелькотів щось сумішшю англійської та кейджено-французької (провінційною

говіркою, яку в'язні «Холодної гори» називали «да баю»), і Брутал заволав: «Так! Перестань! Заради Бога! Персі, годі!»

Я майже задрімав на ліжку, яке призначалося Делакруа, але підскочив. Серце важко гупало в грудях. До Персі в блоці Е майже ніколи не зчинявся такий галас; наче поганий запах, він приніс його з собою.

— Ану пішов, йобаний французький підар! — заверещав Персі, не звертаючи на Брутала уваги. І з'явився, тягнучи за руку чоловічка, не більшого за кеглю для боулінгу. В іншій руці Персі тримав свого кийка. Його зуби щирилися в напруженій гримасі, обличчя пашіло червоною люттю. Але разом вигляд у нього був не те щоб дуже нещасний. Делакруа силкувався встигати за ним, але ноги в нього були скуті кайданами. Хоч би як швидко він човгав ними, Персі тягнув його за собою швидше. Я вискочив із камери якраз вчасно, щоб підхопити його й уберегти від падіння. Так ми з Делом і познайомилися.

Персі накинувся на нього, замахнувся палицею, і я вхопив його за руку. До нас, відхекуючись, підбіг Брутал, і вигляд у нього був такий само шокований і сторопілий від усього цього, як і мій внутрішній стан.

— Мусьє, скажіт, хай він мене більш не бити, — белькотів Делакруа. — *S'il vous plaît, s'il vous plaît!*¹

— От я до нього доберуся, дайте мені його! — заволав Персі й кинувся вперед. Кийком він заходився лупцювати Делакруа по плечах. Той з криком підняв руки, і палиця хляп-хляп-хляпала по рукавах його синьої тюремної сорочки. Того вечора я побачив його без тої сорочки. Хлопець був у синцях від Різдва до Великодня. Від самого вигляду тих набряків мені зробилося зле. Він був убивцею, і ніхто його не жалів. Але в блоці Е ми так не працювали. До того, як з'явився Персі.

¹ Прошу вас, будь ласка! (фр.)

— Стоп! Стоп! — закричав я. — Перестань! Що сталося взагалі?

Я намагався втиснутись між Делакура та Персі, але ніяк не виходило. Кийок Персі все злітав у повітрі, то з одного боку від мене, то з іншого. Рано чи пізно він би хряснув мене замість своєї цілі. А після цього в тому самому коридорі неминуче сталася б бійка, хай там які в нього родичі. Я б себе не стримав, а Брутал, швидше за все, приєднався б. І, ви знаєте, я шкодую, що бійки не сталося. Вона б, може, змінила хід подальших подій.

— Йобаний ти педик! Я тебе навчу не тягти до мене рук, вошивий бомжойоб!

Хляп! Хляп! Хляп! У Делакура вже кров текла з вуха, він кричав. Я облишив спроби прикрити його собою, як щитом, ухопив за плече і з силою заштовхнув до його камери, а там він розтягнувся на ліжку. Персі проскочив повз мене й нагородив француза останнім сильним хляпом кийка по дупі — на удачу, могли б сказати ви. А тоді Брутал ухопив його (Персі, не Дела) за плечі й виволік у коридор.

Прожогом підскочивши до ґрат камери, я потягнув за них і зачинив. Потім розвернувся до Персі. Шок і розгубленість у мені змагалися з чистою люттю. На той час Персі вже кілька місяців ошивався в нашому блоці, досить довго для того, щоб ми зрозуміли, що він нам не подобається. Але тієї миті я вперше усвідомив, який він насправді некерований.

Персі стояв і дивився не мене, не зовсім без страху — в душі він був боягузом, у цьому я нітрохи не сумнівався, — та все ж переконаний, що зв'язки його захистять. Щодо цього Персі не помилявся. Підозрюю, є люди, які не розуміють, чому так, навіть після всього, що я сказав. Але це люди, які зі словосполученням «Велика депресія» знайомі лише з підручників історії. Якби ви в той час жили, то для вас ці слова означали б набагато більше, ніж фраза із книжки,

а якби у вас була ще й постійна робота — ого, та ви б майже все віддали, аби тільки її зберегти.

На ту мить червона барва трохи відринула від обличчя Персі, але щоки досі палахкотіли, а волосся, зазвичай прилизане назад і блискуче від брильянтину, безладно розсіпалося по лобі.

— Що, на Бога, я щойно побачив? — спитав я. — У моєму блоці ще ніколи — *ніколи!* — не лупцювали в'язня!

— Цей подарок хотів мені прутень помацати, коли я витягав його з фургона, — сказав Персі. — Він сам напросився. Я йому ще раз надаю, щоб знав.

Я подивився на нього, такий приголомшений, що не міг дібрати слів.

Я не міг собі уявити, щоб навіть найбільший хижак-гомосексуал із тих, яких породжувала Господня зелена земля, міг утнути таке, що описав щойно Персі. Переїзд у заготоване помешкання на Зеленій милі зазвичай у найдевіантніших злочинцях гасив грайливі настрої.

Я озирнувся на Делакруа, що скулився на ліжку, все ще не опускаючи рук, захищаючи обличчя. На руках у нього були наручники, а між щиколоток тягнувся ланцюг. Я повернувся обличчям до Персі.

— Забирайся звідси, — наказав я. — Пізніше з тобою поговорю.

— Ти згадаєш про це у своєму рапорті? — вимогливо й войовничо запитав він. — Бо якщо так, то я можу і свій рапортик писнути, ти ж знаєш.

Рапорт я писати не хотів; хотів тільки, щоб він зник з моїх очей. Так йому й сказав.

— Це питання закрите, — закінчив я. Брутал несхвально на мене глянув, але я його проігнорував. — Іди, вимитайся звідси. Піди в адміністрацію, скажи, що тебе прислали читати листи й допомагати розпаковувати передачі.

— Аякже.

До нього знову повернулося самовладання, чи то пак схибнута чванькуватість, яка правила йому за самовладання. Він зачесав волосся з лоба назад руками — м'якими, білими й маленькими, рученятами дівчинки ранньопідліткового віку, могли б подумати ви, — а потім підійшов до камери. Делакруа побачив його і ще сильніше скулився на ліжку, белькочучи щось сумішшю англійської та потофешної французької.

— А з тобою, П'єре, ми ще поговоримо, — промовив він... і раптом підскочив, бо на плече йому лягла широчезна Бруталова долоня.

— Поговориш, — сказав Брутал. — А зараз рухайся. З вітерцем.

— Я тебе не боюся, — огризнувся Персі. — Ні на йоту. — Погляд його очей перебіг до мене. — Обох вас не боюся.

Але він боявся. Це було видно по його очах, ясно, як Божий день. І це робило його ще небезпечнішим. Такий, як Персі, сам не знає, що зробить наступної хвилини — чи навіть секунди.

Але тоді він відвернувся від нас і довгими пиндючними кроками пошурував геть коридором. Він продемонстрував усьому світові, що буває, їй-богу, коли миршаві напівголомозі жабоїди тягнуться помацати його прутень, і йшов із поля переможцем.

Я проказав заготовану промову: усяке різне про те, що в нас є радіо — «Уявна бальна зала»¹ і «Наша дівчинка Неділя» — і що ми йому створимо всі умови, якщо він те саме зробить для нас. Моя маленька гомілія² була не найуспішнішою в моєму житті. Усю її він проплакав, зібгавшись у вузол у ногах ліжка, якнайдалі від мене, хіба що в куток

¹ Очевидно, йдеться про музичну передачу «Найбільша у світі уявна бальна зала» 1932 року, яку вів диск-жокей Ел Джарвіс на лос-анджелеському радіо KFWB. 1935 року програма з подібною, але скороченою назвою («Уявна бальна зала») виходила на нью-йоркському радіо.

² Різновид духовної проповіді.

не втиснувся. Щоразу, як я робив якийсь рух, він зіщулювався. І навряд чи чув одне слово з шести. Та, може, воно й на краще. Все одно та гомілія не мала особливого сенсу, принаймні я так думаю.

За чверть години я повернувся за стіл чергового, де сидів із приголомшеним виглядом Брутус Говелл і лизав кінчик олівця, який ми тримали в журналі для відвідувачів.

— Може, перестанеш, доки не отруївся? — спитав я.

— Господи всемогутній Ісусе, — видихнув він, кладучи олівець на стіл. — Не хочу я більше такої шарпаніни з ново-прибулими в блоці.

— Тато завжди казав, що Бог любить трійцю, — зауважив я.

— Я сподіваюся, твій тато на цю тему безсоромно брехав, — сказав Брутал. Але тато, звісно, казав правду. З появою Джона Коффі на нас налетів шквал, а коли до команди приєднався «Дикий Білл», то був повноцінний шторм. Дивно, але прислів'я каже правду. До історії нашого знайомства з Диким Біллом, про те, як він потрапив на Милю і ледь не вчинив нове вбивство, ми дійдемо вже зовсім скоро; чесно попередження.

— А що це він варнякав, мовляв, Делакруа прутень його мацав? — спитав я.

Брутал зневажливо пирхнув.

— Він був у кайданах, а старий Персі просто надто швидко його тягнув, от і все. Він перечепився й почав падати, коли виходив із фургона. Виставив уперед руки, як і будь-хто на його місці, якби падав. Одна рука ковзнула Персі спереду по штанях. То було ну зовсім випадково.

— Думаєш, Персі це зрозумів? — спитав я. — Може, він скористався цим випадком як зручним приводом, бо йому хотілося трохи відгаратати Делакруа? Показати йому, хто тут командує стрілецьким парадом?

Брутал звільна кивнув.

— Ага. По-моєму, якраз отак і було.

— Тоді треба з ним бути насторожі, — я запустив пальці у волосся. Наче цій роботі й без того бракувало клопоту. — Господи, ненавиджу це. І його ненавиджу.

— Я теж. А знаєш, що ще, Поле? Я його не розумію. У нього є зв'язки — це ясно, гаразд, але чому він їх використав, аби влаштуватися на Зелену блядську милю? І взагалі в тюрму штату? Чому не посіпакою в сенат штату чи на побігеньки до віце-губернатора? Ті його знайомі могли йому й щось краще підшукати, якби він попросив. То чому *сюди*?

Я похитав головою. Бо не знав. Я в ті часи ще багато чого не знав. І здається мені, був наївним.

8

Після того все повернулося у звичну колію... принаймні на деякий час. У центрі округу штат готувався до виконання вироку, винесеного Джону Коффі, а шериф округу Трапінгус Гомер Крайбус сопів над думкою: а що, як ватага лінчувальників трохи прискорить правосуддя? Але для нас це особливого значення не мало; у блоці Е ніхто не дослухався до новин. Життя на Зеленій милі в чомусь нагадувало життя у звуконепроникній кімнаті. Час від часу до вас долинало якесь невиразне бурмотіння, джерелом якого в реальному світі, напевно, були вибухи. Але не більше. Із Джоном Коффі ніхто не квапитиметься; вони хочуть бути певними, чорт забирай.

Кілька разів Персі починав було діймати Делакура. Коли це сталося вдруге, я відтягнув його вбік і наказав зайти до мене в кабінет. То вже була не перша моя розмова з Персі на тему його поведінки і, вочевидь, не остання, але до неї мене спонукало найясніше і найчіткіше розуміння його істинної сутності. Він був жорстокосердим хлопчиськом, який ходить до зоопарку не для того, щоб пороздивлятися тварин, а для того, щоб жбурляти камінням у клітки.

— Не чіпляйся до нього, ти мене чув? — сказав я. — Без мого особистого наказу тримайся від нього якнайдалі, чорт забирай.

Персі зачесав волосся назад, а потім попестив його своїми ніжними рученятами. Той хлопець просто обожнював торкатися свого волосся.

— Нічого я йому не робив, — сказав він. — Спитав тіки, як воно — жити з думкою, що ти підсмажив живцем кількох немовлят. І все.

І Персі подивився на мене круглими невинними очимами.

— Припини це, бо буде рапорт, — пообіцяв я.

Але він тільки розсміявся.

— Пиши собі рапорт, скільки влізе. А я тоді свій накатаю. Я ж тобі казав у той день, коли він приїхав. Побачимо, чий рапорт кращим вийде.

Нахилившись уперед і склавши руки на стільниці, я заговорив таким тоном, наче зв'язався давньому другові (принаймні надії в мене були, що звучить це саме так).

— Брутус Говелл тебе недолюблює, — сказав я. — А коли Брутал когось недолюблює, то пише свій власний рапорт. З ручкою він не дружить, олівець йому для того, щоб кінчик лизати. Тому рапорти він зазвичай пише кулаками. Якщо ти розумієш, про що я.

Самовдоволена гиденька усмішечка Персі зблякла.

— На що це ти натякаєш?

— Я ні на що не *натякаю*. Я прямим текстом *кажу*. А якщо ти розкажеш комусь зі своїх... друзів... про цю розмову, то я скажу, що ти все вигдав. — Я теж подивився на нього круглими щирими очима. — Крім того, Персі, я ж намагаюся тобі другом бути. Як-то кажуть, розумній голові достатньо й півслова. Та й навіщо тобі заводитися з Делакруа? Він того не вартий.

І на якийсь час це допомогло. Запанував спокій. Кілька разів я навіть мав змогу відправити Персі з Діном чи Гаррі,

коли Делакруа треба було вести в душ. Увечері ми вмикали радіо, Делакруа помалу розслаблявся в невігадливій рутині блока Е, і панував спокій.

А тоді однієї ночі я почув, як він сміється.

За столом чергував Гаррі Тервіллігер. Невдовзі розсміявся й він. Я підвівся та пішов до камери Делакруа, подивитися, що в нього такого веселого.

— Гляньте, кап'тане, — зронив він, побачивши мене. — Я приручити собі мишку!

У камері Делакруа сидів Пароплав Віллі. Більш того: сидів він у Делакруа на плечі й спокійно поглядав на нас крізь ґрати своїми краплинками нафти. Хвостом він огорнув собі лапи, вигляд у нього був цілковито умиротворений. Що ж до Делакруа... друже, ви б не впізнали в ньому того скуленого чоловічка, який не далі як тиждень тому тремтів у ногах ліжка. Вигляд у нього був достоту як у моєї доньки на Різдво, коли вона вранці спускалася сходами й бачила подарунки.

— Дивитися! — проголосив Делакруа. Мишка сиділа в нього на правому плечі. Делакруа підняв ліву руку й випростав її. Миша видряпалася на самісіньку маківку Делакруа, по його волоссю (на щастя, ззаду на голові його збереглося достатньо). Потім збігла іншим боком, під хихотіння Делакруа, якому було трохи лоскітно. Мишка пробіглася по руці аж до самого зап'ястка, розвернулася, таким самим робом перебралася на ліве плече й усілася, огорнувши лапки хвостиком.

— А хай мені грець, — промовив Гаррі.

— Я його вчити це робити, — гордо проказав Делакруа. «Та де там у сраці», — подумав я, але рота не розтулив. — Його ім'я — Містер Джинглз.

— Не, — добродушно заперечив Гаррі. — Пароплав Віллі він, як у кіношці. Його так начальник Говелл назвав.

— Він Містер Джинглз, — відказав Делакруа. З будь-якого іншого питання він би вміть погодився, навіть якби ви йому сказали, що лайно — це шоколадний батончик. Але в питанні

мишачого імені був цілковито непохитний. — Він сам нашепотіти це мені на вухо. Кап'тане, дасте мені для нього коробку? Дасте коробку для мого миша, щоб він могли спати тут зі мною? — У голосі Делакруа лунали запопадливі нотки, які я чув до того вже тисячу разів. — Я поставить його собі під ліжку, і він ніколи не зробить проблем, жодної.

— А ти в сто разів грамотніше говориш, коли чогось хочеш, — зауважив я, щоб потягнути час.

— Ой-ой, — пробурмотів Гаррі й тицьнув мене ліктем. — До нас іде ходяча напасть.

Але тієї ночі Персі не викликав у мене думок про лихо. Він не пропускав волосся крізь пальці, не бавився з тим своїм кийком, і горішній гудзик його форменої сорочки був розстебнутий. Таким я його побачив уперше, і мене вразило, які величезні зміни тягне за собою така дрібничка. Але найбільше приголомшив вираз його обличчя. Спокій. Не безтурботність — сумніваюся, що в тілі Персі Ветмора була бодай одна безтурботна кістка, — а вираз чоловіка, який дотумкав, що може й почекати здійснення своїх бажань. Разюча переміна відбулася з хлопцем, якому я лише кілька днів тому змушений був погрозувати кулаками Брутуса Говелла.

Однак Делакруа зміни не помітив; він знову втиснувся в стіну камери, підтягнув коліна до грудей. Очі в нього все росли й росли, аж доки не зайняли половину обличчя. Мишак видряпався на лисе тім'я й засів там. Не знаю, чи пам'ятав він, що теж має причину не довіряти Персі. Але в мене виникло таке враження, що пам'ятав. А може, просто внюхав страх французика й на нього відреагував.

— Так, так, — проказав Персі. — Едді, я так бачу, в тебе приятель з'явився.

Делакруа спробував було відповісти — здогадуюся, що якоюсь пустою погрозою про те, що він зробить із Персі, якщо той чіпатиме його нового друга, — але не зміг. Його

нижня губа злегка затремтіла, та й по всьому. А от Містер Джинглз на вершечку його голови не тремтів. Він сидів непорушно, задні ноги — у волоссі Делакруа, а передні спиралися на лисину. І дивився на Персі, наче оцінював його поглядом. Так, як ви оцінюєте давнього ворога.

Персі глянув на мене.

— А це не та миша, за якою я ганявся? Ну, яка в гамівній кімнаті живе?

Я кивнув. Був у мене здогад, що з часів тієї останньої гонитви Персі новоспеченого Містера Джинглза не бачив. І тієї миті не виявляв бажання поганятися ще раз.

— Так, це вона, — відповів я. — Тільки от Делакруа каже, що її звати Містер Джинглз, а не Пароплав Віллі. Каже, що мишак йому сам на вухо нашепотів.

— Та невже, — сказав Персі. — Чудасія, та й годі. Правда ж?

Я майже очікував, що от-от він витягне кийка й візьметься постукувати ним по ґратах, нагадуючи Делакруа, хто тут головний. Але Персі просто стояв, узявши руки в боки, й зазиравав у камеру.

І раптом, ні сіло ні впало (принаймні виразити причину словами я б не зміг), я сказав:

— Персі, Делакруа попросив у нас коробку. Здається, він думає, що миша в ній облаштує собі спальню. Що він зможе її тримати в себе в камері як хатнього улюбленця. — Я приправив голос солідною порцією скептицизму й радше відчував, ніж бачив, що Гаррі здивовано на мене вирячився. — Що ти про це думаєш?

— Я думаю, що вона йому насере в ніс, коли він спатиме, і здрисне, — абсолютно спокійно проказав Персі, — але ж цього французик і добивається. Я недавно в Ту-Ту на візку бачив симпатичну коробку з-під сигар. Але не знаю, чи він її віддасть. Може п'ять центів захотіти. Або цілих десять.

Я ризикнув поглянути на Гаррі й побачив, що в нього роззявився рот. Переміна була не зовсім така, як з Ебенізером

Скруджем різдвяного ранку, після того як з ним попрацювали привиди. Але близько до неї, чорт забирай.

Персі нахилився ближче до Делакруа, втиснувся обличчям між ґрати. Делакруа зіщулився ще більше. Присягаюсь, якби він міг, то зіллявся б із тією стіною.

— Гей, мугирило, маєш п'ять чи цілих десять центів за сигарну коробку заплатити? — спитав Персі.

— Я маю чотири пенні, — сказав Делакруа. — Я дати їх за коробка, якщо вона гарна. *S'il est bon.*

— От що, — вирішив Персі. — Як той беззубий старий сутенер продасть тобі ту коробку з-під «Корони» за чотири центи, я тобі вкраду в лазареті трохи вати, вимостиш. Цілий мишачий «Гілтон» тут у нас буде, доки не прийде кирдик. — Він перевів погляд на мене. — Сказали написати рапорт зі щитової про Біттербака. Поле, у тебе в кабінеті є ручки?

— Так, звісно, — кивнув я. — І бланки теж. Візьми в шухляді зліва.

— Тоді все тіп-топ, — і він перевальцем пішов.

Ми з Гаррі перезирнулися.

— Думаєш, він хворий? — спитав Гаррі. — Пішов до лікаря, і виявилось, що жити йому лишилося три місяці?

Я йому відповів, що найменшої гадки не маю про те, що з Персі. Тоді це була щира правда, і ще деякий час по тому, але про це я довідався лише з часом. А за кілька років у мене відбулася цікава розмова за вечерею з Гелом Мурзом. На той час ми вже могли говорити вільно: він вийшов на пенсію, а я працював у колонії для хлопців. Вечеря була однією з тих, за якою ви забагато п'єте й замало їсте, і тому розв'язуються язики. Гел розповів мені, що Персі приходив скаржитися на мене й на життя на Милі в цілому. Це сталося одразу по тому, як у блоці з'явився Делакруа й ми з Бруталом не дали Персі забити його до півсмерті. Але найбільше Персі збісило те, що я йому наказав забиратися з очей. Він вважав, що особа, приближена до губернатора, не може миритися з таким поведженням.

Що ж, розказував мені Мурз, він скільки міг стримував Персі. Та коли стало зрозуміло, що Ветмор смикає за ниточки, щоб мені оголосили догану й щонайменше перевели в іншу частину в'язниці, він, Мурз, викликав Персі до себе в кабінет і сказав: якщо той припинить розгойдувати човен, Мурз поставить його на чолі страти Делакруа. Що його фактично розмістять поряд із самим стільцем. Я головувати-му, як завжди, але свідки цього не знатимуть; для них усе матиме такий вигляд, ніби містер Персі Ветмор командує парадом. Мурз пообіцяв не більше, ніж ми вже обговорювали і з чим я погодився. Але Персі цього не знав. Він пристав на те, щоб облишити погрози щодо мого переведення, й атмосфера в блоці Е набагато покращала. Ветмор навіть погодився, щоб Делакруа залишив собі залятого ворога Персі в ролі камерного улюбленця. Дивовижно, які разючі переміни відбуваються з деякими людьми, коли їм дати правильний стимул; у випадку Персі начальника Мурзу довелось пообіцяти небагато — всього-на-всього шанс забрати в лисого французика життя.

9

Ту-Ту вважав, що чотири центи — це вкрай невігідна ціна за першосортну коробку з-під кубинських сигар «Корона», і, мабуть, слушно, бо коробки з-під сигар у тюрмі були на вагу золота. У них можна було зберігати тисячу дрібничок, від них ішов приємний запах і взагалі було щось таке, що нагадувало нашим клієнтам, як це — бути вільними людьми. Напевно, тому, що сигарети в тюрмі були дозволені, а от сигари — ні.

Дін Стентон, який на той час уже повернувся до блока, докинув у спільний горщик одне пенні, я — ще одне. Проте Ту й далі комизився. Тоді його взявся обробляти Брутал. Спершу присоромив Ту за те, що той такий скупердяга, потім

урочисто пообіцяв, що він, Брутус Говелл, особисто вкладе йому ту коробку «Корона» до рук наступного ж дня після страти Делакура.

— Нехай шість центів — це не так уже й багато, коли на кону *продаж* тієї сигарної коробки, хоча можемо посперечатись, як на базарі, — аргументував Брутал, — але ти визнай, що за *оренду* коробки ціна шикарна. За місяць, ну максимум за шість тижнів він піде Милею. Та ти й кліпнути не встигнеш, а та коробка знов опиниться на полиці під твоїм візком.

— А мо', якийсь м'якосердий суддя змінить йому вирок, і виспівуватиме він тут нам «Знайомців давніх як забудеш»¹, — і далі впирався Ту. Але він знав, що цього не буде, і Брутал знав, що він знає. Старий Ту-Ту пхав свій розтриклятий біблійно-цитатний візок фактично з часів «Поні Експрес»². У нього була купа своїх джерел, кращих за наші, як я тоді думав. Тому він знав, що в Делакура щойно закінчилися м'якосерді судді. Єдина його надія тепер була на губернатора, а той нечасто роздавав помилювання хлопцям, які запекли живцем півдюжини його виборців.

— Навіть як не залишать його, та миша гидитиме в ту коробку до жовтня, а може, й до Дня подяки, — не здавався Ту, але Брутал бачив, що фортеця вже не витримує. — Хто купить сигарну коробку, яка була сральником для якоїсь миші?

— Ой, мамо рідна, — підкотив очі Брутал. — Ту, це найтупіше, що я від тебе чув. Тобто це вже ну зовсім дно. Поперше, Делакура так любить ту мишу, що в коробці буде стерильна чистота, церковний обід із неї можна буде хавати. Та як треба буде, то він язиком її вилиже.

— Ти цеє, полегше, начальнику, — скривився Ту.

¹ Перший рядок шотландської пісні «Старі добрі часи» на вірш Роберта Бернза, написаний 1788 року.

² Служба доставки, заснована 1860 року. Перші поштові диліжанси були запряжені кіннями. Служба функціонує й дотепер.

— По-друге, — не вгавав Брутал, — мишачі какульки — не таке вже й велике діло. Тугенькі маленькі балабушки, на дробинки схожі. Витрусяться. Та й по всьому!

Старий Ту знав, що протестувати далі сенсу нема; надто довго він гуляв тюремним подвір'ям, щоб не розуміти, коли можна йти проти вітру, а коли краще схилити голову й перечекати ураган. Правда, то був ще не зовсім ураган, але нам, людям у формі, подобалася та миша й подобалася думка про те, що Делакура залишить її собі, а це означало, що вітер щонайменше поривчастий. Отож Делакура дістав свою коробку, і Персі дотримав слова — за два дні її дно вкривав шар м'якенької вати для ковдр, принесеної з лазарету. Вату Персі передав власноруч, і я бачив страх в очах Делакура, коли той тягнувся крізь ґрати, щоб узяти ватяні шматки. Він боявся, що Персі вхопить його за руку й переламає пальці. Я теж, признаюся, цього трохи побоювався, але даремно. Отоді я й відчув до нього щось віддалено схоже на симпатію, але навіть тієї миті важко було з чимось сплутати вираз холодних веселощів у його очах. У Делакура з'явилася тваринка; у Персі теж. Делакура піклуватиметься про свою, любитиме її, скільки часу вистачить; Персі терпляче очікуватиме (настільки терпляче, наскільки це взагалі можливо для такого, як він), а потім спалить свою живцем.

— Мишачий «Гілтон», ми відкрилися, — проголосив Гаррі. — Питання тільки, чи ця малявка ще схоче там поселитися.

Відповідь прийшла, щойно Делакура взяв Містера Джинґлза в одну руку й обережненько опустив його в коробку. Миша затишно вместилася у ваті, наче в ковдрі тітоньки Беа, і коробка стала їй домівкою відтоді й до... що ж, до завершення історії Містера Джинґлза я ще дійду, на все свій час.

Занепокоєння старого Ту-Ту з приводу того, що сигарна коробка наповниться по вінця мишачим лайном, виявилось цілковито безпідставним. Я в ній ніколи не бачив жоднісінького кім'яшка, і Делакура казав, що не бачив теж, і взагалі

ніде у своїй камері, якщо на те пішло. Вже згодом, десь приблизно в той час, коли Бруталь показав мені дірочку в крокві й ми знайшли кольорові скіпки, я посунув стілець у східному кутку гамівної кімнати й знайшов там крихітну купку мишачих какульок. Він завжди ходив у одне й те саме місце, якнайдалі від нас. І от іще що: я ніколи не бачив, щоб він пісяв, хоча миші зазвичай сцять не зупиняючись хвилини дві, особливо поки їдять. Кажу вам, це створіння було однією з Божих загадок.

Приблизно за тиждень по тому, як Містер Джинглз облаштувався в сигарній коробці, Делакруа покликав мене й Брутала до себе в камеру, хотів щось показати. Він так часто нас кликав, що це вже драгувало. Варто було Містерові Джинглзу перевернутися на спинку й задерти догори лапки, як перед нами поставало найзворушливіше видовище у світі (принаймні так вважав той кейдженський коротун). Але цього разу він хотів нам показати щось по-справжньому кумедне.

Після ухвали вироку практично весь світ забув про існування Делакруа. Але одна родичка в нього все-таки була (здається, тітка, стара діва), з нею він листувався раз на тиждень. А ще вона надіслала йому здоровецький мішок м'ятних цукерок, того сорту, який цими днями продають під маркою «Канадські м'ятні». Вони були схожі на великі рожеві пігулки. Звичайно, Делакруа не дозволили забрати весь пакунок — той важив п'ять фунтів, і француз топтав би їх до колек у животі, ще б у лазарет заgrimів. Як і решта вбивць, що побували в нас на Милі, він абсолютно не розумів, що таке стриманість і поміркованість. Ми видавали йому цукерки по півдюжини за раз, та й то лише тоді, коли він не забував попросити.

Коли ми підійшли до ґрат, Містер Джинглз сидів біля Делакруа на ліжку, тримав у передніх лапках рожеву цукерку і вдоволено її хряцав. Делакруа аж світився від радості — наче піаніст-класик, на очах у якого п'ятирічний синочок,

затиноючись, виводить перші невпевнені екзерсиси. Але зрозумійте мене правильно: це було потішно, веселуха. Цукерка була вдвічі більша за Містера Джинглза, і від неї вже розпирало його поросле білою шерстю пузце.

— Едді, забери, воно йому зайве, — наполовину розвеселившись, а на другу половину перелякавшись, порадив Брутал. — Господи всемогутній Ісусе, він буде жерти, доки не лусне. Мені аж сюди м'ятою пахне. Скільки ти їх йому дав?

— Це друга його, — Делакруа дещо знервовано глянув на черевце Містера Джинглза. — Ви правда думати, він... це... могли луснути свій живіт?

— Цілком, — кивнув Брутал.

Цієї авторитетної думки Делакруа вистачило з головою. Він простягнув руку до напівстрошеної цукерки. Я думав, що миша його кусне, але ні — Містер Джинглз добровільно, слухняно віддав льодяника (тобто те, що від нього лишилося). Я зиркнув на Брутала, і той злегка хитнув головою, мовляв, ні, він теж цього не розуміє. По тому Містер Джинглз беркицьнувся у свою коробку й ліг на бік, так зморено й виснажено, що ми всі втрьох розреготалися. Далі це видовище вже стало звичним для нас: миша сиділа біля Делакруа, тримала в лапах цукерку і гризла її акуратно, як старенька леді на післяполуденному чаюванні, а навколо них хмарою висів той запах, яким на мене згодом війнуло з дірки в крокві, — гіркуватий і разом солодкий аромат м'ятних цукерок.

Я маю розповісти вам ще одне про Містера Джинглза, перш ніж переходити до прибуття Вільяма Вортона, з яким на блок Е налетів циклон. Десь за тиждень після пригоди з м'ятною цукеркою — інакше кажучи, приблизно о тій порі, коли ми вже вирішили, що Делакруа не загодує свого улюбленця до смерті, — француз покликав мене до ґрат своєї камери. А я тоді якраз був сам: Брутал пішов по щось до господарчої частини, а згідно з правилами, я не мав наближатися до ув'язненого за таких обставин. Але оскільки я міг

покласти Делакруа на лопатки однією лівою, то вирішив порушити правило й подивитися, що він там хоче.

— Начальнику Еджкомб, дивитися, — сказав він. — Ви побачити, що вміє Містер Джинглз!

І він витяг з-за сигарної коробки маленьку дерев'яну катушку.

— Звідки вона в тебе? — спитав я. Хоча підозрював, що знаю відповідь. Насправді існувала лише одна людина, в якій він міг таке дістати.

— Від Старого Ту-Ту, — відповів Дел. — Дивитися.

Я вже дивився і бачив Містера Джинглза в коробці. Той стояв на задніх лапах і тримався крихітними передніми за край. Чорні оченята невідривно стежили за катушкою, яку Делакруа тримав між великим і вказівним пальцями правої руки. Зненацька по моєму хребту перебіг дивний холодок. Ніколи ще я не бачив, щоб звичайна миша вдивлялася в щось із такою уважністю... із таким *розумом* в очах. Я насправді не думаю, що Містер Джинглз був якоюсь надприродною проявою, а якщо я вселив у вас таку віру, то пробачте. Але я ніколи не сумнівався, що у своєму роді він геній.

Делакруа нахилився й кинув голу катушку, без нитки, на підлогу камери. Вона покотилася легко, як два колеса, з'єднані віссю. Миша блискавкою метнулася зі своєї коробки на підлогу й помчала слідом, наче собака, що наздоганяє палицю. Від несподіванки я аж ойкнув, а Делакруа розплився в усмішці.

Катушка вдарилася об стіну й відскочила. Містер Джинглз обійшов її довкола й почав штовхати назад, до ліжка, перебігаючи від одного краю до іншого, коли катушка трохи відхилялася від курсу. Так він її котив, доки вона не вдарилася об ногу Делакруа. Потім підвів погляд і подивився уважно, наче хотів перепитати, чи не має Делакруа для нього інших нагальних завдань (може, розв'язати кілька

арифметичних задачок чи синтаксично розібрати якусь латинське речення). Очевидно, побачене задовольнило його цікавість, бо Містер Джинглз повернувся в сигарну коробку і знову там затишно вмовстився.

— Це ти його навчив, — сказав я.

— Так, сер, начальнику Еджкомб, — відповів Делакруа, і усмішка в нього була тільки трішки лукавою. — Він приносить це щоразу. Розумний, чортяка, правда?

— А катушка? — не вгавав я. — Едді, от звідки ти знав, що саме її йому й треба?

— Він нашепотіти мені на вухо, що йому це потрібно, — безжурно відказав Делакруа. — Так, як нашепотіти своє ім'я.

Решті наглядачів Делакруа теж показав трюк своєї мишки... всім, окрім Персі. Для Делакруа не мало значення те, що Персі подав ідею з сигарною коробкою і приніс вату, щоб у ній намостити. Делакруа був як деякі собаки: копни їх одного разу, і вони більше ніколи тобі не довіряться, хоч який ти будеш із ними люб'язний.

Досі чую, як Делакруа гукає: «Гей, хлопці! Ідіть подивитися, що вміти Містер Джинглз!» І всі вони синьоформеним натовпом сунуть туди — Брутал, Гаррі, Дін, навіть Білл Додж. Усіх побачене належним чином вразило, так само, як і мене.

Через три чи чотири дні після того, як Містер Джинглз почав показувати трюк із катушкою, Гаррі Тервіллігер випорпав зі знаряддя для занять на дозвіллі, яке ми тримали в гамівній кімнаті, олівці «Крайола» і приніс їх Делакруа, з якоюсь зніченою, замалим не присоромленою усмішкою.

— Подумав тут, що ти можеш розфарбувати катушку в різні кольори, — сказав він. — Тоді твій маленький друг буде як циркова миша чи що.

— Циркова миша! — вигукнув Делакруа, радісно, захоплено, абсолютно щасливий на вигляд. Підозрюю, що він і був абсолютно щасливий — може, навіть уперше за все своє жалюгідне життя. — Це ж він якраз і є! Циркова миша!

Коли я вибратися звідси, він зробить мене багатієм, як головного циркача! От ви побачити, так і буде.

Персі Ветмор би неодмінно сповістив Делакруа, що з «Холодної гори» він вибереться хіба що в кареті швидкої, на якій не потрібно буде вмикати ні блимавку, ні сирену. Але Гаррі був розумніший. Він просто сказав, щоб Делакруа зробив катушку якомога яскравішою і якнайшвидше, бо після вечері він олівці буде змушений забрати.

І Дел зробив її яскравою, авжеж. Коли він упорався, один край катушки був жовтий, інший — зелений, а барабан у середині палахкотів червоним, як пожежна станція. Ми звичаїлися до того, що Делакруа трубно сурмить: «*Maintenant, m'sieurs et mesdames! Le cirque présentement le mous' amusant et amazeant!*¹» Звучало воно не зовсім так, але це для того, щоб ви мали уявлення про його потофешну французьку. А потім у надрах його горла лунав той звук (думаю, так він хотів відтворити барабанний дріб), і він кидав катушку. Містер Джинглз блискавкою кидався слідом за нею й або носом штовхав назад, або котив лапами. За оце друге ви б насправді гроші заплатили в цирку. Делакруа, його миша й барвисто розмальована катушка Містера Джинглза були нашими головними розвагами на ту мить, коли під нашу турботу й опіку потрапив Джон Коффі, і так усе тривало деякий час. А потім у мене знову розгулявся уретрит, що ненадовго був принішк, і Вільям Вортон прибув, і почалося справжнє пекло.

10

Дати в мене з голови здебільшого повисакували. Я міг би попросити онучку, Даніеллу, пошукати деякі в старих газетах, але який у цьому сенс? Найважливіших із них — як-от

¹ Увага, мадами й мусьє! Цирк представляє миш дивовижний і веселий!
(фр. викривл.)

дата, коли ми підійшли до камери Делакруа й побачили мишу в нього на плечі, або ж день, коли до блока привезли Вільяма Вортона й він мало не вбив Діна Стентона, — у газетах все одно не друкували. Може, воно й на краще, продовжувати так, як я писав і дотепер; зрештою, мабуть, дати не надто важливі, якщо ви пам'ятаєте побачене й тримаєте все це в пам'яті належно впорядкованим.

Знаю, що все тоді трохи зібгалось. Коли на мій стіл на решті лягли папери щодо ДАС Делакруа з офісу Кертіса Андерсона, я вражено побачив, що здибанку нашого кейдженського приятеля зі Старим Іскруном перенесли на ранішу дату — майже нечувана річ, навіть у ті часи, коли вам не потрібно було пересунути половину неба й усю землю, щоб стратити людину. Здається, різниця була у два дні: з двадцять сьомого жовтня перенесли на двадцять п'яте. Не ловіть мене на слові, але я знаю, що це близько до істини; пам'ятаю, як подумав, що Ту забере свою коробку з-під «Корони» навіть раніше, ніж очікував.

А от Вортон навпаки — прибув до нас пізніше очікуваної дати. По-перше, суд над ним затягнувся на довше, ніж повідомили зазвичай надійні джерела Андерсона (невдовзі ми на власних шкурах спізнали — в усьому, що стосувалося Дикого Біллі, нічого надійного бути не могло, включаючи наші перевірені часом і начебто захищені від дурнів методи контролю ув'язнених). А після того, як визнали винним (бодай щось пішло за сценарієм), його забрали в центральну лікарню Індіаноли на обстеження. На суді в нього була ціла купа буцімто-нападів, і два з них настільки важкі, що він гепнувся на підлогу, лежав, трусився, молотив повітря руками й дошки підлоги ногами. Призначений судом адвокат Вортона заявив, що він потерпає від «нападів епілепсії» і свої злочини скоїв у стані потьмареного розуму; обвинувач стверджував, що напади вдавани, це махлювання боягуза, який у відчаї хапається за все, аби врятувати своє

життя. На власні очі поспостерігавши трохи за так званими «нападами епілепсії», присяжні вирішили, що це вистава. Суддя з ними погодився, але наказав провести низку обстежень перед винесенням вироку, коли вже був готовий вердикт. Бог його знає, навіщо; мабуть, звичайна людська цікавість.

Дивина та й годі, що Вортон не втік із лікарні (іронія того, що дружина начальника Мурза, Мелінда, лежала в той час у тій самій лікарні, від нас не сховалася). Але він не втік. Припускаю, що Вортона оточили охоронцями, та й він міг плекати надію, що його визнають недієздатним через епілепсію, якщо таке взагалі можливо.

Не визнали. Лікарі не знайшли жодних відхилень у роботі його мозку (принаймні фізіологічних), і Біллі «Малюка» Вортона врешті-решт відрядили до «Холодної гори». Це могло бути десь у сімнадцятих-вісімнадцятих числах жовтня; пригадую, що Вортон прибув через два тижні після Джона Коффі й за тиждень чи днів десять до того, як Делакура пройшовся Зеленою милею.

Той день, коли до нас долучився наш новенький психопат, був для мене сповнений подій. Я прокинувся о четвертій ранку. В паху пульсував біль, пеніс був гарячий, набряклий і забитий. Ще до того, як спустити ноги з ліжка, зрозумів, що інфекція не слабшає, як я сподівався. То було тимчасове полегшення, от і все, а тепер воно скінчилося.

Я вийшов надвір, у нужник (було це щонайменше за три роки до того, як ми встановили в домі перший ватерклозет), але добувся не далі, ніж до дровітні біля рогу будинку, коли зрозумів, що терпіти більше несила. Я ледве встиг спустити піжамні штани, бо сеча вже текла, і той потік супроводжувався найстрашнішим болем, який я переживав за все своє життя. 1956 року в мене виходив камінь із жовчного міхура; люди кажуть, що біль від цього найгірший, я знаю. Але порівняно з тим біснуванням болю камінь був як легеньке нетравлення.

Коліна підігнулися, і я важко повалився на них, розірвавши зад піжамних штанів, бо широко розставив ноги, аби не втратити рівновагу й не хлюпнутися долілиць у калюжу власних сцяк. І впав би все одно, якби лівою рукою не встиг ухопитися за колоду в дровітні. Однак усе це з таким самим успіхом могло відбуватися в Австралії чи навіть на іншій планеті. Бо тієї миті все, про що я міг думати, — це біль, від якого я горів живцем; низ живота пік, а пеніс, той орган, про який я не пам'ятав більшу частину часу й згадував лише тоді, коли він дарував мені найінтенсивнішу насолоду, яку тільки може спізнати чоловік, так от, пеніс плавився; я думав, що зараз опущу на нього погляд і побачу, як із кінчика ллється кров. Але на вигляд то була цілком собі звичайна цівка сечі.

Я тримався однією рукою за дрова, а іншою затуляв собі рота, всю увагу концентруючи на тому, аби він залишався закритим. Не хотів розбудити дружину криком, не хотів її перелякати. Мені здавалося, що я вже відливаю цілу вічність, але зрештою потік зупинився. На ту мить біль проник глибоко в живіт і яєчка, вгризаючись у мене своїми іржавими зубами. Збіг певний час (може, навіть ціла хвилина), перш ніж я відчув у собі фізичну здатність підвестися. Та врешті-решт біль почав ущухати, і я зіп'явся на ноги, ледве-ледве. Я дивився на свою сечу, що вже всотувалася в землю, і думав, чи міг якийсь психічно здоровий бог створити світ, у якому така мензурка вогкості могла виходити коштом такого невимовно страшного болю.

«Подзвоню на роботу і скажу, що захворів, — вирішив я, — і піду нарешті до лікаря Седлера». Не хотілося, звісно, нездужати від смердючих сірчаних пігулок доктора, але все краще, ніж стояти навколішки біля дровітні й тамувати крик, у той час, як мій стручок рапортує, що його, вочевидь, покрили вугільною олією й підпалили.

А тоді, доки ковтав аспірин на кухні й слухав, як в іншій кімнаті тихо похропує Джен, я згадав, що того дня у блок

мав прибути Вільям Вортон, а Брутала не буде на місці — за графіком чергувань він мав працювати на іншому боці в'язниці, допомагати перевозити решту бібліотеки та якісь залишки лазаретного обладнання в новий корпус. Одне мені сильно муляло, незважаючи на біль. Я не міг покинути Діна й Гаррі на Вортона самих. То були надійні хлопці, але Кертіс Андерсон у записці дав зрозуміти, що Вільям Вортон був надзвичайно поганим подарунком. «Цьому типові просто до всього байдуже», — написав Андерсон, двічі підкресливши ці слова.

На той час біль уже трохи влігся і я знову міг думати. Найкраще, як мені здавалося, буде поїхати у в'язницю рано. Тоді я буду на місці вже о шостій, коли зазвичай приїздить начальник Мурз. Він може розпорядитися, щоб Брутала перепризначили у блок Е рівно настільки, щоб прийняти Вортона. А я тоді поїду до лікаря, бо відкладати вже нема куди. «Холодна гора» була насправді мені по дорозі.

Двічі за всю двадцятимильну поїздку до виправної колонії мене охоплювала та раптова потреба відлити. Обидва рази я встигав зупинитися і владнати проблему, не осоромившись (добре, що потік транспорту на сільських дорогах о такій досвітній порі був не надто щільний). Жодне з цих двох спорожнень не було таким болючим, як те, що збило мене з ніг дорогою до нужника. Але обидва рази мені довелося хапати-ся за ручку пасажирських дверцят свого маленького форда-купе, щоб підвестися, і я відчував, як струменить розпашілим обличчям піт. Я був хворий, так, безнадійно хворий.

Все ж до роботи я дотягнув: заїхав у південні ворота, припаркувався на звичному місці й одразу ж подався до начальника. Стрілки годинника вже підповзали до шостої. У приймальні, де сиділа міс Ханна, було порожньо (секретарка з'являлася пізніше, о сьомій, більш-менш цивілізованій годині), але в кабінеті Мурза горіло світло; його було видно крізь рифлене матове скло. Я постукав для проформи

й відчинив двері. Мурз підвів погляд, заскочений зненацька, бо ж не сподівався побачити когось о такій незвичній годині. І багато б я віддавав, аби не бути тим єдиним, хто побачив його в такому стані, з таким беззахисним від несподіванки виразом обличчя. Його сиве волосся, зазвичай так охайно зачесане, стирчало тепер сплутаним клоччям врізнобіч; коли я увійшов, він торсав його пальцями запущених у гушавину рук. Очі були на мокрому місці, шкіра під ними напухла й набрякла. І трясло його від парезу сильніше, ніж будь-коли на моїй пам'яті; здавалося, цей чоловік щойно зайшов знадвору після довгої прогулянки в жахливо зимну ніч.

— Геле, вибач, зайду пізніше... — почав я.

— Ні, — перебив він. — Будь ласка, Поле, заходь. Зачини двері й заходь. Мені зараз дуже потрібно, щоб хтось був поряд, так, як ніколи в житті ще не було потрібно. Зачини двері й заходь.

Я виконав його прохання, вперше за весь час, відколи прокинувся того ранку, забувши про власний біль.

— Це пухлина мозку, — сказав Мурз. — Вони зробили рентгенівські знімки. Такі гарні, вони не натішаються. Один із них сказав, що це найкращі знімки, які взагалі будь-кому вдавалося отримати, досі принаймні; кажуть, надрукують їх у якомусь крутому медичному журналі Нової Англії. Вона завбільшки з лимон, кажуть, і дуже низько розташована, там, де вони не зможуть прооперувати. Кажуть, до Різдва вона не доживе. Я їй не сказав. Не знаю, як. Життям своїм клянуся, не знаю.

І він розридався, хапаючи повітря великими схлипами, які сповнили мене жалю і якогось невиразного жаху. Бо ж коли чоловік, який завжди тримає себе в таких шорах, як Гел Мурз, урешті-решт втрачає контроль, це жаске видовище. Я хвилю постояв на місці, а потім підійшов до нього й обійняв за плечі. Він ухопився за мене обома руками, як

потопельник, і плакав, притулившись обличчям до мого живота. Усю стриманість змило хвилею сліз. Пізніше, коли він знову себе опанував, то попросив вибачення. Перепрошував, ховаючи очі, наче думав, що страхітливо осоромився, може, навіть так сильно, що ніколи вже з цим до кінця не примириться. Людина може й зненавидіти того, хто бачив її в такому стані. Я вважав начальника Мурза надто хорошою людиною для такого, але мені навіть на думку не спало заговорити про справу, з якою я прийшов. Покинувши кабінет Мурза, я пішов до блока Е, а не назад до своєї машини. Аспірин почав діяти, і біль унизу живота стихився до легкого щеміння. «Якось день перебуду. Поселю Вортона, повернуся по обіді до Гела Мурза й попрошу відгул на завтра. Найгірше більш-менш позаду», — так я гадав, не підозрюючи навіть, що найпаскудніше з усіх лих того дня ще навіть не починалося.

11

— Ми думали, він ще причмелений після оглядів, — виправдовувався Дін пізніше того дня. Голос у нього був тихий, хрипкий, майже гавкіт, а на шії розпливалися чорнувато-багряні синці. Я бачив, що йому боляче розмовляти, і хотів було сказати, щоб не напружувався. Проте іноді більше болить, коли мовчиш. Я вирішив, що то один із таких випадків, і не розтуляв рота. — Ми всі думали, що він причмелений, правда ж?

Гаррі Тервіллігер кивнув. Навіть Персі, що сидів збоку, подалі, сам собі понура компанія, — і той кивнув.

Брутал позирнув на мене, і на секунду наші очі зустрілися. Ми обидва подумали практично про одне й те саме: що так воно все й відбувається. Ти їдеш собі, у вус не дмеш, усе йде за планом; тут ти робиш одну-єдину помилку — і бац, на тебе валиться небо. Вони думали, що він під дією седативів;

то було розумне припущення, от тільки ніхто не додумався *спитати*, чи він під дією. Мені здалося, що в Бруталових очах я побачив і щось інше: Гаррі й Дін чогось навчаться завдяки своїй помилці. Особливо Дін, який того дня цілком міг вирушити додому до рідних покійником. А от Персі — ні. Персі, мабуть, не був на це здатен. Усе, що Персі міг, — сидіти в кутку й бурмоситися, бо він знову був по вуха в лайні.

В Індіанолу по Дикого Білла Вортона вирушили семеро: Гаррі, Дін, Персі, двоє інших наглядачів у задній частині (я забув, як їх звали, хоча колись пам'ятав, я цього певен), ще двоє — в передній. Вони взяли так званий «диліжанс»: вантажний автофургон «форд» зі зміцненими сталлю бортами і склом, яке начебто було куленепробивним. На вигляд то було щось середнє між фургоном молочника й бронемашиною.

Фактично головував у тій експедиції Гаррі Тервіллігер. Він передав документи шерифові округу (не Гомерові Крайбусу, але якомусь іншому виборному селякові його штибу, так я собі думаю), який, своєю чергою, передав йому містера Вільяма Вортона, збурювача пекла *extraordinaire*, як назвав би його Делакура. Тюремну роботу «Холодної гори» в лікарню привезли заздалегідь, але ні шериф, ні його люди не потурбувалися про те, щоб одягти в неї Вортона; це вони полишили на наших хлопців. Вортон був зодягнений у бавовняну лікарняну сорочку й дешеві фетрові капці, коли вони вперше побачили його на другому поверсі лікарні, щуплявого чоловіка з вузьким прищуватим обличчям і кучмою довгого сплутаного білявого волосся. З розрізу на лікарняній сороччині ззаду виглядала його дупа, теж вузька й теж усіяна прищами. Ту частину його тіла Гаррі та інші побачили першою, бо коли вони увійшли, Вортон стояв біля вікна і вдивлявся в паркувальний майданчик. Він не обернувся — просто далі стояв, однією рукою тримаючи відгорненою фіранку, мовчазний, ніби лялька, доки Гаррі

нарікав на шерифа округу, що той такий лінтюх, не міг уже Вортона вдягти в робу, а шериф округу у відповідь читав лекцію (як і кожен окружний чиновник, з яким мені доводилося стикатися в житті) про те, що належить до його службових обов'язків, а що — ні.

Коли Гаррі набридла ця частина (підозрюю, що сталося це досить швидко), він наказав Вортону розвернутися. Вортон розвернувся. Вигляд у нього був, розповідав нам потім Дін своїм шорстким гавкотом напівздушеного голосу, як у будь-якого з тисяч «старателів» із глушини, які потоком ішли через «Холодну гору» за часи нашої роботи там. Прибери той вигляд, і під ним виявиться звичайнісінький придурок із лихим характером. Іноді в них, припертих до стінки, проступало ще й боягузтво, але найчастіше там не було нічого, крім огризання та люті, а потім ще більше огризання і ще більше люті. Є люди, які вбачають у таких, як Біллі Вортон, якусь шляхетність. Але я до них не належу. Щур теж огризатиметься, коли загнати його в глухий кут. Обличчя цього чоловіка виражало не більшу індивідуальність, ніж його поприщована філейна частина, розказував нам Дін. Щелепа висіла, в очах був туман, плечі похилилися, руки теліпалися. Він здавався накачаним морфіном, авжеж, достоту так само пришелепкуватим, як будь-який наркоман, яких вони бачили в житті.

Щодо цього Персі знову похмуро кивнув.

— Надінь це, — Гаррі показав на робу в ногах ліжка. Її витягли з коричневого пакувального паперу, в який вона була загорнута, але не розгортали, так вона й лежала, складена ще в тюремній пральні. З одного рукава сорочки стирчала пара білих бавовняних боксерських трусів, з іншого — пара білих шкарпеток.

Вортон наче й радий би був послухатись, але без сторонньої допомоги не міг упоратися із завданням. Труси він натягти зумів, та коли дійшло до штанів, усе поривався

засунути обидві ноги в одну холошу. Зрештою Дін йому допоміг: скерував ноги в потрібні холоші й підсмикнув штани на ньому вгору, застібнув ширіньку й пояс. Вортон, щойно побачив, що за нього все робить Дін, облишив спроби й просто стовбичив на місці. Порожнім поглядом він витріщався на протилежний бік палати, з мляво повислими руками, і нікому навіть на думку не спало, що він махлює. Не з надією втекти (я не вірю, що він міг на це сподіватися), а тільки з надією наробити якомога більшого гармидеру, коли для цього настане слухний час.

Документи підписали. Вільям Вортон, який перейшов у власність округу, щойно його заарештували, тепер став власністю штату. Його повели донизу чорним ходом, через кухню, під конвоем. Він крокував з опущеною головою, звісивши руки з довгими пальцями. Коли його кашкет упав уперше, Дін підняв його й начепив йому на голову. Удруге вже він просто запхав кашкет собі в задню кишеню штанів.

Ще один шанс здійснити переполох у Вортона був у «диліжансі», коли на нього надівали кайдани. Але він ним не скористався. Якщо Вортон умів думати (а я й досі цього не певен, а навіть якщо й умів, то наскільки добре), він, напевно, подумав, що для порядного гармидеру простір затісний і забагато наглядачів. Тож ланцюги начепили: один комплект на ноги, а інший (як потім виявилось, задовгий) — на зап'ястки.

Поїздка до «Холодної гори» забрала годину. Весь той час Вортон сидів на лівій лавці ближче до кабіни, з пониклою головою, теліпаючи скутими руками між колін. Вряди-годи він тихо помукував, розповідав Гаррі, а Персі навіть ненадовго вийшов зі свого стану понурої задуми, щоб сповістити — у того мутирила з нижньої відкопленої губи скрапувала слина, по краплі, доки на підлозі не набігла ціла калюжа. Як у собаки, в якого гарячої літньої днини крапає з кінчика язика.

На територію в'язниці вони заїхали крізь південні ворота — мабуть, мою машину проминули. Вартовий південного пропускного пункту відчинив великі ворота між автостоянкою і прогулянковим подвір'ям, і фургон покотив далі. На подвір'ї було нелюдно; мало хто гуляв, майже всі в той час сапали на городі. Якраз був час гарбузів. Фургон проїхав прямо до блока Е й зупинився. Водій відчинив двері й сказав, що повезе машину до механіків, поміняти масло; приємно було попрацювати разом. Додаткові наглядачі поїхали у фургоні, двоє сиділи в задній частині та їли яблука, а відчинені дверцята погойдувалися в повітрі.

Відтак Дін, Гаррі та Персі залишилися з одним закутим у ланцюги в'язнем. Цього мало вистачити — і *вистачило б*, якби їхню пильність не приспав той худий, мов жердина, сільський парубок, що стояв на землі, з похиленою головою, весь у ланцюгах, які оповивали його руки й ноги. Вони провели його близько дванадцяти кроків до дверей блока Е, розділившись на дві шеренги, як завжди, коли ми вели в'язнів Зеленою милею. Гаррі йшов ліворуч, Дін — праворуч, а Персі замикав, з кийком у руці. Мені про це ніхто не казав, але я знав, чорт забирай, що він його витяг; Персі обожнював той пекановий дрючок. Що ж до мене, то я сидів у камері, яка мала стати домівкою для Вортона до того самого часу, коли настане йому пора переміститися туди, де гаряче. То була перша камера праворуч, якщо йти коридором до гамівної кімнати. У руках я тримав планшетку й не міг думати ні про що, крім як штовхнути свою заготовлену промову й забратися до дідька. Біль у паху знову наростав, і мені хотілося тільки одного — піти до себе в кабінет і дочекатися, коли він ущухне.

Дін зробив крок уперед, щоб відімкнути двері. Зі зв'язки на поясі він вибрав потрібного ключа і вставив його в замок. Вортон ожив тієї миті, коли Дін прокрутив ключа й натиснув на клямку. Від пронизливого белькотливого

крику (схожого на клич армії південців), який він видав, Гаррі знерухомів на місці, а Персі Ветмор вийшов із ладу практично до кінця сутички. Я те виття почув крізь прочинені двері, але спочатку й думки не виникло, що так може кричати людина; подумав, що на подвір'я пробрався якийсь собака і хтось його вдарив — може, якийсь капосний в'язень врізав сапкою.

Вортон підняв руки, перекинув ланцюг, що висів між його зап'ястків, через Дінову голову, і взявся його душити. Здавлено скрикнувши, Дін рвонувся вперед, у прохолодне електричне світло нашого затишного маленького світу. Вортон радісно подався слідом за ним, ще й напіддавав йому копняком, супроводжуючи це вересками, нерозбірливим белькотом і навіть сміхом. Його лікті стирчали в обидва боки, кулаки він тримав біля Дінових вух, тягнучи ланцюга що було сили, орудуючи ним, як дворучною пилкою, — туди й назад.

Ззаду у Вортона вчепився Гаррі. Він запустив пальці в масне біляве волосся нашого новенького, а кулаком іншої руки гупав Вортону в лице, вкладаючи в удари всю силу. Кийок у нього теж був, і пістолет, але від хвилювання він не скористався ні тим, ні іншим. У нас і раніше бували форсмажори з в'язнями, ще б пак, але ніхто з них ще ніколи не заставав нас зненацька так, як Вортон. З такою ницою хитрістю ми ще не стикалися. Доти я ніколи не бачив йому подібних, і після того теж.

А ще він був дужий. Куди й поділася вся млява кволість. Гаррі згодом розказував, що відчуття було таке, наче він стрибнув на кубло сталевих пружин, яке раптом чомусь ожило. Опинившись усередині, біля столу чергового, Вортон вихором розвернувся ліворуч і скинув із себе Гаррі. Той вдарився об стіл і розтягнувся на підлозі.

— Уї-ї-ї, хлоп'ятка! — Вортон зареготав. — А же ж кльова в нас гулянка! Хіба не? Не?

Не перестаючи верещати й реготати, Вортон знову взявся душити Діна своїм ланцюгом. А чом би й ні? Вортон знав те, що було відомо нам усім: підсмажити його можуть лише один раз.

— Бий його, Персі, бий! — прокричав Гаррі, спинаючись на ноги. Але Персі тупо стовбичив на місці: кийок у руці, очі широкі, як супові миски. Ось він і випав, той шанс, якого він так довго чекав, могли б подумати ви, його золота нагода пустити в діло той дрючок. Але він з переляку розгубився. Бо то був не якийсь нажаханий миршавий французик чи чорношкірий велетень, який наче й не у своєму тілі перебував; то був диявол у плоті.

Я вибіг із камери Вортона, на ходу кинувши на підлогу планшетку й витягаючи пістолет 38-го калібру. Вдруге за той день геть забувши про інфекцію, яка припікала в паху. Я повірив в історію, яку розповіли мені потім хлопці, — про байдуже обличчя й затуманені очі Вортона. Але тієї миті то був зовсім не той Вортон. Те, що я побачив, було обличчям тварини — не розумної, а сповненої підступності... і мерзотності... і радості. Так. Він робив те, для чого був створений. Місце та обставини значення не мали. А ще я побачив червоне, розпухле обличчя Діна Стентона. Він помирав на моїх очах. Вортон угледів пістолет і розвернув Діна так, щоб дуло націлювалося на нього, тож я майже напевно влучив би в нього, якби вистрелив у Вортона. Над Діновим плечем горіло одне блакитне око, кидаючи мені виклик: мовляв, стріляй.

ЧАСТИНА ТРЕТЯ

РУКИ КОФФІ

1

Гортаючи вже списані сторінки, я бачу, що назвав «Сосни Джорджії», де зараз живу, притулком для старих. Але ті люди, що керують цим закладом, були б дуже незадоволені! Якщо вірити буклетам, які вони тримають у вестибюлі й розсилають потенційним клієнтам, це «найсучасніший комплекс для літніх людей». У ньому навіть Ресурсний центр є — принаймні так про нього пишуть у буклетах. Люди ж, яким доводиться тут жити (у буклеті нас «ув'язненими» не називають, але я іноді не можу втриматись), кажуть про нього як про кімнату з телеком.

Люди думають, що я гну кирпич, бо нечасто спускаюся в кімнату з телеком удень. Але нудить мене насправді від телепередач, а не від людей. Опра, Рікі Лейк, Карні Вілсон, Роланда — світ навколо нас розвалюється на шматки, а всім цим людям цікаво тільки дивитись, як інші базікають про траханину з жінками в коротесеньких спідничках і чоловіками у відвислих спереду сорочках із відкритим коміром.

Що ж — не судить, і вас не судитимуть, каже Біблія, тому злізу-но я зі свого проповідницького п'єдесталу. Просто річ у тому, що якби я хотів провести час із трейлерним непо-требом, я би проїхався дві милі до трейлерного парку «Щас-ливі колеса», куди щоп'ятниці й суботи виїжджає на облави поліція, з увімкненими сиренами й синіми блимавками. Елейн Коннеллі, моя особлива подруга, теж так вважає. Елейн ві-сімдесят, вона висока й струнка, досі не зігнута, з ясними очима, інтелігентна й рафінована. Вона ходить дуже повіль-но, бо в неї щось зі стегнами, а ще я знаю, що артрит у руках робить її жахливо нещасною. Але в неї прекрасна довга шия — лебедина — і довге красиве волосся, що водоспадом стікає їй на плечі, коли вона відпускає його на волю.

А найкраще — вона не думає, що я дивний чи кирпу гну. Ми багато часу проводимо разом, Елейн і я. Якби мої літа не сягнули такого різуче гротескного віку, то я, певно, міг би звати її дамою серця. Та все ж мати особливу подругу — і тіль-ки — теж непогано. По-своєму, це навіть краще. Багато про-блем і сердечного болю, які супроводжують усі ці зітхання-зустрічання, просто вже перегоріли. І хоча я знаю, що ніхто молодший за, скажімо, п'ятдесят років, у це не повірить, але часом жарини кращі за табірне багаття. Дивно, але правда.

Тому я вдень телевизор не дивлюся. Часом ходжу на про-гулянки; часом читаю; але переважно я цей останній місяць чи десь так писав свої мемуари серед рослин на сонячній терасі. Гадаю, в тому приміщенні більше кисню, який під-живлює старечу пам'ять. Херальдо Рівері¹ воно, чорт за-бирай, точно фору дасть, можете мені повірити.

Та коли не спиться, я інколи скрадаюся донизу сходами і вмикаю телевизор. У «Соснах Джорджії» немає ні «Гоум Бокс Офісу»², ні ще чогось — це, мабуть, трошечки задорогий для

¹ Рівера, Херальдо (Джералд Майкл Рівера, нар. 1943 року) — американський адвокат, репортер, письменник і ведучий ток-шоу «Херальдо» (1987—1998).

² Home Box Office (скор. HBO) — кабельний канал, що почав мовлення 1972 р.

нашого ресурсного центру ресурс, — але базовий кабельний пакет у нас був, а в ньому «Американ Муві Ченел». Це той канал (якщо раптом у вас нема базового кабельного пакета), на якому більшість фільмів чорно-білі, а жінки не роздягаються. Для такого старого пердунця, як я, це втішно. Чимало ночей було таких, коли я поринав у сон на потворній зеленій канапі перед телевизором, доки балакучий мул Френсіс¹ рятував із халепи Дональда О'Коннора чи Джон Вейн визволяв Додж-Сіті від негідників, чи Джим Кегні називав когось брудним щуром і одразу ж витягав револьвер. Деякі з цих фільмів я дивився зі своєю дружиною Дженіс (не лише дамою серця, а й *найкращою* подругою), вони мене заспокоюють. Той їхній одяг, як вони там говорять і ходять, навіть музика на звуковій доріжці — усі ці речі приносять мені спокій. Мабуть, вони нагадують мені про той час, коли я ще був людиною в живому світі, а не побитим міллю реліктом, який трухлявіє в будинку для старих, де більшість носить підгузки й гумові труси.

Але в тому, що я побачив того ранку, нічого заспокоїливого не було. Зовсім нічого.

Елейн часом долучається до мене на так званий «Сеанс для ранніх пташок» (це передача на АМЧ), який починається о четвертій ранку. Вона не особливо про це розводиться, але я знаю, що артрит їй дуже дошкуляє, а ліки вже не надто рятують.

Коли вона спустилася того ранку, рухаючись безшелесно, як примара в білому махровому халаті, то побачила, що я сиджу на горбкуватому дивані, зігнутий над сухорлявими палицями, які колись були моїми ногами, і стискаю коліна, силкуючись втишити дрижаки, що бігли хвилями, немов гнані вітром. Усе тіло було холодним, крім паху, де неначе ожив палахкотливий привид інфекції сечових шляхів, який так псував мені життя 1932 року — тієї осені, що була осінню

¹ Персонаж комедій 1950-х років.

Джона Коффі, Персі Ветмора й Містера Джинглза, дресируваної миші.

Осінью Вільяма Вортона вона теж була.

— Поле! — вигукнула Елейн і поспішила до мене — наскільки їй це дозволяли іржаві цвяхи й товчене скло у стегнах. — Поле, що з тобою?

— Усе буде гаразд, — сказав я, але ці слова прозвучали не надто переконливо, бо вийшли нерівними, крізь зуби, яким праглося цокотіти. — Дай мені хвилинку-дві, буду як огірок.

Вона сіла поряд і огорнула мої плечі рукою.

— Не сумніваюся, — сказала вона. — Але що сталося? Заради всього святого, Поле, у тебе такий вигляд, наче ти привида побачив.

«Так і є», — подумав я, і лише тієї миті, коли її очі розширилися, зрозумів, що вимовив ці слова вголос.

— Насправді ні, — я погладив її руку (делікатно — дуже делікатно!), — але дещо все-таки побачив, Елейн. Господи!

— Це щось із того часу, коли ти служив наглядачем у в'язниці? — спитала вона. — Того, про який ти пишеш у софьячній кімнаті?

Я кивнув.

— Я працював у відсіку для смертників...

— Так, я знаю...

— Тільки ми його називали Зеленою милею. Через лінолеум на підлозі. Восени тридцять другого до нас прислали одного хлопця — *шаленця* одного — на ім'я Вільям Вортон. Він любив себе називати Малюком Біллі, навіть витатуював це прізвисько на руці. Просто хлопчак, але небезпечний. Як зараз пам'ятаю, що тоді написав про нього Кертіс Андерсон, тодішній асистент начальника в'язниці. «Люто скажений і пишається цим. Вортону дев'ятнадцять років, і йому *просто до всього байдуже*». Останні слова він підкреслив, двічі.

Рука, що раніше обіймала мене за плечі, тепер масажувала спину. Поволі я почав заспокоюватися. Тієї миті я любив

Елейн Коннеллі й міг би вкрити поцілунками все її обличчя. Так я їй і сказав. Може, й даремно не зробив цього. Бути самотнім і наляканим жахливо в будь-якому віці, та коли ти старий, гадаю, це найгірше. Але на думці в мене було те інше, той тягар давньої незавершеної справи.

— Хай там як, — сказав я, — а ти вгадала, я саме шкрябав про те, як Вортон приїхав у блок Е й мало не порішив Діна Стентона, одного із хлопців, з якими я тоді працював.

— Як йому це вдалося? — здивувалася Елейн.

— Підлість і недбалість, — похмуро відповів я. — Підлість була з боку Вортона, а наглядачі, які його привезли, відзначилися недбалістю. Справжньою помилкою був ланцюг на руках Вортона, він виявився надто довгим. Коли Дін відчиняв двері в блок Е, Вортон стояв у нього за спиною. Обабіч нього були наглядачі, але Андерсон мав рацію — Дикого Біллі таке просто не обходило. Він перекинув той ланцюг через Дінову голову й почав його душити.

Елейн аж здригнулася.

— Ото я про все це думав-думав і ніяк не міг заснути, тому спустився сюди. Увімкнув американський канал, сподівався, може, ти спустишся й ми влаштуємо собі малесеньке побачення...

Розсміявшись, вона поцілувала мене в лоб, над самою бровою. Колись так робила Дженіс, і в мене по всьому тілу бігли мурашки. Від поцілунку Елейн того ранку вони теж побігли. Здається, деякі речі не змінюються ніколи.

— ...а побачив чорно-біле кіно про гангстерів, із сорокових. «Поцілунок смерті», так воно зветься.

Мене мимоволі знову потягло на дрижаки, і я спробував їх утихомирити.

— У ньому знімається Річард Відмарк, — сказав я. — То була його перша велика роль. Я не ходив на нього в кіно з Джен... зазвичай ми фільми про копів і грабіжників оминали увагою... але пам'ятаю, десь читав, що малолітнього

злочинця Відмарк зіграв знаменито. Так і є. Він блідий... наче не ходить, а ковзає... обзиває людей «дрислями»... па-тякає про скигліїв... як він ненавидить скигліїв...

Усі мої зусилля успіхом не увінчались — тіло знову охопив трем.

— Біляве волосся, — прошепотів я. — Ріденькі біляві патли. Я додивився до тієї сцени, де він штовхає стареньку на інвалідному візку зі сходів, і вимкнув.

— Він нагадав тобі Вортон?

— Він і був Вортоном. Викапанім.

— Поле, — почала Елейн і затнулася. Вона поглянула на згаслий екран телевізора (кабельна приставка вгорі ще була ввімкнена, на ній світилася червона цифра 10, номер каналу АМЧ) і перевела погляд на мене.

— Що? — спитав я. — Елейн, що?

А на думці: «Зараз вона скаже, щоб я покинув про це писати. Щоб порвав усі списані сторінки й облишив ту писанину».

Але вона сказала:

— Не дозволяй, щоб це тебе зупинило.

Я витріщив на неї очі.

— Поле, підніми щелепу, муха влетить.

— Вибач. Просто це... ну...

— Ти думав, я скажу тобі зовсім протилежне?

— Так.

Вона взяла мої руки у свої (делікатно, так делікатно — її прекрасні довгі пальці, її потворні вузлуваті кісточки) і нахилилася вперед, вдивляючись у мої блакитні очі своїми горіховими, ліве трохи заволочене імлюю катаракти, що на ньому збиралася.

— Нехай я надто стара і крихка, щоб жити, — сказала вона, — але думати мені це не заважає. Що таке кілька безсонних ночей у нашому віці? І що таке побачити привида по телевізору, якщо вже на те пішло? Чи ти хочеш сказати, що інших ніколи не бачив?

Я подумав про начальника Мурза, і Гаррі Тервіллігера, і Брутуса Говелла; подумав про свою матір і про Джен, мою дружину, яка загинула в Алабамі. Авжеж, я знав дещо про привидів.

— Ні, — сказав я. — То був не перший привид, якого я бачив у житті. Але, Елейн... то був шок. Тому що то був *він*.

Елейн знову мене поцілувала й підвелася, скривившись від болю і впираючись долонями в стегна, так, наче боялася, що вони прорвуть шкіру, якщо вона буде не досить обережною.

— Я передумала дивитися телевізор, — сказала Елейн. — Є в мене зайва таблетка, яку я бережу на дощовий день... чи дощову ніч. Вип'ю її й уляжуся знову. І тобі раджу.

— Так, — мовив я. — Слушно, мабуть.

Якусь шалену мить я думав, чи не запропонувати їй лягти в ліжку разом, та потім побачив тупий біль у її очах і передумав. Бо вона могла погодитись, і тільки заради мене. А це не дуже добре.

Ми вийшли з кімнати з телеком (навіть з іронією не можу удостоїти її тією іншою назвою) разом, я старався крокувати нога в ногу з нею, а вона йшла поволі й болісно-обережно. У будинку панувала тиша, тільки стогнав хтось за зачиненими дверима, схоплений у лабета кошмарним сном.

— Як думаєш, ти зможеш заснути? — спитала Елейн.

— Так, думаю, що зможу, — відповів я. І, звісно ж, не зміг; до сходу сонця лежав у ліжку, думаючи про «Поцілунок смерті». Перед очима стояв Річард Відмарк, він божевільно гигакав, прив'язував стареньку до візка і спускав додолу сходами. «Скигліям туди й дорога», — повідомляв він їй, а потім на місці його обличчя проступало лице Вільяма Вортона, такого, яким він з'явився того дня в блоці Е та на Зеленій милі. Вортон гигакав, як Відмарк. Вортон верещав: «А же ж кльова в нас гулянка! Хіба не? Не?»

Сніданком я після такого не заморочувався; просто спустився сюди, в сонячну кімнату, і знову почав писати.

Привиди? Авжеж.

Я все знаю про привидів.

2

— Уї-ї-ї, хлоп'ятка! — реготав Вортон. — А же ж кльова в нас гулянка! Хіба не? Не?

З криками й сміхом він узявся далі душити Діна ланцюгом. А чом би й ні? Вортону було відомо те, що знали Дін, і Гаррі, і мій друг Брутус Говелл. Підсмажити людину вони можуть лише раз.

— Бий його! — пронизливо кричав Гаррі Тервіллігер. Він боровся з Вортоном, намагався зупинити, поки все не зайшло надто далеко, але Вортон скинув його з себе, і тепер Гаррі силкувався звестися на ноги. — Персі, бий його!

Але Персі тупо стовбичив на місці: кийок у руці, очі широкі, як супові миски. Він обожнював той клятий дрючок, і ось нарешті випав той шанс, якого він так довго чекав, могли б подумати ви, мрію про який плакав із дня своєї появи у виправній колонії «Холодна гора»... але зараз, коли така золота нагода була перед ним, він з переляку розгубився. Бо то був не якийсь нажаханий французик, як Делакура, чи чорношкірий велетень, який наче й не усвідомлював себе у своєму тілі; то був диявол у плоті.

Я вибіг із камери Вортона, гублячи планшетку й витягаючи пістолет 38-го калібру. Вдруге за той день я забув про інфекцію, що припікала внизу живота. Згодом, коли хлопці розповіли мені історію про байдуже обличчя й затуманені очі Вортона, я не піддав їй жодним сумнівам. Але Вортон, якого я побачив тієї миті, був зовсім не такий. Те, що я побачив, було обличчям тварини — не розумної, а сповненої підступності... і мерзотності... і радості. Так. Він

робив те, для чого був створений. Місце та обставини значення не мали. А ще я побачив червоне, розпухле обличчя Діна Стентона. Він помирав на моїх очах. Вортон угледів пістолет і розвернув Діна так, щоб я не міг у нього не влучити, якщо стрілятиму. Понад Діновим плечем горіло одне блакитне око, кидаючи мені виклик: мовляв, стріляй. Інше око Вортона було прикрите Діновим волоссям. Позаду них маячив Персі, нерішучий, із наполовину здійнятою палицею, застиглою в руці. Та раптом прохід дверей на тюремне подвір'я заповнило собою диво у плоті: Брутус Говелл. Останнє обладнання лазарету нарешті перенесли, і він забіг до нас запитати, хто хоче кави.

Брутус діяв, ні секунди не вагаючись, — відштовхнув Персі так, що той гепнувся об стіну, аж зуби клацнули, витяг із петлі власного кийка й гахнув ним по потилиці Вортона з усією силою своєї м'язистої правої руки. Пролунало глухе «хок!», порожній звук, наче під черепом у Вортона зовсім не було мозку, і ланцюг навколо Дінової шиї врешті ослаб. Вортон повалився на підлогу, як мішок із борошном, і Дін відповз геть, хрипко кашляючи та притискаючи руку до горла. Очі в нього вилазили з орбіт.

Я впав біля нього навколішки, та він лише несамовито похитав головою.

— Гарзд, — проскрипів він. — Подбайте... його! — Порухом голови він показав на Вортона. — Замкніть! Камера!

Я подумав, що після того, як його угрів Брутал, Вортону не камера потрібна була, а домовина. Але не з нашим щастям. Вортон був в ауті, але далеко не мертвий. Він лежав, розпластавшись на боці, з відкинутою рукою, кінчики пальців торкалися лінолеуму Зеленої милі, очі були заплющені, дихання повільне, проте рівномірне. У нього навіть легка погідна усмішка на губах грала, неначе він заснув, слухаючи улюблену колискову. З волосся сочився струмочок крові й плямував комір нової тюремної сорочки. От і все.

— Персі! — покликав я. — Допоможи мені.

Але Персі не ворухнувся. Він так і стояв нерухомо біля стіни, зирячи широчезними отетерілими очима. Думаю, він навіть не до кінця усвідомлював, де перебуває.

— Персі, твою ж матір, бери його!

Після цього він заворушився, Гаррі йому допоміг. Разом ми відволокли непритомного містера Вортон в його камеру, а Брутал тим часом допоміг Дінові зіп'ястися на ноги й підтримував його, лагідно, неначе рідна мати, доки Дін, склавшись навпіл, судомно втягував у легені повітря.

Отямилася наша новоприбула важка дитина тільки за три години. Та очунявши, Вортон не виказав жодних наслідків від убивчого удару, яким його нагородив Брутал. Він прийшов до тями так само, як рухався, — швидко. Щойно валявся на ліжку, вирубаний, а вже наступної миті стояв біля ґрат (ступав він м'яко й нечутно, ніби кіт) і витріщався на мене — я сидів за столом чергового й писав рапорт про інцидент. Коли зрештою відчув на собі чийсь погляд і підвів очі від аркуша, Вортон шкірив до мене по-чорнілі гнилі зуби, серед яких уже кількох бракувало. Від цього видива мені стало трохи не по собі. Я намагався цього не виказати, але гадаю, він помітив.

— Гей, сраколизе, — гукнув він. — Ти наступний. І більше я не промажу.

— Здрастуй, Вортоне, — сказав я якомога рівнішим тоном. — Гадаю, за обставин, що склалися, можна пропустити вступну промову й роздачу рекламних буклетів. Що скажеш?

Його посмішка поблякла, однак зовсім трохи. Не такої відповіді він очікував, та і я в іншій ситуації не став би так відповідати. Але поки Вортон валявся у відключці, дещо сталося. І я думаю, це одна з тих важливих подій, які мене спонукали написати всі ці сторінки. А зараз подивимось, чи повірите в це ви.

3

Коли весь той шарварок закінчився, Персі й далі зберігав мовчанку, тільки раз прикрикнув на Делакруа. Швидше за все, то був наслідок шоку, а не спроба побути тактовним (на мій погляд, про тактовність Персі знав не більше, ніж я — про племена найглибшої африканської глушини), та все од-но то було приємно, трясця йому. Якби він почав скиглити про те, що Брутал впечатав його в стіну, чи галасливо диву-ватися, чого це його ніхто не попередив, що в блок Е могли привезти й такого знавіснілого виродка, як Дикий Біллі Вор-тон, то ми б, напевно, його притовкли на смерть. А потім уже в цілковито новій ролі пройшлися Зеленою милею. Кумедна ідея, якщо задуматись. Я втратив свій шанс побути Джейм-сом Кегні в «Білій спеці».

Хай там як, коли ми вже впевнилися, що Дін нормально дихає й не впаде, непритомний, на місці, Гаррі й Брутал від-вели його в лазарет. Делакруа, котрий під час усієї шарпанини й звуку не зронив (цей жук у багатьох тюрмах побував і знав, коли розумніше буде тримати писок стуленим, а коли вже відносно безпечно знову його розтулити), загорлопанив зі своєї камери далі по коридору, коли Гаррі й Брутал допомага-ли Дінові вийти надвір. Делакруа жадав знати, що сталося. Таке враження було, що порушили його конституційні права.

— Заткнися, педик малий! — гарикнув на нього Персі, та так люто, що на шиї напнулися вени. Я поклав долоню на його руку й відчув, як вона тремтить під сорочкою. Авжеж, то були залишки переляку (час від часу мені доводилося на-гадувати собі, що Персі такий частково тому, що йому два-дцять один, ненабагато більше, ніж Вортону), але більше все-таки давалася взнаки лють. Він ненавидів Делакруа. Не знаю, чому. Просто ненавидів.

— Іди подивися, чи на місці начальник Мурз, — наказав я Персі. — Якщо він у себе, то відзвітуй перед ним на словах

про те, що сталося. Перекажи, що мій письмовий рапорт лежатиме в нього на столі завтра, якщо мені вдасться його написати.

Від важливості отриманого завдання Персі помітно випнув груди; на якусь жаску мить чи дві мені навіть здалося, що він зараз відсалютує.

— Так, сер. Відзвітую.

— Почни з того, що ситуація в блоці Е нормалізувалася. Це не оповідка, начальнику не сподобається, якщо ти будеш нагнітати атмосферу невизначеності.

— Не буду.

— Добре. Вперед.

Він рушив до дверей, та потім обернувся. Якщо в Персі й була одна стабільна риса, то це суперечливість. Я відчайдушно хотів, щоб він забрався; у паху горіло полум'я, а він усе ніяк не забирався.

— Поле, з тобою все гаразд? — спитав він. — Гарячки нема? Може, ти грип підхопив? Бо в тебе все обличчя пітне.

— Може, щось і підхопив, але я в порядку, — відмахнувся я. — Іди, Персі, розкажи все начальнику.

Він кивнув і пішов. Дякувати Богу, хоч щось хороше. Щойно за ним зачинилися двері, я прожогом кинувся до себе в кабінет. Залишати стіл — суперечило статуту, але я вже цим не переймався. Було дуже погано — як і вранці.

Я встиг добігти до туалетної кабінки за письмовим столом і витягти причандалля зі штанів до того, як ринула сеча. Але міг і не встигнути. Відливаючи, я мусив міцно затиснути рота долонею, щоб притлумити крик, а іншою рукою наосліп ухопитися за край раковини. Я був не вдома, де міг упасти навколішки й надзюрити калюжу біля дровітні; якби я опустився на коліна тут, сеча залила б усю підлогу.

Я спромігся втриматись на ногах і не закричати, але з обома цими справами було сутужно. Разом із сечею з мене ніби крихітні скалки товченого скла виходили. Із унітаза

парував огидний болотистий запах, а на поверхні води плавали смужки чогось білого — гною, напевно.

Знявши з вішака рушник, я промокнув ним обличчя. Так, я пітнів; піт лився з мене градом. З металевого дзеркала на мене глянуло розпашіле обличчя людини, яку терзає гарячка. Сто три? Сто чотири?¹ Мабуть, краще й не знати. Я повісив рушника на перекладину, злив воду й подибав через свій кабінет до дверей у коридор. Боявся, що за моєї відсутності в блок міг зайти Білл Додж або ще хтось і побачити, що трое ув'язнених лишилися без нагляду. Але в коридорі було порожньо. Неприємний Вортон досі лежав на ліжку, Делакруа змовк, а Джон Коффі — той узагалі й звуку не видав, зненацька дійшло до мене. Ані шелеснув. Це насторожувало.

Я пройшовся Милею й зазирнув у камеру Коффі, морально готуючись до того, що він наклав на себе руки в один зі способів, типових для смертників: або повісився на своїх штанях, або розгриз вени на зап'ястках. Та, як виявилось, нічого подібного. Коффі просто сидів на краєчку ліжка, згорнувши руки на колінах, найбільший грубас з усіх, кого мені доводилося бачити в житті, й дивився на мене дивними вологими очима.

— Начальнику? — озвався він.

— Що таке, здорованю?

— Я маю вас побачити.

— А зараз ти хіба не бачиш мене, Джоне Коффі?

На це він не відповів, тільки й далі уважно вивчав мене своїм чудернацьким вологим поглядом. Я зітхнув.

— Зачекай секунду, здорованю.

Я подивився на Делакруа — той стояв біля ґрат своєї камери. Ручний мишак, Містер Джинглз (Делакруа всім і кожному розказував, що це він навчив Містера Джинглза виконувати різні трюки, але ми, наглядачі Зеленої милі, були однастайні — Містер Джинглз навчився сам), невтомно

¹ 39-40° за Цельсієм.

перестрибував з однієї простягнутої руки Делакруа на другу, ніби акробат, що виконує стрибки на платформах високо над центральним кільцем. Очі в нього були вибалушені, прищуплені вушка лежали на довгастому бурому черепі. Сумнівів бути не могло — на мишу так впливала нервозність хазяїна. На моїх очах Містер Джинглз збіг донизу холошею штанів Делакруа й перебіг камеру до того місця біля стіни, де лежала яскраво розмальована котушка. Підкотивши її до ноги Делакруа, мишак із надією на нього поглянув, але дрібний кейджен не звернув уваги на свого друга, бо йому було не до того.

— Начальнику, що статися? — спитав Делакруа. — Хто поранили?

— З усім повний порядок, — запевнив я. — Наш ново-прибулий розбуянився, мов той лев, але тепер спить, мов ягня. Добре те, що добре закінчується.

— Ще не кінець, — Делакруа подивився на той бік Милі, де була камера Вортонна. — *L'homme mauvais, c'est vrai!*¹

— Що ж, — сказав я. — Ти, Деле, головне не засмучуйся. Тебе ніхто не змусить із ним стрибати через скакалку на подвір'ї.

У мене за спиною зарипіли пружини — то Коффі підвівся з ліжка.

— Начальнику Еджкомб! — покликав він знову. Цього разу наполегливіше. — Я маю з вами поговорити!

Я обернувся до нього, думаючи: «Добре, нема питань, розмови — це якраз моє діло». І намагаючись не тремтіти, бо тепер мене вже лихоманило від холоду, морозило від гарячки, як це іноді буває. Усе тіло, крім паху, який, здавалося, розрізали скальпелем, насипали всередину розжареного вугілля і знову зашили.

— То говори, Джоне Коффі, — я щосили прагнув, щоб мій голос лунав легко й невимушено. Вперше за весь час, відколи

¹ Погана людина (фр.).

Джон Коффі з'явився в блоці Е, він здавався присутнім, насправді присутнім поміж нас. Майже нескінченні струмочки сліз у кутиках очей спинилися, принаймні на якийсь час, і я розумів, що він бачить того, на кого дивиться, — містера Пола Еджкомба, головного вертухая блока Е, а не якусь місцину, до якої волів би повернутися й виправити те звірство, яке скоїв.

— Ні, — сказав він. — Ви маєте сюди зайти.

— Ой, та ти ж знаєш, що мені не можна, — все ще вдавано-невимушеним тоном промовив я, — поки що ні. Я зараз тут сам-один, а ти важиш більше за мене тонни приблизно на півтори. Одна заваруха в нас сьогодні вже була, на один день досить. Доведеться нам потеревенити через ґрати, якщо не заперечуєш, і...

— Прошу вас! — Він так міцно стиснув ґрати, що поблідли кісточки пальців, а нігті то й узагалі побіліли. Обличчя видовжилося від страждань, ті дивні очі пронизували нагальністю, якої я не міг збагнути. Пам'ятаю, подумав тоді, що *міг би збагнути її*, якби не був такий хворий. А це вже дало б мені змогу допомогти йому зрештою. Коли знаєш, чого потребує людина, то знаєш і саму цю людину, найчастіше це так. — Прошу вас, начальнику Еджкомб! *Ви мусите зайти!*

«У житті не чув більшої дурниці», — подумав я, і тут до мене дійшла ще більша дурниця: я збираюся зайти. Я зняв ключі з пояса й перебирав їх у пошуку тих, що відмикали камеру Джона Коффі. Він міг підняти мене й переламати, мов суху галузку, навіть того дня, коли я почувався прекрасно, а то був явно не той день. Та все ж я збирався зайти. Сам-один і менш ніж за півгодини після наочної демонстрації того, до чого доводять тупість і розхлябаність у роботі із засудженими вбивцями, я збирався відімкнути камеру чорношкірого велетня й сісти коло нього на ліжку. Якби хтось про це дізнався, я міг вилетіти з роботи, хай навіть Коффі не втне ніякого шаленства, але я все одно збирався зайти.

«Зупинися, — наказував я собі, — Поле, зупинися зараз же, на цьому місці». Але я не спинився. Одним ключем відімкнув горішній замок, другим — нижній і відсунув двері вбік.

— Знаєте, начальнику, може, це не такий уже добрий ідея, — заговорив Делакруа таким знервованим і манірним голосом, що за інших обставин я б не витримав і розсміявся.

— Ти турбуйся про свої проблеми, а я потурбуюся про свої, — не озираючись, сказав я. Погляд моїх очей прикипів до Джона Коффі, та так міцно, що не відірвати. Я почувався немов під гіпнозом. Власний голос долинав до вух наче відлуння з довгастої долини. Чорт забирай, мабуть, я таки був під гіпнозом. — Лягай собі, перепочинь.

— Господи, це божевільня, — тремтячим голосом заявив Делакруа. — Містере Джинглз, я вже хочу, щоб мене засмажити й забути про все це!

Я зайшов у камеру Коффі. Він відступав спиною вперед, а я йшов на нього. Коли його литки вперлися в ліжко (ось яким високим він був), він сів. Поплескав долонею по матрацу поряд, не відриваючи погляду від моїх очей. Я сів поруч із ним, і він обійняв мене за плечі рукою, наче я був його дівчиною в залі кінотеатру.

— Що ти хотів, Джоне Коффі? — спитав я, дивлячись йому в очі — ті сумні погідні очі.

— Лише допомогти. — Він зітхнув так, як зітхає чоловік, коли перед ним постає необхідність виконувати роботу, до якої в нього не лежить душа, а потім притулив долоню до мого паху, на той кістковий вигин, розташований на фут чи десь так нижче від пупа.

— Гей! — запротестував я. — Ану прийми свою бісову руку...

І тут мене прошив розряд. Сильний і безболісний удар. Від нього я сіпнувся на ліжку й вигнув спину, згадуючи крики старого Ту — «шкварчу, шкварчу, я засмажений гиндик!» Не було ні тепла, ні відчуття електричного струму, але на одну-

єдину мить усе навколо втратило барви, неначе світ незрозумілим чином стиснувся й був змушений пітніти. Я бачив кожну пору на обличчі Джона Коффі, бачив кожну луснуту судину в його зацькованих, налитих кров'ю очах, бачив крихітну подряпину в нього на підборідді, що вже загоювалася. Я усвідомлював, що мої пальці скрюченими лапами вчепилися в повітря, а ноги барабанять по підлозі камери Коффі.

А потім усе минулося. А зараз і моя інфекція сечових шляхів. З паху звіялися кудись як жар, так і пульсуючий біль, що робив мене таким нещасним, а голову вже не мучила лихоманка. Я все ще відчував на шкірі піт, який вона з мене витягла, чув його запах, але так, усе минулося.

— Що відбувається? — пронизливо погукав Делакура. Його голос долинав ніби з великої далечіні, та коли Джон Коффі нахилився вперед, розриваючи контакт наших очей, голос дрібного кейджена зненацька увиразнився. Неначе хтось витяг з моїх вух вату чи стрілецькі беруші. — Що він там з вами робити?

Я не відповідав. Коффі схилився на коліна, обличчя в нього було напруженим, горло — випнутим. Очі теж вилазили з орбіт. Він був схожий на людину, якій у горлі застрягла куряча кістка.

— Джоне! — Я постукав його по спині; нічого кращого на думку просто не спало. — Джоне, що з тобою?

Він смикнувся від доторку моєї руки, а тоді в нього з горла вирвався відразливий звук блювотного позиву. Рот розтулився — так часом коні відкривають свої роти, щоб стиснути вудила, неохоче, відкопильюючи губи в якомусь відчайдушному вищирі. Зуби розійшлися теж, і Коффі видихнув хмару крихітної чорної мошви, на вигляд — комарів чи мушок. Вони розлючено закружляли між його колін, побілішали й щезли.

Раптом уся сила полишила мій живіт. М'язи в ньому неначе перетворилися на воду. Я прихилився спиною до кам'яної стіни камери Коффі. Пам'ятаю, в голові крутилося

ім'я Спасителя — Ісусе, Ісусе, Ісусе, знову і знову, якимось отак, — і пам'ятаю, подумав, що марю вже від гарячки. От і все.

Потім до моєї свідомості дійшло, що Делакруа волає, закликаючи на допомогу; він розказував світові, що Джон Коффі мене вбиває, і розказував на всю горлянку. Коффі схилився наді мною, це правда, але тільки щоб дізнатися, чи все зі мною гаразд.

— Деле, замовкни, — сказав я і звівся на ноги. Чекаючи, що біль знову розітне мені нутрощі, але цього не сталося. Мені було краще. Справді. Трохи паморочилося в голові, але минулося ще до того, як я встиг простягнути руку і вхопитися за ґрати камери Коффі задля рівноваги. — Я в повному ажурі.

— Ви ліпше звідтіля виходити, — промовив Делакруа тоном нервової старої бабці, яка просить дитину злазити з отої яблуні. — Вам не можна там бути, поки кругом у блок нікого нема.

Я глянув на Джона Коффі, який сидів на ліжку, поклавши велетенські руки на коліна-пні. Джон Коффі подивився на мене. Йому довелося трохи підняти підборіддя, але не набагато.

— Що ти зробив, здорованю? — тихо спитав я. — Що ти зі мною зробив?

— Поміг, — відказав він. — Я ж поміг, правда?

— Так, мабуть, але як? Як ти поміг мені?

Він хитнув головою — праворуч, ліворуч, назад до середини. Він не знав, як він допоміг (як він *вилікував* хворобу), і безжурне обличчя свідчило, що йому на це похрін — так само, як мені було похрін на механіку бігу, коли я першим долав останні п'ятдесят ярдів двомильного забігу четвертого липня. Я хотів було спитати в нього, як він узагалі дізнався, що я хворий. Та тільки відповіддю мені було б те саме хитання голови, у цьому я не сумнівався. Десь я вичитав був одну фразу, яку відтоді ніколи не забував, щось про «загадку, оповиту таємницею». Таким і був Джон Коффі.

Гадаю, спокійно спати вночі він міг лише тому, що йому все було по барабану. Персі назвав його ідъйотом; жорстоко, але недалеко від істини. Наш здоровань знав своє ім'я, знав, що воно пишеться не так, як напій, а решта його мало цікавила й більше він знати не хотів.

Неначе бажаючи підтвердити це, він ще раз повільно хитнув головою, а потім улігся обличчям до стіни, підклавши під ліву щоку, як подушку, складені долоні. Його ноги звисали з краю ліжка на рівні гомілок, але він цим не переймався. Сорочка ззаду задерлася, і моїм очам відкрилися шрами, що хрест-навхрест перетинали спину.

Я вийшов із камери, прокрутив ключі в замках, а тоді став обличчям до Делакруа, який приклеївся до ґрат на протилежному боці коридору, огорнувши їх руками й занепокоєно дивлячись на мене. А може, навіть з острахом. Містер Джингльз сидів у нього на плечі, й тонесенькі вусики сіпалися, наче ворсинки.

— Що той темнявий вам робити? — спитав Делакруа. — То бути якесь грі-грі?¹

Промовлене з тим кейдженським акцентом, «грі-грі» римувалося з «пі-пі».

— Деле, я не розумію, про що ти говориш.

— Диявол! Не знати ви! Поглянути на себе! Усе змінено! Навіть ходити по-іншому, начальнику!

Моя хода, мабуть, і справді змінилася. У паху розливалось блаженство спокою, відчуття тиші, таке виразне, що межувало з екстазом. Мене зрозуміє кожен, хто потерпав від сильного болю, а потім вилікувався.

— Деле, все гаразд, — наполягав я. — Джону Коффі жажіття наснилося, от і все.

— Він грі-грі! — обурено вигукнув Делакруа. На верхній губі в нього розсипалися бісеринки поту. Він бачив небагато,

¹ Талісман вуду чи амулет для захисту власника від зла чи на щастя.

але навіть побаченого вистачило, щоб перелякати його до смерті. — Чаклун вуду!

— Чому ти так вирішив?

Делакруа зняв рукою мишу з плеча. Огорнув її пальцями в долоні й підніс до обличчя. З кишені витяг рожевий кавалок — один зі своїх м'ятних льодяників. Простягнув його, але миша спершу проігнорувала, натомість витягуючи шию до Делакруа, нюхаючи його віддих так, як хтось міг би витягувати носом аромат букету квітів. Очиці — краплинки нафти — звузилися й заплющилися з виразом, близьким до екстазу. Делакруа цьомнув мишу в носа, і миша дозволила себе цьомнути. А потім узяла запропоновану цукерку й заходилася енергійно гризти. Хвильку помилувавшись, Делакруа підвів погляд на мене. І раптом до мене дійшло.

— Тобі мишак сказав? — спитав я. — Правильно?

— *Oui*¹.

— Так само, як нашепотів своє ім'я.

— *Oui*, на моє вухо нашепотіти мені.

— Деле, лягай, — сказав я. — Перепочинь. Усе це перешіптування, певно, таке виснажливе.

Він сказав ще щось — мабуть, звинуватив мене в тому, що я йому не вірю. Але його голос знову долинав наче з великої даліни. І, повертаючись до столу чергового, я вже не те що йшов — я летів чи, може, навіть не рухався, а камери просто пропливали повз мене з обох боків, як кіношні декорації на прихованих коліщатах.

Я почав сідати, як звичайно, але на півдорозі коліна підігнулись і я гепнувся на сидіння стільця. Якби стільця піді мною не було, то гепнувся б прямо на підлогу, без жодних варіантів.

Я тупо сидів, прислухаючись до відчуття тиші в паху, там, де якихось десять хвилин тому палахкотіла лісова пожежа.

¹ Так (*фр.*).

«Я ж поміг, правда?» — сказав Джон Коффі. І то таки була правда, її підтверджувало моє тіло. Але душевний спокій — це вже зовсім інша річ. У цьому він зовсім не поміг.

Мій погляд упав на стосик форм під жерстяною попільничкою, яку ми тримали в кутку столу. «РАПОРТ ЧЕРГОВОГО» було видрукувано вгорі, а майже на середині аркуша йшов порожній блок із підзаголовком «Доповідь про всі незвичайні випадки». У цьому блоці я збирався описати барвисте і сповнене екшену прибуття Вільяма Вортона. Але що, як я опишу також і те, що зі мною сталося в камері Джона Коффі? В уяві я вже бачив, як беру олівець — той, кінчик якого вічно лизав Брутал, — і пишу одне слово великими літерами: ДИВО.

Це мало би бути кумедним, але я не всміхнувся. Зненацька мною опанувала впевненість, що я зараз розплачуся. Я затулив обличчя долонями, затиснув рот, щоб жоден схлип не вирвався (не хотів ще раз налякати Дела, бо він потроху вже заспокоювався), але ридань не було. Так само, як і сліз. Трохи так посидівши, знову опустив руки на стіл і склав їх одна на одну. Я не знав, що відчуваю, і в голові пульсувала єдина чітка думка — бажання, щоб ніхто не зайшов у блок, доки я трохи не опаную себе. Бо боявся того, що люди могли побачити на моєму обличчі.

Я підтягнув до себе поближче форму рапорту. Зачекаю, коли ще трохи заспокоюся, і тільки потім візьмуся писати про те, як наша остання вередлива дитина ледве не задушила Діна Стентона. Але тим часом можна позаповнювати різні бюрократичні бздури. Я думав, що мій почерк матиме дивний — непевний — вигляд, але слова виходили більш-менш звичайними.

Приблизно за п'ять хвилин після початку я поклав олівець і пішов у ватерклозет, що прилягав до кабінету, щоб відлити. Нагальної потреби не було, але я подумав, що непогано було б перевірити відчуття. Стоячи над унітазом і чекаючи, коли поллється сеча, я відчув упевненість у тому,

що біль буде такий самий, як і вранці, нестерпний, наче каналом донизу проходять крихітні скалки товченого скла; що Коффі лише загіпнотизував мене, та й усе. І від цього мені б полегшало — усупереч болю.

Та тільки болю не було, а в унітаз потекла прозора рідина, без жодних ознак гною. Я застебнув ширіньку, потягнув за ланцюг зливного бачка, повернувся до столу чергового і знову сів.

Я знав, що сталося; знав, напевно, навіть тоді, коли намагався себе переконати в тому, що мене загіпнотизували. Я пережив зцілення, автентичне «Славте Ісуса, Господь-бо Могутній». У дитинстві я ходив до баптистських і п'ятдесятницьких церков (до тих чи інших, залежно від примх матері та її сестер певного місяця), тому історій про «Славте Ісуса, Господь-бо Могутній» і чудесні зцілення чув дуже багато. Я не в усі вірив, але багато моїх знайомих вірили. Героєм однієї з таких історій був Рой Делфайнз, який жив із сім'єю десь за дві милі дорогою від нас, коли мені було років із шість. Делфайнз відрубав маленькому синові пальчик сокирою. Це лихо сталося на задньому дворі, коли хлопчик несподівано ворухнув рукою, якою тримав на колоді дровиняку, поки тато її розрубав. Рой Делфайнз розповідав, що тієї осені та зими він практично протер колінами килим — і навесні пальчик у малого відріс. Навіть із нігтем. Я повірив Рою Делфайнзу, коли він свідчив про це на четвергових радіннях. У його словах була якась проста неприкрита щирість, коли він стояв і розповідав, тримаючи руки глибоко в кишенях робочого комбінезона, і годі було йому *не* повірити. «Йому свербіло, коли тамтой палець поліз, не спало дитя ночами, — зв'язвся Рой Делфайнз, — але воно знало, що це Господня сверблячка, і хай вона буде». Славте Ісуса, Господь-бо Могутній.

Історія Роя Делфайнза була однією з багатьох; чудеса і зцілення були традицією часів мого зростання. Я виріс,

вірячи у грі-грі (тільки ми це вимовляли «гріс-гріс», щоб римувалося з «кіс-кіс»), воду з гнилого пенька від бородавочок, мох під подушкою, щоб полегшував біль від втраченого кохання, і, авжеж, у те, що ми називали *марою*. Але я не вірив, що Джон Коффі — чаклун вуду. Я дивився йому в очі. А що ще важливіше — відчував його доторк. Ніби доторк якогось дивного і прекрасного лікаря.

Я ж поміг, правда?

Ці слова дзеленчали у мене у вухах, наче уривок пісні, що причепилась і ніяк не можеш її позбутися, чи слова якогось закляття.

Я ж поміг, правда?

Та тільки це не він поміг. Господь поміг. Оте «я» Джона Коффі можна було списати радше на невігластво, ніж на гординю. Але я знав — вірив у це, принаймні, — що чув про зцілення в тих церквах Славіння Ісуса, Господь-бо Могутній, молитовних куточках у соснових лісах, які так обожнювали мої тітки і двадцятидворічна мати: від цілителя чи зцілюваного ніколи нічого не залежить, лише Господь Своєю волею зцілює. Для людини радіти тому, що хворий одужав, — це нормально, цілком очікувана річ. Але зцілений має обов'язок поставити питання, чому це сталося, — поміркувати про волю Господню й ту надзвичайну милість, яку Він явив, щоб здійснити волю Свою.

Чого хотів від мене Бог у цьому разі? Чого Він міг потребувати аж так невідкладно, щоб вкласти цілющу силу до рук убивці дітей? Щоб я був у блоці, а не трусився вдома в ліжку, хворий, як собака, смердячи сіркою, що сочилася б з усіх пор? Можливо; мені варто було пильнувати у блоці, бо Дикий Білл Вортон міг ще якогось дикунса показати, а Персі Ветмор — утнути якусь дурну й потенційно руйнівну херню. Що ж, гаразд. Хай буде так. Я триматиму очі розплющеними... а рот на замку, особливо про чудесні зцілення.

З того, що я вже набагато краще виглядаю й говорю, ніхто не мав особливо дивуватися; я всім навколо розповідав, що потроху вичухуюсь, і до того дня сам у це щиро вірив. Я навіть начальникові Мурзу казав, що одужую. Делакруа щось бачив, але я гадав, що він триматиме писок стуленим (від страху, що Джон Коффі зачаклує його за непослух). Що ж до самого Коффі, то він, певно, вже про все забув. Зрештою, він був лише провідником, а щойно перестав дощ, жодна дренажна труба у світі вже не пам'ятає воду, яка по ній текла. Тому я постановив собі мовчати на цю тему, як риба, навіть не здогадуючись, як скоро мені доведеться виповісти цю історію й кому я її розказуватиму.

Але мій дебелий хлопчак дуже мене цікавив; нема сенсу заперечувати. А після того, що він зі мною зробив у своїй камері, цікавість моя зросла стократ.

4

Того вечора, перед тим як піти з роботи, я домовився з Бруталом, що він прикриє мене наступного дня, якщо я трохи запізнюся. А прокинувшись уранці, я поїхав на північ, у Тефтон, округ Трапінгус.

— Щось мені не дуже подобається, як ти переймаєшся цим Коффі, — сказала мені дружина, вручаючи пакунок із наготовленим обідом (Дженіс ніколи не була прихильницею придорожніх забігайлівок, де продавали гамбургери; вона казала, що в кожній із них чигає шлунковий біль). — Поле, на тебе це зовсім не схоже.

— Я не переймаюся ним, — відповів я. — Просто цікаво, от і все.

— Досвід підказує, що одне призводить до іншого, — ущипливо промовила Дженіс і зі смаком сердечно цмокнула мене в губи. — Вигляд у тебе набагато кращий, хоч на

цьому спасибі. Бо ти змусив мене понервувати. Не боляче вже пісяти? Вилікувався?

— Вилікувався, — підтвердив я й вирушив у путь, наспівуючи пісеньки на кшталт «Ось, Джозефіно, моя крилата машина»¹ і «Ми при грошах»², щоб не нудьгувати.

Спершу я навідався в офіс «Тэфтон Інтеллідженсер», і там мені повідомили, що Берт Гаммерсміт, той чоловік, якого я шукав, найпевніше, зараз в окружному суді. У суді мені повідомили, що Гаммерсміт був, але поїхав, коли через прорив труби перенесли засідання — розгляд справи про згвалтування (на шпальтах «Інтеллідженсера» той злочин називатимуть «нападом на жінку», бо саме так усе й відбувалося, доки на сцену не вийшли Рікі Лейк і Карні Вілсон). Гадали, що він поїхав додому. Як туди доїхати, я спитав на путівці, такому нерівному й вузькому, що з острахом наважився рушити ним на своєму «форді». І знайшов-таки того, кого шукав. Гаммерсміт написав більшість репортажів із суду над Коффі, і саме від нього я й почув більшу частину деталей про те нетривале полювання, коли упіймали Коффі. Деталей, яких «Інтеллідженсер» вирішив не друкувати, бо вони були надто бузувірськими, ось що я маю на увазі.

Місіс Гаммерсміт була молодою жінкою зі змученим гарним обличчям і руками, червоними від господарського мила. Вона не поцікавилась, у якій справі я приїхав, просто провела мене через будиночок, яким ширилися апетитні пахощі випічки, на задній ганок, де з пляшкою газованки в одній руці та нерозгорнутим журналом «Лібєрті» на колінах сидів її чоловік. За будинком було маленьке подвір'я, не рівне, а трохи положисте. На дальньому його кінці скулбилися через гойдалку і сміялися двоє дїтлахів. З ганку годі

¹ «Come, Josephine, in my flying machine» — популярна пісня 1910 року.

² Пісня з фільму «Золотошукачі» 1933 року (кінокомпанія «Ворнер Бразерз»).

було розібрати, якої вони статі, але мені здалося, що то хлопчик і дівчинка. Може, навіть двійнята, що змушувало поновому подивитися на роль їхнього батька (хай там якою незначною вона була) у судовому процесі над Коффі. Трохи ближче, як острівець посеред загидженого клаптя голої, втрамбованої на вигляд землі, стояла собача буда. Песика ніде не було видно; днина знову була несезонно гарячою, і я здогадувався, що він кимарить усередині.

— Берте, гості до тебе, компанія вам буде, — сказала місіс Гаммерсміт.

— То добре, — він позирнув на мене, глянув на дружину і знову перевів погляд на малечу, біля якої явно перебувало його серце. То був худорлявий чоловік, ледь не хворобливо худорлявий, наче щойно почав одужувати після важкої недуги, з поріділим волоссям. Дружина несміливо торкнулась його плеча червоною, набряклого від прання рукою. Він не подивився, не торкнувся її своєю рукою, і за мить жінка руку прийняла. У мене виникло скороминуще враження, що вони більше схожі на брата й сестру, ніж на чоловіка й дружину. Йому дістався розум, їй — гарна зовнішність, але жоден із них не уник якоїсь основоположної подібності, спадковості, від якої нікуди не дінешся. Однак згодом, уже дорогою додому, я зрозумів, що вони зовсім не були між собою подібні; схожими одне на одного їх зробили наслідки стресу і тривкої журби. Аж дивно, як біль позначається на наших обличчях і надає їм родинних рис.

Вона спитала:

— Ви хочете щось випити, містере...

— Еджкомб. Пол Еджкомб. Дякую. Прохолодний напій — було б чудово, мем.

Жінка зайшла всередину. Я простягнув руку Гаммерсміту, той коротко потиснув. Його рукостискання було млявим і холодним. Він так і не відвів погляду від дітей, що гралися в глибині двору.

— Містере Гаммерсміт, я головний наглядач блока Е у в'язниці «Холодна гора». Це...

— Я знаю, де вона, — у погляді, яким він позирнув на мене, нарешті з'явилася цікавість. — Це ж треба... головний вертухай Зеленої милі стоїть на моєму задньому ганку, великий, як саме життя. Ви подолали п'ятдесят миль, аби поговорити з єдиним репортером місцевої газетки? Що вас привело?

— Джон Коффі, — відповів я.

Здається, я очікував сильної реакції (на задвірках свідомості в мене міцно засіли діти, що могли бути близнюками... і собача буда, мабуть, теж; у Деттериків був пес), але Гаммерсміт лише брови підвів і відпив свого напою.

— Коффі тепер ваша проблема, чи не так? — спитав чоловік.

— Проблем як таких він не створює. Не любить темряви, багато плаче, але в нашій роботі таке проблемами не назвеш. І гірше буває.

— Плаче багато, кажете? Що ж, йому є над чим поплакати, скажу я вам. Враховуючи, що він скоїв. Що ви хочете дізнатися?

— Усе, що ви можете мені розказати. Ваші статті в газеті я читав, тому насправді я, мабуть, хотів би почути те, чого в них не було.

Він зиркнув на мене. Холодно, скося.

— Те, який вигляд мали ті дівчатка? Що саме він з ними робив, в усіх подробицях? *Таке* вам цікаво, містере Еджкомб?

— Ні, — стараючись, щоб голос звучав рівно, відказав я. — Ні, сер, мене цікавлять не дівчатка Деттерик. Бідолашні крихітки вже в могилі. Але Коффі ще не там — поки що. От він мене й цікавить.

— Гаразд, — сказав Гаммерсміт. — Беріть собі крісло й сідайте, містере Еджкомб. Пробачте, якщо я різкувато відповів, але на своїй службі я нерідко стикаюся зі стерв'ятниками.

Чорт, та мене й самого часто так називають. Просто хотів переконатися, що ви не з таких.

— Переконалися?

— Думаю, так, — ледве не байдужим тоном відповів він. Історію, яку він мені розказав, я вже переповів на попередніх сторінках — про те, як місіс Деттерик побачила порожню веранду, про сітчасті двері, зірвані з горішньої петлі, ковдри, зібгані в кутку, і кров на східцях; як її син і чоловік кинулися навздогін викрадачеві; як пошуковий загін спершу натрапив на них, а вже зовсім скоро — і на Джона Коффі. Як Коффі сидів на березі річки й голосив, тримаючи на масивних руках маленькі тільця, схожі на великих ляльок. Репортер, худий, як тріска, у своїй білій сорочці з відкритим коміром і сірих штанях, говорив тихим безбарвним голосом... але при цьому не зводив погляду з двох дітей, що скублися, сміялися й по черзі гойдалися на гойдалці там унизу, в затінку біля підніжжя схилу. Десь на середині розповіді повернулася місіс Гаммерсміт із пляшкою домашнього рутбіру — холодного, міцного і смачнючого. Якийсь час послухавши, вона перебила — кличучи дітей додому, бо от-от виймати-ме з духовки печиво.

— Зараз, мамо! — гукнув у відповідь дівчачий голос, і жінка знову зайшла в будинок.

Завершивши свою розповідь, Гаммерсміт сказав:

— То навіщо вам це все знати? Мене ніколи не удостоював візитом жоден наглядач із Великого Дому, це вперше.

— Я вже вам сказав...

— Допитливість, так. Бува, людям стає цікаво, я знаю, я навіть Богу за це дякую, бо без цього я б вилетів з роботи й мусив по-справжньому працювати, аби заробити на життя. Але п'ятдесят миль — це задовгий шлях для задоволення простої цікавості, особливо коли останні двадцять — майже бездоріжжя. Тому як щодо того, щоб сказати правду, Еджкомбе? Я вдовольнив вашу цікавість, а тепер ви задовольніть мою.

«Що ж, — міг сказати я, — у мене була інфекція сечових шляхів, а Джон Коффі приклав до мене руки і зцілив. Це зробила людина, яка згвалтувала й убила тих двох дівчаток. Тому, звісно, мені стало цікаво, що він і хто він. Будь-кому на моєму місці стало б цікаво. Я навіть подумав, що, може, Гомер Крайбус і помічник шерифа Роб Мак-Гі не того взяли. Попри те, що всі докази проти нього, я сумніваюся. Бо в мене образ людини, в руках якої зосереджено таку силу, не в'яжеться з гвалтівником і вбивцею дітей».

— Мене цікавлять насамперед дві речі, — натомість сказав я. — По-перше, чи скоював він щось подібне раніше.

І тут Гаммерсміт розвернувся до мене обличчям. У його очах раптом спалахнула цікавість, і я побачив, що він таки недурний мужик. Може, навіть дуже розумний, у свій власний тихий і непомітний спосіб.

— А що? — спитав він. — Еджкомбе, що вам відомо? Він щось казав?

— Нічого. Але людина, яка таке скоює, зазвичай робить це не вперше. Їм це припадає до смаку.

— Так, — погодився він. — Авжеж. Їм до смаку, безперечно.

— І от я подумав, що можна було б глянути на його біографію й дізнатися. Такого велетня, та ще й негра до всього, не надто важко відстежити.

— На перший погляд, це легко, але ви помиляєтесь, — сказав Гаммерсміт. — Принаймні у випадку Коффі. Я це знаю точно.

— Ви намагалися?

— Так, але пошук нічого не дав. Було кілька залізничних роботяг, які наче бачили його на станції в Ноксвіллі за два дні до вбивства дівчаток Деттерик. Воно й не дивно; його взяли через річку від колій «Великої Південної», і сюди з Теннессі він, мабуть, поїздом приїхав. Я отримав листа від чоловіка, який розповів, що ранньої весни цього року наймав лисого чорношкірого велетня тягати ящики. Це було в Кентуккі.

Я надіслав йому фото Коффі, й він підтвердив, що це саме той чоловік. Але крім цього... — Гаммерсміт знизав плечима й похитав головою.

— Вам це не здається трохи дивним?

— Дуже дивним здається, містере Еджкомб. Таке враження, що він з неба звалився. А від нього самого користі нуль; він не може згадати, що було минулого тижня.

— Ні, не може, — підтвердив я. — І як ви це поясните?

— У нас Депресія, — відказав він, — ось як я це пояснюю. Люди мандрують. Окі¹ хочуть збирати персики в Каліфорнії, біла біднота з задуп'я хоче збирати машини в Детройті, чорні хлопці з Міссісіпі хочуть перебратися до Нової Англії та працювати на взуттєвих чи текстильних фабриках. Усі, як чорні, так і білі, гадають, що перескочать на сусідній клапоть землі — і там-то вже точно буде краще. Клятий американський спосіб. Навіть такого велетня, як Коффі, не помічають, хоч би куди він подався... доки, звісно, він не надумає вбити пару маленьких дівчаток. Маленьких білих дівчаток.

— Ви в це вірите? — спитав я.

Очі на худезному обличчі глянули на мене іронічно.

— Іноді вірю, — відповів він.

Його дружина, вихилившись із кухонного вікна, як машиніст із кабіни локомотива, покликала:

— Діти! Печиво готове! — І повернулась обличчям до мене. — Містере Еджкомб, хочете вівсяного печива з родзинками?

— Мем, я впевнений, що воно смачне, та цього разу відмовлюся.

— Ну дивіться. — І її голова знову зникла у вікні.

— А ви бачили його шрами? — раптово спитав Гаммерсміт. Він досі не зводив погляду зі своїх дітей, що ніяк

¹ Жителі Оклахоми, одного з центральних штатів.

не могли наважитися покинути гойдалку — навіть заради вівсяного печива з родзинками.

— Так. — Але мене здивувало, що їх бачив репортер.

Угледівши мою реакцію, він розсміявся.

— Великою перемогою адвоката було те, що він змусив Коффі зняти сорочку й показати присяжним ті шрами. Обвинувач, Джордж Пітерсон, протестував, як ненормальний, але суддя дозволив. Проте старий Джордж міг і поберегти дихавку — присяжні в цих краях не купуються на все це психологічне гівно про людей, які не можуть тримати себе в руках, бо їх били в дитинстві. Присяжні вважають, що люди *можуть* тримати себе в руках. Ця точка зору мені надзвичайно імпонує... але ті шрами все одно були жахнючі. Помітили в них якусь особливість, Еджкомбе?

Я бачив Коффі голим у душі, тому помітив, авжеж; я добре розумів, про що йдеться репортерові.

— Вони всі рвані. Мало не сігчасті.

— Ви розумієте, що це означає?

— Хтось лупив його в дитинстві до напівсмерті, — сказав я. — Коли він ще не виріс.

— Але диявола з нього вибити не змогли, правда ж, Еджкомбе? Краще б пошкодували різок і просто втопили в річці, як прибудне кошеня, ви так не думаєте?

Мабуть, погодитися з цим і просто забратися геть було би ввічливо з мого боку. Але я не зміг. Я бачив його. І відчував. Доторк його рук.

— Він... дивний, — сказав я. — Але справжньої люті й потягу до насильства в ньому я не бачу. Я знаю, як його знайшли, і це важко узгодити з тим, що я день у день бачу в блоці. Містере Гаммерсміт, повірте, я знаю жорстоких людей, схильних убивати й калічити.

Думав я тієї миті, звісно, про Вортона. Вортона, який душив Діна Стентона ланцюгом своїх наручників і лементував: «Уї-ї-ї, хлоп'ятка! А же ж кльова в нас гулянка!»

Гаммерсміт вивчав мене поглядом і всміхався легкою недовірливою усмішкою, яка не надто мені сподобалась.

— Ви сюди приїхали не заради уявлення про те, чи міг віндесь іще вбити маленьких дівчаток, — сказав він. — Ви приїхали дізнатися, чи я взагалі вважаю його винним. Правильно? Зізнайтеся, Еджкомбе.

Я проковтнув залишки свого прохолодного напою, поставив пляшку на столик і спитав:

— І що? Вважаєте?

— *Діти!* — гукнув він до підніжжя пагорба, трохи нахилившись у кріслі. — *Ану бігом додому, їсти печиво!*

Він знову відкинувся на спинку крісла і глянув на мене. На губах знову заграла посмішечка — та, яка мені не надто сподобалась.

— От що я вам скажу, — мовив він. — Ви тільки уважно слухайте, бо це вам може стати в пригоді.

— Я слухаю.

— У нас був собака, звали його Сер Галахад, — відставленим убік великим пальцем він показав на собачу буду. — Добрий пес, не породистий, але лагідний. Спокійний. Завжди радий полизати тобі руку чи принести палицю. Таких дворняжок, як він, удосталь, як гадаєте?

Я знизав плечима, кивнув.

— Багато в чому добрий дворовий пес — як ваш негр, — вів далі Гаммерсміт. — Ви з ним познайомилися, заприятимися, і у вашому серці виникає любов до нього. Користі з нього особливої нема, але ви його тримаєте при собі, бо *думаєте*, що він *вас* любить. Якщо вам пощастить, містере Еджкомб, ви ніколи не спізнаєте іншого. А от нам із Синтією не пощастило.

Він зітхнув — протягло, зі скелетним перестуком, наче вітер ворухнув опале листя. А потім знову показав на собачу буду, і мені стало дивно, чому це я раніше не помітив, що навколо неї витає дух пустки, а також того, що собачі гівняшки побілили і зверху стали порохнистими.

— Я прибирав за ним, — провадив Гаммерсміт, — і латав дах його хати, щоб дощ не затікав. У цьому Сер Галахад теж нагадував вашого героя з Півдня, який не здатен себе доглянути. А тепер я нічого не торкаюся, навіть близько не підходив після того нещасного випадку — якщо це можна назвати випадком. Я пішов туди з рушницею й застрелив його, але відтоді до буди не підходив. Не можу себе змусити. Може, з часом. Поприбираю його срач і розберу хату.

Надійшли діти, і враз мені перехотілося, щоб вони надходили; враз я нічого у світі так не бажав, як того, щоб вони залишалися віддалік. З дівчинкою все було гаразд, а от хлопчик...

Вони потупцjali догори сходами, позирнули на мене, захихотіли й побігли собі далі до дверей кухні.

— Калебе! — покликав Гаммерсміт. — Підійди-но. На секунду.

Дівчинка — безперечно, двійнючка, вони мали бути одного віку — пішла далі, на кухню. А хлопчик підійшов до батька, втупившись у свої черевики. Він знав, що потворний. Мав чотири рочки, здається, але чотири — це вже достатньо, щоб розуміти, що ти потворний. Батько взяв сина за підборіддя двома пальцями і спробував підвести обличчя. Спершу хлопчик опирався, та коли батько сказав: «Синку, будь ласка», — ніжно, лагідно, з любов'ю, він здався.

Велетенський, на півобличчя шрам виходив із його волосся, перетинав невидюче й байдуже закочене догори око і спускався до кутика рота, назавжди викривленого в гидкому всезнайському посміхові азартного гравця чи, може, сутенера. Одна щічка була гладенька й гарна; інша бугрилася пеньком дерева. Я здогадався, що в ній була діра. Хоч і загоїлась.

— Одне око в нього лишилося, — сказав Гаммерсміт, ніжно, самими пучками пальців поглажуючи горбкувату щічку дитини. — Мабуть, йому пощастило, бо не осліп.

Ми стаємо на коліна й дякуємо Богові принаймні за це. Ге, Калебе?

— Так, сер, — сором'язливо відповів хлопчик. Хлопчик, якого безжально й зі сміхом битимуть на гральному майданчику глузливі хулігани впродовж усіх років навчання; хлопчик, якого ніколи не запросять погратися в пляшечку чи пошту і який, швидше за все, ніколи не спатиме з жінкою, не купованою за гроші, коли доросте до віку чоловічих потреб; хлопчик, який завжди стоятиме за межами теплого осяйного кола однолітків; хлопчик, який дивитиметься на себе у дзеркало наступні шістдесят-сімдесят років і думатиме: «Почвара, почвара, почвара».

— Біжи на кухню, поїж печива, — сказав батько й поцілував свого сина у вищирені губи.

— Так, сер, — і Каліб майнув усередину.

Із задньої кишені штанів Гаммерсміт витяг носовичок і промокнув ним очі — сухі, але, думаю, він уже звик до того, що вони мокрі.

— Собака вже був у нас, коли діти народилися, — сказав він. — Я завів його в хату, щоб понюхав їх, коли Синтія приїхала з ними з пологового, і Сер Ґалахад лизав їм рученята. Малесенькі долоньки. — Він кивнув, наче хотів сам собі це підтвердити. — Він грався з ними; лизав Арден личко, поки вона не починала хихотіти. Каліб тягав його за вуха, а коли тільки вчився ходити, то чеберяв подвір'ям, тримаючи Сера Ґалахада за хвіст. Пес ніколи на нього навіть не *гарчав*. Ні на нього, ні на неї.

І тут полилися сльози; він промокнув їх на автоматі, як людина, в якій за плечима велика практика.

— Причини не було, — сказав він. — Каліб його не вдарив, не накричав на нього, нічого не зробив. Я знаю. Я був поряд. Якби мене там не було, малий би, напевно, загинув. Усе сталося з доброго дива, містере Еджкомб. Обличчя дитини просто опинилося перед мордою собаки, і Серу Ґалахаду на

думку спало — якщо в собак є думки — кинутися і вкусити. Загризти, якщо зможе. Хлопчик був просто перед ним, і пес напав. Те саме сталося і з Коффі. Він опинився поряд, побачив їх на веранді, схопив, згвалтував і вбив. Ви скажете, що мають бути натяки на подібну його поведінку в минулому, і я розумію, про що вам ідеться, але він міг і не робити такого раніше. Мій пес ніколи раніше не кусався; тільки того єдиного разу. Може, якби Коффі випустили, він би ніколи більше такого не вчинив. Може, й мій пес би більше не кусався. Але мене це не обходило, розумієте. Я взяв рушницю, ухопив його за ошийник і відстрелив йому голову.

Гаммерсміт важко дихав.

— Я освічений, як і всі, містере Еджкомб. У коледжі вчився в Боулінг-Грін, вивчав історію і журналістику, ще й філософію трохи. Я люблю вважати себе освіченим. Люди на Півночі можуть зі мною не погодитись, але я люблю себе називати освіченим. Рабство я б не повернув навіть за весь чай у Китаї. Вважаю, що ми маємо бути гуманними і щедрими у своїх спробах розв'язати расову проблему. Але мусимо пам'ятати, що за наступної нагоди ваш негр укусить знову, так само, як дворняга вкусить, якщо випаде нагода і йому на думку спаде вкусити. Хочете знати, чи він винен, ваш плаксивий містер Коффі, весь укритий шрамами?

Я кивнув.

— О так, — сказав Гаммерсміт. — Він винен. Навіть не сумнівайтесь. І не повертайтеся до нього спиною. Раз чи сотно... чи навіть тисячу разів... ви можете відбутися переляком, але зрештою... — Він підніс розкриту долоню мені до очей і, швидко стуляючи та розтуляючи пальці, показав рукою кусючу пащеку. — Розумієте?

Я знову кивнув.

— Він згвалтував їх, убив, а опісля пошкодував... але ті дівчатка залишилися згвалтованими, ті дівчатка залишилися вбитими. Але ви з ним розберетеся, правда, Еджкомбе?

За кілька тижнів ви з ним розберетеся, щоб він більше ніколи не міг такого втнути. — Гаммерсміт підвівся, підійшов до поруччя ганку й затуманеним поглядом подивився на собачу буду, що здіймалася в центрі його втоптаной ділянки, посеред підсохлого задавненого лайна. — А зараз вибачте, будь ласка. Раз уже не треба вдень стирчати в суді, я подумав, що добре було б провести цей час із сім'єю. Діти недовго будуть маленькими.

— Авжеж, — кивнув я. Губи заціпилися й здавалися чужими. — Дякую, що приділили мені час.

— Нема за що, — сказав він.

Від будинку Гаммерсміта я поїхав навпростець до в'язниці. Поїздка була довгою, і цього разу я не міг її собі скоротити виспівуванням пісень. Відчуття було таким, що всі пісні з мене вивітрилися, принаймні на той час. Перед очима все стояло понівечене обличчя маленького бідолахи. І рука Гаммерсміта, з пальцями, що змикалися й розмикалися, імітуючи кусання.

5

Свій перший похід у гамівну кімнату Дикий Білл Вортон зробив наступного ж дня. Ранок і післяполудень він був тихий, мов невинне ягнятко. Як ми згодом дізналися, цей стан був йому геть невласливий і віщував біду. А тоді, близько пів на восьму того вечора, Гаррі відчув, як щось тепле ляпає на холоші формених штанів, які він щойно вранці вдягнув чистими. Сеча. Вільям Вортон стояв біля ґрат камери, щирив почорнілі зуби і сцяв на штани й черевики Гаррі Тервіллігера.

— Та брудна погань цілий день у собі держала, — обурювався потім Гаррі. Від гніву й огиди він аж кипів.

Що ж, терпець нам урвався. Час було показати Вільямові Вордону, хто командує парадом у блоці Е. Гаррі покликав Брутала й мене, я попередив Діна й Персі, які теж працювали

в ту зміну. На той час, не забувайте, у блоці було троє в'язнів. Ми називали це «повною коробочкою». Моя зміна працювала з сьомої вечора до третьої ранку — саме в цей час, найімовірніше, могли виникнути заворушення, — а інші дві зміни працювали решту доби. Ці інші зміни склалися переважно з «літунів», якими заправляв Білл Додж. Загалом ми й так непогано справлялися, але я сподівався, що вдасться пересунути Персі в денну зміну, і тоді життя взагалі налагодиться. Але до цього так і не дійшло. Іноді я загадуюся: а чи не склалося б усе зовсім інакше, якби я це зробив?

Хай там як, у коморі, на дальньому від Старого Іскруна боці, проходила велика водопровідна труба. Дін і Персі під'єднали до неї довгий пожежний шланг. Потім стали біля крана, яким у разі потреби можна було відкрити воду.

Ми з Бруталом швидко підійшли до камери Вортона. Той так і стояв, щирячись, вистромивши зі штанів своє причандалля. Гамівну сорочку я саме напередодні, перед тим як іти додому, витяг із гамівної кімнати й кинув на полицю в кабінеті, бо подумав, що з нашим новим неслухом вона може стати в пригоді. Тепер я тримав її в руці, підчепивши вказівним пальцем одну з полотняних поворозок. За нами йшов Гаррі, несучи насадку з пожежним шлангом, який тягнувся через мій кабінет донизу східцями складу до котушки, яку Дін і Персі розкручували якомога швидше, звільняючи його.

— О, що, всім закортіло? — спитав Дикий Білл. Він реготав, як дитина на атракціонах, так гучно, що насилу й говорити міг; великі сльози котилися по його щоках. — Так швидко збіглися, то ставайте в чергу. Я вам заре ще гівнях напечу, м'якеньких, тепленьких. Але вже завтра роздавать буду...

Він побачив, що я відмикаю його камеру, і очі звузилися. Побачив, що Брутал в одній руці тримає револьвер, а в другій — кийка, і очі стали ще вужчими.

— Зайти-то ви можете на своїх двох, але отсюдова вас винесуть, Малюк Біллі вам це гарантірує, — повідомив він

нам. Його очі перебігли на мене. — А ти, старе луб'я, і не думай на мене націпити свою сороченцію.

— Не ти тут правила встановлюєш, — сказав йому я. — Накажемо стрибати, стрибнеш. Ти мав би про це знати, але, здається, ти надто тупий, до тебе не доходить. Нічого, допоможемо.

Відімкнувши двері, я потягнув їх убік на рейках. Вортон відступив до ліжка, досі теліпаючи членом, що виліз у розпоріху штанів, простягнув до мене руки долонями догори й поманив пальцями.

— Ну підходь, старе йобане курво, — сказав він. — Буде тобі ще урок, я вас всіх навчу. — Його погляд перемістився на Брутала, і чорнозубий посміх тепер призначався йому. — Підходь, здоровило, ти перший. Не підкрадешся цей раз з-за спини. І пукавку сховай, сьоравно не стрельнеш, кишка тонка. Поговорим, як мужик з мужиком. Побачим, хто кого пе...

Брутал зайшов у камеру, але не в бік Вортона. Переступивши через поріг, він відійшов ліворуч, і звужені очі Вортона розширилися, бо він побачив, що на нього націлений пожежний шланг.

— Е ні, — хитнув головою Дикий Білл. — Е ні, ви не...

— *Діне!* — закричав я. — *Давай! На повну!*

Вортон вистрибнув уперед, і Брутал влучно приклав йому кийком — саме такий удар у мріях ввижався Персі, я в цьому не сумніваюся, — по лобі, прямісінько над бровами. Вортон, який чомусь думав, що ми ніколи не мали проблем, поки не з'явився він, упав на коліна. Його очі були розплющені, але невидючі. Коли вдарив струмінь води, Гаррі аж заточився на крок назад, такий потужний він був, та потім втримався, твердо тримаючи в руках насадку, цілячись нею, як із пістоleta. Вода влучила Дикому Біллові Вортону в середину грудей, розвернула його впівоберта й загнала під ліжко. Далі по коридору Делакруа скакав з ноги на ногу, пронизливо квохчучи й кленучи Джона Коффі, вимагаючи, щоб він негайно

встав і подивився, що там відбувається, хто перемагає і як тому *gran' fou*¹ новенькому подобається душ Шарко. Джон не відповідав, просто тихо стояв у своїх закоротких штанях і тюремних шльопанцях. Одного побіжного погляду на нього мені вистачило, щоб спостерегти той самий незмінний вираз обличчя: смуток і безжурність водночас. Скидалося на те, що він усе це вже бачив раніше, і не раз, а тисячі разів.

— *Вирубай воду!* — крикнув через плече Брутал і поспішив уперед. Підхопивши напівнепритомного Вортона під пахви, він витягнув його з-під ліжка. Вортон відкашлювався й булькав. З рани на лобі, там, де Бруталів кийок розітнув шкіру, сочилася тоненьким струмком у сторопілі очі кров.

Ритуал із гамівною сорочкою в нас із Бруталом був відпрацьований до дрібниць; ми вдосконалили його, як пара танцівників із водевілю відбиває степ. І час від часу ця практика давала свої плоди. Як-от зараз. Брутал посадив Вортона рівно і скерував до мене його руки, наче дитина, що піднімає руки ганчір'яній ляльці й простягає їх уперед. Свідомість лише починала просочуватися в очі Вортона, розуміння того, що відбуватися він має зараз, інакше буде вже запізно, але дроти, що з'єднували його мозок і м'язи, досі були виведені з ладу, і перш ніж він устиг їх поремонтувати, я насадив рукава сорочки йому на руки, а Брутал позашіпував застібки на спині. Доки він вовтузився з ними, я взяв поворозки на рукавах унизу, поклав руки Вортона одну на одну і зв'язав зап'ястя разом за спиною двома полотняними шворками. Вигляд у нього став такий, наче він сам себе обіймає.

— А щоб ти скис, опудало здоровецьке, як вони робити з ним? — верещав Делакруа. Я чув і попискування Містера Джинґлаза, наче він теж хотів знати.

Прибіг Персі. Мокра сорочка прилипла до його тіла внаслідок борюкання з краном, обличчя аж світилося від

¹ Дико божевільний (фр.).

збудження. За ним прийшов Дін, з намистом брунатних синців довкола шиї і значно менш схвильований.

— Підйом, Дикий Білле, — сказав я і смикнув Вортону, ставлячи його на ноги. — Ніжками туп-туп.

— *Не називай мене так!* — пронизливо завищав Вортон, і ми вперше побачили справжні почуття, а не камуфляжні плями розумної звірини. — Дикий Білл Гікок¹ не був рейнджером! Ніколи не йшов на ведмедя з мисливським ножом! Село копівське, його якась п'янига в спину мочканула, бо сидів сракою до дверей!

— Твою ж наліво, *урок історії!* — вигукнув Брутал і штурхонував Вортону, виганяючи з камери. — Оце ж ніколи не знаєш, що тебе тут-во жде, доки на зміну не прийдеш, знаєш тіки, що буде гарно. Але ж стільки гарних людей кругом, то воно якось і логічно наче. А знаєш що? Вже зовсім скоро ти сам станеш історією, Дикий Білле. А поки що охолонь трохи. У нас є для тебе спеціальна кімнатка. Охолоджувальна.

Вортон видав розлючений нерозбірливий викрик і кинувся на Брутала, навіть попри те, що був надійно закутий у сорочку, з руками, зав'язаними за спиною. Персі потягнувся до свого кийка — фірмове рішення Ветмора на всі випадки життя, — але Дін поклав руку йому на зап'ястя. Персі зиркнув на нього здивовано, мало не обурено, неначе хотів сказати, що після всього заподіяного вже хто-хто, а Дін не мав би йому перешкоджати.

Брутал штовхнув Вортону вперед. Я зловив його і штурхонував до Гаррі, а вже той надав йому прискорення по Зеленій милі, повз зловтішного Делакруа й відчуженого Коффі. Вортон швидко перебирав ногами, біжучи, щоб не впасти долилиць, і всю дорогу плювався прокльонами, як електрод зварювальника — іскрами. Ми закинули його в останню

¹ Джеймс Батлер Гікок (1837—1876), більш відомий як «Дикий Білл» Гікок — народний герой Дикого Заходу. Часто прибріхував, вигадуючи історії, які буцімто сталися з ним у житті. Загинув від пострілу в спину під час гри в покер.

камеру праворуч, поки Дін, Гаррі та Персі (який уперше за весь час не скаржився на те, що його несправедливо експлуатують) витягали весь непотріб із гамівної. Доки вони були зайняті, я перекинувся кількома словами з Вортоном.

— Вважаєш себе крутим, — сказав я, — і, може, так воно і є, синку, але тут твоя крутизна як до сраки карі очі. Часи, коли ти залякував людей, у минулому. Будеш із нами по-доброму, ми будемо по-доброму з тобою. А будеш робити нам проблеми, все одно врешті сконаєш, тільки перед тим ми тебе обстругаємо, як олівець.

— Вам буде в кайф глядіти, як я конаю, — хрипко проговорив Вортон. Він силкувався скинути з себе гамівну сорочку, хоч не міг не знати, що користі з його борюкань не буде жодної, і обличчя в нього було червоне, як помідор. — Але, пока не здохну, я зроблю ваше життя нестерпним.

І він, як сердитий бабуїн, вишкірив до мене зуби.

— Якщо це все, чого ти хочеш, зробити наше життя нестерпним, то можеш уже видихати, бо ти свого добився, — сказав Брутал. — Але нам буде абсолютно наплювати, Вортоне, якщо весь час до кінця свого терміну на Милі ти просидиш у кімнаті з м'якими стінами. І цю шизосорочку з тебе ніхто не зніматиме, поки від браку циркуляції крові руки не загангренять і не відваляться. — Він зробив паузу. — Ти знаєш, сюди взагалі мало хто заходить. А якщо ти думаєш, що комусь не насрати на все, що з тобою тут відбувається, так чи інакше, то краще подумай ще раз. Для всього світу ти вже мертвий злочинець.

Вортон уважно дивився на Брутала, і барва потроху полишала його щоки.

— Зніміть з мене це, — прохально сказав він. Занадто психічно здоровим і розумним тоном, щоб йому можна було повірити. — Я буду послухним. Мамою клянуся.

У дверях камери виник Гаррі. Кінець коридору скидався тепер на гаражний розпродаж, але щойно ми розпочинали,

то швидко наводили лад. Уже ж не вперше; процедури ми знали.

— Готово, — повідомив Гаррі.

Брутал ухопив за виступ під полотном на місці правого ліктя Вортон і ривком поставив його на ноги.

— Уперед, Дикий Біллі. І думай про хороше. У тебе буде як мінімум двадцять чотири години, щоб зарубати собі на носі — ніколи не сиди спиною до дверей і завжди скидай тузи та вісімки.

— Зніміть з мене це, — повторив Вортон. Його очіці перебігали з Брутала на Гаррі й на мене, і червінню знову наливалися щоки. — Я буду послухним... кажу вам, я усвоїв урок. Я... я... *уммммаааах!*.

Зненацька він повалився на підлогу, половина тіла опинилася в камері, а інша половина — на пошарпаному лінолеумі Зеленої милі. Його ноги смикалися, тіло вигиналося.

— Господи, у нього епілепсія, — прошепотів Персі.

— Ага, а моя сестра — вавилонська шльондра, — скептично відказав Брутал. — По суботах вихиляє стегнами перед Мойсеєм у довгій білій вуалі.

Нахилившись, він узяв Вортон під одну пахву, а я — під іншу. Дикий Білл тріпотів між нами двома, як упіймана на гачок риба. Нести його тіло, слухаючи, як він постогнує в одну дірку й пердить в іншу, було одним з найнеприємніших досвідів мого життя.

Я підвів погляд і на мить зустрівся очима з Джоном Коффі. Вони в нього були налиті кров'ю, темні щоки блищали від вологи. Він знову плакав. Я згадав Гаммерсміта, його кусючий жест рукою, і здригнувся. А потім знову звернув усю свою увагу на Вортон.

У повстання кімнату ми його закинули, як мішок з картоплею, і дивились, як він звивається в гамівній сорочці біля зливного отвору, який ми колись перевіряли, шукаючи мишу, що почала своє життя в блоці Е під іменем Пароплав Віллі.

— Мені наплювати, якщо він язика проковтне чи ще щось і здохне, — хрипким, шорстким голосом промовив Дін, — але, хлопці, подумайте про бюрократичну тяганину з паперами! Вона буде нескінченною.

— Папери — це ще що, подумайте про дисциплінарне слухання, — похмуро звернув Гаррі. — Нас попруть із цієї клятої роботи. Поїдемо горошок у Міссісіпі збирати. Ви ж знаєте, що таке Міссісіпі. Це по-індіанському означає «гузно».

— Та не здохне він, і язика не проковтне, — запевнив нас Брутал. — Коли відчинимо ці двері завтра, він буде в повному ажурі. Даю вам слово.

Так воно й вийшло. Людина, яку ми наступного вечора о дев'ятій відвели назад у камеру, була тихою, блідою і вочевидь упокороною. Він ішов із похиленою головою, не спробував ні на кого напасти, коли з нього зняли гамівну сорочку, і лише подивився на мене апатично, коли я повідомив, що наступного разу все буде абсолютно так само, і хай краще питає сам у себе, скільки часу він хоче провести, дзюрючи собі в штани й обідаючи дитячим пюре з ложечки.

— Начальнику, я буду слухняним, я вивчив урок, — тихесеньким смиреним голосом прошепотів він у відповідь, коли ми завели його в камеру. Брутал глянув на мене й підморгнув.

Надвечір наступного дня Вільям Вортон, який був самим Малюком Біллі, а не тим селом Диким Біллом Гікоком, купив собі в Старого Ту-Ту «Місячний пиріг». Вортону суворо заборонили брати участь у такій торгівлі, але, здається, я вже казав, що денна зміна складалася з «літунів», тому обладку було повернуто. Сам Ту прекрасно знав, що не можна, але для нього візок завжди був можливістю підзаробити грошенят, а грошенята не пахнуть, і таке інше.

Увечері, коли Брутал робив обхід, Вортон стояв біля дверей камери. Він дочекався, коли Брутал на нього гляне, а тоді натиснув долонями на випнуті, як у хом'яка, щоки й вистрелив

товстим і на диво довжелезним струменем шоколадного місива Бруталу в обличчя. Він засунув був собі в пащеку цілий «Місячний пиріг», тримав його там, поки не розтане, а потім скористався ним, як жувальним тютюном.

Із шоколадною «борідкою» Вортон повалився на ліжко, дригав ногами, заходився верескучим сміхом і тицяв пальцем у Брутала, обличчю якого дісталось значно більше, ніж борідка.

— Маленький чорний Самбо¹. Таксер, таксер, як ся майєти? — Вортон тримався за живіт і реготав. — Ех, жалько, шо не какашки! От жалько! Було б у мене трохи каках... .

— Какашка — це ти, — прогарчав Брутал. — Сподіваюся, речі в тебе зібрані, бо ти повертаєшся у свій улюблений сральник.

І знову ми запакували Вортона в гамівну сорочку, і знову відправили охолоджуватися в кімнату з повстяними стінами. Цього разу вже на два дні. Зрідка ми чули, як він там буянить, іноді до наших вух долинали його обіцянки бути слухняним, мовляв, він уже отямився й буде хорошим, а часом чули, що йому потрібен лікар, бо він вмирає. Але здебільшого він там німував. І німував, коли ми витягли його знову, рушив до своєї камери з опущеною головою й каламутними очима, не відповів, коли Гаррі йому сказав: «Пам'ятай — усе тільки від тебе залежить». Якийсь час потім він тримався тихо, а затим пробував знову щось утнути. Нічого оригінального він вигадати не міг (ну, крім витівки з «Місячним пирогом» хіба що; навіть Брутал визнав, що це було щось новеньке), але сама його наполегливість навіювала жах. Я боявся, що рано чи пізно хтось недогледить, і тоді настане мить розплати за небережність. І вся ця ситуація могла затягнутися, бо десь там у нього був адвокат, який оббивав пороги, розказуючи всім,

¹ «Історія маленького чорного Самбо» — дитяча книжка шотландської авторки Гелен Баннербан, уперше опублікована 1899 року. Вважається расистським твором.

що не можна вбивати цього хлопчика, на чиєму лобі ще не висохла роса юності... і, між іншим, білого, мов старий Джефф Девіс¹. Скаржитися на це сенсу не було, бо вберегти Вортона від стільця було роботою його адвоката. А нашою роботою було тримати його в надійних шорах. І врешті-решт Старий Іскрун мав його запопасти, хоч би як там той адвокат старався.

6

Того тижня Мелінда Мурз, дружина начальника тюрми, повернулася додому з Індіаноли. Лікарі поставили на ній хрест. Свої цікаві новомодні рентгенівські знімки пухлини в її голові вони отримали; задокументували кволість у руці й паралізуючий біль, що вже терзав її майже постійно, і поставили на ній хрест. Вони дали їй чоловікові купу пігулок із морфіном усередині й відправили Мелінду додому помирати. У Гела Мурза назбиралося трохи відгулів — небагато, у ті часи багато й не давали. Але він узяв усе, що мав, аби допомагати їй із тим, що на неї чекало попереду.

Ми з дружиною поїхали навідати її приблизно за три дні по тому, як вона повернулася додому. Я подзвонив заздалегідь, і Гел сказав, що було б добре, у Мелінди видався непоганий деньок, тож вона буде рада нас бачити.

— Терпіти не можу таких візитів, — зізнався я Дженіс, коли ми їхали машиною до будиночка, в якому Мурзи прожили майже весь час, відколи побралися.

— Усі не можуть, любий, — відповіла вона й погладила мою руку. — Ми витримаємо цей тягар, і вона теж.

— Сподіваюся.

Мелінду ми знайшли у вітальні, на неї падало навскісне проміння яскравого й не по сезону теплого жовтневого

¹ Очевидно, йдеться про американського політика Джефферсона Фініса Девіса (1808—1889), першого і єдиного президента Конфедеративних Штатів Америки у 1861—1865 рр., лідера Півдня під час Громадянської війни в США.

сонця, і від шоку я спершу подумав, що вона схудла на дев'яносто фунтів¹. Звісно, враження оманливе — якби вона втратила стільки ваги, то навряд чи б зараз ми бачили її в тій вітальні, — але то була перша реакція мого мозку на те, що повідомили йому очі. Обличчя змарніло так, що проступили обриси черепа, а шкіра була біла, мов пергаментний папір. Під очима залягли темні кола. І вперше за весь час нашого знайомства я побачив її в кріслі-гойдалці без шитва, чи клаптиків для плетеного пледа, чи ганчірок для сплітання в килимок. Вона просто сиділа. Як пасажир на вокзалі.

— Меліндо, — з теплотою в голосі промовила моя дружина. Думаю, вона була шокована не менше, ніж я (а може, й більше), але блискуче це приховала, як удається деяким жінкам. Вона підійшла до Мелінди, опустила на коліно біля крісла-гойдалки, в якому сиділа дружина начальника тюрми, і взяла її руку у свої долоні. А мій погляд упав на синій килимок біля каміна. І я подумав, що він мав би бути відтінку прив'ялого старого лайма, бо ця кімната була тепер іншою версією Зеленої милі.

— Я привезла тобі чаю, — сказала Джен, — з тих квітів, які я сама збираю й сушу. Я поклала його на кухні.

— Дуже тобі дякую, дорогенька, — відповіла Мелінда. Старечим рипливим голосом.

— Люба, як ти почувашся? — спитала моя дружина.

— Краще, — Меліндин голос скреготав і сипав іржею. — Не аж так, щоб у клуб на танці йти, але сьогодні хоч не болить. Мені дали пігулки від головного болю. Інколи вони навіть допомагають.

— То це ж добре, правда?

— Але я вже не можу нічого втримати. Щось трапилося... з рукою. — Мелінда піднесла її догори й подивилася,

¹ 40 кг.

наче вперше бачила, а потім знову опустила собі на коліна. — Щось трапилось... з усім моїм тілом.

І вона розплакалася, тихо й безгучно, нагадавши мені цим Джона Коффі. В голові знову залунав передзвін його слів, того, що він тоді сказав: «Я ж поміг, правда? Я ж поміг, правда?» Як набридливий, невідчепний віршик.

Якраз тоді до кімнати увійшов Гел. Він узяв мене за комір, і ви можете повірити мені на слово, коли скажу, що я цьому зрадів. Ми пішли на кухню, і він налив мені півпорції білого віскі, свіжодобутого з самогонного апарату якогось селянина. Ми цокнулися склянками й випили. Питво було пекучим, як вугільна олія, але в животі розквітло райським теплом. Та все ж, коли Мурз перехилив трилітрову банку в мій бік, без слів питаючи, чи хочу я ще, я похитав головою й відхилив помахом руки. Дикого Білла Вортона саме випустили з гамівної (хай навіть і ненадовго), і підходити близько до місця його перебування із затуманеною від випивки головою було б небезпечно. Навіть попри те, що нас розділяли ґрати.

— Поле, не знаю, скільки ще я зможу витримувати, — тихо сказав Гел. — Вранці приходить одна дівчина, допомагає мені з нею, але лікарі кажуть, що Мел може втратити контроль над випорожненням, і... і...

Він замовк. Слова застрягли в горлі, й він дуже старався не розплакатися переді мною ще раз.

— Роби все, що у твоїх силах. — Я простягнув руку через увесь стіл і на мить стиснув його уражену парезом і старечими плямами руку. — Роби це день у день, а решту доручи Господові. Більше ти нічого зробити не зможеш, правда?

— Мабуть, ні. Але це важко, Поле. Я молюся, щоб тобі ніколи не довелося дізнатися, як це важко.

Він зробив помітне зусилля, щоб опанувати себе.

— А зараз розкажи новини. Як ви там даєте раду з Вільямом Вортоном? І як ти ладнаєш із Персі Ветмором?

Так, у розмовах про роботу, і минув наш візит. А після нього, усю довгу дорогу додому (більшу частину поїздки моя дружина просиділа мовчки, уся в сльозах, поринувши в задуму, на пасажирському сидінні) у моїй голові, як Містер Джинглз по камері Делакура, все бігали слова Коффі: «Я ж поміг, правда?»

— Це жахливо, — певної миті глухим голосом промовила дружина. — І ніхто не здатен їй нічим допомогти.

Я кивнув на знак згоди, а сам подумав: «Я ж поміг, правда?» Але то була якась мана, і я постарався якнайшвидше викинути це з голови.

Коли ми вже завертали на своє подвір'я, Дженіс нарешті заговорила вдруге — не про свою давню подругу Мелінду, а про мою інфекцію сечових шляхів. Хотіла знати, чи вона справді минулася. «Справді минулася», — відповів я.

— Що ж, добре тоді, — сказала Дженіс і поцілувала мене над бровою, в те моє тремтливе місце. — Може, нам варто, ну, зайнятися дечим цікавим. Якщо маєш час і бажання, звісно.

Маючи багато останнього й достатньо першого, я взяв її за руку й повів до спальні в глибині будинку, і зняв з неї одяг, поки вона погладжувала той мій орган, що набряк і пульсував, але більше не болів. І, прослизаючи в її ніжність, поволі, так, як їй подобалося — як подобалось нам обом, — я думав про Джона Коффі, який казав, що він поміг, він поміг, адже так? Як уривок пісні, що застряг у тебе в голові й ніяк звідти не вишиється, доки не затреться до дірок, хай йому грець.

Згодом, коли я вже їхав до в'язниці, мої думки перебігли на те, що незабаром уже потрібно буде розпочати репетиції страти Делакура. А одне потягло за собою інше: Персі цього разу гратиме головну роль, і моїм тілом пробіг холодок переляку. Потім наказав собі просто йти вперед. Одна страта, і ми, швидше за все, спекаємося Персі Ветмора назавжди... та все одно я відчув той холодок, наче інфекція, що мені дошкуляла, не покинула моє тіло, а тільки змінила місце дислокації й тепер не пах мені випікала, а виморожувала хребет.

7

— Ходімо, — сказав Брутал, звертаючись до Делакруа наступного вечора. — Ми йдемо на маленьку прогулянку. Ти, я і Містер Джинглз.

Делакруа зиркнув на нього з недовірою, а потім сягнув рукою в коробку з-під сигар і витяг мишу. Тримавши Містера Джинглза в згорнутій долоні, він звуженими очима поглянув на Брутала.

— Про що ви говорити? — спитав він.

— Сьогодні важливий вечір для тебе й Містера Джинглза, — відповів йому Дін. Вони з Гаррі саме підійшли до Брутала. Ланцюжок синців на шиї в Діна змінив колір, прибравши гидкої жовтуватої барви, але принаймні він уже міг говорити, не гавкаючи, як собака на кицьку. Він перевів погляд на Брутала. — Бруте, як думаєш, треба на нього браслети начепити?

Брутал наче замислився.

— Та не, — по роздумах протягнув він. — Він слухняним буде. Будеш, Деле? Ти й миша, ви обоє. Вам же сьогодні виступати перед великими шишками.

Ми з Персі стояли напоготові біля столу чергового й спостерігали за цим. Персі згорнув руки на грудях, а на губах у нього грала ледь помітна презирлива усмішечка. За кілька хвилин він витяг роговий гребінець і заходився вичісувати собі волосся. Джон Коффі теж дивився, мовчки стоячи біля ґрат камери.

Вортон лежав горілиць на ліжку. Він втупився в стелю й не звертав на дійство жодної уваги. Він усе ще «був слухняним», хоча *слухняними* в його розумінні лікарі Браяр-Ріджа називали кататоніків. Але присутньою при всьому цьому була ще одна людина. Ми сховали цього чоловіка в моєму кабінеті, щоб не мозолив очі, проте його кістлява тінь падала з дверей на Зелену милю.

— Жчо дзе значити все, ви, *gran' fou*? — скаржливим тоном запитав Дел, підтягуючи ноги на ліжку, поки Брутал відмикав подвійний замок на дверях його камери й відсовував їх убік. Погляд француза перебігав з одного наглядача на другого, а потім на третього.

— Я тобі скажу, — відповів Брутал. — Містер Мурз не надовго поїхав, у нього дружина нездужає, ти, мабуть, чув. Тому за головного в нас містер Андерсон, містер Кертіс Андерсон.

— Справді? А мені що з того?

— Ну, — озвався Гаррі, — начальник Андерсон чув твою мишку, Деле, і хоче побачити її виступ. Там в адміністрації семеро зібралось, він і ще шестеро, чекають, коли ти до них завітаєш. То не прості наглядачі в синіх костюмах. Там доволі великі шишки, як і сказав Брут. А один з них — політик, здається, із самої столиці штату.

Зачувши це, Делакруа помітно розприндився. І я не побачив ані сліду сумніву на його обличчі. *Авжеж*, вони хочуть побачити Містера Джинглза; а хто б не хотів?

Він понишпорив у камері: спершу під ліжком, потім — під подушкою. Врешті знайшов одну з тих великих рожевих м'ятних цукерок і котушку шалених кольорів. Запитально поглянув на Брутала, і той кивнув.

— Угу. Здогадуюся, що якраз трюк із котушкою вони й хочуть побачити найпершим. Але льодяники він теж хряцає дуже забавно. І коробку сигарну не забудь. Ти його в ній понесеш, правда?

Делакруа взяв коробку й поклав туди майно Містера Джинглза, але саму мишу вмонтивав собі на плечі. Потім вийшов із камери, з гордовитим виглядом, і по-королівському глянув на Діна й Гаррі.

— Ви, хлопці, іти?

— Не, — хитнув головою Дін. — Нам тут іншу рибку посмажити тре'. А ти давай, відсмали там, Деле. Покажи, що

бува, коли парубок з Луїзіани відкладає вбік кувалду й посправжньому береться до роботи.

— Ще б пак.

І на його обличчі засяяла усмішка, така раптова й така проста у своєму щасті, що в мене трохи защеміло серце за нього, попри все те жахіття, яке він скоїв. У якому світі ми живемо... у якому світі!

Делакруа розвернувся до Джона Коффі, з яким у нього зав'язалася непевна дружба, що не надто відрізнялася від сотень інших знайомств у камерах смертників, бачених на моєму віку.

— Відсмали там, Деле, — серйозним голосом повторив Коффі. — Покажи їм усі його трюки.

Кивнувши, Делакруа підніс руку до плеча. Містер Джинглз стрибнув на неї, наче то була платформа, і Делакруа простягнув руку в бік камери Коффі.

Джон Коффі виставив уперед велетенський палець, і хай мені грець, якщо та миша не витягнула шию й по-собачому не лизнула його кінчик.

— Ходімо, Деле, не барися, — сказав Брутал. — Цих людей удома жде гаряча вечера, а вони тут сидять, аби тільки глянути, як твоя миша викидає колінця.

Звісно, то була неправда — Андерсон щовечора сидів на роботі до восьмої, а наглядачі, яких він зібрав у себе на перегляд «шоу» Делакруа, додому йшли об одинадцятій-дванадцятій, залежно від графіка кінця змін. Політик зі столиці штату, скоріш за все, мав виявитися прибиральником у позиченій краватці. Однак Делакруа про все це знати ніяк не міг.

— Я готовий, — із простотою зірки всесвітнього масштабу, яка незбагненим чином зуміла ототожнити себе з простолюдом, мовив Делакруа. — Ходіміте.

І коли Брутал повів французика Зеленою милею з Містером Джинглзом на плечі, Делакруа знову засурмив: «*Messieurs*

et mesdames! Bienvenue au cirque de mousie!»¹ Та навіть глибоко занурений у світ своїх фантазій, він не забув обійти Персі десятою дорогою й кинути на нього стривожений недовірливий погляд.

Гаррі з Діном спинилися перед порожньою камерою навпроти Вортонової (той достойник і досі не повернувся). Вони спостерігали, як Брутал відмикає двері на прогулянково-подвір'я, де на них чекали ще двоє наглядачів, і вивів Делакруа назовні, на виставу за монаршим указом перед великими цабе виправної колонії «Холодна гора». Ми почекали, доки двері знову замкнуться, і вже тоді я кинув погляд на свій кабінет. Та тінь усе ще лежала на підлозі, худа, немов голод. Я був радий, що Делакруа у своєму збудженні її не помітив.

— Виходь, — гукнув я. — І давайте, хлопці, в темпі вальсу. Я хочу зробити два прогони, а часу в нас не так уже й багато.

Старий Ту-Ту (як завжди, з блискучими очима й розкуйовдженою чуприною) вийшов у коридор і прогулянковою ходою рушив у камеру Делакруа через відчинені двері.

— Сідаю, — сказав він, — я сідаю, я сідаю, я сідаю.

«Осьде справдешній цирк, — подумав я, на секунду заплющивши очі. — Тут справжній цирк, а ми в ньому — лише жменька дресированих мишей». Але я примусив себе викинути цю думку з голови, і ми розпочали репетицію.

8

Перша репетиція минула добре, та й друга теж. Персі виконував свою роль краще, ніж я міг сподіватися навіть у найсміливіших своїх мріях. Це не означало, що все піде гладко, коли для кейдженця настане час вирушати Милею, але то вже був великий крок у правильному напрямку. Мені подумалося, що все так добре минуло, бо Персі нарешті,

¹ Мадам і месье! Ласкаво просимо до мишачого цирку! (фр.)

уперше за довгий час, робив те, що йому подобалося. Від цього в мені піднялася хвиля презирства, та я її погасив. Яка різниця? Він надіне шолом на Делакруа, гукне пускати струм, і потім вони обидва зникнуть. Якщо це не гепі-енд, тоді що? І, як слушно зауважив Мурз, яйця Делакруа підсмажаться незалежно від того, хто буде на перших ролях.

Та все ж Персі в новій ролі продемонстрував себе з найкращого боку — і він про це знав. Ми всі знали. Що ж до мене, я надто велике полегшення відчув, щоб дуже його зневажати, принаймні на ту мить. Здавалося, що все буде нормально. Ще більше мені відлягло на душі, коли виявилось, що Персі справді дослухається до наших пропозицій, завдяки яким він міг ще краще виконати свої обов'язки чи хоча б знизити ймовірність хибних кроків. Якщо хочете правду, то ми всі якось збадьорилися — навіть Дін, який зазвичай намагався стояти якнайдалі від Персі... відсторонюватися не лише тілесно, а й душевно, коли була така змога. Але воно й не дивно. Ніщо так не лестить самолюбству більшості чоловіків, ніж коли молода особа дослухається до їхніх порад. І ми в цьому розумінні винятками не були. Тому жоден із нас не помітив, що Дикий Білл Вортон більше не тупить незмигним поглядом у стелю. Жоден зі мною включно, але я знаю, що його очі сфокусувалися. Він дивився на нас, поки ми стояли біля столу чергового, верзли нісенітниці й давали Персі поради. Йому поради давали! А він вдавав, що слухає! Сміх, та й годі, беручи до уваги те, чим усе обернулося!

Край нашим пострепетиційним критичним вправам поклав брязкіт ключа в замку дверей, що вели на прогулянкове подвір'я. Дін застерезно глянув на Персі.

— Жодного кривого слова чи погляду, — попередив він. — Ми не хочемо, щоб він знав, що ми тут робили. Їм це шкодить. Журяться потім.

Персі кивнув і провів пальцями по губах, замикаючи змійку. Це мало бути смішно, але не було. Двері на подвір'я

відчинилися, і зайшов Делакруа в супроводі Брутала, який ніс коробку з-під сигар із помальованою котушкою все-редині. Так асистент фокусника у вар'єте виносить за лаштунки реквізит свого боса після вистави. Містер Джинглз їхав у Делакруа на плечі. Ну а сам Делакруа? Скажу вам так: Ліллі Ленгтрі¹ після виступу в Білому домі — і та не світилася б яскравіше.

— Вони полюбити Містера Джинглза! — проголосив Делакруа. — Вони сміятися, і радіти, і плескати долонями!

— Що ж, крутизна, — промовив Персі поблажливим, довірливим тоном, що геть не нагадував старого Персі. — Залітай назад у камеру, старожиле.

Делакруа нагородив його комічним поглядом, сповненим недовіри, і назовні вирвався старий Персі. Він глузливо вискалив зуби і зробив такий жест, наче хотів схопити Делакруа. То був, звісно, жарт, Персі був щасливий і зовсім не мав настрою його хапати. Але Делакруа про це не знав. Він сполохано сахнувся й перечепився через велику ногу Брутала. Гепнувся сильно — потилицею об лінолеум. Містер Джинглз зістрибнув саме вчасно, щоб його не розчавили, і з писком побіг Зеленою милею до камери Делакруа.

Делакруа звівся на ноги, зиркнув на усміхненого Персі поглядом, сповненим ненависті, і поспішив услід за своїм улюбленцем, кличучи його й потираючи забиту потилицю. Брутал (який не знав, що Персі потішив усіх ознаками спроби мінятися) без слів, але від душі зміряв Персі презирливим поглядом і пішов за Делом, струшуючи ключі.

Думаю, те, що сталося далі, сталося тому, що Персі насправді відчув у собі порух бажання перепросити. Я розумію, в це важко повірити, але того дня він перебував у напруженні доброго гумору. Якщо так, то це лише доводить

¹ Ліллі Ленгтрі (уроджена Емілі Шарлотта Ле Бретон) (1853—1929) — британська актриса.

чинічну стару максиму, яку я колись чув: про те, що добро ніколи не лишається безкарним. Пам'ятаєте, я розказував про те, як Персі занадто близько підійшов до камери Преза того разу, коли гнався за мишею до гамівної кімнати? Одного з тих двох разів, ще до появи в нас Делакруа. Підходити так близько було небезпечно, і саме тому Зелену милю зробили такою широкою — щоб до наглядача, який іде посередині, не могли дотягтися з камер. През нічого не зробив Персі, але пам'ятаю, подумав тоді, що Арлен Біттербак міг би, якби Персі наблизився на небезпечно відстань до нього. Просто щоб провчити.

Що ж, і През, і Вождь вирушили далі, але їхнє місце посів Дикий Білл Вортон. Манери в нього були набагато гірші (През і Вождь навіть у своїх мріях не могли до нього дорівнятися), і він споглядав усю ту маленьку виставу, вичікуючи нагоди самому вийти на сцену. І та нагода сама впала йому на руки — люб'язно надана Персі Ветмором.

— Гей, Деле! — мало не сміючись, гукнув Персі. Він рушив слідом за Бруталом і Делакруа та бездумно підійшов на небезпечно близьку відстань до Вортонового боку Зеленої милі. — Гей, ти, лайнюк притрушений, я ж нічо' поганого не хотів! Не сильно заби...

Вортон здійнявся з ліжка й підлетів до ґрат блискавкою. За весь час служби наглядачем я жодного разу не бачив, щоб хтось рухався так швидко — включаючи кількох молодиків спортивної статури, з якими ми з Бруталом пізніше мали справу у виправній колонії для хлопців-підлітків. Його руки вилетіли назовні крізь ґрати й ухопили Персі, спочатку за плечі форменої сорочки, а потім і за горло. Вортон підтягнув його до дверей камери. Персі верещав, як свиня на бойні, і в його очах я побачив: він думав, що помре.

— Яке ж ти солодесеньке, — прошепотів йому Вортон. Одна рука полишила горло Персі та скуйовдила йому волосся. — Мнякеньке! — зі смішком промовив він. — Як

у дівчинки. Я б оце тебе краще в очко відпердолив, чим твою сестру в дірку.

І він по-справжньому поцілував Персі у вухо.

Я думаю, Персі (який тумаками загнав Делакруа в блок тільки за те, що той ненароком торкнувся його паху, не забувайте про це) чудово розумів, що відбувається. Навряд чи йому хотілося це розуміти, але я думаю, він розумів. Його обличчя сплотніло, й на ньому виразно проступили плями від прищів на щоках, так чітко, як родимки. Очі в нього стали величезні й налилися вологою. З кутика рота, що нервово сіпався, потік струмочок слини. Усе це сталося дуже швидко — я б сказав, секунд за десять почалося й закінчилося.

Ми з Гаррі виступили вперед із кийками наготові. Дін витяг пістолет. Але перш ніж події встигли просунутися вперед бодай на один дюйм, Вортон відпустив Персі й зробив кілька кроків назад, здійнявши руки розкритими долонями до плечей і шкірячись гиденською вологою посмішечкою.

— Я його пустив, побавився й пустив, — сказав він. — Ні волосинки з голови цього красотунчика не вирвав, не засовуйте мене в ту бісову м'яку комнату знов.

Персі Ветмор метнувся на протилежний бік Зеленої милі прожогом і скулився біля дверей порожньої камери. Його швидко й хрипке дихання більше скидалося на ридання. Нарешті він вивчив свій урок — триматися центральної частини Зеленої милі, подалі від скажарких брандашмистів¹, кусючих зубів і дряпучих кігтів. Мені здалося, що ця наука залишиться з ним довше, ніж будь-які поради, які ми могли йому дати після репетицій. На обличчі в нього застиг вираз невимовного жаху, а дорогоцінне волосся було розпатлане вперше за весь час, відколи я з ним познайомився: геть сплутане, воно стирчало на всі боки. У Персі був вигляд людини, яка дивом unikла згвалтування.

¹ Цитата з вірша Льюїса Керрола в перекладі Тетяни Тарабукіної.

Тієї миті все навколо завмерло. У непроникно густій тиші лунав один-єдиний звук — свист слізного дихання Персі. Аж раптом її порушило хихотіння, таке раптове й таке божевільне у своїй дикості на ту мить, що всіх шокувало. «Вортон», — спершу подумав я. Але сміявся не він. То Делакруа стояв у відчинених дверях своєї камери й показував пальцем на Персі. Миша знову сиділа в нього на плечі, і Делакруа здавався маленьким, проте лихим відьмаком, таким собі дияволенятком.

— Дивитися, він у штані напудити! — завивав Делакруа. — Так дорослий, і обмочитися! Людей палкою бити, *mais oui* от *mauvais homme*¹, а його хтось торкатися, він водички надзюрити у штанці, як немовлятко!

Він сміявся й тицяв пальцем. Увесь страх і вся ненависть до Персі злилися воедино в тому глузливому сміхові. Персі вирячив на нього очі. Здавалося, він неспроможний ані ворухнутися, ані заговорити. Вортон знову приступив до ґрат своєї камери, кинув погляд на темну пляму, що розпливалася спереду на штанях Персі (маленьку, проте помітну, і жодних сумнівів щодо походження), і вишкірився.

— Купить хтось крутому пацану підгузочка, — сказав він і, попірхуючи від сміху, пішов до ліжка.

Брутал рушив до камери Делакруа, але кейджен пірнув до середини й упав на ліжко ще до того, як Брутал встиг дійти.

Простягнувши руку, я стиснув плече Персі.

— Персі... — почав я, але більше нічого сказати не встиг. Персі ожив і скинув із себе мою руку. Опустив погляд на свої штани, побачив, що там поширюється пляма, і почервонів — густо, несамовито. Він знову зиркнув на мене, потім на Гаррі та Діна. Пригадую, я подумки зрадив, що Старий Ту-Ту вже пішов. Якби він ошивався поряд, то історія розлетілася б по всій в'язниці за один день. А враховуючи

¹ Аякже, погана людина (фр.).

прізвище Персі (у конкретному випадку з ним не пощастило), то переживували б її зі зловтіхою протягом ще багатьох прийдешніх років.

— Хоч комусь про це пробовкається — за тиждень будете в черзі по хліб жебрати, — розлючено процідив Персі. За інших обставин мені б за такий дотеп захотілося йому в зуби заїхати. Але тепер я не відчував до нього нічого, крім жалощів. І я думаю, він ті жалощі помітив, і від цього йому стало ще паскудніше — неначе відкриту рану шмагнули кропивою.

— Те, що тут відбувається, тут і залишається, — тихо промовив Дін. — За це можеш не хвилюватися.

Персі озирнувся через плече на камеру Делакруа. Брутальще тільки замикав двері, а зсередини (ми всі це чули дуже виразно) линуло гигикання француза. Персі почорнів на виду, як грозова хмара. Я думав, чи не сказати йому, що в житті ти жнеш те, що посіяв, та потім вирішив, що для проповідей час невдалий.

— А з ним... — почав він, але так і не закінчив. Просто пішов, похиливши голову, на склад, пошукати суху пару штанів.

— Такий він *красотунчик*, — замріяним голосом промовив Вортон. Гаррі наказав йому завалити нахрін хавальник, поки не загримів у гамівну кімнату просто з, трясця йому, принципу. Вортон склав руки на грудях, заплющив очі й начебто поринув у сон.

9

Ніч перед стратою Делакруа видалася ще спекотнішою й задушливішою, ніж доти. Коли я відмічав свій прихід на роботу о шостій, термометр за вікном приміщення для чергових в адміністрації показував вісімдесят один градус¹. Ви тільки

¹ 27° за Цельсієм.

уявіть — вісімдесят один градус у кінці жовтня. А десь на заході погримувало, як у липні. Того дня в місті я зустрів чоловіка зі своєї церкви, і він на повному серйозі спитав, чи не вважаю я таку дивну не по сезону погоду ознакою Кінця часів. Я впевнено відповів, що не вважаю, але в голові промайнула думка про те, що для Едуарда Делакура Кінець часів, безперечно, настав. Тут уже без жодних сумнівів.

У дверях, що вели на прогулянкове подвір'я, стояв Білл Додж, пив каву й пихкав цигаркою. Уздрівши мене, він привітався:

— О, подивіться, хто тут у нас. Пол Еджкомб, великий, як життя, і вдвічі за нього потворніший.

— Як минув день, Біллі?

— Усе в ажурі.

— А Делакура?

— Нормально. Він наче й розуміє, що все станеться завтра, а наче й не розуміє. Як і всі вони, коли підходить для них пора, ти ж знаєш.

Я кивнув.

— А Вортон що?

Білл розсміявся.

— Та комедіант. Порівняно з ним Джек Бенні¹ — пісний квакер. Він сказав Рольфу Веттермарку, що їв полуничне варення з дірки його дружини.

— А що Рольф?

— Відповів, що він неодружений. Що Вортон, певно, свою маму на увазі мав.

Я гучно розреготався. Чорнуха, але смішна. До того ж приємно було мати змогу сміятися без відчуття, що низько в животі хтось чиркає сірниками. Білл посміявся разом зі мною й вихлюпнув рештки кави на подвір'я, порожнє, якщо

¹ Джек Бенні (уроджений Бенджамін Кубельський) (1894—1974) — американський комік, актор радіо, кіно й телебачення.

не брати до уваги кількох шурхотливих активістів, які в цій тюрмі вже років із тисячу ногами шаркали.

Десь віддалік пробурчав грім, і на потемнілому небі над нашими головами спалахнула розмита блискавка. Білл стривожено подивився вгору, і його сміх згас.

— От що я тобі скажу, — промовив він. — Не подобається мені ця погода. Таке відчуття, ніби щось має статися. Щось погане.

І щодо цього він не помилився. Погане сталося десь за чверть десята того вечора. Коли Персі вбив Містера Джинглза.

10

Спочатку здавалося, що, попри спеку, нічка буде навіть непоганою. Джон Коффі, як завше, сидів тихо, Дикий Білл прикидався М'яким Біллом, а Делакура перебував у непоганому гуморі як на людину, що трохи більш як за двадцять чотири години мала призначену здибанку зі Старим Іскруном.

Він *справді* розумів, принаймні на якомусь найпримітивнішому рівні, що на нього чекає; на останній обід він замовив чилі й через мене передав спеціальні вказівки для кухні. «Сказати їм не жаліти пекучий совс¹, — проінструктував він. — Такий, жчо хапати за горло і казати «здоров». Зелений совс, не якийся там лагідний. Від той зелений живіт крутити як хрін зна жчо, я з унітаза не злазити назтупний день. Але цей раз такої проблеми не бути, *nest-ce pas?*²»

Більшість із них переймаються своїми безсмертними душами з якимось маразматичним шаленством. Однак Делакура ледь не відмахнувся від мого запитання про те, якої духовної втіхи він хоче в останні години життя. Якщо «той дядько» Шустер згодився для Великого Вождя Біттербака,

¹ Очевидно, йдеться про соус гуакамоле, неодмінну складову багатьох мексиканських страв.

² Чи не так? (*фр.*)

думав Дел, то і для нього Шустер згодиться. Ні, його найбільше цікавило (як ви вже, певно, здогадалися), що буде з Містером Джинглзом після того, як він, Делакруа, вирушить на той світ. Я звик проводити довгі години зі страченцями в ніч перед їхнім останнім маршем. Але то була перша ніч, коли я провів ті довгі години, роздумуючи над долею миші.

Делакруа зважував сценарій за сценарієм, терпляче прокручував різні можливості у своєму туманному розумі. І весь час, поки висловлював думки вголос, бажаючи забезпечити своєму ручному мишеняті щонайкраще майбутнє (так, неначе воно було дитиною, яку треба вивчити в університеті), він кидав розфарбовану котушку до стіни. Щоразу Містер Джинглз підстрибом летів за нею, ловив і котив до Делових ніг. За якийсь час це почало діяти мені на нерви — спочатку клацання котушки об кам'яну стіну, потім дрібненьке цокотіння лапок Містера Джинглза. Бо за якісь півтори години цей трюк, попри всю свою мімімішність, приїдався. Але здавалося, що Містер Джинглз від нього не втомлюється ніколи. Час від часу він робив паузу, щоб освіжитися ковтком води з кавового блюдця, яке Делакруа тримав спеціально для цієї потреби, чи похряцати рожевим уламком м'ятого льодяника, а потім з новими силами кидався в бій. Кілька разів на язиці в мене крутилося сказати Делакруа, щоб перепочив, і щоразу я нагадував собі, що в нього є тільки ця ніч і завтрашній день для гри в котушку з Містером Джинглзом. І все. Однак ближче до кінця нашої розмови ставало дедалі важче втримати цю думку. Ви ж знаєте, як це — коли повторюваний шум доводить до сказу й невдовзі твої нерви спалахують вогнем. Я вже збирався висловитися, коли щось змусило мене озирнутися через плече на двері. Біля ґрат своєї камери на протилежному боці коридору стояв Джон Коффі. Він похитав головою: вправо, вліво, назад у центр. Так, наче прочитав мої думки й радив не поспішати.

Я пообіцяв подбати, щоб Містера Джинглза відвезли до тітки Делакруа, старої диви, яка надіслала йому той мішок із цукерками. Розмальована котушка може поїхати разом із ним, і навіть його «хатка» — ми зберемо пожертви і змусимо Старого Ту відмовитися від претензій на коробку з-під «Корони». Ні, відказав Делакруа після деяких роздумів (за цей час він устиг щонайменше п'ять разів жбурнути котушку об стіну, а Містер Джинглз або штовхав її носом назад, або котив лапками), цього не досить. Тітка Ерміон занадто стара, жвавність Містера Джинглза буде для неї неприйнятною. І що, коли Містер Джинглз переживе її? Що тоді з ним буде? Ні, ні, тітка Ерміон не годиться.

«Що ж, а припустімо, його візьме один з нас?» — спитав я. Хтось із наглядців. Ми можемо тримати його тут, у блоці Е. Ні, відповів Делакруа. Він був дуже вдячний мені за турботу, *certainement*¹, але Містер Джинглз — така миша, що прагне свободи. А він, Едуард Делакруа, знав про це тому, що Містер Джинглз (ви правильно вгадали) нашепотів цю інформацію йому на вухо.

— Гаразд, — сказав я, — один з нас забере його додому, Деле. Може, Дін. У нього синочок, йому сподобається ручна мишка.

Від жаху, який пройняв Делакруа на саму цю думку, француз аж побілів. Такий гризун-геній, як Містер Джинглз, опиниться в руках у малої дитини? Як, на *le bon Dieu*², можна очікувати, що мала дитина буде його належним чином тренувати, не кажучи вже про те, щоб навчати новим трюкам? А якщо той хлопець награтється й забуватиме годувати його два-три дні поспіль? І Делакруа, який підсмажив живцем шістьох людей, замітаючи сліди свого першого злочину, здригнувся з делікатною огидою запеклого антивівісекціоніста.

¹ Авжеж (фр.).

² Бога милого (фр.).

Гаразд, сказав я, заберу його собі (обіцяти їм усе, пам'ятаєте? В останні дві доби обіцяти їм будь-що). Як Делу така ідея?

— Ні, сер, начальнику Еджкомб, — вибачливим тоном відповів Делакруа. І знову кинув котушку. Та вдарилася об стіну, відскочила, закрутилася; Містер Джинглз рвонув до неї, як оглашений, і носом попхав назад до Делакруа. — Дуже дякую, *merci beaucoup*, але ви жити в лісі, а Містер Джинглз, він боїться жити *dans la forêt*¹. Я знати, бо...

— Деле, я здогадюся, звідки ти знаєш, — сказав я.

Делакруа з усміхом кивнув.

— Але ми щось придумати. Ще пак! — Він жбурнув котушку. Містер Джинглз подріботів за нею. Я зробив над собою зусилля, щоб не скривитися.

Зрештою ситуацію врятував Брутал. Доти він крутився біля столу чергового, дивився, як Дін і Гаррі грають у крибідж. Персі теж там був, і врешті-решт Бруталові набридло намагатися його розговорити, а у відповідь діставати тільки похмурий буркіт. Тож він прогулянковим кроком підійшов до мене (я сидів на табуретці перед камерою Делакруа) і став поряд, згорнувши руки на грудях і дослухаючись до нашої розмови.

— А може, Мишовілля? — вклинився Брутал у паузу, що повисла після того, як Дел рішуче відмовився від моєї мото-рошної старої хатини в лісових хащах. Цю пропозицію він висловив недбалим тоном «я-тут-подумав».

— Мишовілля? — перепитав Делакруа й позирнув на Брутала спантеличеним, проте зацікавленим поглядом. — Який ще Мишовілля?

— А, та це атракціон для туристів, у Флориді, — відповів Брутал. — Здається, в Таллахасі. Так, Поле? У Таллахасі?

— Угу, — ні на мить не завагавшись, сказав я, а сам подумав: «Дай Бог здоров'я Брутусові Говеллу». — У Таллахасі. Трохи далі по дорозі від собачого університету.

¹ У лісі (фр.).

Від почутого в Брутала трохи сіпнувся рот, і я подумав, що зараз він зіпсує мою подачу недоречним сміхом. Але він опанував себе й кивнув. Хоча я здогадувався, що про собачий університет я невдовзі ще почую.

Цього разу Дел не кинув котушку — попри те, що Містер Джинглз стояв на його шльопанці напоготові, з піднятими лапами, явно жадаючи ще однієї нагоди кинутися навздогін. Кейджен перевів погляд із Брутала на мене, потім знову на Брутала.

— А жчо вони робити у Мишовілл? — спитав він.

— Думаєш, Містера Джинглза туди приймуть? — звернувся Брутал до мене, одночасно ігноруючи Дела і ще більше розпалюючи його цікавість. — Поле, ти думаєш, він їм підійде?

Я напустив на себе задумливий вигляд.

— Знаєш, — протягнув я, — от міркую про це, і з усіх боків ця ідея здається блискучою.

Краєм ока я помітив, що Персі трохи наблизився до нас Зеленою милею (десятою дорогою обійшовши камеру Вортона). Він стояв, спираючись плечем на ґрати порожньої камери, і слухав, а на губах у нього грала презирлива посмішечка.

— Що цей Мишовілл? — вимогливо запитав Дел. Тепер він уже горів бажанням знати.

— Я ж кажу — атракціон для туристів, — відповів Брутал. — Там тих мишей... ой, не знаю, сотня чи що. Поле, ти не знаєш?

— Та вже, мабуть, понад сто п'ятдесят, — уточнив я. — Вони мають великий успіх. Наскільки мені відомо, такий самий хочуть відкрити ще й у Каліфорнії. «Західний Мишовілл» буде називатися. Ось як бурхливо розвивається бізнес. Здається, еліта суспільства дедалі більше цікавиться дресированими мишками. Не питай, сам не розумію.

Дел дивився на нас, тримаючи в руці розмальовану котушку. Його власне становище було поки що забуте.

— Мишей туди беруть лише найрозумніших, — попередив Брутал, — таких, що фокуси показують. І вони не повинні бути білими, бо білі миші — то зоомагазинні.

— Зоомагазинні, так, ще пак! — люто вигукнув Делакура. — Ненавиджу їх, зоомагазинні миші!

— У них там, — від роботи уяви Бруталові очі набули далекого замріяного виразу, — намет, у який заходиш...

— Так, так, як у *cirque*!¹ А за вхід потрібен платити?

— Бляха, ти всираєшся з мене чи що? Ясний пень, що вхід платний. Десятицентовик з носа, по два центи з малих. І там ще як ніби ціле місто з бакелітових коробок і трубок з-під туалетного паперу, зі слюдяними віконцями, щоб видно було, що ті миші там поробляють...

— Так! Так! — Делакура був в екстазі. Але повернувся до мене. — Що таке «сльодяний»?

— Це скло як на духовці спереду, щоб можна було зазирнути всередину, — пояснив я.

— О, точно! Дзя хрінотінь! — Він покрутив рукою, показуючи Бруталу продовжувати, і оливні оченята Містера Джинглза аж закружляли, наздоганяючи рух тієї котушки. Видовисько було кумедне. Персі підійшов ближче, наче хотів ліпше роздивитись.

Я побачив, як насупився, дивлячись на нього, Джон Коффі, але не звернув на це особливої уваги — надто вже мене самого полонили фантазії Брутала. Завдяки Бруталу обіцянки бажаного засудженому до страти піднесли на недосяжно високий рівень, і я переживав відчуття щирого захвату, повірте.

— Так, — вів далі Брутал, — ціле мишаче містечко, але дітлахам найбільше подобається «Зоряний цирк Мишовілля». Там є миші, які гойдаються на трапеції, і миші, які котять крихітні діжечки, і миші, які монети складають...

¹ Цирк (фр.).

— Так, дзе воно! Дзе оселя для містера Джинглза! — вигукнув Делакруа. Очі в нього виблискували, а щоки розчервоніло пашіли. Я подумав, що Брутал — якийсь святий. — Містере Джинглз, ти таки стати цирковим мишом! Жити в мишачому місті у Флорида! Там сльодяні вікна! Урра!

Делакруа з потрійною силою метнув катушку. Та вдарилася об стіну низько, скажено підскочила й випірнула крізь ґрати камери на Мілью. Містер Джинглз помчав за нею назовні. І тут Персі угледів свій шанс.

— *Ні, кретине!* — заволав Брутал, але Персі не звернув уваги. Щойно Містер Джинглз добіг до катушки (занадто зосередившись на ній, він не зауважив присутності запеклого ворога), як Персі з силою опустив на нього підощву чорного черевика. Із відчутним хрускотом хребет Містера Джинглза переломився, і кров зацебеніла з рота. Крихітні темні оченята полізли з орбіт, і в них я прочитав здивовану агонію, зовсім не тваринну, а людську.

Він жаху й горя Делакруа пронизливо закричав. Він кинувся на підлогу камери й простягнув руки між ґрат, тягнучись якнайдалі вперед, знову і знову викрикуючи ім'я миші.

Персі з посмішкою розвернувся обличчям до нього. До нас трьох.

— Ну от, — сказав він. — Я знав, що дістану його. Рано чи пізно. Справді, то була справа часу.

Він повернувся й покрокував Зеленою милею — неквапом, залишивши тільки Містера Джинглза лежати в калюжі крові, що розпливалася навколо.

ЧАСТИНА ЧЕТВЕРТА

ВАЖКА СМЕРТЬ ЕДУАРДА ДЕЛАКРУА

1

Окрім усієї цієї іншої писанини, відколи оселився в «Соснах Джорджії», я веду невеличкий щоденничок. Нічого особливого, лише кілька речень, переважно про погоду. Минулого вечора я його прогортав. Хотілося згадати, скільки часу сплигло, відколи мої онучечки, Крістофер і Данієлла, можна сказати, збулися мене, випхавши в «Сосни Джорджії». «Дідуню, це задля твого ж добра», — сказали вони. Ну звісно. Хіба не це найчастіше кажуть люди, коли нарешті вигадують спосіб здихатися тої халепи, яка ходить і розмовляє?

Це було трохи більше, ніж два роки тому. Зловісним є те, що я не можу розібратися у своїх *відчуттях* упродовж цих двох років — довші вони чи коротші. Моє відчуття часу неначе *плавиться*, тане, як сніговик у якоїсь дитини в січневу відлигу. Мені здається, що часу в його звичному розумінні: Східного поясного часу, Літнього часу, Часу робочої

людини — більше не існує. Тут є лише Сосняно-Джорджійський час, а це Час дідів, Час бабць і Час старечого нетримання сечі. А решта... просто зникла.

І цей притулок небезпечний, трясця йому. Попервах ти цього не усвідомлюєш, попервах тобі лише здається, що тут панує смертельна нудота, а рівень безпеки той самий, що й у дитячому садочку в тиху годину. Але цей притулок небезпечний. Відколи я тут оселився, багато людей на моїх очах западали в старечий маразм. А іноді вони не просто западали, а каменем ішли на дно, наче субмарина в режимі швидкісного занурення. У притулок вони приїжджали більш-менш нормальними — нехай із тьмяними очима й вічно при ціпкові, нехай із дещо слабким сечовим міхуром, проте в усьому іншому нормальними, — але тут їх наче підміняли. Вже за місяць вони просиджували дні в кімнаті з телевізором, утупившись в Опру Вінфрі на екрані тьмяними очима, з обвислою щелепою й забутою склянкою апельсинового соку в руці, перехиленою так, що з неї накрапало. Ще за місяць їм доводилося нагадувати імена дітей, коли ті приїжджали з візитом. Ще за місяць їм потрібно було освіжати в пам'яті їхні власні клятві імена. Іноді з ними трапляється: Сосняно-Джорджійський Час із ними трапляється. Тутешній час — як слабка кислота: спершу роз'їдає пам'ять, а потім і бажання жити.

З ним треба боротися. Саме це я й сказав Елейн Коннеллі, своїй особливій подрузі. Мені полегшало, відколи я почав писати про пережите 1932 року, того року, коли на Зеленій милі з'явився Джон Коффі. Деякі спогади жажливо розмиті, але я відчуваю, як вони загострюють мій розум і свідомість, наче ніж, що гострить олівець. І саме це робить мої зусилля виправданими. Але писання й пам'ять — це ще не все. Ще в мене є тіло, хоч яке виснажене і гротескове, але я треную його що є змоги. Спочатку було важко. Таких старих шкарбанів, як я, непросто розтрусити, коли треба робити вправи

просто заради самих вправ. Але тепер, коли в мене з'явилася мета для прогулянок, стало легше.

На першу прогулянку я виходжу до снідання — на світанку майже щодня. Цього ранку дощило, і від вогкості в мене нили суглоби, але з вішака біля дверей кухні я зняв дощовик і вперто вийшов. Коли в людини є завдання, його треба виконувати. Подумаєш, болить. Крім того, тут є свої плюси. Головне — це відчуття Реального часу на противагу Часу Сосняно-Джорджійському. А ще я люблю дощ, навіть якщо ноги крутить. Особливо рано-ранесенько, коли ще тільки заповідається на світ і здається, що попереду день, сповнений корисних для тебе можливостей. Навіть для такого линялого старого слинька, як я.

Я пройшов через кухню, зупинившись на хвилину, щоб вилучити дві грінки в куховарок із сонними очима, і вийшов надвір. Перетнув крокетне поле, далі — збур'янілу галявинку для гольфа. За нею була невеличка діброва, крізь яку звивалася вузька стежка. Десь там далі на ній стояли дві старі повітки. Ними більше не користувалися, тож вони помалу порохнявіли й розсипалися. Цією стежкою я простував поволі, слухаючи, як потаємно шелестить у соснах дощ, і пеньками небагатьох позоставлених зубів гризучи грінку. Ноги боліли, але той біль був тягучий, стерпний. Загалом самопочуття було непогане. Я набираю повні легені вогкого сірого повітря й ніяк не міг ним надихатись, живився ним, наче їжею.

А коли дістався другої з двох тих старезних повіток, то зайшов ненадовго всередину й подбав про те, про що мав подбати.

За двадцять хвилин я рушив стежкою назад, відчуваючи, що в животі вже заворушився хробачок голоду, і думаючи, що зараз непогано було б з'їсти щось поживніше за грінку. Миску вівсянки, наприклад, чи, може, яєшню-бовтанку зі смаженою ковбаскою. Я люблю ковбаски, все життя любив, але тепер, коли з'їдаю більше однієї, бігунка хапає. Проте

одненьку можна. А потім, на повний шлунок і з ясним від вологого повітря розумом (принаймні я хотів на це сподіватися), піду на сонячну терасу й опишу страту Едуарда Делакура. Я писатиму якнайшвидше, щоб не втратити мужності.

Ідучи крокетним полем до дверей кухні, я думав про Містера Джинглза (про те, як Персі Ветмор ударом ноги переламав йому хребет і як пронизливо кричав Делакура, коли зрозумів, що скоїв його ворог), тож не помічав, що біля входу чатує Бред Долан, наполовину захищений за сміттєвим баком, аж поки Бред не простягнув руку й не захопив мене за зап'ясток.

— На прогуляночку ходив, Полику? — поцікавився він.

Я сахнувся й висмикнув у нього руку. Частково все пояснювалося переляком — будь-хто відсахнеться, коли перед ним вискочити зненацька. Однак було і ще дещо. Не забувайте, що думав я в ту мить про Персі, а якраз Персі мені Бред завжди й нагадує. З Персі його ріднить те, як він походить кругом із книжкою в паперовій обкладинці, запханою в кишеню (у Персі то були журнали про чоловічі пригоди; у Бреда — збірка анекдотів, які вас розсмішать лише в тому разі, якщо ви людина дурнувата й лиха). А ще тримається так, наче він — Король Гівняшка з Лайнячої гори. Але найбільше він любить підкрадатися з-за спини й робити боляче.

Я бачив, він щойно приїхав на роботу, ще навіть не перевдягнувся у форму санітара. На ньому були джинси й поцувата на вигляд ковбойка. В руці — недоїдок булки, яку він потягнув із кухні. Бред стояв під піддашшям, щоб не змокнути під дощем, поки їсть. І щоб виглядати мене — у цьому я не сумнівався ні на крихту. А ще я ні на крихту не сумнівався в іншому: містера Бреда Долана мені треба стерегтися. Бо він недолюблює мене. Не знаю, чому. Але чому Персі недолюблював Делакура, я теж не знав. І «недолюблював» — це ще дуже м'яко сказано. Персі люто ненавидів Делакура з першої ж секунди, як миршавий французик з'явився на Зеленій милі.

— Полику, а що це за дощовик на тобі? — спитав він, даючи мені щигля по коміру. — Воно ж не твоє.

— Я взяв його в коридорі біля кухні, — відповів я. Терпіти не можу, коли він зве мене «Полик», і здається, він про це знає. Але хай мені грець, якщо я дам йому втіху побачити це. — Їх там цілий ряд висить. Я з ним нічого не зробив, ви ж бачите. Дощовики якраз і створено для дощу.

— Для дощу, а не для тебе, — уточнив він і знову дав щиглика. — У тому-то й річ. Ці плащі — для персоналу, а не для мешканців.

— Усе одно не розумію, кому це шкодить.

Бред нагородив мене зміїною посмішкою.

— Ідеться не про *шкоду*, а про *правила*. Що то за життя без правил? Полику, Полику, Полику. — Він похитав головою з таким виглядом, наче від самого погляду на мене йому ставало соромно жити. — Ти, певно, думаєш, що такого старого пердуна, як ти, правила вже не обходять. Але це не так. *Полику*.

Посмішка. Зневага. А може, навіть ненависть. За що? Я не знав. Іноді немає жодного «за що». Оце найстрашніше.

— Що ж, пробачте, якщо я порушив правила. — Прозвучало це по-скиглійському, трохи пискляво, і я зненавидів себе за те, що так говорю. Але я старий, а старі легко починають скиглити. Старих легко *налякати*.

Бред кивнув.

— Вибачення прийнято. А тепер іди й повісь на місце. Тобі взагалі не можна швендяти в дощ. Особливо тим лісом. А якби ти послизнувся, впав і шийку стегна свого чортового зламав? Га? Ти думаєш, кого б привантажили тягти твою старечу тушу нагору схилом?

— Не знаю, — відповів я. Мені просто хотілося втекти від нього подалі. Що більше я його слухав, то більше він мені нагадував Персі. Вільям Вортон, скаженець, який прибув на Зелену милю восени 1932-го, якось хапнув Персі й налякав

його так сильно, що той напудив у штани. «Хоч комусь про це пробовкається, — попередив нас усіх по тому Персі, — за тиждень будете в черзі по хліб жебрати». А зараз, хоч і минули вже роки й роки, я немовби чув, як Бред Долан промовляє ті самі слова, тим самим тоном. Таке відчуття, ніби своїм писанням про ті давні часи я відімкнув якісь невимовно страшні двері, що з'єднують минуле з теперішнім: Персі Ветмора — з Бредом Доланом, Дженіс Еджкомб — з Елейн Коннеллі, тюрму «Холодна гора» — з притулком для старих «Сосни Джорджії». І якщо ця думка не потривожить цієї ночі мій сон, то його не потривожить ніщо.

Я зробив порух до дверей, наче хочу вже йти на кухню, і Бред знову вхопив мене за зап'ясток. Не знаю, як щодо першого разу, але тепер він зробив це навмисне. Стиснув до болю. Його очі бігали туди-сюди, перевіряючи, чи нема когось на подвір'ї в цю ранішню мокротечу, чи ніхто не побачить, як він збиткується над старими, про яких наче ж повинен піклуватися.

— Що ти там робиш, на тій стежці? — спитав він. — Я знаю, що ти туди ходиш не для того, аби в спокої подрочити, ті часи вже давно в минулому. То що ти там робиш?

— Нічого. — Я наказував собі бути спокійним, не показувати, як мені болить від його руки, бути спокійним, пам'ятати, що він згадав лише про стежку, про повітку він не знає. — Я просто гуляю. Щоб прочистити мозок.

— Запізно, Полику, твій мозок більше ніколи не буде чистим. — Бред знову стиснув моє тонке старече зап'ястя так, що крихкі кістки заскреготали одна об одну, а його оченята ні на мить не припиняли бігати, задля безпеки. Порушувати правила Бред не боявся — боявся лише бути зловленим на гарячому. В цьому він теж був дуже подібний до Персі, котрий нізащо не дав би тобі забути, що він небіж губернатора. — Дивно, що таке старе луб'я, як ти, взагалі ще не забуло, як тебе звати. Ти *занадто*, трясця тобі, старий.

Навіть для цього доісторичного музею. Бляха. Полику, ти такий старий, що в мене аж мурашки.

— Пустіть мене, — промовив я, щосили намагаючись усунути з голосу скигління. Але річ була не тільки в голосі. Якби він почув жалісливі нотки, вони могли його тільки роздраконити. Так запах поту часом розпалює злого пса, який інакше б тільки гарчав, провокує його напасти і вкусити. Це нагадало мені про репортера, який висвітлював суд над Коффі. Той репортер був жахливою людиною на прізвище Гаммерсміт, а найжахливішим у ньому було те, що він навіть не здогадувався про свою жахливість.

Та тільки замість відпустити, Долан стиснув мій зап'ясток ще дужче. Я застогнав. Мимоволі, бо не втримався. Біль був такий, що відчув я його аж у щиколотках.

— Що ти там робиш, Полику? Відповідай.

— Нічого! — Я не плакав, поки ще ні, але боявся, що розплачуся, якщо він і далі тиснутиме. — Нічого, я просто гуляю, я люблю гуляти, відпустіть!

І він відпустив, але рівно на секунду — щоб ухопити мене за другу руку. Її долоня була згорнута.

— Розгорни, — наказав він. — Дай татко подивиться.

Побачивши, що в мене в руці, він аж векнув від огиди. Там не було нічого, крім решток другого шматка грінки. Я зіжмакав його в долоні, коли він почав стискати моє ліве зап'ястя, і він побачив на моїх пальцях масло — ну, маргарин, бо справжнього масла в притулку, звісно, не водилося.

— Іди всередину, помий свої бісові руки. — Він відступив убік і відкусив ще шмат від булки. — Господи Боже.

Я рушив угору сходами. Коліна в мене тремтіли, серце гупало, як двигун із дір'явими клапанами й старими дрижачими поршнями. Коли я вже вхопився за клямку, яка мала впустити мене на кухню — в безпеку, — Долан сказав:

— Полику, якщо ти комусь пробовкаєшся, що я стискав твоє жалюгідне старече зап'ястя, я скажу, що ти мариш. Що

вже, певно, починається старече слабоумство. І ти знаєш, що мені повірять. А будуть синці, то подумають, що ти їх сам собі насаджав.

Так. Усе це було правдою. І знову ж таки, ці слова міг промовити Персі Ветмор, той Персі, що чомусь залишався молодим і злущим, тоді як я став старим і немічним.

— Я нікому нічого не скажу, — пробурмотів я. — Нема чого казати.

— Правильно, солодунчику старий. — Легким глузливым голосом, голосом мугирила (знову Персі, його слівце), який думає, що буде вічно молодим. — А я розвідаю, що ти там приховуєш. Це буде для мене справою номер один. Чуєш мене?

Авжеж, я чув, але казати таке йому на втіху не міг. Я зайшов усередину, перетнув кухню (там уже пахло яєшнею й ковбасками, але їсти мені перехотілося) і повісив дощовик назад на гачок. А потім піднявся до своєї кімнати, перепочиваючи на кожній сходинці, чекаючи, доки втихомириться серце, і згріб докупи матеріали для писання.

З ними я спустився на сонячну терасу і якраз сідав за столик біля вікон, коли у двері встромила голову моя подруга Елейн. Вигляд у неї був стомлений і, як мені здалося, нездоровий. Волосся вона зачесала, однак досі була в халаті. Ми, старі солодунчики, можемо не розводити китайських церемоній; більшу частину часу нам просто бракує на це сил.

— Не хочу тебе турбувати, — сказала вона. — Бачу, ти писати збираєшся...

— Не кажи дурниць, — озвався я. — У моєму розпорядженні більше часу, ніж у Картера — пігулок для печінки. Заходь.

Вона зайшла, але спинилася коло дверей.

— Річ у тім, що я не могла заснути... знову... і випадково глянула у вікно... і...

— І побачила, як ми з містером Доланом обмінювалися люб'язностями, — сказав я. Сподівання були тільки на те,

що більше вона нічого не побачила; що вікно в неї було зачинене й вона не чула, як я скімлю, щоб він мене відпустив.

— Нічого люб'язного я не побачила, і дружнього теж, — промовила вона. — Поле, той містер Долан розпитує про тебе. У мене питав — минулого тижня. Тоді я не надала цьому значення, просто подумала, що він любить сунути свого бридкого довгого носа в чужі справи. Але тепер я задумалась.

— Розпитує про мене? — Я сподівався, що прозвучало це не так стривожено, як я почувався. — І що питає?

— По-перше, куди ти ходиш. І чому ти ходиш.

Я спробував невимушено засміятися.

— Оцей уже точно не прихильник спорту. Бодай це зрозуміло.

— Він думає, що в тебе є якась таємниця. — Елейн зробила паузу. — Я теж так думаю.

Я розтулив рота — а що хотів сказати, хто його зна. Однак Елейн здійняла догори вузлуватий, покручений, але чомусь гарний палець, перш ніж я встиг і слово промовити.

— Якщо це правда, я не хочу нічого знати, Поле. Твої справи — це твої справи. Так виховували мене, але про всіх інших я цього сказати не можу. Будь обережний. Ось і все, що я хочу тобі сказати. А тепер я залишаю тебе наодинці з працею.

Елейн розвернулася до дверей, але перш ніж встигла вийти, я покликав її на ім'я. Вона повернула голову, в очах було запитання.

— Коли я закінчу писати... — почав я, але враз похитав головою. Неправильно. — *Якщо* я закінчу писати, прочитаєш?

На хвильку Елейн мовби замислилася. А потім обдарувала мене такою чарівною усмішкою, що будь-який чоловік міг легко закохатися. Навіть такий старий, як я.

— Матиму за честь.

— Ти підожди, поки прочитаєш, а тоді вже про честь говори, — застеріг я. Маючи на думці смерть Делакруа.

— І все одно я прочитаю, — запевнила вона. — Кожне слово. Обіцяю. Але спочатку ти маєш дописати.

Із цим вона мене й залишила. Проте минуло чимало часу, перш ніж я написав бодай слово. Майже годину я сидів, утупившись у вікно, постукуючи ручкою по столу і споглядаючи, як поволі розгорається сірий світанок, думаючи про Бреда Долана, який кличе мене Поликом і ніколи не втомлюється від жартів про китаїоз і азійців, латиноамериканок та ірлашок, розмірковуючи про те, що сказала Елейн Коннеллі. «Він думає, що в тебе є якась таємниця. Я теж так думаю».

Може, це й правда. Так, може, й справді вона в мене є. Звісно, Бред Долан хоче її вивідати. Не тому, що вважає це чимось важливим (та воно й не важливе, мабуть, ні для кого, крім мене), а тому, що, на його думку, такий старигань, як я, не може нічого тримати в таємниці. Не брати плащів з вішака біля кухні; не тримати секретів. Навіть не думати, що такі, як ми, досі люди. А чому нам не можна так думати? Цього він не знає. І в цьому він теж як Персі.

Тож плин моїх думок, наче річка, що робить крутий поворот, нарешті привів до того місця, на якому вони зупинилися, коли Бред Долан, ховаючись під піддашком над кухнею, простягнув руку і схопив моє зап'ястя: до Персі, бездушного Персі Ветмора, і того, як жорстоко він помстився людині, що посміла з нього сміятися. Делакруа кинув розфарбовану котушку, ту, за якою бігав Містер Джинглз, вона відскочила від стіни камери й вилетіла в коридор. І все: Персі угледів свій шанс.

2

— *Ні, кретине!* — заволав Брутал, але Персі не звернув уваги. Щойно Містер Джинглз добіг до котушки (занадто зосередившись на ній, він не зауважив близькості запеклого ворога), як Персі з силою опустив на нього підшву

чорного черевика. Із відчутним хрускотом хребет Містера Джинглза переломився, і кров зацебеніла з рота. Крихітні темні оченята полізли з орбіт, і в них я прочитав здивовану агонію, зовсім не тваринну, а людську.

Він жаху й горя Делакруа пронизливо закричав. Він кинувся на підлогу камери й простягнув руки між ґрат, тягнучись якнайдалі вперед, знову і знову викрикуючи ім'я миші.

Персі з посмішкою розвернувся обличчям до нього. До мене і Брутала.

— Ну от, — сказав він. — Я знав, що дістану його. Рано чи пізно. Справді, то була справа часу.

Він повернувся й покрокував Зеленою милею, залишивши тільце Містера Джинглза лежати в калюжі червоної крові, що розпливалася на зеленому.

Дін за столом чергового зірвався на рівні, вдарившись коліном об бічну дошку столу і скинувши на підлогу дошку для крибіджу. Кілочки повилітали з отворів і покотилися врізнобіч. Ані Дін, ані Гаррі, котрий саме мав ходити, не звернули ні найменшої уваги на те, що гра перевернулася.

— Що ти знову зробив? — закричав Дін на Персі. — Що ти, чорт забирай, наробив, чмо пустоголове?

Персі не відповів. Не кажучи ні слова, він широкими кроками проминув стіл чергового, пригладжуючи волосся пальцями. Через мій кабінет він пішов у комору. Але за нього відповів Вільям Вортон.

— Начальнику Діне. Кажись, він показав одній хрянцузькій жабі, що буває з тими, хто з нього гирже. — І Вортон сам розреготався. Сміхом здорового селянина, радісним і глибоким. Протягом того періоду життя мені траплялися люди (дуже страшні люди здебільшого), які здавалися нормальними, тільки коли сміялися. Одним із таких був і Дикий Білл Вортон.

Я знову приголомшено опустив погляд на мишу. Вона ще дихала, проте на тоненьких вусиках видно було крихітний бісер крові, а на колісах блискучі і ясні оченята наповзала

вже осклянілість. Брутал підняв розмальовану котушку, глянув на неї, потім — на мене. Вигляд у нього був так само прибитий, як і в мене. За нашими спинами й далі кричав від жаху та горя Делакруа. Річ була, звісно, не лише в миші; Персі пробив діру в захисті Делакруа, і крізь неї тепер виливався увесь його жах. Але у фокусі пригноблених почуттів, що вирвалися назовні, був Містер Джинглз. І чути той крик було жахливо.

— О ні! — волав він знову і знову, поміж викриками, безладною мольбою й молитвами кейдженською французькою. — О ні, о ні, бідний Містер Джинглз, бідний старенький Містер Джинглз, о ні!

— Дайте його мені.

Я підвів погляд, здивований тим глибоким голосом. Спершу я навіть не зрозумів, кому він належить. А побачив Джона Коффі. Як і Делакруа, він простягнув руки в отвори між ґратами камери, але, на відміну від Дела, не розмахував ними. Просто тримав витягнутими якнайдалі, з розгорнутими долонями. Та поза була сповнена мети, вона ледь не кричала про нагальність. І голос був такий самий. Певно, тому я й не одразу збагнув, що належить він Коффі. Бо здавалося, що говорить зовсім інша людина, а не та розгублена заплакана душа, що займала цю камеру протягом останніх кількох тижнів.

— Містере Еджкомб, дайте його мені! Поки ще є час!

І тут я згадав, що він зробив зі мною, і все зрозумів. Зашкодити це не могло, але й особливої користі навряд чи можна було сподіватися. Піднімаючи мишаче тільце з підлоги, я скривився від того відчуття. Крізь шкурку Містера Джинглза вистромлювалося назовні стільки переламаних кісточок, що я наче піднімав хутрянку подушечку зі шпильками. То була не інфекція сечових шляхів. Та все ж...

— Що ти робиш? — спитав Брутал, коли я перекладав Містера Джинглза у велетенську праву долоню Коффі. — Якого дідька?

Коффі втягнув мишака крізь ґрати в камеру. Той лежав ганчірочкою на долоні, звівши хвіст між великим і вказівним пальцями Коффі, і кінчик мляво посіпувався в повітрі. А потім Коффі накрив праву долоню лівою, утворивши ніби мушлю, в якій лежав мишак. Самого Містера Джинґла ми більше не бачили, тільки його хвіст, що висів і смикався на кінчику, ніби маятник, що от-от зупиниться. Коффі підніс руки до обличчя, розчепірюючи пальці правої, утворюючи між ними проміжки, як між ґратами в тюрмі. Хвіст мишака тепер висів збоку від його долонь, повернутих до нас.

Досі тримаючи між пальців розфарбовану катушку, до мене підійшов Брутал.

— Що це він робить?

— Чш-ш, — сказав я.

Крики Делакруа стихли.

— Будь ласочка, Джоне, — прошепотів він. — О, Джонні, допоможи йому, прошу тебе, допоможи, о, *s'il vous plaît*.

До нас долучилися Дін і Гаррі, який досі тримав у руці нашу стару колоду карт.

— Що відбувається? — спитав Дін. Але я тільки головою похитав. Мені знову здавалося, що я в полоні якоїсь гіпнотичної сили. Хай мені грець, якщо це не так.

Притуливши губи збоку до двох пальців, Коффі різко вдихнув. І на мить усе ніби непорушно застигло. Та потім він підвів голову, і я побачив обличчя людини, спотворене страшною хворобою чи нестерпним болем. Його очі палахкотіли вогнем; він кусав нижню губу; темне обличчя поблідло до осоружної барви попелу, який домішали до грязюки. У горлі в нього пролунав здавлений клекіт.

— Спаси і сохрани, — прошепотів Брутал. Очі в нього загрожували от-от вивалитися на підлогу.

— Що? — гарикнув на нього Гаррі. — *Що таке?*

— Хвіст! Ви не бачите? *Хвіст!*

Хвіст Містера Джинглза більше не гойдався майже зупиненим маятником — він жваво метлявся з боку в бік, як у kota, що хоче вполювати пташку. А потім з укриття долонь Джона Коффі долинув чудово знайомий нам усім писк.

І ще раз Коффі здавлено проклекотів позивом до блювання й повернув голову, наче хотів сплюнути харкотиння. Та натомість випустив у повітря хмару чорної комашні (я думаю, що то були комахи, інші те саме сказали, але до сьогодні цілковитої певності в цьому я не маю) з рота й ніздрів. Рій закружляв навколо нього й ненадовго затемнив його риси так, що вони зникли з очей.

— Господи, що це таке? — занадто різким голосом перелякано спитав Дін.

— Нічого страшного, — почув я власні слова. — Без паніки, все нормально, ще кілька секунд, і вони зникнуть.

Як і тоді, коли Коффі зцілив мене від уретриту, «комахи» побілішали та розчинилися в повітрі.

— Свята срака, — прошепотів Гаррі.

— Поле? — непевним голосом промовив Брутал. — Поле?

Обличчя Коффі знову стало звичайним — як у людини, яка успішно викашляла шматок м'яса, яким була вдавилася. Він нахилився, опустив складені ківшиками долоні до підлоги, зазирнув крізь пальці й розгорнув їх. А зсередини вибіг Містер Джинглз, цілий і неушкоджений, ні тобі викривленого хребта, ні тобі жодного горбика на шкурці. Біля дверей камери Коффі він на хвилю затримався, та й побіг через Зелену милью на протилежний бік, до камери Делакруа. А я помітив, що на вусах у нього й досі поблискують бісерини крові.

Делакруа підхопив його. Він сміявся і плакав одночасно, відкрито й не соромлячись укривав мишеня смачними поцілунками. Дін, Гаррі та Брутал дивилися на це диво з мовчазним зачудуванням. Тоді Брутал виступив уперед і простягнув крізь ґрати розмальовану котушку. Делакруа помітив її не одразу — надто вже поглинений був Містером

Джинглзом. Наче батько, чий син ледь не втопився, але його вчасно витягли з води. Брутал постукав його котушкою по плечі. Делакруа подивився, побачив її, узяв і знову перемкнувся на Містера Джинглза — погладжував його шубку й пожирав очима, наче хотів невпинно переконувати свої органи чуття в тому, що так, мишеня живе, мишеня ціле, здорове й неушкоджене.

— Кинь її, — сказав Брутал. — Хочу глянути, як він бігає.

— Начальнику Говелл, він усе добре, він усе добре, дякувати Бог...

— Кинь її, — повторив Брутал. — Слухай, що я кажу, Деле.

Делакруа нахилився з помітною неохотою, явно не бажаючи випускати Містера Джинглза з рук, бо для цього було ще зарано. А тоді дуже обережно кинув котушку. Вона покотилася через камеру, повз коробку з-під сигар «Корона», і досягла стіни. Містер Джинглз побіг за нею, та не зовсім із тією швидкістю, яку розвивав раніше. Він трохи припадав на ліву лапу, і саме це вразило мене найсильніше. Бо свідчило про реальність усього, що відбулося. Те легке накульгування.

Однак до котушки він добувся, добіг цілком нормально, і попхав носом назад до Делакруа з усім своїм колишнім запалом. Я розвернувся до Джона Коффі. Той стояв біля дверей камери й усміхався. Усмішка була втомлена, і назвати її щасливою в мене б язик не повернувся. Але зникла вже та різюча нагальність, яку я бачив на його обличчі, коли він благає дати йому мишу, і не було вже болю й жаху від того, що він мовби задихався. То знову був наш Джон Коффі, з його незовсім-присутнім виразом обличчя й дивними очима, що задивлялися кудись у далечінь.

— Ти поміг, — сказав я. — Правда, здорованню?

— Так, — відповів Коффі. Усмішка трохи поширшала, і на мить чи дві *справді* стала щасливою. — Я поміг. Я поміг Деловій мишці. Я поміг... — він замовк, неспроможний згадати ім'я.

— Містерові Джинглзу, — підказав Дін. Він сторожко дивився на Джона сповненими подиву очима, немовби чекав, що Коффі зараз займеться полум'ям чи повільно злетить під стелю.

— Так, — сказав Коффі. — Містер Джинглз. Він циркова миша. Буде жить у сльодяному склі.

— Ще б пак, саме так, — підтвердив Дін, котрий долучився до нашого споглядання Джона Коффі. За нашими спинами Делакруа влігся на ліжко, посадовивши Містера Джинглза собі на груди. Дел сюсюкав з ним, наспівував йому якусь французьку пісню, що лунала як колискова.

Коффі повів поглядом уздовж Зеленої милі до столу чергового і дверей, що вели до мого кабінету та комори за ним.

— Начальник Персі поганий, — сказав він. — Начальник Персі підлий. Він наступив на Делову мишку. Наступив на Містера Джинглза.

І не встигли ми нічого йому відповісти (хоча в нас навіть приблизного уявлення, що казати, не було), як Джон Коффі повернувся до свого ліжка, ліг і перекотився на бік, обличчям до стіни.

3

Коли за двадцять хвилин чи десь так ми з Бруталом увійшли до комори, Персі стояв до нас спиною. Він знайшов бляшанку з пастою-поліролем для меблів на полиці над кошиком, куди ми складали брудну форму (а часом і цивільний одяг; тюремній пральні було байдуже, що прати), і тепер полірував дубові ніжки й бильця електричного крісла. Вам це може видатися дуже химерним, а може, навіть макабричним, але ми з Бруталом подумали, що це найнормальніша річ з усього, що Персі зробив за той вечір. Наступного дня до Старого Іскруна на виставу мала зійтися публіка, і Персі бодай на позір буде за головного.

— Персі, — тихо покликав я.

Він озирнувся на нас, і пісенька, яку він мутикав, стихла в горлі. Очікуваного страху я на його обличчі не побачив. Принаймні одразу. Але зрозумів, що Персі наче трохи постарів. А ще, подумав я, Джон Коффі мав рацію. Персі був підлим. Підлість — як наркотик, до якого швидко звикаєш (ніхто на цій планеті не має більше повноважень стверджувати це, ніж я). І після певної кількості експериментів Персі на неї підсів. Йому сподобалося те, що він зробив із мишею Делакруа. Але ще більше йому сподобався той жах, з яким Делакруа кричав.

— Тільки не починайте, — тоном, що межував із приємністю, сказав Персі. — Чого ви, це ж просто миша. Її узагалі не було тут чого робити. Ви, хлопці, самі це знаєте.

— З мишею все гаразд, — промовив я. Серце гупало в грудях, але я змусив голос звучати спокійно, м'яко, майже недбало. — Повний порядок. Бігає собі, пищить, ганяється за котушкою. Вбивати мишей ти не вмієш так само, як і всяку іншу роботу виконувати.

Персі вражено й недовірливо вирячився на мене.

— І ти думаєш, я повірю? Та проклятуща потвора *хруснула!* Я чув! Тому можеш собі...

— Заткнися.

Він витріщився на мене ще круглішими очима.

— Що? Що ти мені сказав?

Я зробив один крок у його бік. Відчував, як на лобі пульсує вена. І не міг згадати, коли востаннє був такий сердитий.

— А ти не радий, що Містер Джинглз живий? Після всіх наших розмов про те, що наша робота — підтримувати душевний спокій ув'язнених, особливо коли для них усе вже йде до кінця, я думав, ти зрадієш. Зітхнеш полегшено. Бо Делу завтра вирушати в останню путь і все таке.

Персі перевів погляд з мене на Брутала, і його вдаваний спокій змінився невпевненістю.

— Хлопці, в яку гру ви зі мною граєте? — сторожко спитав він.

— Друже ти мій, ніяка це не гра, — відповів йому Брутал. — Це ти так думаєш, що це гра... що ж, ще одна причина, чому тобі не можна довіряти. А хочеш повну правду? По-моєму, ти жалюгідна істота.

— Ти думай, що кажеш, — застеріг його Персі. Голос у нього став грубим. Врешті-решт у нього поволі став закрадатися страх — страх через те, що нам від нього треба, страх через те, що ми могли замислити. І я радів, що почув його. З настраханим Персі розібратися легше. — Я знаю людей. Важливих людей.

— Та ти вічно це торочиш. Але ти *такий* мрійник, — сказав Брутал. З голосу здавалося, що він от-от розсміється.

Персі кинув ганчірку, якою полірував ніжки й бильця, на сидіння стільця з прикріпленими до нього ремнями-затискачами.

— Я розплющив ту мишу, — не зовсім упевнено кинув він нам.

— То йди й сам побачиш, — сказав я. — Це вільна країна.

— І піду, — огризнувся він. — Піду.

Він сторожко пройшов повз нас, зі стиснутими губами, нервово крутячи гребінець у маленьких рученятах (Вортон мав рацію, вони в нього таки були гарненькі). Потім піднявся сходами й пірнув у двері мого кабінету. Ми з Бруталом стояли обіч Старого Іскруна, чекали, коли Персі повернеться, і не розмовляли. Про Брутала не знаю, але сам я не мав жодної гадки, що сказати. Я навіть не знав, що думати про побачене щойно.

Так сплигло три хвилини. Брутал підібрав ганчірку Персі й заходився полірувати товсті планки спинки електричного стільця. Він натер одну й уже перейшов до другої, коли повернувся Персі. Перечепившись на непевних ногах, той мало не впав зі сходинок, які вели з кабінету до комори.

А коли йшов до нас, хода в нього була неприродна. На обличчі застиг вираз шоку й невіри.

— Ви її підмінили, — пронизливим голосом зі звинувачувальними нотками заявив він. — Підмінили якось ту мишу, падлюки. Граєтеся зі мною. Глядіть, бо дограєтеся! Пошкодуєте в мене ще гірко. Припиніть, бо я все зроблю для того, аби ви в черзі по хліб стояли. За кого ви себе маєте взагалі?

Стискаючи кулаки, він замовк, щоб перевести дух.

— А я тобі скажу, за кого ми себе маємо, — відповів я. — Ми себе маємо за людей, з якими ти, Персі, працюєш... але лишилося вже недовго. — На цих словах я взяв його за плече і стиснув. Не надто сильно, відчутно. Так, відчутно.

Персі потягнувся до моєї руки, щоб скинути її.

— Прийми свою...

Але його праву руку перехопив Брутал. Уся вона, маленька, м'яка й біла, зникла в Бруталовому засмаглому кулаці.

— Синку, завали хавальник. Не хочеш собі гірше зробити, то це твій останній шанс виколупати сірку з вух.

Я розвернув Персі, підняв на платформу й насувався на нього доти, доки задній бік його колін не торкнувся сидіння електричного стільця й він змушений був сісти. Від його спокою не лишилося й сліду; злість і зверхність теж зникли. Усе це в ньому було досить реальним, але не забувайте, що Персі був дуже молодим. У його віці вони ще лежали на поверхні характеру тонким шаром, як потворний відтінок на емалі. Кризь нього ще можна було пробитися. І за моїми оцінками, Персі зараз готовий був слухати.

— Мені потрібно, щоб ти дав слово, — сказав я.

— Яке ще слово? — Його рот досі намагався злостиво викривитися, але в очах читався переляк. Електричний струм у щитовій було вимкнено, але сидіння Старого Іскруна володіло власним зарядом. І тоді я побачив, що Персі його відчуває.

— Дай слово, що коли ми тебе поставимо завтра заголовного, ти справді переведешся в Браяр-Рідж і даси нам спокій, — відповів йому Брутал. Такого шаленства в голосі, як тиєї миті, я ще ніколи від нього не чув. — Що наступного ж дня напишеш заяву про переведення.

— А як не напишу? А як подзвоню деяким людям і скажу, що ви з мене знущаєтеся й погрожуєте? *Залякуєте* мене?

— Нас, може, й випруть звідси коліном під зад, якщо твої зв'язки такі впливові, як ти хизуєшся, — сказав я. — Але спочатку ми зробимо так, щоб на підлозі залишилася й велика порція твоєї, Персі, крові.

— За ту мишу! Ха! Думаєте, комусь буде не наплювати на те, що я розчавив ручного гризуна якогось убивці? Комусь за стінами цієї психушки?

— Ні. Але троє людей бачили, як ти стояв, заткнувши собі гузно великим пальцем, поки Дикий Білл Вортон душив Діна Стентона ланцюгами. На це всім не буде *наплювати*, Персі, я тобі клянуся. На це навіть твій побічний дядечко-губернатор відреагує.

Щоки й лоб Персі вкрилися латками бурякового рум'янцю.

— Ти думаєш, вони тобі повірять? — спитав він. Але гнів уже майже зник з його голосу. Було помітно, про що він думає — хтось нам та й повірить. А Персі не любив неприємностей. Порушувати правила — це для нього була норма. А от попадатися на їх порушенні — аж ніяк.

— А я зробив кілька знімків Дінової шиї до того, як зішли синці, — докинув Брутал. Я не знав, правда це чи ні, але прозвучало добре. — І знаєш, про що свідчать ті фотки? Що Вортон добряче йому шию нам'яв перед тим, як його відтягли. Хоча ти був там, на місці, стояв з того боку, де Вортон тебе не бачить. Доведеться відповісти на кілька мультяшних запитань, правда? А такі штуки можуть тягтися за людиною, як шлейф, ще довгенько. Може, навіть до того часу, коли її родичі покинуть столицю штату й переберуться

додому, цмулити м'ятний джулеп¹ на передньому ганку. Особова справа людини може викликати в багатьох неабияке зацікавлення, і протягом життя її перечитуватиме чимало людей.

Погляд Персі недовірливо перебігав з Брутала на мене й назад. Лівою рукою він пригладив волосся. Не казав нічого, але я відчував, що ми його майже дотиснули.

— Слухай, давай уже припиняти, — сказав я. — Ти тут хочеш працювати не більше, ніж ми хочемо, щоб ти тут працював. Чи я не правий?

— Ненавиджу це все! — вибухнув Персі. — Ненавиджу, як ви зі мною обходитеся, ніколи шансу не даєте!

Останнє було аж ніяк не правдою, але я вирішив, що не час оскаржувати цю проблему.

— Але й попихачем я теж не буду. Тато мене навчав, що тільки раз ти ступиш на цю стежку — і все, до кінця життя люди тобою попихатимуть. — Його очі, не такі красиві, як рученята, але майже такі, люто спалахнули. — А особливо не люблю, коли мною попихають такі здоровенні мавпи, як оцей ось. — Він зиркнув на мого друга і пробурчав: — Брутал. Бодай прізвисько в тебе таке, як треба.

— Персі, ти маєш зрозуміти одну річ, — сказав я. — На наш погляд, це ти нами попихаєш. Ми тобі розказуємо про те, за якими правилами тут працюють, а ти все робиш по-своєму, а коли виходить лажа, ховаєшся за своїми знайомствами. Наступити на мишу Делакруа... — Брутал перехопив мій погляд, і я швидко виправився: — *Спроба* наступити на мишу Делакруа — це якраз той випадок. Ти тиснеш, і тиснеш, і тиснеш; а ми зрештою відповідаємо тобі тим самим, от і все. Але послухай. Якщо ти вчиниш правильно, то виберешся з усього цього красивий, як юнак, перед яким відкриваються

¹ Коктейль із бурбону (або іншого міцного спиртного напою), води, льоду та свіжої м'яти.

великі перспективи, і пахучий, як троянда. Ніхто ніколи не дізнається про цю нашу балачку. То що скажеш? Вчини як дорослий. Пообіцяй, що підеш після Дела.

Він замислився. А за секунду-дві в його очах з'явився той вираз — як у людини, коли їй сяйнула вдала ідея. Мені він геть не сподобався, бо будь-яка ідея, вдала для Персі, для нас була невдалою.

— В усякому разі, — сказав Брутал, — подумай, як добре буде не бачити більше того мішка гною Вортона.

Персі кивнув, і я дозволив йому встати зі стільця. Він розрівняв на собі формену сорочку, заправив її в штани, бо вилізла ззаду, пройшовся по волоссю гребінцем. А потім подивився на нас.

— Добре, я згоден. Завтра вночі ви ставите мене головним, а наступного ж дня я подаюся на Браяр-Рідж. І тоді будемо квити. Годиться?

— Годиться, — кивнув я. Той вираз усе ще був у його очах, але тієї миті я відчував надто велике полегшення й не надав йому значення.

Персі простягнув руку.

— Потиснемо?

Я потиснув. Брутал теж.

Ще більше ми дурні¹.

4

Наступний день був найзадушливішим — і останнім для нашої дивної жовтневої спеки. На заході, коли я приїхав на роботу, бурчав грім і купчилися темні хмари. З наближенням вечора вони підбиралися до нас, і вже видно було сільно-білі виделки блискавок, що миготливо вистромлювалися з хмар. Близько десятої того вечора округом Трапінгус

¹ Перифраз репліки з комедії Вільяма Шекспіра «Приборкання норовливої».

промчав торнадо. Він убив чотирьох людей і зірвав дах платної стайні у Тефтоні. А в «Холодній горі» бушували ураганні вітри й люта буря. Згодом у мене виникла думка, що самі небеса протестували проти важкої смерті Едуарда Делакруа.

Спочатку все йшло дуже гладко. Дел тихо провів день у камері. Зрідка він грався з Містером Джинглзом, але здебільшого просто лежав на ліжку і гладив мишеня. Вортон намагався кілька разів зчинити гармидер. Одного разу він прогорлав до Делакруа щось про мишачі бургери, якими хтось поласує, коли старий Щасливчик П'єр уже витанцьовуватиме тустеп у пеклі. Але дрібний кейджен не відповідав, і Вортон здався (мабуть, вирішив не марнувати зусиль).

О чверть на одинадцять прибув брат Шустер і потішив нас тим, що виголосить із Делом «Отче наш» кейдженським діалектом французької. Нам це здалося добрим знаком. У цьому ми, звісно, помилилися.

Свідки почали з'їжджатися ближче до одинадцятої. Здебільшого вони тихо перемовлялися між собою про загрозову погоду й обговорювали можливість зникнення електроенергії та відтермінування страти. Схоже, ніхто з них не знав, що Старий Іскрун живився від генератора. І якщо в генератор не поцілить прямим влучанням блискавка, шоу триватиме. Гаррі того вечора мав сидіти у щитовій, тож він, Білл Додж і Персі Ветмор попрацювали «білетерами»: проводили людей до стільців і в усіх запитували, чи не хочуть вони холодної води. Серед глядачів було дві жінки: сестра дівчини, яку згвалтував і замордував Дел, та мати однієї з жертв пожежі. Друга дама була повною, блідою й рішуче налаштованою. Вона повідомила Гаррі Тервіллігеру, що сподівається побачити порядно наляканою ту людину, на страту якої прийшла подивитися. Вона сподівається, що йому вже відомо — у пеклі для нього розпалили піч і прислужники Сатани вже чекають його не дочекаються. А по тому вона розридалася і сховала обличчя в мереживній хусточці завбільшки з подушку.

Раптом над головами розірвався нестямний грім, якого бляшаний дах нітрохи не притишував. Люди стривожено Perezирнулися. Чоловіки, яким, судячи з вигляду, було дуже некомфортно в краватках, стирали піт, що струменів розпашілими щоками. У коморі пекло дужче, ніж у печі. І авжеж, усі повсякчас зиркали на Старого Іскруна. На початку тижня люди могли ще кидати дотепи про цей свій обов'язок, але до пів на дванадцятую тієї ночі всі дотепи куди й ділися. Свою писану розповідь я почав словами про те, що для тих, кому світило сідати на той дубовий стілець, весь гумор із ситуації вивітрувався вмить. Але не тільки страченці губили усмішку, коли наближався час. Він просто здавався таким *оголеним*, причаївшись навпочіпки там, на своїй платформі, із затискачами, що стирчали на обидва боки від ніжок, схожими на фіксатори для хворих на поліомієліт. Розмови майже вщухли. І коли знову вдарив грім, пронизливий і близький, наче хряскіт, з яким падає дерево, сестра жертви Делакура тихо скрикнула. Останнім, хто мав посісти своє місце в глядацькій залі, був Кертіс Андерсон, заступник начальника в'язниці Мурза.

Об одинадцятій тридцять я підійшов до камери Делакура. Брутал і Дін ішли за мною на віддалі кількох кроків. Дел сидів на ліжку, з Містером Джинглзом на колінах. Мишак витягнув голівку до приреченого, його крихітні очиці — краплинки нафти із захватом вдивлялися в Делове обличчя. Дел погладжував голову Містера Джингла між вухами. Великі мовчазні сльози котилися Деловими щоками, і дивився мишак, здавалося, саме на них. На звук наших кроків Дел повернув голову. Він був дуже блідий. За спиною я радше відчув, ніж побачив Джона Коффі. Той стояв біля дверей камери й спостерігав.

Від побрязкування моїх ключів об метал Дел здригнувся, але витримав, і далі пестячи Містера Джингла між вухами, доки я повертав ключі в замках і відсував убік двері.

— Привіт, начальнику Еджкомб, — сказав француз. — Привіт, хлопці. Містере Джинглз, привітатися.

Але Містер Джинглз і далі захоплено вдивлявся в обличчя лисуватого чоловічка, наче намагаючись розібрати, чому той плаче. Кольорова котушка охайно лежала в коробці з-під «Корони» — покладена туди востаннє, подумав я й відчув колючий доторк болю.

— Едуарде Делакруа, як представник суду...

— Начальнику Еджкомб?

Спершу я хотів продовжити свою заготовлену промову, та потім передумав.

— Що, Деле?

Він простягнув мені мишака.

— Натє. Подбайте, аби з Містером Джинглзом нічого не статися.

— Деле, навряд чи він до мене піде. Він не...

— *Mais oui*, він казати, що піти. Він казати, що знати все про вас, начальнику Еджкомб. І ви відвозити його в те місце у Флорида, де мишенята робити свої трюк. Він казати, що довіряти вам. — Дел іще далі витягнув руку, і, чорт забирай, — мишак зійшов з його долоні й перебрався на моє плече. Він був такий легенький, що тканина форменого піджака не давала відчути його вагу. Зате його маленьке тепло відчувалося шкірою. — А ще, начальнику. Не підпускати до нього той падлюка. Не дати йому бити мого миша.

— Ні, Деле. Не дам. — Питання було тільки, що мені з ним робити тієї миті? Не міг же я вести Делакруа на стра-ту повз свідків із мишею на плечі.

— Начальнику, я візьму його, — прогуркотів голос позаду мене. Голос Джона Коффі. Моторошно було почути його саме тоді, неначе він прочитав мої думки. — Ненадовго. Якщо Дел не проти.

Але Дел із помітною полегкістю кивнув.

— Так, Джоне, забрати його, доки весь цей дурниця не скінчиться — *bien!* А опісля... — Його погляд перекинувся на мене й Брутала. — Ви відвозити його у Флорида. В той Мишовілля.

— Так, скоріше за все, ми з Полом удвох повеземо, — сказав Брутал, стривожено поглядаючи на те, як Містер Джинглз перестрибує з мого плеча на велетенську простягнену долоню Коффі. Зробив це мишак без найменших протестів чи спроб утекти; просто з готовністю подріботів угору рукою Джона Коффі, так само, як перейшов до мене на плече. — Візьмемо відгул, правда, Поле?

Я кивнув. Дел кивнув теж, його очі просяяли, а на губах заграла ледь помітна усмішка.

— Люди платити десять центів з душі, аби дивитися на нього. Два центи для дітлахи. Адже це правда, начальнику Говелл?

— Щира правда, Деле.

— Ви добрий людина, начальнику Говелл. І ви теж, начальнику Еджкомб. Ви кричати на мене час від час, *oui*, але тільки коли треба. Ви всі добрі люди, крім той Персі. Я жалкувати, що не стрітисся з вами десь-інде. *Mauvais temps, mauvaise chance*¹.

— Деле, я маю тобі дещо сказати, — звернувся я до нього. — Це просто слова, але я маю їх вимовити перед тим, як ми підемо. Нічого особливого, але це мій обов'язок. Згода?

— *Oui, monsieur*, — погодився він і востаннє глянув на Містера Джинглза, що примостився на широчезному плечі Джона Коффі. — *Au revoir, mon ami*², — сказав він і розплакався сильніше. — *Je t'aime, mon petit*³.

І він послав миші повітряний цілунок. Це мало бути кумедно, той поцілунок у повітрі, чи, може, просто абсурдно,

¹ Невдалий час, нещасливі обставини (фр.).

² Прощавай, друже мій (фр.).

³ Люблю тебе, маленький (фр.).

але не було. На мить ми з Діном зустрілися поглядами, та потім я не витримав і подивився вбік. А Дін дивився вглиб коридору й дивно всміхався. Мені здається, він був на межі сліз. Що ж до мене, то я сказав те, що мав сказати, починаючи зі слів «як представник суду», а коли закінчив, то Делакруа востаннє вийшов зі своєї камери.

— Друже, зачекай секунду, — і Брутал перевірів маківку Делакруа, до якої мав прилягати шолом. Потім кивнув мені й поплескав Дела по плечу. — Чітко, як в аптеці. Можемо йти.

Так Едуард Делакруа востаннє вирушив у дорогу Зеленою милею. Його щоками струменіли цівки поту, змішаного зі слізьми, а в небі над головою гуркотів грім. Брутал ішов ліворуч від засудженого до страти, я — праворуч, замикав ходу Дін.

Шустер сидів у моєму кабінеті. В кутках несли варту наглядачі Рінгголд і Беттл. Шустер підвів погляд на Дела, усміхнувся і звернувся до нього французькою. Для мого вуха вона прозвучала неприродно, але сотворила диво. Дел усміхнувся у відповідь, а тоді підійшов до Шустера й обійняв. Рінгголд і Беттл напружились, але я підняв до них руку й похитав головою.

Шустер слухав потік здавлених від сліз французьких слів Дела, кивав так, наче все чудово розуміє, і погладжував його по спині. Але, глянувши на мене через плече коротуна, він зізнався:

— Я і чверті того, що він каже, не розумію.

— Я думаю, це не має значення, — прогуркотів Брутал.

— Теж так думаю, синку, — усміхнувся у відповідь Шустер. З усіх священиків він був найкращий. Я допіру зрозумів, що не знаю, якою виявилась його подальша доля. Сподіваюся, він зберіг свою віру, хай там що спіткало його на шляху.

Він власним прикладом показав Делакруа, що треба стати на коліна, і склав долоні. Делакруа зробив так само.

— *Not' Père, qui êtes aux cieux*, — розпочав Шустер, і Делакруа підхопив. Співочою кейдженською французькою вони проказали «Отче наш» аж до слів «*mais délivrez-nous du mal, ainsi soit-il*»¹. На той час Делові сльози майже висохли й вигляд у нього був спокійний. Далі були ще вірші з Біблії (англійською), і серед них — незмінно популярний про тихі води. А коли закінчили, Шустер почав підводитися, але Дел узяв його за рукав сорочки й щось промовив французькою. Насупившись, Шустер уважно слухав. Потім відповів. Дел сказав ще щось і подивився на нього з надією.

Обернувшись до мене, Шустер пояснив:

— Містере Еджкомб, він хоче проказати ще одну молитву. Але віра не дозволяє мені розділити її з ним. Ви дозволите?

Я глянув на годинник, що висів на стіні, й побачив, що до півночі лишається сімнадцять хвилин.

— Так, — кивнув у відповідь, — але треба швидше. Ви ж знаєте, у нас графік.

— Так. Знаю. — Він повернувся до Делакруа й кивком показав йому згоду.

Дел заплющив очі, неначе для молитви, але кілька секунд мовчав. Зморшка прорізала його лоб, і я відчував, що він шукає щось на задвірках пам'яті. Так людина порпається в себе на маленькому горіщі, шукаючи там річ, якою не користувалася (чи якої не потребувала) вже довгий-довгий час. Я знову зиркнув на годинник і хотів був уже щось сказати — та й сказав би, якби Брутал не смикнув мене за рукав і не похитав головою.

І зрештою Дел почав: тихо, але швидко заговорив тією кейдженською, такою округлою, м'якою і дотикальною, як груди молодій жінки:

— *Marie! Je vous salue, Marie, oui, pleine de grâce; le Seigneur est avec vous; vous êtes bénie entre toutes les femmes, et mon cher*

¹ Отче наш, що є в небі... але визволи нас від злого (фр.).

Jésus, le fruit de vos entrailles, est béni. — Він знову плакав, але навряд чи сам це розумів. — *Sainte Marie, O ma mère, Mère de Dieu, priez pour moi, priez pour nous, pauv' pécheurs, maint'ant et à l'heure... l'heure de notre mort. L'heure de mon mort.* — Глибоко, з тремтінням, він вдихнув повітря. — *Ainsi soit-il*¹.

Коли Дел зводився на ноги, крізь єдине вікно кабінету саянула блискавка й залила все навколо коротким синьобілим світлом. Усі здригнулися й зіщулилися, крім самого Дела; він досі здавався поглинутим старою молитвою. Протягнув руку, не дивлячись, куди тягнеться. Брутало узяв її й коротко потиснув. Делакруа глянув на нього і злегка всміхнувся.

— *Nous voyons...* — почав він і затнувся. Зробивши над собою свідоме зусилля, він знову перейшов на англійську. — Можемо йти, начальнику Говелл, начальнику Еджкомб. Я в мирі з Богом.

— Це добре, — сказав я, а сам подумав про те, чи в мирі з Богом почуватиметься Дел за двадцять хвилин, коли стоятиме вже по той бік електрики. Я сподівався, що його останню молитву було почуто й Діва Марія молиться за нього всім серцем і душею. Тому що Едуард Делакруа, гвалтівник і вбивця, тієї миті потребував усіх молитов, до яких тільки міг дотягтися. Надворі знову шарахнув грім. — Ходімо, Деле. Вже недалеко.

— Добре, начальнику, взе добре. Бо я більше не боюся.

Так він сказав, але в його очах я побачив, що ні «Отче наш», ні «Богородице Діво» не порятували його від страху — він брехав. На той час, коли вони опиняються в кінці зеленого лінолеуму й пірнають крізь маленькі дверцята, майже всі тремтять від страху.

¹ Богородице Діво, радуйся, Благодатна Маріє, Господь з Тобою, благословенна Ти між жонами, благословен плід утроби Твоїє, бо Ти Спаси народила душ наших. О Свята Маріє, мати моя, Мати Божа, молися за мене, молися за нас, грішних, нині в час нашої смерті, моєї смерті. Хай буде так (*фр.*).

— Деле, внизу спинися, — сказав я тихим голосом, коли він заходив. Але цієї поради я міг йому й не давати. Біля підніжжя сходів він спинився, ще б пак, став мов укопаний, і причиною було те, що на платформі француз побачив Персі Ветмора — з відерцем і губкою біля ноги й телефоном, що з'єднував із губернатором і висів у полі видимості за правим стегном Персі.

— *Noi*, — тихим голосом нажахано мовив Дел. — *Noi, noi*, тільки не він!

— Іди, — сказав Брутал. — Дивися тільки на мене й на Пола. Просто забудь, що він тут є.

— Але...

Люди вже обертали голови, щоб подивитися на нас, але, трохи просунувшись уперед, я зміг непомітно взяти Дела-круа за лівий лікоть.

— Спокійно, — промовив я так тихо, що почути мене міг тільки Дел (та ще, може, Брутал). — Про тебе ці люди запам'ятають лише те, як ти пішов, тому дай їм можливість побачити, як гідно ти поводишся.

Тієї миті понад нашими головами вибухнув найгучніший за весь той вечір снаряд грому, такий гучний, що аж завібрував бляшаний дах комори. Персі підскочив так, наче його хтось ущипнув за м'яке місце, і Делакруа тихо пирхнув від презирливого сміху.

— Ще гучніше бухнути, і цей знов напудити в штанці, — і на тих словах француз розрівняв плечі. Хоча насправді розрівнювати там особливо не було чого. — Ходімо. Покінчимо це.

Ми покрокували до платформи. Ідучи, Делакруа знервовано подивився на свідків (цього разу їх було близько двадцяти п'яти), але Брутал, Дін і я не зводили очей зі стільця, бо той погляд ми відпрацьовували на репетиціях. Мені здалося, що все в порядку. Я підніс догори великий палець і здійняв запитально брову до Персі, а той ледь помітно

здійняв кутик рота в кривій гримасі, наче питаючи: «Чого це ти не впевнений, що все гаразд? Авжеж, усе».

Я сподівався, що він правий.

Ми з Бруталом автоматично підхопили Делакруа під лікті, коли він ступив на платформу. Вона невисока, усього на вісім дюймів вивищується над підлогою, але ви не уявляєте, скільки засуджених, навіть найкрутіших крутанів, потребували допомоги, щоб зробити цей останній у своєму житті крок.

Однак Дел із ним впорався добре. Перед стільцем він хвилину постояв (навмисне ігноруючи Персі), а тоді звернувся до нього, наче представляючись. «*C'est moi*», — сказав він. Персі потягнувся до нього, але Делакруа розвернувся з власної волі. І сів. Я опустився на коліна ліворуч від нього, а Брутал — праворуч. Я захистив горло й пах таким чином, як уже розповідав, потім повернув хомут, щоб його розкрита пащека хапнула хирляву білу плоть трохи вище щиколотки кейджена. Прогуркотів грім, і я смикнувся. В око стікав пекучий піт. «Мишовілл», — незрозуміло чому крутилася в голові невідчепна думка. Мишовілл. Вхід — десять центів, для дітлахів — два. Щоб дивилися на Містера Джингла крізь сльодяні віконечка.

Хомут був норовливий, не хотів стулятися. Я чув, як важко і хрипко дихає Дел. Легені, що менш ніж за чотири хвилини стануть обвугленими мішечками, силкувалися працювати синхронно з серцем, яке розігнав страх. Те, що він знищив півдюжини людей, здавалося тієї миті найменш важливою його характеристикою. Я не намагаюся зараз називати чорне білим, просто розповідаю, що відчував.

Дін присів поряд і прошепотів:

— Поле, що сталося?

— Та не могу... — почав я, і тут хомут із лунким клацанням закрився. Мабуть, водночас він гризнув своєю щелепою ногу Делакруа, бо того аж пересмикнуло й він тихо засичав.

— Вибач, — сказав я.

— Нічого, начальнику, — відповів Дел. — Хвилинку поболить і перестане.

Хомут з боку Брутала містив у собі електрод. З ним завжди було трохи більше мороки, тому підвелися ми всі втрьох майже одночасно. Дін потягнувся до затискача для зап'ястя ліворуч від Дела, а Персі підійшов праворуч. Я вже готовий був прийти на допомогу, якщо Персі вовтузитиметься, але він краще впорався з хомутом для руки, ніж я — з нижнім. Я бачив, що Дел дрібно тремтить усім тілом, наче крізь його тіло вже пустили несильний струм. І запах його поту я теж відчував. Кислий і міцний, він нагадував слабкий розсіл.

Дін кивнув Персі. Персі повернув голову через плече — мені стало видно те місце під його щелепою, де він уранці порізався під час гоління, — і тихим твердим голосом промовив:

— Позиція один!

Пролунало гудіння, схоже на звук, із яким вмикається старий холодильник, і лампочки під стелею комори розгорілися яскравіше. Серед глядачів тихо заохкали й забурмотіли. Дел на стільці смикнувся, його пальці так міцно вчепилися в краї дубових билець, що аж побіліли кісточки. Його очі несамовито закружляли в очницях, а сухе дихання пришвидшилося ще більше. Він майже хапав ротом повітря.

— Тихо, — пробурмотів Брутал. — Так тримати, Деле, ти молодець. Тримайся, все йде так, як треба.

«Гей, хлопці! — подумав я. — Адить подивітися, що вміти виробляти Містер Джинглз!»

А понад тюрмою знову розірвався грім.

Персі повагом виступив і став перед стільцем. Це була його хвилина слави, він стояв на сцені, і всі очі були звернені до нього. Тобто всі, крім однієї пари. Делакруа побачив, хто перед ним стоїть, і опустил погляд на коліна. Я ладен був поставити долар проти пончика, що Персі заповре свій виступ, коли доведеться промовляти ті рядки перед справж-

німи глядачами. Але він відтарабанив їх не запинаючись, моторошно спокійним голосом.

— Едуарде Делакруа, вас засуджено до смерті на електричному стільці. Вирок винесено судом присяжних, рівних вам за віком і станом, та затверджено кваліфікованим суддею цього штату. Хай Господь береже людей цього штату. Чи бажаєте щось сказати перед тим, як присуд буде виконано?

Дел спробував заговорити, але спершу з його горла вивірився лише нажаханий шепіт, сповнений повітря й голо-сівок. Тінь презирливого посміху торкнула кутики вуст Персі. Я б із радістю застрелив його просто там, на місці. Потім Дел облизнув губи і спробував ще раз.

— Я шкодувати про те, що зробити, — промовив він. — Я віддати б усе, аби повернути стрілки годинника, але ніхто не могли. Тож тепер... — Над дахом приміщення вибухнула пущена з небесного міномета міна. Дел підскочив, наскільки йому дозволяли хомути, що скували руки й ноги. Очі на мокрому обличчі дивилися дико. — Тепер я за все платити. Хай простить мені Бог. — Він знову облизнув губи й поглянув на Брутала. — Не забудьте, ви обіцяли про Містера Джин-гла, — тихим голосом, що призначався лише нам, сказав він.

— Ми не забудемо, не хвилюйся, — запевнив я й погладив холодну, як глина, руку Делакруа. — Він поїде в Мишовільль...

— Чорта з два, — промовив Персі кутиком рота, як запеклий рецидивіст, підчепивши пасок, що оперізував груди Делакруа. — Нема такого місця. Це казочка, її вигадали ці хлопці, щоб тобі заткнути писок. А я тут подумав і вирішив, що ти повинен знати. Педрило.

Спалах усвідомлення в очах Дела свідчив про те, що глибоко в душі він *знав*... але ладен був приховувати це сам від себе, якби йому дозволили. Приголомшений, я люто зиркнув на Персі, але той відповів мені незворушним поглядом: мовляв, і що ти зробиш? І в цьому він, звичайно, був правий. Я геть нічого *не міг* вдіяти: у залі були присутні свідки,

а Делакруа балансував на найдальшому краєчку життя. Не лишалося нічого, крім продовжувати, завершувати почате.

Персі зняв з гачка маску й натягнув на голову Делу, щільно зав'язавши її під випнутим підборіддям коротуна, щоб розтягнути отвір на маківці. Наступним кроком було витягти губку з відра і вкласти її в шолом. І тут Персі вперше відступив від встановленого порядку дій. Замість нахилитися й виловити губку, він узяв шолом зі спинки стільця й нагнувся, тримаючи його в руках. Іншими словами, замість того, щоб піднести губку до шолома (найприродніший спосіб), він опустив шолом до губки. Я мав здогадатися, що він затіяв якусь каверзу, але я був надто розбалансований. То була єдина страта з усіх, які я виконав у своєму житті, коли почувався, що зовсім нічим не керую. Що ж до Брутала, то він навіть не глянув на Персі: ні тоді, коли Персі нахилився над відром (рухаючись так, щоб нам не видно було, що він там робить), ні тоді, коли він випростався й повернувся до Дела з шоломом у руках і коричневим кружалом губки, яка вже була всередині. Брутал дивився на тканину, що замінила собою Делове обличчя, на те, як чорний шовк маски втягувався всередину, чітко окреслюючи коло відкритого рота Делакруа, і надимався з віддихом. На лобі й на скронях, одразу під лінією волосся, у Брутала виступили великі намистини поту. Я ще ніколи не бачив, щоб він пітнів на стратах. Дін позаду нього здавався неуважним і нездоровим, неначе боровся з собою, аби втримати всередині вечерю. Ми всі розуміли: щось не так. Тепер я це точно знаю. Просто не могли сказати, що саме. Ніхто ще тоді й гадки не мав, про що Персі розпитував Джека Ван Хей. А запитань було багато. Хоча я підозрюю, що більша частина їх була для замилення очей. Про що Персі насправді хотів знати (напевно, *єдине*, про що Персі хотів знати), то це про губку. Її призначення. Навіщо її вимочувати в соляному розчині... і що може статися, якщо її в соляному розчині не вимочити.

Що може статися, якщо губка буде сухою.

Персі з силою гепнув шолом Делові на голову. Коротун підскочив і знову застогнав, цього разу вже гучніше. Деякі свідки стривожено заворушилися на складаних стільцях. Дін зробив півкроку вперед, хотів допомогти з ремінцем під підборіддям, але Персі різко махнув йому, щоб відійшов назад. Дін відступив — і зіщулювся та скривився, бо комору знову струсонув удар грому. І цього разу вслід за ним по даху забарабанили перші бризки дощу. Тверді, наче хтось люто жбурляв жмені арахісу об пральну дошку.

Ви ж чули, як іноді люди кажуть: «У мене кров похолола в жилах»? Усі ми таке чули. Але єдиним випадком за всі роки мого життя, коли я по-справжньому відчув це на собі, була та грозова ніч у жовтні 1932 року, приблизно через десять секунд після півночі. І спричинився до цього не вираз підступного тріумфу на обличчі Персі Ветмора, коли він зробив кілька кроків назад від фігури в шоломі, масці й хомутах, яка сиділа на Старому Іскруні; річ була в тому, що я мав побачити, але не побачив. По Делових щоках з-під шолома не стікала вода. І тоді я врешті збагнув.

— Едуарде Делакруа, — промовляв Персі, — зараз ваше тіло буде піддано дії електричного струму, який проходитиме крізь нього, поки ви не помрете, згідно з законом штату.

Я нажахано подивився на Брутала, охоплений такою мукою, що порівняно з нею біль від інфекції сечових шляхів здавався не серйознішим за біль від забитого пальця. «Губка суха!» — самими губами проказав я до Брутала, але він лише головою похитав, не розуміючи, і знову перевів погляд на обличчя француза, де останні подихи цієї людини втягували маску всередину і знову її напинали.

Я потягнувся до ліктя Персі, але він відступив на крок, нагородивши мене неприязним поглядом. Він був лише побіжний, той погляд, але сказав мені все. Згодом Персі буде викручуватися й відбріхуватися, і люди, від яких щось

залежить, переважно віритимуть йому. Але я знав інший варіант історії. Коли Персі робив щось цікаве для нього, він був хорошим, здібним учнем, ми самі бачили на репетиціях. Тож він уважно слухав, коли Джек Ван Хей пояснював, як просочена соляним розчином губка проводить струм, розподіляє його, перетворює заряд на своєрідну кулю для мозку. О, так, Персі чудово розумів, що він робить. Здається, пізніше я йому повірив, коли він виправдовувався, що сам не знав, до чого все це може призвести. Але це навіть у стовпчик добрих намірів записати не можна, правда? Думаю, не можна. І все ж, я нічим не міг зарадити — хіба що заверещати перед заступником начальника в'язниці та всіма свідками, щоб Джек Ван Хей не чіпав рубильника. Та якби в мене було ще п'ять секунд, я б заверещав. Але Персі не дав мені п'яти секунд.

— Нехай Господь змилується над вашою душею, — проказав він до задиханої нажаханої фігури на електричному стільці й подивився на затягнутий сіткою прямокутник, за яким чекали Гаррі та Джек, і Джек тримав руку на рубильнику з підписом «ЕЛЕКТРИЧНИЙ ФЕН МЕЙБЛ». Праворуч від того віконця стояв лікар, непорушним поглядом втупившись у чорний саквояж під ногами, мовчки тримаючись у тіні, як завжди. — Позиція два!

Спершу все відбувалося, як зазвичай. Гудіння порівняно з початковим запуском трохи погучнішало, але не сильно, бездумна сила вигнула тіло Дела дугою вперед, коли його м'язи охопив спазм.

А потім усе пішло шкереберть.

Гудіння втратило рівномірність і задрожало. До нього доєднався тріскучий звук, наче хтось жмакав у руці целофан. Я відчув, що приміщенням пливе бридкий запах, але не розумів, що його спричиняє горіння волосся й натуральної губки, аж поки не побачив, як з-під шолома виповзають сині завитки диму. З отвору в маківці маски, через який

проходив дріт, уже теж підіймався дим — наче крізь димар в індіанському вігвамі.

Делакруа на стільці почав смикатися й вигинатися в різні боки. Його закрите маскою обличчя розверталось то ліворуч, то праворуч, наче він знавісніло щось заперечував. Ноги поршнями підривалися вгору й падали вниз, стримувані затискачами на щиколотках. У небі бахнув грім, і злива подужчала.

Я подивився на Діна Стентона; він відповів мені переляканим поглядом. Під шоломом щось притлумлено луснуло, наче в багатті вибухнула галузка. І після цього я побачив, що з-під маски теж просочується дим, пролазить маленькими завитками.

Я кинувся до сітки, що відділяла нас від щитової, але не встиг розтулити рота, як Брутус Говелл ухопив мене за лікоть. Потиск його руки був такий міцний, що я відчув поколювання ліктювих нервів. Брутал був білий, мов парафін, але не панікував — на його обличчі не видно було навіть сліду паніки.

— Не кажи Джеку вимикати струм, — тихо промовив він. — Хай там що, не кажи йому цього. Запізно вже вимикати.

Коли Дел почав кричати, свідки спершу його не почули. Стугоніння дощу на даху переросло в рев, гроза теж не збиралася вщухати. Але ми на платформі добре його почули — здушене голосіння від болю з-під задимленої маски. Так може вити тварина, що втрапила в сінний прес і заплуталася в ньому.

Гудіння з-під ковпака стало нерівномірним і шаленим, його раз у раз переривали вибухи, схожі на статичний шум у радіоприймачі. Делакруа заборсався на стільці, як дитина в істеричі. Платформа затряслася, і його з такою силою кинуло на обмежувальний ремінь, що від напруги той ледь не луснув. Струм викручував Делове тіло з боку в бік, і я почув хрускіт його плеча — від перелому чи вивиху. А водночас

лунали такі звуки, наче хтось гатить кувалдою по дерев'яному ящику. У паху штанів Делакруа, що тепер мигтів розмитою плямою, бо ноги рухалися швидко-швидко, як поршні, виникла темна пляма. А тоді Делакруа завищав: лячно, високим пронизливим голосом, по-щурячому. Цей вереск пробивався навіть крізь шквал зливи.

— Що це з ним?! — закричав хтось із глядачів.

— Ті затискачі витримують?

— Господи, *смердить!* Фу!

А тоді котрась із двох жінок:

— А це нормально?

Делакруа кинуло вперед, відтягло назад, жбурнуло вперед, забрало назад. Персі витріщався на нього з жахом, аж рота розкривши. Він очікував *чогось лихого*, авжеж. Але не цього.

Маска на обличчі Делакруа вибухнула полум'ям. До смороду від підсмаженого волосся й губки долучився тепер запах горілої плоті. Брутал ухопив відро, в якому була губка (тепер, звісно, порожнє), і кинувся до глибокої раковини в кутку.

— Поле, вирубати струм? — гукнув крізь сітку Ван Хей. З голосу відчувалося, що він тяжко вражений. — Може...

— Ні! — крикнув я у відповідь. Брутал збагнув це першим, але і я від нього не сильно відстав. Ми повинні були закінчити почате. Усе, що нам потрібно було зробити в подальшому житті, блякло перед цією однією потребою: довести до кінця страту Делакруа. — Не вимикай, заради Бога! Не вимикай!

Я розвернувся до Брутала, краєм свідомості розуміючи, що люди за нашими спинами розмовляють. Хтось уже підвівся, двоє кричало.

— *Ти що!* — заволав я на Брутала. — *Яка вода? Яка вода?! Ти здурів?*

Брутал обернувся до мене, і в його отетерілих очах я побачив проблиск розуміння. Облити водою людину, крізь

яку проходить електричний струм. О так. Дуже розумно було б. Він роззирнувся навколо, побачив вогнегасник і зірвав його зі стіни натомість. Молодчина.

Маска подекуди злуцилася з обличчя Делакруа, і під нею проступили риси — чорніші, ніж у Джона Коффі. Очі, тепер спотворені кулі з білого плівчастого желе, викинуло з очниць, вони лежали на щоках. Вій більше не було. На моїх очах зайнялися й почали горіти самі повіки. З відкритого коміра сорочки клубами валив дим. А електрика все гуділа й гуділа, виповнювала мою голову, вібривала в ній. Думаю, такий звук або щось подібне чують божевільні люди.

Дін рушив уперед, мабуть, від потрясіння вирішивши, що зможе загасити руками полум'я на сорочці Делакруа, але я потягнув його назад із такою силою, що ледь не збив з ніг. Бо якби він тієї миті торкнувся, то нічим би не відрізнявся від Братика Кролика, який лупив кулаками Смоляне Опудалко. В цьому випадку — електрифіковане Смоляне Опудалко.

Я все ще не обертався, щоб поглянути, що відбувається у нас за спинами. Але, судячи зі звуків, у залі панував пекельний хаос. Валилися стільці, волали люди. Якась жінка на все горло кричала: *«Зупиніть, зупиніть, невже ви не бачите, що йому досить?»* Кертіс Андерсон ухопив мене за плече і спитав, що відбувається, що, на Бога, тут відбувається й чому я не наказую Джеку вимкнути струм?

— Я не можу, — відповів я. — Ми вже надто далеко зайшли, щоб назад повертати, невже ви не бачите? Ще кілька секунд, і все буде скінчено.

Але до кінця залишалось щонайменше дві хвилини. І то були найдовші дві хвилини в усьому моєму житті. Я думаю, майже весь цей час Делакруа був при тямі. Він кричав, і сіпався, і розгойдувався з боку в бік. Дим валив з його ніздрів і з рота, фіолетово-чорного, як стигла слива. Дим підіймався з язика, наче від розпеченої сковорідки. Усі гудзики на

сорочці або розірвалися, або поплавилися. Майка під сорочкою не зайнялася, проте обвуглилася — крізь неї просочувався дим, і ми відчували запах, з яким у нього на грудях горіло волосся. Глядачі в залі за нашими спинами, як перелякана худоба, посунули до дверей, зчинилася тиснява. Звісно, вийти вони не могли (то була чортова тюрма, зрештою), тож просто скупчилися біля виходу, поки Делакруа смажився («Я шкварчу! — вигукував Старий Ту, коли ми репетували страту Арлена Біттербака. — Я засмажений гиндик!»), а грім рокотав і дощ виливався з розлюченого неба.

Певної миті я згадав про лікаря і роззирнувся, шукаючи його поглядом. Він був на місці, однак сповз на підлогу й лежав біля чорного саквояжа. Лікар знепритомнів.

З вогнегасником у руках Брутал підійшов до мене і став поряд.

— Ще не час, — сказав я.

— Я знаю.

Ми роззирнулися в пошуках Персі й побачили, що він стоїть майже за спинкою Іскруна, заклякий, з велетенськими очима, заткнувши рота кулаком.

І от, нарешті, Делакруа обм'як на стільці. Його спотворене випнуте обличчя похилилося на плече. Він усе ще здригався, але таке здригання ми вже бачили; його спричиняв струм, що біг крізь тіло. Шолом на голові перекосився, та коли ми трохи згодом зняли його, то разом з ним відстала й добра частина скальпа й рештки волосся. Усе це прикипіло до металу, наче приклеєне дуже сильним клеєм.

— Вирубай! — крикнув я до Джека, коли минуло тридцять секунд, а задимлена грудка вугілля у формі людського тіла, що погойдувалася на електричному стільці, не подавала ознак життя, тільки смикалася від електрики. Гудіння миттєво стихло, і я кивком дав відмашку Бруталові.

А той розвернувся й щосили вгатив вогнегасник до рук Персі, аж той гойднувся назад і ледь не заgrimів із платформи.

— Ти гаси, — процідив до нього Брутал. — Ти ж у нас головний на цьому шоу.

Персі глянув на нього поглядом, що виражав одночасно неміч і бажання вбивати, потім вирівняв вогнегасник, накачав його й випустив велетенську хмару білої піни на тіло в кріслі. Нога Делакруа смикнулася, і я подумав: «О ні, знову пускати струм». Але то була одна-єдина конвульсія.

Андерсон волав до охоплених панікою й жахом свідків, що все гаразд, усе вже під контролем, це просто гроза спричинила перепади напруги, хвилюватися нема про що. Бракувало тільки запевнити їх, що цей сморід — диявольська суміш горілого волосся, смаженого м'яса й запеченого лайна — то «Шанель № 5».

— Візьми в дока стетоскоп, — наказав я Дінові, коли вогнегасник спорожнів. Делакруа вже був укритий рівним шаром білої піни, і ледь вловний гіркий хімічний запах трохи перекрив той нестерпний сморід.

— Док... мені його...

— Не зважай на дока, просто принеси стетоскоп, — сказав я. — Треба з цим закінчувати... вивозити його звідси.

Дін кивнув. «Закінчувати» і «вивозити звідси» — ці дві ідеї здавалися йому тієї миті дуже доречними. Нам обом здавалися. Дін пішов до лікарського саквояжа й покопирсався в ньому. Тим часом док заворушився, а отже, жодного інсульту чи серцевого нападу в нього не сталося. Це добре. А от погляд, яким Брутал стежив за Персі, нічого доброго не віщував.

— Спускайся в тунель і чекай біля каталки, — розпорядився я.

Персі важко проковтнув слину.

— Поле, слухай. Я не знав...

— Замовкни. Спускайся в тунель і чекай біля каталки. Зараз же.

Він знову ковтнув, скривився в гримасі, наче це завдало йому болю, але пішов до дверей, за якими відкривалися

сходи в тунель. Порожній вогнегасник він тримав на руках, наче то було немовля. Повз нього пройшов Дін зі стетоскопом. Я вихопив інструмент у нього з рук і вставив дужки у вуха. Обходитися з ним я навчився в армії, а це як на велосипеді їздити — раз навчився й уже не забудеш.

Я змахнув піну з грудей Делакура, і довелося змагатися з позивом до блювання, бо від його плоті відстав здоровенний шмат шкіри, він просто сповз так, як злазить шкіра з... ну, ви розумієте. Засмаженого індика щойно з духовки.

— Боже мій! — мало не схлипував незнайомий голос у мене за спиною. — А це завжди так? Чому мені ніхто не сказав? Я б нізащо в житті сюди не приїхав!

«Запізно, друже», — подумав я.

— Виведіть звідси того чоловіка, — звернувся я до Діна, чи Брутала, чи того, хто міг мене чути. Я сказав це, коли вже впевнився, що зможу говорити, не виблювавши на задимлені коліна Делакура. — Виведіть їх усіх через двері.

Як міг, я набрався духу і приклав диск стетоскопа до червоно-чорного клаптя сирого м'яса, який оголив на грудях Дела. Послухав, подумки промовляючи молитву, щоб не почути ні звуку. І почув те, на що сподівався.

— Він мертвий, — сказав я Бруталові.

— Дякувати Христу.

— Так. Дякувати Христу. Ви з Діном тягніть ноші. Відстібуємо його й виносимо, швидко.

5

Ми без ексцесів знесли його тіло донизу дванадцятьма сходишками й переклали на каталку. Я все боявся, що зварена плоть може зісковзнути з кісток, поки ми його тягнутимемо, — так міцно засів у голові засмажений індик Старого Ту. Але, звичайно, цього не сталося.

Кертис Андерсон нагорі заспокоював свідків. Намагався принаймні. Велике щастя Брутала, що Андерсона не було з нами й він не бачив, як Брутал зробив крок до голови каталки й уже був розмахнувся, щоб зацідити кулаком у пикку Персі, який зі сторопілим виразом просто стояв на місці. Але я вчасно перехопив кулак — на щастя для них обох. Персі пощастило, бо Брутал замірявся на удар такої сили, щоб відлетіла голова, а Бруталу теж було добре, бо якби удар влучив у ціль, він би втратив роботу і, можливо, сам би опинився на нарах.

— Не треба, — сказав я.

— Що значить не треба? — розлючено повернувся до мене Брутал. — Як ти можеш таке казати? Ти ж бачив, що він наробив! Що ти маєш на увазі? Ти дозволиш, щоб він сховався за своїми зв'язками? Після всього, що *накоїв*?

— Так.

Брутал вирячився на мене з широко розтуленим ротом. Очі в нього аж сльозилися від гніву.

— Брутусе, послухай мене. Якщо ти його вдариш, то, скоріш за все, нас усіх виженуть. Тебе, мене, Діна, Гаррі, а може, навіть Джека Ван Хейя. Усі решта, починаючи з Білла Доджа, просунуться вгору на сходинку-дві, а порожнечу, яка утвориться біля підніжжя кар'єрних сходів, тюремна комісія заповнить трьома-чотирма безробітними шукачами хліба. Тобі з того, може, й нічого, але... — Пальцем великої руки я показав на Діна, який втупився вглиб обкладеного цеглою тунелю, де крапала вода. В одній руці він тримав окуляри й вигляд мав не менш приголомшений, ніж Персі. — Але як щодо Діна? У нього двоє дітей. Один старшокласник, а друге дитя от-от до школи піде.

— То до чого все зводиться? — спитав Брутал. — Ми спустимо йому все з рук?

— Я не знав, що губка має бути мокрою, — кволим механічним голосом озвався Персі. Цю розповідь він, авжеж,

наготував заздалегідь, ще коли розраховував на злісну витівку, а не на той катаклізм, свідками якого ми всі стали щойно. — На репетиціях вона не була мокрою.

— Ах ти ж падло таке... — почав Брутал і кинувся до Персі. Я знову схопив його й відтягнув. На сходинках проклацали чийсь кроки. Я підвів погляд, відчайдушно боячись побачити Кертіса Андерсона. Але то був Гаррі Тервіллігер. З полотняно-білим обличчям і фіолетовими губами, наче він щойно поїв пирога з чорницею.

Моя увага знову перемістилася на Брутала.

— Заради Бога, Брутале, Делакруа *мертвий*, цього вже не зміниш. А маратися об Персі не варто.

Чи зародився вже тоді в моїй голові план? Маю вам сказати, що відтоді я не раз про це думав. Я мізкував над цим протягом багатьох років і жодного разу не прийшов до задовільної відповіді. Та, мабуть, це й не має особливого значення. Багато речей не мають значення, однак це не заважає людині сушити над ними голову, я вже це помітив.

— Ви про мене говорите, наче я пень якийсь, — сказав Персі. Голос у нього досі звучав приголомшено й задихано, наче хтось сильно затопив йому кулаком у живіт. Але він уже трохи опам'ятався.

— Ти *і є* пень, Персі, — сказав я.

— Гей, як ти...

Лише через велику силу я притлумив у собі власне бажання врізати йому. Десь у порожнечі тунелю скрапувала на підлогу вода; наші величезні спотворені тіні танцювали на стінах, як у тому оповіданні По про велику мавпу на вулиці Морґ. Надворі шандархнув грім, але сюди, донизу, звук проникав, наче кризь вату.

— Персі, я хочу від тебе почути лише одне. Повтор обіцянки завтра написати заяву на переведення у Браяр-Рідж.

— За це не хвилюйся, — похмуро відказав Персі. Він зиркнув на вкриту простирадлом фігуру на каталці й відвів

погляд. На мить його очі блимнули знизу вгору на моє лице, та потім він знову їх відвів.

— Так було б найкраще, — сказав Гаррі. — Бо в проти-лежному разі ти познайомишся з Диким Біллом Вортоном трохи ближче, ніж тобі б цього хотілося. — Невелика пауза. — Ми про це подбаємо.

Персі боявся нас. І, мабуть, боявся того, що ми можемо зробити, якщо він ще ошиватиметься поряд, коли ми дізнаємося, що він вивідував у Джека Ван Хейя про призначення губки й про те, навіщо вимочувати її в соляному розчині. Але згадка Гаррі про Вортона пробудила справжній жах у його очах.

Я бачив, що він згадує, як Вортон міцно тримав його, куйовдив волоссячко, туркотів до нього.

— Ви не посмієте, — прошепотів Персі.

— Я посмію, — спокійно відповів йому Гаррі. — І знаєш що? Мені все зійде з рук. Бо ти вже зарекомендував себе як наглядач, який дуже недбало поводить у присутності в'язнів. Та ще й некомпетентний.

Руки Персі стислися в кулаки, а щоки тонко порожевіли.

— Я не...

— Ще й який, — докинув Дін, підходячи до нас. Ми згуртувалися нещільним напівколом навколо Персі біля підніжжя сходів. Шлях до відступу в тунель — і той був заблокований; за спиною в нього стояла каталка з вантажем задимленої плоті, прикритим старим простирадлом. — Ти щойно спалив Делакруа живцем. Якщо некомпетентність — не таке, то що тоді?

Очі Персі спалахнули. Він планував прикритися невіглаством, та щойно побачив, що підірвався на власній петарді. Я не знаю, що він міг сказати далі, бо саме тоді сходами донизу збіг Кертіс Андерсон. Почувши його кроки, ми трохи відступили від Персі назад, щоб усе не виглядало так загрозово.

— Що *це* за дика херня була? — прогримів Андерсон. — Господи Боже, там уся підлога заригана! А смердить! Я сказав Магнуссону і Старому Ту-Ту, щоб повідчиняли обидві двері, але цей сморід і років за п'ять не вивітриться, чорт забирай, я в цьому впевнений. А той виродок Вортон там *співає* на radoщах! Я його чую!

— Керте, а він у ноти потрапляє? — спитав Брутал. Знаєте, як буває: можна підпалити світильний газ однією іскрою й не постраждати від нього, доки концентрація не стала завеликою? Оце був якраз той випадок. Секунду-дві ми з розтуленими ротами дивилися на Брутала, а потім розреготались. Наш пронизливий істеричний сміх полохливими кажанами тріпотів у напівмороці тунелю. Тіні стриба-ли й мерехтіли на стінах. Ближче до кінця навіть Персі до нас долучився. Та врешті-решт регіт ущух, і після нього всі ми відчули, що на душі трохи полегшало. Ми знову почувалися *психічно здоровими*.

— Гаразд, хлопці, — сказав Андерсон, витираючи мокрі від сліз очі носовичком і вряди-годи пирхаючи від залишкового сміху, — то що, в біса, сталося?

— Страта, — відповів Брутал. Я думаю, рівний і спокійний тон його голосу здивував Андерсона. Зате я не здивувався, принаймні не дуже; Брутал завжди добре вмів узяти себе під контроль. — Успішна.

— Як, в ім'я Ісуса Христа, можна таке спалення постійним струмом називати успішною страгою? Деякі наші свідки тепер місяць спати не зможуть! Чорт, а та жирна стара бабера рік не засне!

Брутал показав рукою на каталку й обриси під простирадлом.

— Ну він же мертвий? А ваші свідки вже завтра ввечері лялякатимуть перед друзями, що цей акт правосуддя був дуже поетичним. Дел спалив чимало людей живцем, а ми взяли і спалили живцем *його*. Тільки вони не скажуть,

що це були ми. Скажуть, що це була воля Божа, це Він діяв *нашими руками*. А може, в цьому і є зерно правди. Знаєте, що в цьому всьому найкраще? Найбільший цимес? Більшість їхніх друзів жалкуватимуть, що вони цього не бачили.

На останніх словах він нагородив Персі поглядом, у якому огида змішалася із сардонічною насмішкою.

— А якщо їхні почуття трохи пошарпали, що з того? — докинув Гаррі. — Вони самі добровільно зголосилися на це, ніхто їх на аркані не тягнув.

— Я не знав, що губка має бути мокрою, — голосом робота повторив Персі. — Вона не була мокрою на репетиції.

Дін з безмежною огидою зиркнув на нього.

— Скільки років ти засцикав сидушку в туалеті, поки хтось тобі не сказав її підіймати? — прогарчав він.

Персі розтулив був рота, щоб відповісти, та я наказав йому замовкнути. І, на диво, він послухався. А я повернувся до Андерсона.

— Кертісе, Персі налажав, от що сталося. Усе дуже просто. — Я подивився впритул на Персі: давай, мовляв, заперечуй. Але той не став. Мабуть, прочитав у моїх очах: краще хай Андерсон думає, що це *дурна помилка*, ніж *навмисне шкідництво*. А крім того, усе, що було сказано тут, унизу, в тунелі, не мало значення. Насправді важило тільки те, що завжди важить для персі ветморів світу цього. Те, що запишуть у справу чи що почують великі цабе. Люди, які мають вагу. Для персі світу цього важливо тільки те, який вигляд усе матиме в газетах.

Андерсон невпевнено обвів нас п'ятьох поглядом. Навіть на Дела глянув, проте Дел не міг відповісти.

— Ну, мабуть, могло бути й гірше, — сказав Андерсон.

— Точно, — погодився я. — Він міг бути досі живим.

Кертіс кліпнув. Схоже, така можливість не спадала йому на думку.

— Щоб завтра повний рапорт лежав у мене на столі, — сказав він. — І щоб ніхто з вас не розмовляв із начальником Мурзом, доки цього не зроблю я. Не будете?

Ми гаряче похитали головами. Якщо Кертис Андерсон хотів сам розповісти все начальникові тюрми, що ж, нас це влаштувало.

— Якщо ніхто з тих мудодзвонів-журналюг не тицьне інформацію в газети...

— Не тицьнуть, — сказав я. — А якщо спробують, то редактори зарубають. Занадто чорнушно для сімейної аудиторії. Але вони навіть не намагатимуться. Сьогодні тут були лише досвідчені. Часом у всіх трапляються збої, от і все. Вони це знають не гірше за нас.

Ще хвилю поміркувавши, Андерсон кивнув. А тоді звернув увагу на Персі, і вираз огиди з'явився на його зазвичай приємному обличчі.

— Малий гівнюк, — сказав він, — ти мені не подобаєшся анітрохи. — Побачивши погляд отетерілого Персі, він кивнув. — А якщо розкажеш своїм друзкам-лохам, що я таке казав, я заперечуватиму, доки стара сіра гуска тітоньки Роді не оживе¹. А ці люди мене підтримають. Синку, в тебе проблема.

Відтак він розвернувся й покрокував нагору сходами. Я дочекався, поки він здолає чотири сходинки, а тоді покликав:

— Кертісе?

Він обернувся й мовчки здійняв брови.

— За Персі можеш не переживати, — сказав я. — Скоро він переведеться у Браяр-Рідж. Там краще. Правда ж, Персі?

— Одразу ж, як приймуть його заяву, — додав Брутал.

— А поки не приймуть, він щовечора братиме відгул за хворобою, — докинув Дін.

¹ Вислів походить з американської народної пісні «Іди розкажи тітоньці Роді».

Від цих слів Персі аж скинувся весь. У в'язниці він працював не так давно, щоб назбиралося достатньо оплачуваних відгулів. Ветмор із виразною огидою зиркнув на Діна.

— І не *надійся*, — просичав він.

6

Уже о чверть на другу ми повернулися в блок (усі, крім Персі, якому наказали прибирати в коморі і який насуплено виконував розпорядження). Мені належало написати рапорт. Я вирішив робити це за столом чергового; якби я всівся у своє зручне офісне крісло, то, швидше за все, задрімав би. Ви зараз, напевно, здивувалися, враховуючи весь той жах, який стався в нас лише годину тому. Але почувався я так, наче з одинадцятої години попереднього вечора прожив три життя й у жодному ні на мить не заснув.

Джон Коффі стояв біля дверей камери, і сльози лилися з його дивних відсторонених очей. Враження було таке, наче дивишся, як кров тече з невігойної, але чомусь безболісної рани. У камері ближче до столу на своєму ліжку сидів Вортон. Він розгойдувався з боку в бік і виводив пісню, яку, вочевидь, сам же й вигадав, до того ж не зовсім безглузду. Якщо пам'ять не підводить мене, то звучала вона так:

Шаш-ли-чок! Баличок!
От і спікся, гівнючок!
Його звали не Біллі і зовсім не Філлі,
Його звали не Джекі і не Годфруа!
То був малий перець, гарячий перець,
А звали його Делакруа!

— Замовкни, тварюко, — сказав я.

Вортон вишкірився, показавши повен рот почорнілих зубів. Він же не вмирав, принаймні поки що; він скочив на ноги, щасливий, і мало не пішов танцювати степ.

— А ти заходь, застав мене, — радісно запропонував він. І завів наступний куплет «Пісні про шашлик», не зовсім навмання поєднуючи в ній слова. Під тим черепком крутились якісь коліщата. Там ворухився зелений смердючий інтелект, у своєму роді майже блискучий.

Я підійшов до Джона Коффі. Він краєм долонь витер зі щік сльози. Очі в нього були червоні й запалені, і я здогадався, що він теж виснажений. Звідки могла взятися втома в людині, яка за дві години на день тягала ноги прогулянковим подвір'ям, а потім решту часу або сиділа, або лежала в камері, я не знав, але сумнівів у тому, що бачу, не мав. Це було занадто очевидно.

— Бідолашний Дел, — тихо й хрипко мовив він. — Бідолашний старенький Дел.

— Так, — сказав я. — Бідолашний старенький Дел. Джоне, а з *тобою* все гаразд?

— Він вибрався, — замість відповіді сказав Коффі. — Дел вибрався. Адже так, начальнику?

— Так. Джоне, відповідай на запитання. З *тобою* все гаразд?

— Дел вибрався, він щасливчик. Хай як це було, він щасливчик.

Я подумав, що Делакруа міг би з ним посперечатися щодо цього, але вирішив промовчати. Натомість окинув поглядом камеру Коффі.

— А де Містер Джинглз?

— Побіг, он туди. — Він показав крізь ґрати на двері гамівної кімнати далі по коридору.

Я кивнув.

— Що ж, він повернеться.

Але він не повернувся. Дні перебування Містера Джинглза на Зеленій милі скінчилися. Єдиний його слід, на який ми натрапили відтоді, — знахідка Брутала тієї зими: кілька скалок яскраво розмальованої дерев'яної котушки та запах м'ятних цукерок, яким війнуло з дірочки в крокві.

Я вже збирався піти, але затримався. Подивився на Джона Коффі, і він поглянув на мене так, наче знав усі мої думки. Я наказав собі рухатися, закруглитися й рухатися, назад до столу чергового і свого рапорту. А натомість промовив його ім'я:

— Джоне Коффі.

— Так, начальнику, — миттю озвався він.

Часом нездоланна потреба дізнатися щось стає для людини прокляттям. Саме це й відбулося зі мною тієї миті. Я опустився на коліно й почав розшнуровувати свого черевика.

7

На той час, коли я дістався додому, дощ перестав і над гірськими хребтами на півночі зійшла запізнiла посмішка місяця. Але сон з мене вивітрився разом із хмарами. Сну не було в жодному оці. А ще я відчував на собі запах Делакруа. Подумалося, що цей запах переслідуватиме мене ще дуже й дуже довго. Шашличок, баличок, от і спікся, гівнючок.

Як завжди в ночі страти, Дженіс чекала на моє повернення. Я не збирався їй нічого розказувати, не бачив сенсу її нервувати подробицями. Але вона все прочитала на моєму обличчі, коли я зайшов у двері кухні, й хотіла знати. Тому я сів за стіл, узяв її теплі долоні у свої холодні (пічка в моєму старому «форді» майже не фуричила, а погода після грози розвернулася на сто вісімдесят градусів) і виклав усе, що, як їй здавалося, вона хотіла почути. Приблизно на середині розповіді я не витримав і розплакався, чого сам не чекав. Мені було трохи соромно, але тільки трохи; ви розумієте, розплакався я перед нею, а вона ніколи не карала мене за ті випадки, коли я не відповідав власному уявному образу справжнього чоловіка... в кожному разі, уявному образу мене самого. Чоловік, у якого хороша дружина, — найщасливіше зі створінь Господніх, а позбавлений такої

дружини — певно, одне з найнещасніших, і єдине істинне благословення їхніх життів — що вони не знають, як їм погано ведеться. Я плакав, а вона тримала мою голову на грудях, і коли вщухла моя власна буря, я відчув полегшення... бодай невелике. І здається, саме тоді в мене й виник перший свідомий проблиск ідеї. Не з черевиком; я не це маю на увазі. Черевик був пов'язаний, але інакше. Але *насправді* моя ідея тієї миті була дивним усвідомленням: у Джона Коффі й Мелінди Мурз, хоч і відрізнялися вони габаритами, статтю й кольором шкіри, були абсолютно однакові очі. Скорботні, сумні й відсторонені. Очі людей, що помирають.

— Іди в ліжко, — врешті-решт сказала моя дружина. — Іди зі мною в ліжко, Поле.

І я пішов, і ми кохалися, а коли скінчили, вона заснула. Я лежав, вдивлявся в посміх місяця, слухав, як потріскують стіни (нарешті вони зсідалися, міняючи літо на осінь), і згадував Джона Коффі. Як він казав, що поміг. «Я поміг. Я поміг Деловій мишці. Я поміг Містерові Джинглзу. Він циркова миша». Авжеж. А може, подумав я, ми всі циркові миші, бігаємо по колу з тьмяним усвідомленням, що Господь і все Його небесне військо дивляться на нас у наших бакелітових будиночках крізь сльодяні віконця.

На світанку я трохи задрімав — на дві години чи, може, на три, не знаю. І спав так, як завжди тепер сплю тут, у «Соснах Джорджії», але тоді зі мною такого не було. Маленькими тонкими уривками. Засинав я з думкою про церкви моєї ранньої юності. Їхні назви були різними, змінювалися залежно від примх матері та її сестер, але насправді всі вони були однакові, одна суцільна Перша Лісово-Глушинна Церква Славіння Ісуса, Господь-бо Могутній. У напівтемних приміщеннях під тими тупими квадратними шпильями питання спокути гріхів людства порушували так само часто, як били у дзвони, скликаючи вірян на молитву. Лише Господь міг прощати гріхи, міг і простив, змивши їх страдницькою

кров'ю розіп'ятого Сина, але це не усувало обов'язку Його дітей спокутувати ті гріхи (і навіть прості помилки в судженнях) за кожної нагоди. Спокута володіла силою; то був замок на дверях, якими ви відгороджувалися від минулого.

Я заснув із думками про спокуту в соснових лісах, і Едуарда Делакруа у вогні, коли він осідлав блискавку, і Мелінду Мурз, і мого здорованя-хлопчика з нескінченно мокрими від сліз очима. Ці думки проклали собі звивистий шлях у мій сон. У ньому Джон Коффі сидів на березі річки й нерозбірливо мукав, як місячне теля, про свою журбу в небо раннього літа, а на іншому березі товарняк нескінченно мчав на місці до іржавого мосту, перекинутому через Трапінгус. На згині ліктя кожної руки чорношкірий тримав тіло голої білявої дівчинки. Його кулаки, велетенські коричневі каменюки, якими закінчувалися зап'ястя, були стиснуті. Навколо нього в траві сюрчали стриконики, роями кружляла комашня; дзижчав спекою день. Уві сні я підійшов до нього, став перед ним навколішки й узяв його руки у свої. Його кулаки розімкнулися й повідали свої секрети. В одному він стискав котушку, розмальовану в зелений, червоний і жовтий. А в іншому був черевик тюремного наглядача.

«Було вже не допомогти, — сказав Джон Коффі. — Я пробував усе повернути, але було запізно».

І цього разу, уві сні, я його зрозумів.

8

О дев'ятій наступного ранку, коли я пив третю чашку кави на кухні (дружина спостерігала за цим мовчки, але я бачив несхвалення, великими літерами написано в неї на обличчі), задзеленчав телефон. Я пішов у вітальню, щоб відповісти, і Центральна сказала комусь, що їхній абонент на лінії. Потім побажала мені прекрасного дня й від'єдналася... мабуть. Із Центральною ніколи не можна було сказати напевне.

Голос Гела Мурза шокував мене. Тремтячий і хрипкий, він звучав, наче голос вісімдесятирічного дідугана. Мені спало на думку, що напередодні в тунелі дуже добре все вийшло з Кертісом Андерсоном, добре, що він так само ставився до Персі, як і ми. Бо цей чоловік, з яким я розмовляв по телефону, скоріше за все, більше жодного дня не працюватиме в «Холодній горі».

— Поле, я так розумію, вчора були проблеми. Також я розумію, що наш друг містер Ветмор був до них причетний.

— Так, були, — визнав я, тісніше притискаючи трубку до вуха й нахилиючись до звукоприймача, — але ми все зробили. Це головне.

— Так. Авжеж.

— А можна спитати, хто тобі сказав? — Щоб я міг прив'язати йому до хвоста бляшанку, так і крутилося на язиці.

— Спитати ти можеш, але тобі це знати не обов'язково, тому я краще помовчу на цей предмет. Та коли я зателефонував до свого кабінету, щоб спитати, чи нема там якихось повідомлень чи термінових справ, мені сказали одну цікаву річ.

— Он як?

— Так. Здається, на мій стіл лягла заява про переведення. Персі Ветмор хоче якомога швидше перевестися у Браяр-Рідж. Напевно, він її написав ще до закінчення вчорашньої нічної зміни. Тобі так не здається?

— Дуже на те схоже, — погодився я.

— За звичних обставин я б дозволив Кертісу розібратися з цим. Але враховуючи... якою була атмосфера в блоці Е останнім часом, я попросив Ханну завезти мені цю заяву в обідню перерву. І вона люб'язно погодилася. Я ту заяву завізую і простежу, щоб уже сьогодні по обіді її передали до століці штату. Розраховую, що спину Персі ти проведжатимеш поглядом із дверей не більше, ніж за місяць. А може, й менше.

Він очікував, що ця новина мене порадує. І мав на це повне право. Зрештою, він приділив дорогоцінний час догляду за

дружиною, щоб посприяти справі, яка інакше могла забрати з півроку чи й більше. Навіть із хваленими зв'язками Персі. Та, попри це, у мене все обірвалося всередині. Місяць! Але, можливо, це не мало особливого значення. Бо усувало цілком природне бажання почекати й відкласти ризиковану спробу до кращих часів. А те, що я задумав, справді було дуже ризикованим. Часом у таких випадках краще стрибнути до того, як утратиш мужність. Якщо нам доведеться в будь-якому разі давати раду Персі (звісно, за умови, що я зможу переконати інших піддатися на моє безумство, — іншими словами, за умови, що є «ми»), той вечір був нічим не гірший за інші.

— Поле? Ти ще там? — Голос у нього трохи стихився, наче він подумав, що розмовляє тепер сам із собою. — Чорт, я вирішив, що зв'язок урвався.

— Ні, Геле, я тут. Чудова новина.

— Так, — погодився він, і мене знову вразило те, яким старечим став його голос. *Шелестким, як папір*. — О, я знаю, про що ти думаєш.

«Ні, начальнику, ти не знаєш, — подумав я. — І за мільйон років ти б не вгадав, про що я зараз думаю».

— Ти думаєш, що наш юний друг ще ошиватиметься поряд, коли настане час для страти Коффі. Напевно, це правда. Коффі піде ще задовго до Дня подяки, так я думаю. Але ти можеш відправити його в щитову. Ніхто й слова проти не скаже. Включно з ним, я гадаю.

— Так і зроблю, — пообіцяв я. — Геле, як Мелінда?

Запала мовчанка, така довга, що цього разу вже я міг подумати, що нас роз'єдали, — якби не його дихання в трубку. А коли він заговорив, то вже набагато тихішим голосом.

— Вона тоне, — сказав він.

Тоне. Те дурне слівце, яке вживали старожили, описуючи людину, яка помирала, безперечно, і почала відокремлюватися від світу живих.

— Головний біль наче не такий сильний... принаймні поки що... але вона не ходить без допомоги, не може підіймати речі, не контролює свій сечовий міхур уві сні... — Знову запала мовчанка, а потім ще тихішим голосом Гел промовив щось подібне до «вона мається».

— Чим вона мається, Геле? — зсунувши брови, спитав я. У дверях вітальні з'явилася моя дружина. Вона стояла там, витираючи руки об рушник, і дивилася на мене.

— Ні, — голосом, що тремтів на межі злості та сліз, сказав він. — Вона *лається*.

— О. — Я все ще не розумів, що він має на увазі, але тиснути на нього не хотів. Хоча й не довелося; він пояснив сам.

— Ось із нею все гаразд, вона цілком нормальна, говорить про свій квітник чи сукню, яку побачила в каталозі, чи, може, почула Рузвельта по радіо й розкажує, як він гарно говорить. І раптом, зненацька, починає вимовляти найжахливіші речі, найжахливіші... слова. Але голосу не підвищує. Та краще б підвищувала, бо тоді... розумієш, *тоді*...

— Здавалося б, що це говорить не вона.

— Саме так, — вдячно сказав він. — Але чути, як ллються ті словесні помії, вимовлені її милим голосом... пробач мені, Поле. — Його голос віддалився, і я почув, як він шумно прочищає горло. А потім Гел повернувся й заговорив трохи впевненіше, але так само згорьовано. — Вона хоче, щоб до нас приїхав пастор Доналдсон. Я знаю, він може її втішити. Але як я його запрошу? Що, як він сидітиме тут, читатиме з нею Святе Письмо, а вона зненацька обізве його поганим словом? А вона може; учора ввечері вона обізвала мене. Сказала: «Подай мені журнал "Лібберті", членососе, будь ласка». Поле, де вона могла набратися таких слів? Де їх чула?

— Не знаю. Геле, ви сьогодні ввечері будете вдома?

Коли Гел Мурз був при доброму здоров'ї й володів собою, не був розшарпаний турботами чи горем, то його сарказм різав незгірш за лезо гострого ножа. Гадаю, підлеглі боялися

цієї риси його вдачі більше, ніж гніву чи презирства. Сарказм Гела, зазвичай непримиренний і часто різкий, міг бути ядучим, як кислота. І трохи цієї кислоти вихлюпнулося зараз із телефонної слухавки на мене. Та, попри несподіванку, загалом я був радий це почути. Схоже, він ще не повністю втратив войовничий запал.

— Ні, ти знаєш, я поведу Мелінду танцювати кадриль. Виконаємо до-за-до, аллеманд ліворуч, а потім скажемо скрипалю, що він мазефакер, хер йому в сраку.

Я затулив рота рукою, щоби втриматися від сміху. Та, на щастя, цей приступ швидко минувся.

— Пробач, — сказав він. — Я мало спав ці останні дні. Тому такий буркотливий. Авжеж, ми будемо вдома. А чому ти питаєш?

— Та це, мабуть, неважливо, — сказав я.

— Ти ж не думав заїхати? Бо якщо ти чергував учора вночі, то чергуватимеш і сьогодні. Хіба ти з кимось помінявся?

— Ні, не помінявся. Сьогодні чергую.

— Все одно не варто було б. Вона в такому стані...

— Може, й так. Дякую тобі за новину.

— Нема за що. Помолися за мою Мелінду, Поле.

Я пообіцяв, що помолюся, а сам подумав, що можу зробити трохи більше, ніж помолитися. Господь помагає тим, хто помагає собі сам, як кажуть у Церкві Славіння Ісуса, Господь-бо Могутній. Повісивши слухавку, я поглянув на Дженіс.

— Як Меллі? — спитала вона.

— Погано.

Я переказав їй нашу розмову з Гелом, включно з тією частиною, де йшлося про лайку. Хоча подробиці про членоса й мазефакера, хер йому в сраку, я опустив. А завершив словом Гела — «тоне». І Джен зажурено кивнула. А потім уважніше придивилася до мене.

— Про що ти думаєш? Я бачу, ти щось задумав, і це «щось» небезпечне. У тебе це на обличчі написано.

Про те, щоб збрехати, навіть і мови не було; ми не пускали брехні у свої стосунки. Тому я просто сказав, що краще їй не знати, принаймні поки що.

— А це... у тебе можуть бути неприємності?

Здавалося, її не надто стривожила ця думка — радше зацікавила. Саме цю здатність, серед іншого, я завжди в ній любив.

— Можливо, — відповів я.

— Це щось хороше?

— Можливо, — повторив я, усе ще стоячи коло телефону і знічів'я крутячи пальцем ручку, а пальцем іншої руки тиснучи на важіль.

— Залишити тебе на самоті, щоб ти міг зателефонувати? — спитала вона. — Бути слухняною жіночкою й іти до дідька? Помити посуд? Сплести пару пінеток?

Я кивнув.

— Ну, я б не так сказав, але...

— Поле, у нас на обід будуть гості?

— Сподіваюся.

9

До Брутала й Діна я додзвонився одразу, бо в обох удома були телефони. У Гаррі його не було, в ті часи принаймні. Але я мав номер його найближчих телефонізованих сусідів. Гаррі передзвонив мені хвилин за двадцять, зніяковіло перепрошував за те, що цей виклик маю оплатити я, і белькотів обіцянки «заплатити свою частку» за наступним рахунком за послуги. Я сказав йому, що цих курчат ми порахуємо, коли вони вилупляться, а тимчасом чи не міг би він приїхати до мене на обід? Брутал і Дін сказали, що будуть, а Дженіс пообіцяла приготувати свій знаменитий капуста́ний салат... не кажучи вже про ще знаменитіший яблучний пиріг.

— Обід просто заради обіду? — у голосі Гаррі лунали скептичні нотки.

Я визнав, що маю до них одну розмову, але по телефону краще не вдаватися в подробиці, навіть трохи. Гаррі погодився приїхати. Я поклав трубку на зубці важеля, підійшов до вікна й замислено визирнув надвір. У нас була нічна зміна, але ні Брутала, ні Діна я не розбудив, та й у Гаррі голос був не як у людини, яку вирвали з країни сновидінь. Видно було, що не тільки мене дуже турбує нічна подія. А враховуючи те божевілья, що я задумав, то це було, мабуть, на краще.

Брутал, який жив до мене найближче, приїхав о чверть на дванадцятку. За п'ятнадцять хвилин з'явився Дін, а Гаррі — вже вдягнений на роботу — приблизно за чверть години після Діна. Дженіс подала нам сендвічі з холодною яловичиною, капустяний салат і чай з льодом на кухні. Ще тільки день тому ми б посідали обідати на бічному ґанку й раділи легкому вітерцю. Але після грози похолоднішало на добрих п'ятнадцять градусів, і з гір поривами налітав пронизливий вітер.

— Сідай з нами, — запропонував я дружині.

Але вона похитала головою.

— Щось не дуже мені хочеться знати, про що ви балакаєте. У невіданні я менше тривожитимусь. Перекушу у вітальні. Цього тижня я навідоюся до міс Джейн Остін, а вона дуже цікавий співрозмовник.

— А хто ця Джейн Остін? — зачудовано спитав Гаррі, коли вона пішла. — Поле, з твого боку родичка чи з Дженіс? Гарненька?

— Це письменниця, невігласе, — сказав йому Брутал. — Вмерла ще тоді, коли Бетсі Росс¹ нашивала зірочки на перший прапор.

¹ Бетсі Росс (1752—1836) — філадельфійська швачка, яка, згідно з переказами, пошила перший американський прапор.

— Ой, — присоромлено мовив Гаррі. — Я не дуже-то люблю читати. Інструкції до радіоприймачів хіба.

— Поле, то що в тебе на думці? — спитав Дін.

— Для початку — Джон Коффі й Містер Джинглз. — Усі здивовано подивилися на мене, але цього я й очікував. Вони думали, що я хочу поговорити або про Делакруа, або про Персі. Чи про обох. Я глянув на Діна й Гаррі. — Те, що сталося з Містером Джинглзом... що зробив Коффі... сталося дуже швидко. Не знаю, чи ви встигли помітити, що миша була вся понівечена.

Дін похитав головою.

— Але я бачив кров на підлозі.

Я повернувся обличчям до Брутала.

— Той сучий потрох Персі просто розчавив її, — сказав він. — Вона б здохла. Але не здохла. Коффі щось із нею зробив. Яюсь її зцілив. Я розумію, як це звучить, але я на власні очі бачив.

Я сказав:

— Мене він теж зцілив, і я не просто це бачив, а й *відчув*.

Я розповів їм про свою інфекцію — як вона поверталася, як боляче було (крізь вікно я показав на дрова, за які мусив триматися того ранку, коли біль поставив мене на коліна) і як він повністю щез, коли Коффі мене торкнувся. І більше не турбував.

Багато часу моя розповідь не забрала. Коли я замовк, вони ще трохи сиділи й обмірковували почуте, а паралельно жували сендвічі. А потім Дін сказав:

— У нього з рота щось чорне вилетіло. Наче жуки.

— Точно, — підтвердив Гаррі. — Спочатку вони були чорні. А потім побіліли й зникли. — Він обвів нас задумливим поглядом. — А я вже й забувся про це, чорт забирай. Якби ти, Поле, не зачепив цю тему, я б і не згадав. Хіба це не дивно?

— Нічого дивного чи незвичного в цьому нема, — сказав Брутал. — Коли люди стикаються з чимось непізнаним,

вони найчастіше так і реагують. Забувають. Людині нема великої користі з того, щоб пам'ятати безглузді й незрозумілі речі. То що, Поле, коли він тебе зцілив, жуки теж вилітали?

— Так. Я думаю, то була хвороба... біль... рана. Він забирає їх, а потім випускає назад у повітря.

— І там воно вмирає, — сказав Гаррі.

Я знизав плечима. Бо не знав, померло воно чи ні. Не певен був, чи це навіть має значення.

— Він висмоктав із тебе хворобу? — спитав Брутал. — Бо з миші наче висмоктував, так це все виглядало. Рани. Ну... ти розумієш. Смерть.

— Ні, — відповів я. — Мене він просто торкнувся. І я відчув. Якийсь розряд, ніби електрика, але не боляче. Хоча я не помирав, просто боліло.

Брутал кивнув.

— Доторк і подих. Усе так, як про це торочать проповідники в лісовій глушині.

— Славимо Ісуса, Господь-бо Могутній, — сказав я.

— Не знаю, чи Ісус має з цим щось до діла, — уточнив Брутал, — але мені здається, що Джон Коффі — могутня людина, без сумніву.

— Гарзд, — озвався Дін, — якщо ви кажете, що так і було, я вам вірю. Несповідимі шляхи Господні, і чудеса Свої Він являє по-різному. Але як з усім цим пов'язані ми?

Що ж, а ось і важливе питання, чи не так? Я набрав повні легені повітря й розповів їм про свій задум. Вони приголомшено слухали. Навіть Брутал, який любив почитувати журнальчики з історійками про маленьких зелених людців із космосу, — і той мав приголомшений вигляд. Коли я замовк цього разу, мовчанка була значно довша. І ніхто не жував жодних сендвічів.

Урешті-решт тихим розсудливим голосом Брутус Говелл сказав:

— Якщо нас піймають, ми втратимо роботу, Поле. І нам ще дуже пощастить, чорт забирай, якщо станеться тільки це. Бо можемо загриміти у блок А як гості штату, будемо плести сумочки й попарно митися в душі.

— Так, — кивнув я. — Усе може бути.

— Я розумію твої почуття, трохи розумію, — вів далі Брутал. — Ти знаєш Мурза краще, ніж ми... він не тільки твій начальник, а ще й друг... і про його дружину ти високої думки...

— Вона найприємніша жінка з усіх, яких ви можете лише сподіватися зустріти, — підтвердив я, — а для нього вона взагалі цілий світ.

— Але ми не знаємо її так добре, як ви з Дженіс, — сказав Брутал. — Розумієш, Поле?

— Вона б вам сподобалась, — запевнив я. — Ну, сподобалась би, якби ви познайомилися до того, як ця гидота запустила в неї пазурі. Вона багато робить для общини, добра подруга, релігійна. А головне — вона весела. Була колись веселою. Вона б вам таких історій понарозказувала, що аж сльози б від сміху потекли. Але я не через це все хочу її врятувати, якщо це ще можливо. Те, що з нею відбувається, *знущання*, чорт забирай, просто *знущання*. Для очей, і вух, і душі.

— Дуже шляхетно з твого боку, але я сильно сумніваюся, що тобою саме це рухає, — сказав Брутал. — Я думаю, це пов'язано з Делом. Ти хочеш урівноважити чимось його смерть.

Він мав рацію. Авжеж, мав. Я знав Мелінду Мурз краще, ніж інші, але, може, не аж так добре, щоб просити їх ризикувати заради неї роботою... чи навіть свободою. Та й своєю роботою і свободою, якщо вже на те пішло. У мене було двоє дітей, і найменше у світі Божому мені хотілося, щоб дружина була змушена писати їм листи з новиною про те, що їхній батько на лаві підсудних за... а як це буде називатися? Я й сам

точно не знав. Сприяння і співництво у спробі до втечі — так, мабуть, найближче до істини.

Але смерть Едуарда Делакруа була найпотворнішою і найбруднішою з усього, що я бачив у своєму житті — не лише на роботі, а взагалі, — і я був до неї причетний. Ми всі були до неї причетні, бо ми дозволили Персі Ветмору залишитися. Попри те, що знали — він жахливо не підходить для роботи в такому місці, як блок Е. Ми зіграли в цю гру. Навіть начальник Мурз був до неї причетний. «Яйця Делакруа підсмажаться незалежно від того, буде Ветмор у команді чи ні», — сказав він. Може, й по заслугі, враховуючи скоєне миршавим французиком. Але Персі не просто підсмажив яйця Делакруа. Він вирвав коротунові очі з очниць і спалив його кляте обличчя. А чому? Тому, що Дел був шестиразовим убивцею? Ні. Все тому, що Персі обмочив штани, а миршавий кейджен мав нахабство над ним посміятися. Ми взяли участь у кошмарному діянні, і Персі воно зійде з рук. Він переведеться у Браяр-Рідж, щасливий, як молюск у приплив, а там на нього чекає ціла божевільня, наповнена психами, на яких можна вправлятися в жорстокості. З цим ми нічого не могли вдіяти. Але, може, було ще не пізно змити троху багна з власних рук.

— У моїй церкві це називають спокутою, а не врівноваженням, — сказав я, — але, напевно, все зводиться до одного й того самого.

— Ти справді думаєш, Коффі *міг* би її врятувати? — тихим і сповненим благоговіння голосом спитав Дін. — Просто... що?.. висмоктати пухлину мозку з її голови? Наче... персикову кісточку?

— Я думаю, він *міг* би. Авжеж, це не напевно, але після того, як він зцілив мене... і Містера Джинґлза...

— Та миша була потрощена дай Боже, — підтвердив Брутал.

— Але чи *погодиться* він? — задумливо промовив Гаррі. — *Погодиться?*

— Якщо йому це до снаги, то погодиться, — сказав я.

— Але чому? Коффі ж її не знає!

— Бо це його призначення. Те, для чого його створив Господь.

Брутал театральньо роззирнувся навколо, нагадуючи нам усім, що декого тут бракує.

— А як щодо Персі? Думаєте, він стоятиме собі збоку й дивитиметься? — спитав він. І тоді я розповів їм, що придумав для Персі. А коли договорив, Гаррі й Дін дивилися на мене вражено і захоплена усмішка мимохіть зажеврила на обличчі Брутала.

— Дуже зухвало, брате Поле! — вигукнув він. — Мені аж дух перехопило!

— Але хіба це не колосально? — майже прошепотів Дін, а тоді голосно розсміявся і, як дитина, заплескав у долоні. — Шик, блиск і краса!

Не забувайте, що Дін був особливо зацікавлений у тій частині мого плану, яка стосувалася Персі. Бо Персі ледь не спричинився до смерті Діна, застигнувши непорушно, як бовван.

— Так, але що буде по тому? — спитав Гаррі. Голос у нього звучав похмуро, але очі зраджували: вони вже загорілися, мов у людини, яка хоче, щоб її переконали. — Що тоді?

— Кажуть, покійники добре бережуть секрети, — прогуркотів Брутал, і я метнув на нього погляд, щоб пересвідчитися, чи він не жартує.

— Я думаю, він триматиме рота на замку, — відповів я.

— Справді? — Дін скептично подивився на мене. Він зняв окуляри й заходився їх полірувати. — Переконай мене.

— По-перше, він не розумітиме, що насправді сталося. Він подумає, що ми з ним зіграли якийсь жарт. А по-друге — і це найважливіше — *він боїтиметься щось розказувати*. Саме на це я й роблю ставку. Ми скажемо так: якщо він почне писати листи й телефонувати, ми теж почнемо писати листи й телефонувати.

— Про страту, — сказав Гаррі.

— І про те, як він стояв на місці, коли Вортон напав на Діна, — додав Брутал. — Гадаю, насправді Персі Ветмор найбільше боїться розголосу. — Він кивнув, повільно й замислено. — Це може спрацювати. Але, Поле... хіба не розумніше було б привезти місіс Мурз до Коффі, а не Коффі до місіс Мурз? З Персі ми б розібралися оце так, як ти сказав, а потім провели б її через тунель, замість того, щоб виводити тудою Коффі.

Я похитав головою.

— Ніколи цього не буде. Мільйон разів ні.

— Через начальника Мурза?

— Точно. Він такий твердолобий, що порівняно з ним старенький Фома Невіруючий здається Жанною д'Арк. А якщо ми привеземо Коффі до нього додому, то, я думаю, від несподіванки він хоча б дозволить Коффі спробувати. Інакше...

— А з транспортом ідеї в тебе є? — спитав Брутал.

— Спочатку я подумав про фургон. Але нам нізащо не вивезти його з двору, не привертаючи уваги. Та й у радіусі двадцяти миль усі його знають. Тому я подумав, що ми могли б поїхати на моєму «форді».

— Тоді подумай ще раз, — сказав Дін і начепив окуляри на носа. — Ти не запхнеш Коффі у свій «форд», навіть якщо роздягнеш догола, обмажеш смальцем і скористаєшся ріджом для взуття. Ти так звик його бачити, що вже й забув, який це велетень.

На це я відповіді не мав. Майже всю мою увагу того ранку поглинула проблема Персі — і менша, але теж значуща проблема Дикого Білла Вортона. Та тепер до мене дійшло, що транспортування буде не таким простим, як я сподівався.

Гаррі Тервіллігер узяв із тарілки рештки свого другого сендвіча, уважно на нього подивився і знову поклав.

— Якщо вже ми наладналися на цю божевільну витівку, — сказав він, — то, мабуть, можна взяти мій пікап.

Усадовимо його ззаду. О такій порі на дорогах небагато машин. Ми ж говоримо про час далеко за північ, правда?

— Так, — підтвердив я.

— Хлопці, ви забуваєте про одне, — озвався Дін. — Я знаю, що Коффі дуже тихий, відколи з'явився в нашому блоці, нічого не робить, тільки лежить, і сльози сочаться у нього з очей, але він *убивця*. *Велетенський* до того ж. Якщо він надумає дати драла з пікапа Гаррі, то зупинити його ми зможемо, тільки застреливши на місці. Щоб такого покласти, доведеться багато свинцю випустити, навіть сорок п'ятого калібру. А що, як нам не вийде його вколошкати? Що, як він уколошкає когось іншого? Я не хочу втрачати роботу, і в тюрму не хочу. В мене жінка й діти, для яких я мушу добувати хліб. Але все це і близько не зрівняється з тим, як я не хочу мати на своїй совісті ще одну мертву дівчинку.

— Цього не станеться, — сказав я.

— Як, на Бога, ти можеш так упевнено про це говорити?

Я не відповів. Просто не знав, з чого почати. Я розумів, що до цього дійде, звісно, розумів, але все одно не знав, як почати їм розповідати про те, що дізнався. Та мені допоміг Брутал.

— Ти думаєш, що він не вбивця, так, Поле? — Він здивовано втупився в мене. — Думаєш, той гевал не винуватий?

— Я впевнений, що не винуватий.

— Господи Ісусе, та як ти можеш бути в такому впевнений?

— Є дві речі, — відповів я. — По-перше, мій черевик.

І, перехилившись через стіл, почав розповідати.

ЧАСТИНА П'ЯТА

НІЧНА ВИЛАЗКА

1

Г. Д. Веллс колись написав роман про людину, яка винайшла машину часу. А я, пишучи ці мемуари, створив свою власну машину часу. Тільки, на відміну від веллсівської, вона може переміщувати лише в одному напрямку — в минуле (а власне, назад у 1932 рік, коли я був головним вертухаєм блока Е у виправній колонії державної пенітенціарної служби «Холодна гора»), але менше з тим — моторошно ефективно. Та все ж ця машина часу нагадує мені старенький «форд», яким я кермував у ті часи. Ти знав, що врешті-решт він заведеться, але ніколи не було відомо, чи вистачить для запуску двигуна повороту ключа, а чи тобі доведеться вилазити й крутити корбою, доки рука не відвалиться.

Відтоді, як я почав оповідати історію Джона Коффі, ця машина заводилася легко. Але вчора довелося крутити корбою. Мабуть, це тому, що я дістався до страти Делакруа, а мій розум не дуже хотів її пережити наново. То була важка смерть, *страшна* смерть, і саме так усе сталося тому, що

Персі Ветмор — молодичок, який любив зачісувати своє волосся, але терпіти не міг, коли з нього глузують — навіть напівголомозий миршавий французик, якому не судилося дожити до наступного Різдва.

Але, як і у випадку з будь-якою найбруднішою роботою, найважче тут — просто почати. Двигунові байдуже, користається ви ключем чи корбою; щойно ви його запустите, він працюватиме рівнесенько, хай там чим ви орудували. Отак і в мене вчора було. Спершу слова виходили маленькими уривками фраз, потім цілими реченнями, а далі полилися потоком. Я виявив, що писання — це особлива й доволі лячна форма пригадування. У ньому є якась невідчепність, майже схожа на згвалтування. Може, в мене просто таке відчуття, бо я став дуже старою людиною (і це сталося без моєї участі, як мені часом здається), але навряд. Я думаю, що поєднання олівця й пам'яті породжує якусь практичну магію. А магія небезпечна. Як людина, що знала Джона Коффі й бачила, що він може робити — з мишами і людьми, — я відчуваю за собою повне право таке казати.

Магія небезпечна.

У кожному разі, я вчора цілий день писав. Слова просто лилися з мене потоком, сонячна кімната цього уславленого притулку для старих зникла, а замість неї з'явилася комора в кінці Зеленої милі, де так багато моїх важких дітей утихомирювалися востаннє, а ще виникло підніжжя сходів, звідки відкривався шлях у тунель під дорогою. Саме там ми з Діном, Гаррі та Бруталом приперли до стінки Персі Ветмора над задимленим тілом Едуарда Делакура й змусили Персі знову пообіцяти, що він подасть заяву на переведення до Браяр-Ріджа, лікарні для душевнохворих.

У сонячній кімнаті завжди витає аромат свіжих квітів, але вчора опівдні я відчував тільки згубний сморід смаженої плоті мерця. Звук газонокосарки, якою підстригали траву вниз, віддалився, а його заступило порожнисте

ляпання води, що поволі просочувалася крізь вигнутий дах тунелю. Подорож тривала. Я повернувся назад у 1932 рік, душею й розумом, якщо не тілом.

Я пропустив обід, писав до четвертої чи десь так, а коли нарешті поклав олівець, рука боліла. Неквапом пройшовся до кінця коридору другого поверху. Там є вікно, яке виходить на стоянку для автівок працівників. Бред Долан, санітар, який нагадує мені Персі, — той, що аж занадто цікавиться тим, куди я ходжу і що роблю на своїх прогулянках, — їздить на старому «шевроле» з наклейкою «Я БАЧИВ БОГА, ЙОГО ЗВАТИ НЬЮТ» на бампері. Машини не було; Бредова зміна закінчилася, і він забрався в той невідомий закуток, який зве домом. Уявляю автотрейлер «Ейрстрім» з плакатами з «Гастлера»¹, приклеєними скотчем до стін, і бляшанками з-під пива «Діксі» по кутках.

Я вийшов через кухню, де кухарі вже заходилися коло вечері.

— Містере Еджкомб, а що то у вас у пакеті? — поцікавився Нортон.

— Порожня пляшка, — відповів я. — Там у лісі фонтан молодості знайшов. Шкандибаю туди щодня десь о цій порі й трохи набираю. А перед сном п'ю. Добре питво, скажу я вам.

— Може, воно вас і молодить, — сказав Джордж, інший кухар, — але з вашого вигляду так *ні хріна* не скажеш...

Ми всі трохи посміялися, і я вийшов. А вже надворі повсякчас ловив себе на тому, що озираюся через плече, шукаючи поглядом Долана, хоч його машини й не було. Я обізвав себе телепнем за те, що дозволив йому так себе залякати, і перетнув поле для крокету. За ним був занехаяний тренувальний майданчик для гольфа, що має значно привабливіший вигляд у брошурах «Сосон Джорджії», а далі відкривається стежка, яка звивається в невеличкий гайок на схід від

¹ Щомісячний порнографічний журнал, заснований 1974 р.

притулку. Далі на цій стежці є дві старі повітки, й жодну з них сьогодні вже не використовують. У другу, що стоїть близько до кам'яної стіни, яка відділяє територію «Сосон Джорджії» від джорджійського шосе № 47, я зайшов і трохи там усередині затримався.

Того вечора я добре попоїв, трохи подивився телевизор і рано пішов спати. Багацько було ночей, коли я прокидався і плентався донизу, в кімнату з телевизором, де дивився старі кіна по «Американ Муві Ченел». Але не минулої ночі — минулої ночі я спав, як убитий, і не мав жодних снів, що переслідували мене, відколи я почав свої авантюристські мандри теренами літератури. Уся та писанина, мабуть, виснажила мене; я вже, знаєте, не такий молоденький, як колись.

Коли ж прокинувся й побачив, що латка сонця, яка о шостій ранку зазвичай лежить на підлозі, перемістилася аж у ноги мого ліжка, я поспіхом викотився з нього, такий стривожений, що майже не помітив спалаху артритного болю в колінах і щиколотках. Щонайшвидше вдягнувся й поквапився коридором до вікна, яке виходить на паркувальний майданчик для персоналу, сподіваючись, що місце, на якому Долан ставить свій «шевроле», буде досі порожнім. Інколи він спізнювався на цілих півгодини...

Не пощастило. Машина була на місці, іржаво поблискувала в променях ранішнього сонця. Тому що цими днями в містера Долана з'явилася причина приїжджати вчасно, чи не так? Так. Старий Полик Еджкомб кудись лазить рановранці, старий Полик Еджкомб щось там мудрує, і містер Бред Долан має намір з'ясувати, що саме. «Що ти там робиш, Полику? Відповідай». Імовірно, він уже мене виглядав. Найрозумніше було б залишатися в будинку... от тільки я не міг.

— Поле?

Я так рвучко розвернувся, що ледь не впав. Але то була моя подруга Елейн. Її очі розширилися, і вона виставила вперед руки, наче хотіла мене підхопити. На щастя для неї,

я втримав рівновагу; у Елейн жажливий артрит, я б її навпіл переломив, як суху гіллячку, якби впав на її руки. Романтика не вмирає, коли перетинаєш кордон того дивного краю, що лежить за межею вісімдесяти років, але про всі ті нісенітниці з «Віднесених вітром» можете забути.

— Вибач, — мовила вона. — Я не хотіла тебе налякати.

— Та нічого, — кволо всміхнувся я до неї, — це будить краще, ніж холодна вода в обличчя. Треба тебе найняти, аби щоранку таке робила.

— Ти дивився, чи там його машина, так? Машина Долана.

Обманювати її сенсу не було, тому я кивнув.

— Хотів би я бути впевненим, що він у західному крилі. Мені б вийти ненадовго, але я не хочу, щоб він мене побачив.

Елейн усміхнулася — примарою тієї пустотливої усмішки шалапутного дівчиська, яким колись була.

— Усюди пхає свого носа, негідник, правда?

— Так.

— У західному крилі його нема. Я вже була на сніданку, соньку, і можу тобі сказати, де він, бо підглядала. Він на кухні.

Я розгублено подивився на неї. Я знав, що Долан допитливий, але щоб настільки...

— А ти не можеш відкласти ранкову прогулянку? — спитала Елейн.

Я задумався.

— Та, мабуть, міг би, але...

— Не слід.

— Так. Не слід.

«А зараз, — подумав я, — вона питає, куди я ходжу і що такого збіса важливого там у лісі роблю».

Та вона не спитала. Тільки ще раз обдарувала мене тією пустотливою усмішкою. Вона здавалася дивною й абсолютно чудесною на її занадто виснаженому і зболеному обличчі.

— Ти знаєш містера Гауленда? — спитала вона.

— Авжеж, — кивнув я, хоча нечасто його бачив; він жив у західному крилі, а в «Соснах Джорджії» це майже як сусідня країна. — А що?

— Знаєш, що в ньому особливого?

Я тільки головою похитав.

— Містер Гауланд, — усмішка Елейн поширшала, — один з п'яти мешканців «Сосон Джорджії», якому дозволено курити. Це тому, що він тут мешкав ще до того, як змінилися правила.

«Дідусева поправка», — подумав я. Чи ж було для неї більш відповідне місце, ніж будинок для старих?

Елейн засунула руку в кишеню смугастої синьо-білої сукні й до половини витягла два предмети: сигарету й коробку сірників.

— Зелена крадіжка, червона крадіжка, — проспівала вона переливчасто й кумедно, — крихітка Еллі намочить ліжко.

— Елейн, що...

— Проведи стареньку дівчинку донизу, — вона сховала сигарету й сірники назад у кишеню й узяла мене за руку вище ліктя своєю вузлуватою рукою. Ми рушили коридором. А поки йшли, я вирішив здатися й цілковито довіритися їй. Вона була старенька і крихка, але не дурна.

Коли ми спускалися сходами, обережно, наче дві скляні старожитності, якими й стали, Елейн сказала:

— Чекай біля підніжжя. Я піду в західне крило, до туалету в коридорі. Ти ж знаєш, про який я туалет кажу, правда?

— Так, — кивнув я. — Той, що біля процедурного. Але навіщо?

— Я вже понад п'ятнадцять років не курила, — відповіла вона, — але сьогодні вранці хочеться цигарку. Не знаю, скільки разів я встигну попихкати, доки не спрацює детектор диму. Але маю намір це з'ясувати.

Я дивився на неї, все ширше розплющуючи очі від захвату, і думав про те, як же вона нагадує мою дружину.

Джен могла зробити достоту те саме. Елейн озирнулася на мене, грайливо усміхаючись. Я огорнув її шию ззаду своєю долонею, підтягнув обличчя до свого й легко поцілував у губи.

— Я люблю тебе, Еллі.

— О, які гучні слова, — але помітно було, що вона втішена.

— А як же Чак Гауленд? — спитав я. — У нього будуть неприємності?

— Ні, бо він у кімнаті з телеком, дивиться «Доброго ранку, Америко» з двома дюжинами наших. А я збираюся непомітненько шаснути звідси одразу ж, як детектор диму увімкне сигналізацію західного крила.

— Жінко, тільки дивись не впади й не нашкодь собі. Я собі не прощу, якщо...

— Ой, та не нервуйся ти даремно. — І цього разу *вона мене* поцілувала. Любов серед руїн. Декому з вас це, напевно, здається смішним, а декому — безглуздим. Але ось що я вам скажу, друже: дивна любов — це краще, ніж повна її відсутність.

Я провів її поглядом. Елейн ішла, ступаючи повільно і швидко (але на ціпок вона спирається лише в дощові дні, та й то лише тоді, коли біль нестерпний; це одна з її марнославних примх). А я чекав. Спливло п'ять хвилин, потім десять, і коли я вже вирішив, що вона або втратила мужність, або виявила, що батарейка детектора диму в туалеті розрядилася, в західному крилі залунала пожежна сигналізація — гучно задзижчала-заторохкотіла.

Я одразу ж рушив у бік кухні, але повільно — не було причини квапитися, доки не пересвідчуся, що Долан забрався з моєї дороги. З телекімнати (тут її величають Ресурсним Центром — *оце* безглуздо) полинуло гелґотіння, і старигані, більшість із яких досі були в халатах, висипали в коридор подивитися, що там. Я зрадів, побачивши серед них Чака Гауленда.

— Еджкомбе! — прохрипів Кент Ейвері, однією рукою спираючись за ходунок, а іншою нав'язливо торсаючи себе за пах піжамних штанів. — Це справжня тривога чи знов фальшива? Що скажеш?

— Ніяк не можу знати, — відповів я.

Приблизно в той самий час троє санітарів підтюпцем пробігли повз нас, усі — в бік західного крила, а старим, що збилися до купи біля дверей телекімнати, крикнули, щоб зайшли всередину й чекали сигналу «все чисто». Третім вервечку замикав Бред Долан. Пробігаючи, він навіть не глянув на мене, і це потішило мене понад усяку міру. Коли я вже йшов у бік кухні, мені подумалося, що команда Елейн Коннеллі — Пол Еджкомб успішно зіграла б проти дюжини Бредів Доланів, з півдюжиною Персі Ветморів на додачу.

Кухарі на кухні продовжували незворушно прибирати після сніданку, не звертаючи ані найменшої уваги на завивання пожежної сигналізації.

— О, містере Еджкомб, — угледівши мене, сказав Джордж. — Здається, вас Бред Долан шукав. Власне, ви щойно з ним розминулися.

«Пощастило мені», — подумав я. Але вголос відповів, що пошукаю містера Долана пізніше. І спитав, чи залишилися від сніданку грінки.

— Авжеж, — кивнув Нортон, — але вони холоднючі, як камінь. Щось ви пізно сьогодні.

— Так, — погодився я, — але їсти хочеться.

— Зачекайте хвилину, я вам свіжих підсмажу, гаряченькі будуть, — і Джордж потягнувся до хліба.

— Та ні, я й холодну пожую, — сказав я. А коли він вручив мені кілька скибок (зі спантеличеним виглядом — обидва кухарі були спантеличені), я поквапився до дверей, знову почувуючись хлопчиськом, який прогулює школу і втікає на риболовлю, сховавши за пазухою сорочки сендвіч із варенням.

За дверима кухні я несамохіть роззирнувся навкруги, шукаючи поглядом Долана. А не побачивши нічого тривожного, поспішив через поле для крокету й гольф-майданчик, дорогою гризучи грінку. Вже в затишку лісових хащів я трохи сповільнив ходу. Ішов стежкою і зловив себе на тому, що думками повертаюся до наступного дня після страхітливої втрати Едуарда Делакруа.

Того ранку я розмовляв із Гелом Мурзом, і він сказав мені, що пухлина мозку змушує Мелінду брудно лаятися... пізніше моя дружина назвала це (доволі нерішуче, бо насправді не була певна, чи це воно) синдромом Туретта. Тремтіння в його голосі, помножене на спогад про те, як Джон Коффі зцілив мене від інфекції сечових шляхів, а ручну мишу Делакруа — від перелому хребта, зрештою підштовхнуло мене до тієї межі, яка пролягає між появою думки й *початком* дій.

І було ще одне. Пов'язане з руками Джона Коффі та моїм черевиком.

Тому я скликав до себе людей, з якими працював, людей, яким довіряв своє життя протягом усіх тих років: Діна Стентона, Гаррі Тервіллігера, Брутуса Говелла. Вони приїхали на обід до мене додому наступного дня після втрати Делакруа і принаймні слухали мене, коли я викладав їм свій план. Авжеж, вони всі знали, що Коффі зцілив мишу; Брутал бачив це на власні очі. Тож коли я припустив, що інше чудо може статися, коли ми відвеземо Джона Коффі до Мелінди Мурз, вони не висміяли мене. Найтривожніше питання зачепив Дін Стентон: що, як Джон Коффі втече під час нашої польової поїздки?

«Що, як він уколошкає когось іншого? — спитав Дін. — Я не хочу втратити роботу, і в тюрму не хочу. В мене жінка й діти, для яких я мушу добувати хліб. Але все це і близько не зрівняється з тим, як я не хочу мати на своїй совісті ще одну мертву дівчинку».

Тоді запала мовчанка, і всі вони дивилися на мене, чекаючи, *що* я відповім. Я знав, що все зміниться, якщо я висловлю

те, що крутиться в мене на язиці; ми сягнули тієї критичної позначки, за якою вороття, скоріше за все, буде неможливим.

Хоча для мене вороття вже було неможливим. Я розтулив рота і сказав:

2

— Цього не станеться.

— Як, на Бога, ти можеш так упевнено про це говорити? — спитав Дін.

Я не відповів. Просто не знав, з чого почати. Я розумів, що до цього дійде, звісно, розумів, але все одно не знав, як почати їм розповідати про те, що було в мене на думці й на душі. Та мені допоміг Брутал.

— Ти думаєш, що він не вбивця, так, Поле? — Він здивовано втупився в мене. — Думаєш, той гевал не винуватий?

— Я впевнений, що не винуватий, — відповів я.

— Як ти можеш бути в такому впевнений?

— Є дві речі, — сказав я. — По-перше, мій черевик.

— *Черевик?* — вигукнув Брутал. — А що твій *черевик* має до діла з тим, замордував Джон Коффі тих двох дівчаток чи ні?

— Учора я зняв із себе черевик і дав йому. Це було після страти, коли всі хвилювання трохи вляглися. Я проштовхнув його крізь ґрати, а він узяв тими своїми лаписьками. Я сказав йому зав'язати. Розумієте, я мав переконатися, бо всі наші важкі діти носять лише шльопанці. Для людини, яка надумала накласти на себе руки, задушитися шнурівками — раз плюнути. Це нам усім добре відомо.

На знак згоди вони закивали.

— Коффі поклав його собі на коліна і правильно перехрестив кінчики. А далі заплутався. Сказав, що йому точно хтось показував, коли він був юнаком, — може, батько, а може, один із бахурів, які ходили до його мамки після того, як батько зник, — але він забувся, як це робиться.

— Підтримую Брутала — досі незрозуміло, при чому твій черевик до того, скоїв Коффі вбивство близнючок Деттерик чи ні, — сказав Дін.

Тож я знову переповів їм історію викрадення й убивства — усе, що прочитав того спекотного дня в тюремній бібліотеці, поки в паху припікало, а Гіббонз хропив у кутку, а також усе, що мені згодом розповів репортер Гаммерсміт.

— Пес Деттериків був кепським кусакою, але гавкав він знаменито, — сказав я. — Чоловік, який забрав дівчаток, зацитькав його сосисками. Уявляю, як із кожним новим шматочком він підкрадався все ближче, і доки псина жерла останній шматок, він простягнув руки, ухопив її за голову і крутонув. Зламав шию.

Пізніше, коли знайшли Коффі, заступник шерифа, який очолював пошуковий загін, Роб Мак-Гі — так його звали, помітив у нагрудній кишені комбінезона Коффі якийсь горбок. Спершу Мак-Гі подумав, що там може бути пістолет. Але Коффі сказав, що то підобідок. Так і виявилось — пара сендвічів і солоний огірок, загорнуті в газету й перевиті м'ясницькою мотузкою. Коффі не міг згадати, хто йому той пакунок дав, сказав лише, що то була жінка у фартусі.

— Сендвічі й огірок, але без сосисок, — уточнив Брутал.

— Без сосисок, — погодився я.

— Звісно, без, — зауважив Дін, — він же їх собацюрі згодував.

— Прокурор у суді те саме сказав, — кивнув я, — але якщо Коффі розгорнув свій обід і віддав сосиски собаці, то як він зав'язав знову газету тією мотузкою? Я не знаю, коли в нього навіть час на це був, але поки що облишмо це. Ця людина й найпростішого вузла не зав'яже.

Усі довго мовчали, мов громом уражені. Та зрештою тишу порушив Брутус.

— Свята срака, — тихо промовив він. — А чому ж на суді ніхто про це не заговорив?

— Ніхто про це не подумав, — сказав я, а сам знову згадав про Гаммерсміта, репортера... того Гаммерсміта, який навчався в коледжі в Боулінг-Грін, Гаммерсміта, який вважав себе освіченим, Гаммерсміта, який сказав мені, що дворняги й негри — це, властиво, одне й те саме, бо й ті, й ті можуть зненацька й зовсім без причини відкусити від вас шмат. Та тільки він називав їх «ваші негри», так, наче вони досі були власністю... але не його власністю. Ні, не його. Вони ніколи йому не належали. І в ті часи весь Південь кишів такими Гаммерсмітами. — Ніхто насправді й не уявляв, що про таке можна подумати. Включно з самим адвокатом Коффі.

— Але *ти* подумав, — сказав Гаррі. — Чорт забирай, хлопці, ми тут сидимо з самим містером Шерлоком Голмсом.

Але в його голосі, крім кепкування, звучав щирий захват.

— Ой, та стулися, — сказав я. — Я б теж про це не подумав, якби не склав докупи те, що він сказав заступникові Мак-Гі того дня, і те, що сказав, вигнавши з мене інфекцію, а потім і мишу зціливши.

— А що? — спитав Дін.

— У його камеру я заходив немов під гіпнозом. Таке відчуття було, наче я не зміг би опиратися його наказам, навіть якби спробував.

— Мені це не подобається, — сказав Гаррі й неспокійно засовався на стільці.

— Я спитав, що він хоче, і він відповів: «Просто допомогти». Я дуже чітко це запам'ятав. А коли все було вже позаду й мені полегшало, він про це знав. «Я поміг, — сказав він. — Я ж поміг, правда?»

Брутал кивнув.

— Так само, як із мишею тоді. Ти сказав: «Ти поміг», і Коффі повторив тобі те саме, наче папуга. «Я поміг Деловій мишці». Це тоді ти зрозумів? Саме тоді, так?

— Думаю, так. Я згадав, що він сказав Мак-Гі, коли Мак-Гі спитав, що сталося. Це було в усіх статтях про ті вбивства,

майже в усіх. «Було вже не допомогти. Я пробував усе повернути, але було запізно». Чоловік таке каже, на руках у нього дві мертві дівчинки, білі, біляві, а він здоровезний, як хата; не дивно, що його неправильно зрозуміли. Те, що він сказав, у їхньому розумінні узгоджувалося з тим, що вони бачили, а бачили вони чорне. Вони подумали, що він зізнався, що він каже — не зміг опиратися спокусі викрасти дівчаток, згвалтувати їх і вбити. А тоді схаменувся й намагався зупинитись...

— Але було вже запізно, — пробурмотів Брутал.

— Так. От тільки *насправді* він намагався їм сказати, що знайшов дівчат, спробував зцілити — повернути їх до життя, — але йому це не вдалося. Надто далеко вже вони пішли після смерті.

— Поле, ти в це віриш? — спитав Дін. — Широ, як на сповіді, віриш у це?

Я зазирнув собі в душу так чесно, як тільки міг, а тоді кивнув. Я не тільки тепер це знав. Інтуїтивно я зрозумів, що з ситуацією Джона Коффі щось не так, ще від самого початку, коли Персі зайшов у блок, тягнучи Коффі за руку й горлопанячи «Мрець іде!» Я потиснув йому руку, чи не так? Ще ніколи до того я не тиснув руки новоприбулим на Зелену милю, але Коффі потиснув.

— Господи, — промовив Дін. — Господи милий Ісусе.

— Твій черевик — це перше, — нагадав Гаррі. — А друге що?

— Незадовго до того, як пошуковий загін знайшов Коффі й дівчаток, чоловіки вийшли з лісу біля південного берега річки Трапінгус. Там вони знайшли клапоть витоптаної трави, багато крові й решту нічнушки Кори Деттерик. Собаки ненадовго заплуталися. Більшість хотіли бігти на південний схід, донизу течією вздовж берега. Але двоє псів — єнотові гончаки — тягли *вгору течією*. Собаками командував Бобо Марчант. Він дав кунам понюхати сорочку, і вони розвернулися разом з усіма.

— Єнотові збентежилися, так? — спитав Брутал. На кутиках губ у нього грала дивна ледь помітна посмішка, в якій відчувалась огида. — Вони, власне кажучи, не створені шукачами, тому й поплутали завдання.

— Так.

— Я не розумію, — зізнався Дін.

— Гончаки забули, чим саме Бобо провів попід їхніми носами на початку полювання, — пояснив Брутал. — На той час, коли вони вийшли на берег річки, куни вистежували вбивцю, а не дівчаток. Поки вбивця й дівчатка були разом, собак ніщо не збивало з пантелику, але...

У Дінових очах засвітився промінець розуміння. А Гаррі вже все збагнув.

— Якщо подумати, — сказав я, — дивно, як узагалі правосуддя бодай на хвилину могло повірити, що Джон Коффі — їхній клієнт. Навіть присяжні, охочі повісити злочин на чорношкірого зайду. Та Коффі б у житті не додумався вгамувати собаку їжею, щоб скрутити йому в'язи.

До ферми Деттериків він не підходив ближче, ніж південний берег Трапінгуса, от що я думаю. А звідтам до неї шість чи більше миль. Він просто валандався там. Може, хотів піти уздовж колій і сісти на товарняк, щоб кудись поїхати. За мостом вони пригальмовують, і можна легко заскочити. А тоді почув якийсь гамір на півночі.

— Убивцю? — спитав Брутал.

— Убивцю. Може, він їх уже згвалтував. Чи, може, Коффі почув, як той їх гвалтував. У кожному разі, на тій закритій ділянці трави вбивця довершив почате, вдарив їх головами, кинув на землю й накивав п'ятами.

— Накивав п'ятами на північний захід, — уточнив Брутал. — У тому напрямку, куди хотіли бігти єнотові.

— Точно. Коффі виходить на берег крізь вільховий гайок, що росте трохи віддалік на південному сході, до того місця, де покинули лежати дівчат. Мабуть, його цікавить шум. Він

знаходить їхні тіла. Одна з них могла бути ще живою; припускаю, що й обидві, хоча й недовго. Джон Коффі не зміг би зрозуміти, мертві вони чи живі, це вже напевно. Він знає тільки те, що в його руках зосереджено якусь цілющу силу, і намагається цією силою повернути до життя Кору й Кеті Деттерик. А коли не вдалося, він зірвався, розплакався від істерики й безсилля. Таким його й побачив пошуковий загін.

— А чому він не залишився там, де їх знайшов? — спитав Брутал. — Навіщо поніс їх на південь берегом річки? Є думки?

— Я більш ніж упевнений, що спочатку він залишався на місці, — відповів я. — На суді всі говорили про велику ви-топтану ділянку, там уся трава була притолочена. А Джон Коффі — велика людина.

— Джон Коффі — сраний гігант, — Гаррі стишив голос до шепоту, щоб моя дружина не почула, як він лається, якщо прислухалася.

— Може, він запанікував через те, що його сила не допомагає. А може, подумав, що вбивця досі там, у лісі вище за течією, спостерігає за ним. Коффі здоровенний, але насправді не дуже хоробрий. Гаррі, пам'ятаєш, як він питав, чи не вимикаємо ми світло у блоці після відбою?

— Ага. Я ще тоді, пригадую, подумав, що це смішно, такому велетню боятися. — Вигляд у Гаррі був приголомшений і задумливий.

— А якщо він не вбивав дівчаток, хто тоді це зробив? — спитав Дін.

Я тільки головою похитав.

— Хтось інший. Підозрюю, що хтось *білий*. Прокурор роздмухав велику пожежу з того, що вбити великого пса Деттериків міг тільки здоровань, але...

— Маячня, — прогрімів Брутус. — Зламати великому псові карк може й сильна дванадцятирічка, якщо заскочить собаку зненацька і знатиме, за що вхопити. Якщо це не Коффі

зробив, то міг зробити практично будь-хто, чорт забирай... будь-який чоловік. Але хто саме, ми, мабуть, ніколи не дізнаємось.

— Якщо він удруге такого не скоїть, — зауважив я.

— І в такому разі ми про це не дізнаємось, якщо він скоїть свій злочин у Техасі чи в Каліфорнії, — резонно заперечив Гаррі.

Брутал відхилився на спинку стільця, протер кулаками очі, наче втомлене дитя, і знову опустив руки на коліна.

— Це кошмар, — сказав він. — У нас невинуватий ув'язнений. Скоріше за все, невинуватий. А він піде Зеленою милею. Це точно, як те, що Господь створив дерева й маленьких рибок. І що ми можемо вдіяти? Почнемо всім розказувати дурню про цілющі пальці, з нас реготатимуть так, що сраки порепаються. А він усе одно скінчить на Смажолаторі.

— Пізніше будемо цим перейматися, — сказав я. Бо насправді ані найменшої гадки не мав, що йому відповісти. — Зараз у нас є нагальніше питання — що робити чи не робити з Меллі. Я б сказав, що треба кілька днів усе добре обміркувати. Але боюся — з кожним днем зволікання ми втрачаємо шанси, що він зможе їй допомогти.

— Пам'ятаєте, як він тягнув руки до миші? — спитав Брутал. — «Дайте його мені, поки ще є час», — ось що він сказав. *Поки ще є час.*

— Я пам'ятаю.

Брутал задумався, а потім кивнув.

— Я згоден. Мені теж через Дела кепсько на душі. Але більше мені хочеться побачити, що буде, коли він її торкнеться. Імовірно, що нічого, але може...

— Я сильно сумніваюся, що ми це габаритне опудало взагалі зможемо з блока витягти, — і Гаррі зітхнув та кивнув. — Але яка різниця, трясця йому? Я з вами.

— Я теж, — сказав Дін. — Поле, а хто в блоці залишиться? Будемо соломинки тягти?

— Ні, сер, — відповів я. — Жодних соломинок. Залишишся ти.

— Отак просто? Та чорта з два! — уражено й сердито відказав Дін. Він зірвав із себе окуляри й захопився люто натирати їх об сорочку. — Що це за шахрайські обладунки?

— Для тих молодих, у кого діти до школи ще ходять, — відповів йому Брутал. — Ми з Гаррі холостяки. Пол одружений, але його діти повиростали й принаймні живуть уже окремо. Ми тут задумали *тишо*¹ божевільний фінт вухами; я думаю, нас майже напевне зловлять. — Він глянув на мене розважливим поглядом. — Поле, ти не озвучив одного. Якщо ми навіть зуміємо витягти його з каталажки, але цілющі пальці Коффі не допоможуть, Гел Мурз, швидше за все, здасть нас власноруч.

Він дав мені можливість відповісти, а може, навіть обурено спростувати. Але я не міг, тому просто мовчав. Брутал розвернувся до Діна й повів далі:

— Зрозумій мене правильно, з роботи тебе теж попруть, але хоч є шанс, що за ґрати не запроторять, якщо піде хвиля. Персі подумає, що з ним зіграли злий жарт; якщо ти будеш за столом чергового, то зможеш сказати, що те саме думав, а ми тобі нічого не казали.

— Усе одно мені це не подобається, — впирався Дін. Але вже було зрозуміло, що хоч-не-хоч, а він погодиться. Думка про дітей переконала його остаточно. — І це має бути сьогодні? Ви впевнені?

— Якщо вже робити, то *краще* сьогодні, — сказав Гаррі. — А то я ще подумую-подумую і втрачу мужність.

— Давайте тоді я займуся лазаретом, — запропонував Дін. — Хоч це ви мені довірите, правда?

— Якщо ти зробиш усе необхідне й не попадешся, — сказав Брутал.

Діна це, вочевидь, образило, і я поплескав його по плечу.

¹ Дуже (*исп.*).

— Одразу, як зможеш, коли прийдеш на роботу й запишешся... домовились?

— Обов'язково.

І тут, неначе за моєю командою, дружина просунула голову в двері.

— Кому ще чаю з льодом? — весело спитала вона. — Брутусе, може, тобі?

— Ні, дякую, — відмовився він. — Мені б зараз віскі хильнути не завадило. Але за цих обставин краще не треба.

Дженіс подивилася на мене: усмішка на губах, тривога в очах.

— Поле, до чого це ти мені хлопців підбиваєш? — Та перш ніж я встиг навіть подумати про формулювання відповіді, вона махнула рукою: — Але мовчи, я не хочу знати.

3

Згодом, коли інші роз'їхалися і я вже вдягався на роботу, вона взяла мене за руку, розвернула й зазирнула в очі з несамовитою наполегливістю.

— Мелінда? — спитала вона.

Я кивнув.

— Поле, ти можеш зробити для неї щось? Справді щось зробити чи все це просто бажане за дійсне, мрії, спричинені тим, що ти вчора вночі побачив?

Я згадав очі Коффі, руки Коффі, ту свою загіпнотизовану ходу до нього, коли він мене покликав. Я згадав, як він простягав руки до розтрощеного напівмертвого тільця Містера Джинглза. «Поки ще є час», — сказав він тоді. І рій чорної комашні побілів і зник.

— Я думаю, ми — єдиний шанс, що в неї лишився, — зрештою відповів я.

— Тоді скористайтеся ним, — сказала вона, защібаючи на мені ґудзики нового осіннього пальта. Воно висіло в шафі

з початку вересня, але надів я його тільки втретє чи вчетверте. — Скористайтеся.

І вона практично виштовхала мене за двері.

4

Того вечора — у багатьох розуміннях найдивнішого в моєму житті — я на зміну заступив о шостій двадцять. У повітрі, здавалося, досі витав слабкий, але тривкий запах паленої плоти. Напевно, то була ілюзія, адже двері блока й комори цілий день були розчинені навстіж, а попередні дві зміни годинами тут усе вишаровували. Але все це не могло обдурити мій ніс. І повечеряти я б теж навряд чи зміг, навіть якби не був переляканий на смерть тим, що на нас чекало того вечора.

Брутал зайшов у блок за чверть сьома, Дін — за десять хвилин до сьомої. Я спитав Діна, чи не сходить він у лазарет, по електрогрілку для мене, бо я, здається, потягнув уночі спину, коли переносив тіло Делакруа до тунелю. Дін відповів, що сходить із радістю. По-моєму, він навіть хотів мені підморгнути, але стримався.

Гаррі заступив на зміну за три хвилини сьома.

— Вантажівка? — спитав я.

— Там, де ми й говорили.

Поки що все йшло чудово. Далі був незначний період часу, коли ми стояли біля столу чергового, пили каву й ретельно оминали в розмові те, про що всі думали й на що сподівалися: що Персі спізнюється, що Персі може взагалі не прийти. Зважаючи на недоброзичливі відгуки про те, як він виконав страту, це здавалося щонайменше можливим.

Але Персі, вочевидь, дотримувався старої аксіоми про те, що треба знову вилазити на коня, який тебе скинув. Бо о сьомій нуль шість він виник у дверях, променистий у своїй синій уніформі, з пістолетом з одного боку та пекановим

кийком у жалюгідному вручну зробленому чохлі — з іншого. Він пробив картку обліку робочого часу і сторожко подивився на нас усіх (крім Діна, бо той ще не повернувся з лазарету).

— Стартер не крутив, — сказав він. — Довелося корбою.

— О-о, — протягнув Гаррі. — Бідолашечка.

— То сидів би вдома, поремонтував те кляте відро з гайками, — лагідно промовив Брутал. — Нам би не хотілося, щоб ти руку потягнув, правда, хлопці?

— Ага, ще й як би хотілося, — огризнувся Персі, але мені здалося, що відносна м'якість голосу Брутала його переконала. І це було добре. Бо наступні кілька годин нам доведеться балансувати з ним на тонкій грані — бути не надто ворожими, але й не надто доброзичливими. Після минулої ночі йому навіть найменша порція люб'язності видаватиметься підозрілою. Заскочити його без щита нам не вдасться, ми всі це розуміли, але я думав, що коли правильно все розіграти, то він трохи послабить захист, і на цьому ми його підловимо. Важливо було робити все швидко, але не менш важливо (принаймні для мене), щоб ніхто не постраждав. Навіть Персі Ветмор.

Дін повернувся і злегка мені кивнув.

— Персі, — сказав я, — хочу, щоб ти пішов у комору й вимив там підлогу. Сходи в тунель також. А потім можеш написати звіт про минулу ніч.

— Оце творча роботка буде, — зауважив Брутал, зачепивши великими пальцями петлі на поясі й дивлячись у стелю.

— Ви, хлопці, веселіші за еблю в церкві, — сказав Персі. Але, поза тим, не протестував. Навіть не вказав на очевидне: що підлогу там того дня вжемили разів зо два. Підозрюю, що він просто зрадив нагоді опинитися подалі від нас.

Я переглянув рапорт попередньої зміни, не побачив нічого тривожного, а потім пройшовся до камери Вортона. Він сидів на ліжку, підібгавши під себе ноги й стискаючи

руками щиколотки, і дивився на мене з осяйною ворожою посмішкою.

— Кого я бачу. Великий начальник, — сказав він. — Великий, як життя, і вдвічі страшніший. Начальнику Еджкомб, ви такий довольний, як ота свиня по пузо в гівні. Жінка перед роботою за цюцюрку потягала?

— Як справи, Малюче? — абсолютно спокійно спитав я, і, зачувши це, він просяяв по-справжньому. Посмішка поширшала, і трохи ворожості з неї випарувалося.

— Бляха! — вигукнув він. — Хоч раз мене пра'льно назвав! Шо це з вами, начальнику Еджкомб? Заболів чи шо?

Ні, я не захворів. Я був хворий, але Джон Коффі мене вилікував. Його руки вже не пам'ятали фокуса із зав'язуванням шнурівки на черевиках, якщо вони колись його знали. Зате вони знали інші фокуси. Ще й як знали.

— Друже мій, — сказав йому я, — якщо ти хочеш бути Малюком Біллі, а не Диким Біллою, мені абсолютно все рівно.

Він помітно роздувся — як одна з тих падлючих риб, які живуть у річках Південної Америки й можуть ледь не до смерті зажалити тебе гострими плавцями на спині й боках. За час роботи на Милі я бачив чимало небезпечних людей, але мало хто з них був такий відразливий, як Вільям Вортон. Може, навіть жодного не було. Цей вважав себе крутим розбійником, але в тюрмі його поведінка рідко виходила за межі сцяння чи плювання крізь ґрати камери. Досі ми не ставилися до нього з пошаною, якої він, на його власну думку, заслуговував. Але того вечора він потрібен був мені згідливим. Якщо для цього треба було б намити його рідким милом, то я б із радістю намилив.

— У мене багато общего з Малюком, я вам совітую вірити, — бундючно промовив Вортон. — Я сюди попав не за то, що канфети з ларька тири́в. — Гордо, наче людина, яку взяли служити в Бригаду героїв Французького іноземного легіону, а не вкинули сракою вперед у камеру, розташовану

за сімдесят довгих кроків від електричного стільця. — Де моя пайка?

— Малюче, не вередуй, у рапорті написано, що ти вечеряв о п'ятій п'ятдесят. М'ясний хлібець із підливкою, пюре, горошок. Мене так легко не надуреш.

Регіт розлігся камерою, і Вортон знову всівся на ліжку.

— Тоді редіо включіть. — Це «редіо» він промовив так, як у ті часи жартома говорили люди, щоб римувалося з жаргонним слівцем п'ятдесятих років — «дедді-о», крутий дядько. Аж дивно, скільки всього може згадати людина, коли нерви в неї натягнуті так туго, що ледь не бринять.

— Може, пізніше, здорованю. — Я відступив від його камери й глянув у коридор. Брутал пішов на дальній бік, де перевіряв, чи двері гамівної кімнати замкнено на один поворот ключа замість двох. Я знав, що так і є, бо сам уже перевірів. Трохи згодом нам потрібно буде відімкнути ті двері якомога швидше. Не доведеться вже гаяти час на те, щоб витягати звідтам різне барахло горищного типу, яке назбиралося за всі роки; ми його повиймали, посортували й розклали по різних місцях невдовзі по тому, як до нашого щасливого гурту долучився Вортон. Бо ми підозрювали, що кімната з м'якими стінами стане часто навідуваною, принаймні доти, доки «Малюк Біллі» не прогуляється Зеленою милею.

Джон Коффі, який зазвичай о цій порі лежав, обличчям до стіни, звисивши через край довгі товсті ноги, сьогодні сидів, стиснувши руки, і спостерігав за Бруталом з увагою — *присутністю*, — що була йому не притаманна. І з очей у нього теж не текло.

Брутал перевірів двері гамівної кімнати й повернувся Милею назад. Проходячи повз камеру Коффі, він глянув на нього, і Коффі сказав щось дивне: «Авжеж. Я б хотів покататися». Неначе у відповідь на те, чого Брутал уголос не казав.

Бруталові очі зустрілися з моїми. «Він знає, — майже почув я його думку. — Звідкілясь він знає».

Знизавши плечима, я тільки руками розвів: «Авжеж, знає».

5

Старий Ту-Ту зі своїм візком пройшовся блоком Е востаннє того вечора приблизно за чверть дев'ята. Ми накупили в нього вдосталь різної туфти, щоб він аж заусміхався від жадоби.

— А шо, хлопці, бачили тую мишу? — спитав він.

Ми похитали головами.

— Може, Красотун бачив, — Ту показав головою в бік комори, де Персі або мив підлогу, або писав рапорт, або колупався в гузні.

— А тобі що? Все рівно це не твоє діло, — відрубав Брутал. — Катай звідси, Ту. Засмердів нам усе.

Ту вишкірився своєю по-особливому неприємною по-смішкою, беззубим проваллям рота, і виразно понюхав повітря.

— А це не я вам смердю, — сказав він. — Це Дел «прощавайте» каже.

Підхихикуючи, він викотив візок на подвір'я. І пхав його по тюрмі ще десять років, довго ще по тому, як там не стало мене, — чорт, та довго по тому, як «Холодної гори» не стало, — продаючи «Місячні пироги» й шипучку наглядачам і тим ув'язненим, які могли собі це дозволити. Часом я й досі чую його уві сні, як він волає, що шкварчить, він шкварчить, він засмажений гиндик.

По тому, як здимів Ту, час тягнувся нескінченно довго, стрілки годинника, здавалося, повзли. Ми на півтори години увімкнули радіо. Вортон гиготів із Фреда Аллена та «Алеї Аллена», хоча я збіса сумніваюся, що багато жартів розумів. Джон Коффі сидів на краєчку ліжка, зі стиснутими руками,

не зводячи очей із чергового за столом. Я бачив людей, які на автовокзалі очікували в такому стані, коли оголосять посадку на їхній автобус.

Персі прийшов із комори десь за чверть одинадцята і вручив мені рапорт, старанно написаний олівцем. На аркуші паперу неохайними мазками лежали крихти від витирачки. Він побачив, як я великим пальцем витираю одне таке місце, і квапливо сказав:

— Ну, це ще тільки чернетка. Я все перепису. Що скажеш?

Я хотів сказати, що це найобурливіша бісова спроба відбілити себе, яку я читав за все своє життя. Але сказав, що все добре, і він побрів геть, задоволений.

Дін і Гаррі грали в крибідж, занадто голосно розмовляли, занадто часто собачилися через рахунок і що п'ять секунд чи десь так поглядали на повзучі стрілки годинника. Принаймні за одну гру того вечора вони зробили на дошці три кола замість двох. У повітрі відчувалася така напруга, що, за моїми відчуттями, по ній можна було різьбити, як по глині. І єдиними у блоці, хто, здавалося, нічого не відчував, були Персі й Дикий Білл.

Коли вже стало за десять дванадцята, я більше не міг витримувати й ледь помітно кивнув Дінові. Він пішов до мого кабінету з пляшкою «коли RC», купленої в Ту, і повернувся за хвилину-дві. «Кола» тепер була в бляшаній склянці, якої в'язень не зможе розбити задля гострих скалок.

Я взяв її й роззирнувся. Гаррі, Дін і Брутал — усі дивилися на мене. Так само, як і Джон Коффі. Але не Персі. Персі повернувся в комору, де того вечора йому, напевно, було спокійніше. Я швидко понюхав бляшану склянку й не відчув жодних сторонніх запахів, крім «RC», яка в ті часи пахла дивно, але приємно — корицею.

З напоєм я пішов до камери Вортона. Він лежав на ліжку. Не мастурбував — принаймні поки що, — але труси в нього відстовбурчилися порядно. Час від часу він смикав себе

за стоячий член, як причмелений від наркоти контрабасист — дуже товсту струну.

— Малюче, — покликав я.

— Не безпокоїть, — сказав той.

— Добре, — погодився я. — Я приніс тобі газованки за те, що весь вечір поводився, як людина, — а для тебе це рекорд, — але нехай, сам вип'ю.

Я вдав, ніби справді хочу випити, — здійняв бляшану склянку (сильно пом'яту по боках від численних сердитих жбурлянь об ґрати камер) до губ. Вортон вихором знявся з ліжка, і мене це не здивувало. Блеф був не надто ризиковий. Засуджені до пожиттєвого, гвалтівники й призначені для Старого Іскруна, — страшенні ласуни, на солодке липнуть, як мухи. І цей винятком не був.

— Дай сюди, недоумку, — сказав Вортон. Говорив він як бригадир до нікчемного батрака. — Дай Малюку.

Я тримав склянку перед ґратами, щоб він до неї потягнувся. Зробити навпаки — буде лихо, це вам будь-який досвідчений наглядач скаже. Ми навіть не задумувалися над такими речами: так само, як не дозволяли ув'язненим називати нас на ім'я, так само, як знали, що нервово дзеленчання ключів означало проблеми в блоці, бо тюремний наглядач відмикав двері бігом, а тюремні наглядачі ніколи не бігали, тільки тоді, коли ставалась якась халепа. То були премудрості, яких Персі Ветмор ніколи не опанує.

Однак того вечора Вортон був не зацікавлений когось хапати чи душити. Він схопив бляшану склянку, за три довгі ковтки заглитнув шипучку й зі смаком лунко відригнув.

— *Клас!* — сказав він.

Я простягнув руку.

— Склянку.

Вортон притримав її на секунду, дражнячись поглядом.

— А що буде, як собі оставлю?

Я знизав плечима.

— Зайдемо й заберемо. Ти вирушиш у маленьку кімнатку. І «коли» більше не побачиш, як своїх вух. Якщо її, звісно, в пеклі не наливають.

Його посміх зів'яв.

— Не люблю шуток про пекло, вертухо. — Він вистромив руку зі склянкою крізь ґрати. — На. Забирай.

Я взяв.

І тут за спиною пролунав голос Персі:

— Господи. Нащо ти цього мугирила газованкою поїш?

«Бо в ній стільки снодійного з лазарету, що його на дві найближчі доби вирубить і він нічого не запідозрить», — подумав я.

— Тому що милосердя Пола, — сказав Брутал, — негідне. Воно з небес, мов лагідний дощик, накрапає.

— Га? — насупився Персі.

— Я кажу, добрий він. Завжди був добрим і завжди буде. Персі, хоч зіграти в «Божевільні вісімки»?

Персі презирливо пирхнув.

— Крім «Риболовлі» й «Старої діви», це найтупіша гра в карти з усіх, які тільки вигадали люди.

— Ото ж я й подумав, що ти не проти пари партійок, — солодко всміхаючись, сказав йому Брутал.

— Ви всі такі дотепники, — огризнувся Персі й похмуро почвалав до мене в кабінет. Мені не дуже хотілося, щоб той малий щур мостив свою сраку за моїм столом, але я промовчав.

Стрілки повзли. Дванадцять двадцять, дванадцять тридцять. О дванадцятій сорок Джон Коффі підвівся з ліжка і став біля дверей камери. Руками взявся неміцно за ґрати. Ми з Бруталом підійшли до камери Вортона й зазирнули досередини. Той лежав горілиць і всміхався в стелю. Очі були розплющені, проте здавалися великими скляними кулями. Одна рука лежала на грудях; друга безвільно тліпалася, кісточки чиркали об підлогу.

— Ого, — здивувався Брутал, — від Малюка Біллі до Плаксія Віллі менш ніж за годину. Цікаво, скільки пігулок морфіну Дін натоптав у той тонік.

— Достатньо, — сказав я. Голос зрадницьки затремтів. Я не знав, чи почув це Брутал, але я сам точно почув. — Ходімо. Почнемо вже.

— А ти не хочеш подождати, коли цей красун вирубається?

— Бруте, він уже вирубався. Просто занадто забалдів, щоб заплющувати очі.

— Ти начальник, тобі видніше. — Він розглянувся, шукаючи Гаррі, але Гаррі вже був на місці. Дін сидів за столом чергового й так швидко та люто тасував карти, що аж дивно, як вони не зайнялися. І з кожним пурханням карт кидав швидкі погляди ліворуч, на мій кабінет. Виглядав Персі.

— Вже час? — спитав Гаррі. Його видовжене кінське обличчя на тлі синьої форменої сорочки здавалося дуже блідим, але вигляд мало рішучий.

— Так, — сказав я. — Якщо ми підемо до кінця, то час.

Гаррі перехрестився й поцілував великий палець. Потім пішов до гамівної кімнати, відімкнув її й вийшов із гамівною сорочкою в руках. Передав її Бруталові. Ми втрьох покрокували Зеленою милею. Коффі стояв біля дверей камери, проводжав нас поглядом і не сказав ні слова. Коли вже ми були біля столу чергового, Брутал сховав гамівну сорочку за спиною, досить широкою, щоб за нею нічого не було видно.

— Щастя, — сказав Дін. Він був так само блідий, як і Гаррі, але вигляд мав не менш рішучий.

Так, Персі справді сидів за моїм столом — супився над сторінками книжки, яку тягав із собою останні кілька ночей. Не «Аргосі» і не «Стеґ», а «Догляд за психічно хворими пацієнтами у спеціалізованих закладах». З того винуватого й сполоханого погляду, який він кинув у наш бік, коли ми зайшли в кабінет, можна було подумати, що книжка називалася «Останні дні Содома та Гоморри».

— Що таке? — спитав він, поспіхом згортаючи свою читанку. — Чого вам?

— Поговорити з тобою, Персі, — відповів я, — от і все.

Але на наших обличчях він прочитав щось набагато більше за бажання побалакати й кулею злетів з місця. Рвонув — не побіг, але майже — до відчинених дверей комори. Він подумав, що ми прийшли винести йому догану щонайменше, а скоріш — завдати великого хлосту.

Але напереріз йому виступив Гаррі. Він перекрив дорогу: став у дверях, згорнувши на грудях руки.

— Та-а-ак! — Персі розвернувся до мене, наполоханий, але намагаючись цього не показати. — Це що таке?

— Персі, не питай, — сказав я. Мені здавалося, що коли ми почнемо втілювати мій божевільний задум, я буду в повному порядку — в усякому разі повернуся до нормального стану. Але не так сталося, як гадалось. Я не міг повірити, що роблю таке. Здавалося, це все кошмарний сон. Я все чекав, що от-от дружина поторсає мене за плече і скаже, що я стогнав уві сні. — Буде краще, якщо ти не опиратимешся.

— А що Говелл ховає за спиною? — голосом, що зривався, зажадав знати Персі й повернувся, щоб краще роздивитися Брутала.

— Нічого, — відповів той. — Хоча... здається, *оце!*..

Він стріпнув гамівною сорочкою й потрусив нею коло стегна, як матадор, що провокує бика атакувати.

Очі Персі розширилися, і він кинувся геть. Хотів побігти, але Гаррі схопив його за руки, і Персі спромігся лише на ривок.

— Ану пусти мене! — закричав Персі, намагаючись вирватися з рук Гаррі. Але цього не могло бути ніколи, бо Гаррі важив більше за нього десь на сотню фунтів і мав м'язи чоловіка, що майже весь вільний час оре землю плугом і рубає дрова. Та Персі знайшов у собі сили протягти Гаррі до середини кімнати й розпушити неприємний зелений килим, який я все збирався замінити. На секунду-дві

мені навіть здалося, що він вивільнить одну руку, — паніка може бути збіса добрим мотиватором.

— Персі, вгамуйся, — сказав я. — Буде легше, якщо...

— Не наказуй мені вгамуватися, дурню! — закричав Персі, смикаючи плечима й намагаючись вивільнити руки. — Не підходьте до мене! Всі ви! Я знаю людей! Впливових людей! Припиніть, бо миску супу в їдальні для злиднів вам не наллють ніде аж до самої Каліфорнії!

Він знову рвонувся вперед і вривався стегнами в мій стіл. Книжка, яку він читав, «Догляд за психічно хворими пацієнтами у спеціалізованих закладах», підскочила, і з неї вивалилася менша книжечка, у форматі брошури. Не дивно, що в Персі був винуватий вигляд, коли ми зайшли. Бо хоч то були не «Останні дні Содома й Гоморри», але всередині він ховав брошуру, якою ми інколи винагороджували особливо слухняних в'язнів, коли тим дуже праглося жінки. Здається, я про неї вже згадував — книжечка коміксів, у якій Олів Ойл обслуговує всіх, крім малого Солодкогорошка.

Мені стало сумно від того, що ми злапали Персі в моєму кабінеті за такою убогою порнухою. А Гаррі з легкою огидою скривився (я бачив через напружене плече Персі). Зате Брутал покотився зі сміху, і це пригасило войовничий запал Персі, бодай на якийсь час.

— Ой, Персику, — піддражнив Брутал. — А що б сказала твоя мама? А ще важливіше — що б сказав губернатор?

Персі налився багрянцем.

— Замовкни. І не вплутуй у це мою матір.

Брутал перекинув мені гамівну сорочку і впритул наблизив своє обличчя до Персі.

— Авжеж. Тільки будь слухняним хлопчиком — рученята вперед вистав.

У Персі тремтіли губи, та й очі блищали занадто яскраво. Я зрозумів, що він от-от розплачеться.

— Не виставлю, — по-дитячому, дрижачим голосом відказав він, — і ти мене не примусиш.

І він заверещав, кличучи на поміч. Гаррі аж скривився від його пронизливого крику, і я теж. Якщо певної миті нам і хотілося просто облишити весь той задум, то була якраз вона. І ми б здалися — якби не Брутал. Він не вагався ані секунди. Просто зайшов за спину Персі, щоб стати пліч-о-пліч із Гаррі, який досі міцно тримав руки Персі позаду. А тоді простягнув руки й узявся за вуха Персі.

— Не верещи, — застеріг Брутал. — Якщо не хочеш отримати в руки дві найбільші у світі підставки для зужитих чайних пакетиків.

Персі перестав благувати порятунку і просто стояв на місці, тремтів, опустивши погляд додолу, на обкладинку примітивного коміксу, яка зображала Попаю та Олів, що робили це творчим способом, про який я тільки чув, але сам ніколи не пробував. «Ооо, Попаю!» — писало в хмарці над головою Олів. «Ук-ук-ук-ук!» — була відповідь у хмарці над Попаєм. Він не переставав смалити люльку.

— Простягни вперед руки, — наказав Брутал, — і щоб без дурниць мені. Давай.

— Не простягну, — вперто відповів Персі. — Не простягну, і ти мене не змусиш.

— Знаєш, тут ти дуже сильно помиляєшся, — Брутал стиснув руками вуха Персі й крутнув їх так, як ви крутите ручку газової плити. Плити, яка готує не так, як вам треба. Персі озвався тужливим криком болю і здивування, криком, якого я б волів не чути взагалі. Бо в ньому, ви розумієте, були *не лише* біль і здивування; в ньому було й розуміння. Вперше в житті Персі усвідомив, що жахливі речі можуть статися не лише з іншими людьми, тими невдахами, яким не пощастило бути родичами губернатора. Я хотів сказати Бруталові «досить», але, звісно, не зміг. Усе надто далеко зайшло. Єдине, що я міг, — нагадати собі, що

Персі піддав Делакура одному Богу відомо яким болючим тортурам тільки за те, що Делакура з нього посміявся. Але це нагадування не надто заспокоювало. Може, воно змогло би правити мені за втіху, якби мене створили за подобою Персі.

— Золотко, простягай руки, — сказав Брутал, — бо ще раз покручу.

Гаррі вже відпустив юного містера Ветмора. Персі схлипував, як маленька дитина, сльози, що стояли в його очах, градом покотилися по щоках. Він рвучко виставив руки вперед і став схожий на сновиду в кінокомедії. Я вмент натягнув на них рукава гамівної сорочки. І ледве встиг дотягти їх до плечей, як Брутал відпустив вуха Персі й підхопив поворозки, що звисали з манжет. Він посмиком перехрестив руки Персі на грудях, щільно натягнув і зафіксував по боках. А Гаррі тимчасом застігнув сорочку на спині й зав'язав рукава ззаду. Щойно Персі припинив спротив і простягнув руки, на все про все пішло менше десяти секунд.

— Усе, солоденький, — сказав Брутал. — Кроком руш.

Але Персі не рухався. Він глянув на Брутала й перевів на мене погляд сповнених жаху і сліз очей. Про зв'язки було забуто, як і про те, що всім нам доведеться шурувати аж до Південної Кароліни, щоб отримати безплатну миску супу; Персі вже про це не думав.

— Будь ласка, — хрипким слізним шепотом попросив він. — Поле, не саджай мене до нього.

І тут я зрозумів, чого він так розпанікувався, чого такий спротив нам чинив. Він подумав, що ми його запроторимо до Дикого Білла Вортонa; що його покаранням за суху губку буде сухе задньопрохідне проникнення від нашого психопата. Але, замість пройнятися співчуттям до Персі від цього усвідомлення, я відчув лише огиду і зміцніння власної рішучості. Бо Персі судив нас по собі: якби ми помінялися місцями, так би вчинив він сам.

— Не до Вортон, — відказав я. — У гамівну кімнату, Персі. Посидиш там години три-чотири на самоті в темряві, подумаєш про те, що ти зробив з Делом. Мабуть, і справді запізно вже вчити тебе нормальної людської поведінки — це думка Брута, — але я оптиміст. Усе, рухайся.

І Персі пішов, бурмочучи собі під ніс, що ми про це пошкодуємо, гірко пошкодуємо, от побачимо. Але загалом йому наче полегшало, заспокоївся.

Коли ми витурили його, як худобину, в коридор, Дін подивився на нас із таким щирим і невіддільним подивом та наївною невинністю, що я б розсміявся, коли б справа не була такою серйозною. На сценах сільських клубів у лісовій глушині я бачив і не такі виступи.

— Слухайте, а вам не здається, що жарт перестає бути вдалим? — спитав Дін.

— Замовкни, якщо не хочеш проблем на свою голову, — прогарчав Брутал. Ці репліки ми розписали за обідом. Для мене вони так і звучали — штучно, як рядки сценарію. Але якщо Персі був достатньо наляканий і розгублений, вони могли врятувати Діна Стентона від вильоту з роботи, якщо до цього дійде. Сам я так не вважав, але все могло бути. Згадка про Джона Коффі та мишу Делакура досі допомагає мені побороти сумніви.

Ми погнали Персі Зеленою милею. Він спотикався і, хапаючи повітря, вимагав, щоб ми пригальмували, бо він впаде долиць, якщо ми не пригальмуємо. Вортон лежав на ліжку, але ми надто блискавично промайнули повз нього й не помітили, спить він чи ні. Джон Коффі стояв біля ґрат камери й спостерігав.

— Ти поганий і заслуговуєш сидіти в тій темній комірчині, — промовив він. Але сумніваюся, що Персі його почув.

Коли ми зайшли в гамівну кімнату, розчервонілі щоки Персі були мокрими від сліз, він гнівно вирячав очі, а випещене волосся розтріпалося на лобі. Гаррі однією рукою

забрав у Персі пістолет, а другою — дорогоцінний пекановий дрючок.

— Спокійно, воно твоє, від тебе нікуди не дінеться, — голос Гаррі звучав трохи засоромлено.

— Чого не скажеш про твою роботу, — процідив Персі. — Про *ваши* роботи. Як ви смієте зі мною таке робити?! Так не можна! *Не можна!*

Він, вочевидь, був готовий і далі продовжувати в такому ж дусі, от тільки ми не мали часу слухати його проповідь. У моїй кишені лежав рулон липкої стрічки. У 1930-х то був пращур тієї блискучої, яку люди використовують сьогодні. Угледівши її, Персі посунув назад. Але Брутал обхопив його ззаду і тримав, поки я не заліпив йому рота, для надійності обмотавши стрічкою окружність голови. Коли настане час ту стрічку знімати, Персі позбудеться кількох клаптів волосся, та ще й губи потріскані будуть *серйозно*. Але я більше цим не переймався, бо з мене було досить Персі Ветмора.

Ми відійшли від нього. Він стояв посеред кімнати, під лампочкою в клітці, у гамівній сорочці, важко дихаючи крізь ніздрі, що роздувалися, і притлумлено мукаючи з-під липкої стрічки — *мммф! мммф! мммф!* Загалом вигляд у нього був не менш божевільний, ніж у всіх тих в'язнів, яких ми запроторювали в цю кімнату за всі роки.

— Тихіше сидітимеш, швидше вийдеш, — сказав я. — Спробуй це запам'ятати, Персі.

— А коли стане самотньо, згадуй Олів Ойл, — порадив Гаррі. — Ук-ук-ук-ук.

Потім ми вийшли. Я зачинив двері, а Брутал їх замкнув. Дін стояв трохи далі на Милі, перед камерою Коффі. Він уже вставив майстер-ключ у верхній замок. Ми вчотирьох Perezirнулися. Без слів. Слова були непотрібні. Ми запустили й розігнали цей поїзд; залишалося тільки сподіватися, що він поїде означеним курсом, а не злетить із рейок десь далі по колії.

— Джоне, ти не передумав їхати? — спитав Брутал.

— Ні, сер, — відповів Коффі. — Не передумав.

— Добре, — кивнув Дін. Він прокрутив перший замок, витяг ключ і вставив його в другий.

— Джоне, нам потрібно надівати на тебе кайданки? — запитав я.

Коффі, здавалося, поринув у задуму.

— Можете, якщо хочете, — зрештою відповів він. — *Не потрібно.*

Я кивнув Бруталові, й той відчинив двері, потім повернувся обличчям до Гаррі, який спроквола цілився в Коффі з пістолета Персі, коли Коффі переступив через поріг своєї камери.

— Віддай їх Дінові, — розпорядився я.

Гаррі кліпнув, наче його зненацька вирвали з дрімоти, побачив пістолет і палицю Персі в руках і тицьнув їх Дінові. А Коффі тимчасом незграбно тупцяв у коридорі, мало не черкаючи лисою головою об заґратовані лампи на стелі. Стоячи там зі складеними на грудях руками й зсутуленими плечима, що нависали над бочкоподібними грудьми, він знову нагадав мені, як і вперше, велетенського полоненого ведмедя.

— Замкни іграшки Персі в столі чергового до того часу, коли ми повернемося, — сказав я.

— *Якщо* повернемося, — уточнив Гаррі.

— Добре, — не звертаючи уваги на Гаррі, відповів мені Дін.

— А як хтось прийде... скоріше за все, ніхто, але всяке буває... що ти скажеш?

— Що десь опівночі Коффі розбуянився, — промовив Дін із виглядом старанного студента коледжу, який складає важливий іспит. — Довелося вдіти його в сорочку й закинути в гамівну. А коли там шумітиме, то людина подумає, що це він. — Підборіддям Дін показав у бік Коффі.

— А ми де? — спитав Брутал.

— Пол пішов в адміністрацію, щоб узяти справу Дела й написати свідкам, — відповів Дін. — Цього разу це дуже важливо, бо то була не страта, а повна дупа. Він сказав, що, швидше за все, пробуде там до кінця зміни. А ти, Гаррі й Персі у пральні, перете одяг.

Насправді то була кодова фраза для обізнаних. У пральні часом по ночах грали в кості; а по інших ночах — різалися в блекджек, покер чи «меверика». Хоч би якою була гра, про наглядців, які брали в ній участь, казали, що вони перуть одяг. На тих збіговиськах зазвичай пили самогон, а іноді й косячок по колу пускали. У тюрмах таке було споконвіку, відколи тюрми стоять, так я собі думаю. Коли ти ціле життя вовтузишся з брудними людьми, то й самому хочеться трохи в бруд закалятися. У кожному разі, перевіряти, чи ми там, ніхто б не став. До «прання одягу» в «Холодній горі» ставилися з великим розумінням.

— Усе як по нотах, — я розвернув Коффі й легенько підштовхнув його, щоб ішов уперед. — А якщо все посиплеться, Діне, ти нічого ні про що не знаєш.

— Це легко сказати, але...

У ту мить сухорлява рука висунулася крізь ґрати камери Вортона й ухопила Коффі за могутній біцепс. Усі ми охнули від несподіванки. Вортон мав бути в безтямі, ледве не в комі. А втім, він стояв перед нами, похитуючись уперед-назад, як причмелений після бою боксер, і сонно шкірився.

Реакція Коффі була разючою. Він не сахнувся, але теж охнув, втягнув повітря крізь зуби, наче торкнувся чогось холодного й неприємного. Його очі розширилися, і на якусь мить у них з'явився такий вираз, неначе Коффі й тупість ніколи не зустрічалися, не кажучи вже про те, щоб прокидатися разом щоранку й лягати ввечері в одне ліжко. Тієї миті він здавався живим — *присутнім*, — як тоді, коли покликав мене до себе в камеру, щоб він міг торкнутися мене. Помогти мені, по-коффівськи кажучи. Так само він

дивився, коли простягував руки до миші. І ось, утретє, його лице засвітилося, наче в мозку раптово увімкнули прожектор. От тільки цього разу було інакше. Цього разу було *холодніше*. Я вперше задумався про те, що могло б статися, якби Джон Коффі зненацька збісився. У нас була зброя, ми могли в нього стріляти. Але завалити його було б насправді нелегко.

Ті самі думки я прочитав на обличчі Брутала. Але Вортон і далі стояв та вищирявся своєю упоротою млявогубою посмішкою.

— А куда це ви ідете? — спитав він. Вийшло щось близьке до «адацевидете?»

Коффі стояв непорушно. З самого Вортона він перевів погляд на руку Вортона, а потім знову подивився на його лице. Я не міг нічого зрозуміти з виразу обличчя велетня. Тобто я бачив, що в його погляді світиться розум, але *виглумачити* його не міг. Що ж до Вортона, то він мене зовсім не турбував. Пізніше він нічого не згадає; він був як той п'яниця, що ходить у відключці.

— Ти погана людина, — прошепотів Коффі, і я не міг розібрати, що чую в його голосі — біль, гнів чи страх. А може, все це злилося в одне. Коффі знову подивився вниз, на його руку. Так ви дивитеся на отруйного жука, який може вас укусити, якщо в нього виникне таке бажання.

— Точно, нігере, — з осоловілою зухвалою посмішкою відповів Вортон. — Я поганючий.

Раптом мною опанувала впевненість, що зараз станеться щось жахливе і це щось змінить запланований хід цієї ночі так само кардинально, як руйнівний землетрус міняє напрямок течії річки. Це станеться, і ні я, ні будь-хто з нас нічим не зможемо зарадити.

Та враз Брутал простягнув руку, відчепив пальці Вортона від біцепса Джона Коффі, і те відчуття зникло. Неначе якийсь потенційно небезпечний ланцюг розімкнули. Я вам казав,

що за весь час моєї служби в блоці Е губернаторський телефон жодного разу не дзвонив. Це правда. Але якби колись він задзеленчав, то я б, напевно, відчув, як усе тіло охоплює та величезна полегкість, хвиля якої пройшла крізь мене, коли Брутал зняв руку Вортона з велетня, що горою здіймався до стелі коло мене. Очі Коффі одразу ж згасли; наче хтось вимкнув той прожектор, що засвітився був у його мозку.

— Біллі, лягай, — сказав Брутал. — Відпочинь собі.

То були мої напрацьовані слова, але за тих обставин я геть не заперечував, щоб їх промовив Брутал.

— Може, й ляжу, — погодився Вортон. Він зробив крок назад, похитнувся, мало не впав, але останньої миті відновив рівновагу. — У-у-у, татку. Вся комната крутиться. Вроді я п'яний.

Не зводячи затуманеного погляду з Коффі, він позадкував до ліжка.

— Нада, щоб для нігерів був отдельний електричний стул, — висловив думку він. А тоді задній бік його колін вдарився об край ліжка й він повалився спиною вперед. І захропив ще до того, як голова торкнулася тонкої тюремної подушки. Під запалими очима лежали темно-сині тіні, а кінчик язика вивалювався з рота назовні.

— Господи, у ньому стільки наркоти. Як він встав? — прошепотів Дін.

— Це не має значення. Тепер він у відключці, — відповів я. — Якщо знову почне очунювати, дай йому ще одну пігулку, розчинену в склянці води. Але тільки одну, не більше. Ми ж не хочемо його вбити.

— За себе кажи, — пробурчав Брутал і кинув на Вортона презирливий погляд. — Але таку мавпу наркотою не вб'єш. Вони тільки кайфують від неї.

— Це погана людина, — сказав Коффі, але цього разу тихішим голосом, наче не до кінця розумів, що саме каже й що це означає.

— Це точно, — підтвердив Брутал. — Дуже лиха людина. Але зараз це не проблема, бо нам більше не треба ходити перед ним на цирлах. — Ми знову рушили. Вчотирьох ми оточували Джона, немов ідолівірці — дерев'яного божка, що якимось чином ожив і тепер, напівпритомний, спотикаючись, просувався вперед. — Джоне, а скажи-но мені — ти знаєш, куди ми тебе ведемо?

— Помогти, — відповів Коффі. — Я думаю... помогти... жінці? — Зі сповненою надії тривогою він глянув на Брутала.

Той кивнув.

— Саме так. Але звідки ти це знаєш? *Звідки?*

Джон Коффі як слід обміркував запитання, а потім хитнув головою.

— Я не знаю, — сказав він Бруталові. — Правду кажучи, начальнику, я майже ні про що нічого не знаю. І ніколи не знав.

І цим нам довелося задовольнитися.

6

Я знав, що маленькі двері між кабінетом і сходинками до комори не були створені для таких, як Коффі. Але не усвідомлював, якою великою насправді була неспівмірність, аж доки він не постав перед нею, у задумі роздивляючись двері.

Гаррі розсміявся, але сам Джон, здавалося, не бачив гумору в тому, що такий крем'язень стоїть перед маленькими дверима. Та він і не міг побачити; навіть якби був на кілька градусів розумніший, то все одно не зміг би. Тим крем'язнем він був майже все своє життя, а ці двері лиш на децицію були менші за решту дверей у світі.

Він сів, навсидячки протиснувся крізь дверний проріз, за порогом знову підвівся й зійшов додолу сходами, туди, де на нього вже чекав Брутал. Там він зупинився, глянувши через порожню кімнату на платформу, де чекав Старий Іскрун, мовчазний (і моторошний), як трон у замку покій-

ного короля. Зі стовпчика спинки із хвацькою недбалістю звисав ковпак, схожий радше на капелюх блазня, ніж на королівську корону, головний убір дурня, який можна на-чепити на себе чи потрусити перед високородною публікою, щоб вона гучніше реготала над його жартами. Тінь крісла, видовжена, павуча, загрозливо тяглася по стіні. І так, мені здалося, що в повітрі ніздрі досі вловлюють запах горілої плоті. Слабкий, проте я зрозумів, що це не просто плід моєї уяви.

Пригнувшись, у двері зайшов Гаррі, потім я. Мені не сподобався погляд, яким Джон дивився на Старого Іскруна: застиглий, очі широко розплющені. А ще менше сподобалося те, що я побачив на шкірі його рук, коли підійшов ближче. Сироти.

— Ходімо, здорованю, — сказав я. Узяв його за зап'ястя і спробував потягти в бік дверей тунелю. Спочатку він не піддавався — з таким самим успіхом я міг би голіруч тягнути з землі валун.

— Джоне, ходімо, треба поспішати, якщо не хочеш, щоб карета, запряжена четвериком, перетворилася на гарбуз, — сказав Гаррі і знову нервово розсміявся. Узявши Джона за іншу руку, він смикнув. Але Джон ніяк не хотів іти. А потім ще й сказав дещо, тихим голосом, неначе розмовляв уві сні. Він звертався не до мене, до жодного з нас не звертався, але тих його слів я не забуду ніколи.

— Вони досі тут. Шматочки від них, досі тут. Я чую їхні крики.

Нервові смішки Гаррі припинилися, й усмішка повисла на його губах, наче напівзірвана віконниця — на покинутому будинку. Брутал подивився на мене поглядом, у якому прозирав жах, і відступив на крок далі від Джона Коффі. Вдруге менш ніж за п'ять хвилин я відчув, що вся наша затія балансує на межі провалля. Тож цього разу рятувати ситуацію довелося мені; трохи згодом, коли катастрофа загрожуватиме

статися втретє, рятівником виступить Гаррі. Тієї ночі ми всі мали таку нагоду, повірте.

Я прослизнув між Джоном та стільцем і перекрив йому огляд. Став навшпиньки, щоб цілковито заблокувати огляд. А тоді клацнув пальцями в нього перед очима, двічі, різко.

— Уперед! — вигукнув я. — Іди! Ти сказав, що кайдани не потрібні, то доведи це! Іди, здорованю! Іди, Джоне Коффі! Он туди! У ті двері!

Його очі прояснилися.

— Так, начальнику.

І дякувати Богу, він пішов.

— Дивися на двері, Джоне Коффі, на двері й більше нікуди.

— Так, бос.

Джон покірно втупився поглядом у двері.

— Брутале, — я показав жестом.

Той вибіг наперед, перебираючи ключі на низці, шукаючи потрібний. Джон не зводив очей із дверей до тунелю, а я не зводив очей із Джона, але краєм ока бачив, як Гаррі знервовано позирає на стілець, наче ніколи в житті ще його не бачив.

Шматочки від них досі тут... я чую їхні крики.

Якщо то була правда, тоді Едуард Делакура кричав найдовше й найгучніше з усіх. І я потайки зрадив, що не чую того, що міг чути Джон Коффі.

Брутал відчинив двері. Ми спустилися донизу сходами, першим ішов Коффі. Внизу він похмуро глянув углиб тунелю з його низькою цегляною стелею. Доки ми дійдемо до виходу, він собі м'язи спини розтягне. Хіба що...

Я взявся за ручки каталки. Простирадло, на яке ми клали Дела, з неї зняли (і, мабуть, спалили), тож видно було чорні шкіряні подушки каталки.

— Джоне, лягай, — розпорядився я. Він глянув на мене із сумнівом, і я підбадьорливо кивнув. — Тобі буде простіше, та й нам не важче.

— Добре, начальнику Еджкомб.

Він сів, потім ліг на спину, дивлячись на нас стривоженими карими очима. Його ноги в дешевих тюремних шльопанцях звисали ледве не до підлоги. Брутал став між ними й повіз Джона Коффі вперед вогким коридором, так само, як дотепер возив багатьох інших. З єдиною різницею — нинішній пасажир ще дихав. Приблизно на середині шляху (напевно, ми вже були під автострадою і, якби не пізня година, могли б чути притлумлений гуркіт машин, що пролітали над нами) Джон зауспіхався.

— А що, — вигукнув він, — це весело.

Наступного разу, коли йому доведеться їхати на каталці, він так не подумав; така непрохана думка виникла в моїй голові. Власне, наступного разу на каталці він не зможе ні думати, ні відчувати взагалі. Чи зможе? Шматочки від них досі тут, сказав він; він чув їхні крики.

Ходять, невидимі, за нами назирці. Я здригнувся.

— Начальнику Еджкомб, сподіваюся, ти не забув Аладдіна, — сказав Брутал, коли ми досягли дальнього кінця тунелю.

— Не хвилюйся, — заспокоїв його я.

На вигляд Аладдін нічим не відрізнявся від інших ключів, які я носив із собою (а моя низка важила, певно, чотири фунти¹). Але то був майстер-ключ над усіма майстер-ключами, він відмикав абсолютно всі двері. У ті часи на кожні п'ять тюремних блоків був один Аладдін, і кожен був власністю головного наглядача. Інші наглядачі могли його позичати, але тільки головний вертухай не мусив розписуватися в його отриманні.

Вихід із тунелю перекривали ворота зі сталевими ґратами. Вони завжди нагадували мені картини зі стародавніми замками, які я бачив; ну, знаєте, — ще з тих часів, коли всіх відважні лицарі оберігали й лицарство буяло. Тільки «Холодній горі» до Камелота було як до неба. За воротами сходовий

¹ Приблизно 2 кг.

марш вів угору до малопомітних дверей, схожих на ляду погребя. Зовні на них були таблички «ВХІД ЗАБОРОНЕНО», «ДЕРЖАВНИЙ ОБ'ЄКТ» і «ДРІТ ПІД НАПРУГОЮ».

Я відімкнув ворота, а Гаррі їх відчинив. Ми піднялися нагору, і знову перед вів Коффі — згорбившись і похиливши голову. Вже нагорі Гаррі протиснувся повз нього (не без труднощів, хоч він і був найменший поміж нас трьох) і відімкнув ляду. Вона була важкою. Підняти він її міг, але відкинути — ні.

— Начальнику, дайте я, — промовив Джон. Він знову рушив уперед (дорогою втиснувши Гаррі в стіну стегном) і однією рукою підняв ляду. Так, наче то був пофарбований картон замість листової сталі.

В обличчя нам ударило холодне нічне повітря, гнане гірським вітром, який дійматиме нас тепер аж до березня-квітня. А разом з ним принесло вихором сухе осіннє листя, і Джон Коффі підхопив один листок вільною рукою. Ніколи не забуду, яким поглядом він на нього подивився, як зіжмакав у руці й наблизив до широкого гарного носа, щоб листок віддав свої пахощі.

— Іди-йди, — поквапив його Брутал. — Вперед, кроком руш.

Ми вилізли назовні. Джон опустив ляду, Брутал її замкнув. Для цих дверей Аладдін був не потрібен, але без нього ми б не змогли відімкнути хвіртку в дротовій сітці, яка оточувала ляду.

— Велетню, тримай руки по боках, коли проходитимеш, — пробурмотів Гаррі. — Не торкайся дроту, якщо не хочеш сильного опіку.

І ми опинилися за огорожею, стояли на узбіччі дороги маленьким скупченням (здогадуюся, що збоку воно могло нагадувати три горбки довкола гори) й дивилися на стіни, вогні й сторожові вежі виправної колонії «Холодна гора». Я навіть розгледів в одній вежі неясні обриси вартового,

який дмухав собі на долоні, але тільки на секунду — вікна вежі, що виходили на дорогу, були зовсім маленькі. Та все одно нам слід було рухатися дуже, дуже тихо. Якби *справді* нагодилось якесь авто, не минути нам лиха.

— Вперед, — прошепотів я. — Гаррі, показуй дорогу.

Скрадаючись, ми рушили вздовж шосе, «паровозиком»: першим ішов Гаррі, за ним — Джон Коффі, далі Брутал, і замикав вервечку я. Ми піднялися першим схилом і спустилися з протилежного боку, де від тюрми вже було видно хіба що яскраве світіння прожекторів на верхівках дерев. І все ж Гаррі невтомно вів нас уперед.

— Де ти його припаркував? — театральним шепотом спитав Брутал. Дихання виривалося з його рота хмаринками пару. — В Балтиморі?

— Прямо попереду, — знервовано й роздратовано відрізав Гаррі. — Трясця, Бругусе, та не жени ти коней.

Зате Коффі, наскільки я міг судити з його вигляду, був би щасливий крокувати так до сходу сонця. А може, й далі, до заходу. Він дивився на всі боки й здригався (не від страху, а від утіхи, я в цьому впевнений), коли пугукала сова. Мене навідала думка, що та темрява, якої він так боявся в приміщенні, надворі його нітрохи не лякала, аж ніяк. Він голубив цю ніч, ніжно терся об неї всіма своїми чуттями, як чоловік може водити щокими по випуклостях і западинах жіночих грудей.

— Тут повертаємо, — пробурмотів Гаррі.

Невеликий відросток дороги (вузький, неасфальтований, збур'янілий посередині) відхилився праворуч. Ми повернули на нього і пройшли ще чверть милі. Брутал уже почав був знову нарікати, але Гаррі спинився, відійшов ліворуч і почав знімати відламане лапате соснове гілля. Джон і Брутал кинулися йому допомагати, і не встиг я до них долучитись, як назовні проступила пом'ята піка старого пікапа «фармолл». Його фари за дротяними сітками вирячалися на нас, мов жучині очі.

— Я, знаєш, обережним бути хотів, — тонким голосом і докірливим тоном сказав Гаррі Бруталу. — Може, для тебе, Брутусе Говелл, це дуже смішний жарт, але моя родина надзвичайно релігійна; у мене в долинах між горами такі святі та божі кузени живуть, що поряд із ними перші християни більше подібні до левів, і якщо мене застукають на чомусь такому...

— Заспокойся, — сказав йому Брутал, — нерви в мене, от і все.

— У мене теж, — натягнуто відповів Гаррі. — Зараз ще побачимо, чи це іржаве корито заведеться...

Не перестаючи бурмотіти щось собі під носа, він обійшов капот вантажівки, і Брутал мені підморгнув. А для Коффі ми перестали існувати взагалі. Він закинув голову назад і впиався нічним небом, усіяним зорями.

— Я поїду з ним у кузові, якщо хочеш, — запропонував Брутал. За нашими спинами озвався на мить стартер «фармолла», пискнув, як старий пес, що не чує під собою лап морозного зимового ранку. А потім вибухово ожив двигун. Гаррі розігнав його й пустив на нерівний холостий хід. — Не конче нам обом з ним сидіти.

— Залазь на передне сидіння, — сказав я йому. — Можеш посидіти з ним дорогою назад. Тобто якщо назад ми поїдемо не під замком у власному тюремному фургоні.

— Не кажи такого, — Брутал подивився на мене зі справжнім смутком в очах. Неначе до нього вперше дійшло, що на нас чекає в разі, якщо попадемося. — Господи, Поле!

— Іди, — сказав я. — В кабінку.

Він послухався. Я потягнув Джона Коффі за руку, щоб повернути його увагу з неба на землю, і не відпускав, поки він не подивився на мене, а потім повів до кузова пікапа, по боках обгородженого дошками. Гаррі натягнув на стовпчики брезент, і це мало нас убезпечити, якби дорогою трапилися інші машини чи вантажівки. Але з відкритим заднім бортом він нічого вдіяти так і не зміг.

— Здорованю, оп-оп угору, — сказав я.

— Поїдемо кататися?

— Саме так.

— Добре. — Він усміхнувся. Вона була милою й чарівною, та усмішка, мабуть, почасти тому, що її не ускладнювали жодні думки. Він заліз у кузов. Я — за ним, підійшов до кабіни й постукав по даху. Гаррі увімкнув першу передачу, і вантажівка, здригаючись і вібруючи, викотила з видолинка, в якому він її ховав.

Джон Коффі стояв, широко розставивши ноги, посеред кузова. Він знову задер голову догори, і широчезна усмішка осявала його обличчя. Він геть не звертав уваги на гілки, що батожили його, коли Гаррі повернув пікап у бік шосе.

— Погляньте, начальнику! — вигукнув він низьким і сповненим захвату голосом, показуючи у височінь на нічне небо. — Це Кассі, леді у кріслі-гойдалці!

Він мав рацію; я бачив її в зірковій смузі між темного громаддя дерев, які ми проминали. Але коли він сказав про леді у кріслі-гойдалці, я подумав не про Кассіопею; на згадку мені спала Мелінда Мурз.

— Я бачу її, Джоне, — відповів я й потягнув його за руку. — Але зараз ти повинен сісти, добре?

Він сів, притулившись спиною до кабіни, а очі все не полишали нічного неба. На обличчі в нього застиг вираз піднесеного бездумного щастя. Зелена миля віддалялася від нас із кожним обертом лисих шин «фармолла», і принаймні на деякий час нескінченний потік сліз Джона Коффі спинився.

7

До будинку Гела Мурза на Чимні-рідж було двадцять п'ять миль, і на повільній торохкотливій фермерській вантажівці Гаррі дорога забрала близько години. Жаска то була поїздка. І хоч здається, що кожна її секунда закарбувалася в моїй

пам'яті — кожен поворот, горбок, кожна яма, ті страшні випадки (їх було два), коли повз нас у протилежний бік гуркотили вантажівки, — думаю, я навіть близько не здатен описати, що тоді відчував, сидючи там, у кузові, із Джоном Коффі, коли ми, як індіанці, кутались із ним у старі ковдри, які Гаррі завбачливо прихопив із дому.

Найвиразнішим було відчуття *загубленості* — той глибокий жаклиивий біль, якого зазнає маленький хлопчик, коли розуміє, що кудись не туди зайшов, місцевість навколо незнайома й він не знає, як знайти шлях додому. Я їхав кудись у ніч з ув'язненим — і не просто ув'язненим, а засудженим за вбивство двох маленьких дівчаток і за скоєння цього злочину приреченим до смертної кари. Моя віра в те, що він невинуватий, нічим нам не допоможе, якщо нас зловлять; ми самі сядемо за ґрати, і Дін Стентон, імовірно, теж. Я перекреслив ціле життя праці й віри через одну погану страту й через те, що вірив — це вайло-переросток, що сидить поруч зі мною, *може* зцілити жінку від неоперабельної пухлини мозку. Але, спостерігаючи, як Джон дивиться на зірки, я з жахом усвідомив, що більше не вірю в це, навіть якщо раніше віра й була. Інфекція сечових шляхів тепер здавалася віддаленою й неважливою, як це завжди буває з такими неприємними й болючими речами, коли вони вже відходять у минуле (якби жінка могла пам'ятати весь той біль, з яким народжувала першу дитину, сказала колись моя мати, вона б нізащо не стала народжувати другу). Що ж до Містера Джинглза, то чи не було можливо, навіть імовірно, що ми хибно оцінили ступінь ушкоджень, яких завдав йому Персі? Чи що Джон — який справді володів якоюсь гіпнотичною силою, принаймні щодо цього в мене сумнівів не було, — обманом змусив нас думати, що ми бачили щось, коли насправді нічого не бачили? А ще була проблема з Геллом Мурзом. Того дня, коли я зненацька заскочив його в кабінеті, переді мною був заплаканий старий із тремтя-

чими руками. Але я сумнівався, що то було справжнє «я» начальника тюрми. Справжнім був той начальник Мурз, який зламав зап'ястя вироdkу, що спробував ударити його заточкою; чоловік, який безжально вказав мені на те, що яйця Делакура підсмажаться незалежно від того, хто буде на перших ролях під час страти. Невже я подумав, що Гел Мурз смиренно стоятиме осторонь і дозволить нам завести засудженого дітовбивцю в його будинок, щоб той приклав руки до його дружини?

Ми їхали, і в мені, мов нудота, наростав сумнів. Я просто не розумів, навіщо я все це втнув і навіщо переконав інших податися зі мною в цю божевільну нічну поїздку, як і не вірив, що в нас буде шанс вийти сухими з води — не більше, ніж у мисливського пса потрапити в рай, як казали колись старожили. А втім, я не зробив жодної спроби відступитися від свого задуму, поки була така можливість; усе ще можна було переграти, доки ми не під'їхали до будинку Мурза. Щось (мабуть, то були всього-на-всього хвили радісного сп'яніння, що їх випромінював гігант поряд зі мною) перешкодило мені забарабанити по даху кабіни й заволати до Гаррі, щоб розвертався і їхав назад до тюрми, доки ще не пізно.

Такі думки обсідали мене, коли ми з'їхали з автостради на Округну 5, а з Округної 5 — на Чимні-рідж-роуд. Ми нуло ще чверть години, і я побачив обриси даху, що вже заступав зірки, та зрозумів, що ми на місці.

Гаррі перевів важіль з другої передачі на першу (я думаю, за всю поїздку він лише раз скористався найвищою передачею). Двигун від перевантаження струсонув усю вантажівку, вона задривала так, наче теж боялася того, що чекало на нас попереду.

Гаррі повернув на посипану гравієм доріжку Мурзів і припаркував бурчливу вантажівку перед практичним чорним «б'юїком» начальника в'язниці. Попереду, трохи праворуч від нас, стояв ошатний будинок у тому стилі, який,

здається, називають кейп-код¹. У нашому гірському краї цей дім мав би здаватися недоречним, але не здавався. Вийшов місяць. Тієї ночі його посмішка вже стала трохи пухкішою, і в його світлі я бачив, що подвір'я, завжди таке охайне й доглянуте, було занедбаним. Такого вигляду йому надавало здебільшого опале листя, якого ніхто не згрібав. За нормальних обставин це робила Меллі, але цієї осені Меллі було не до згрібання листя, а наступного листопаду вона вже не побачить. Такою була суть справи, і я, напевно, збожеволів, коли вирішив, що цей ідіот із порожніми очима може все змінити.

Однак, може, ще не пізно було врятуватися. Я ворухнувся, щоб звестися на ноги, і ковдра, якою грівся, зісковзнула з плечей. Ось зараз я перехилюся, постукаю у вікно з боку водія, скажу Гаррі, що треба звідси вшиватися к чортовій матері...

Джон Коффі взяв мене за руку вище ліктя, стиснув своїм кулачищем і посадив на лавку так невимушено, як я міг би всадовити малюка-трирічку.

— Дивіться, начальнику, — показав він. — Хтось не спить.

Я простежив поглядом у тому напрямку, куди він показував, і відчув, що в мене не тільки серце в п'яти пішло, а взагалі все обірвалося. В одному із задніх вікон блищала іскорка світла. Скоріше за все, то кімната, де Мелінда тепер проводила всі свої дні та ночі; вона більше не могла піднятися нагору сходами так само, як не здатна була вийти надвір і позгрібати листя, що обсіпалося від останнього буревію.

Авжеж, вони чули, як під'їхала вантажівка — клятий «фармолл» Гаррі Тервіллігера, у якого двигун ревів і пердів через вихлопну трубу, не обтяжену чимось таким дрібним і незначним, як глушник. Бляха, та все одно Мурзи й так не спали міцно тими ночами.

¹ Традиційний тип північноамериканського замиського будинку, що вирізняється симетричністю фасаду, дерев'яним зовнішнім оздобленням і мансардними вікнами, які виступають уперед. Назва походить від півострова Кейп-Код, де оселилися перші переселенці з Англії.

Увімкнулося світло ближче до передньої частини будинку (кухня), потім у вітальні на другому поверсі, потім у передпокої, а тоді — над ганком. Я дивився, як марширують уперед ці вогні, так, як людина біля бетонної стіни, що курить останню цигарку, може дивитися на злагоджений крок розстрільного загону, який невпинно наближається до неї. Втім, навіть тоді я ще не готовий був сам собі зізнатися в тому, що пізно вже повертати назад. Аж доки нерівний стукіт двигуна не стихився, і не рипнули двері, і гравій не захрупає під ногами в Гаррі та Брутала, коли ті вийшли з кабіни.

Джон підвівся й потягнув мене за собою. Його обличчя в тьмяному світлі здавалося сповненим життя і прагнення. «А чому б і ні?» — пам'ятаю, подумав тоді я. Чому б йому не прагнути до того, що попереду? Він же дурень.

Брутал і Гаррі стояли пліч-о-пліч біля заднього краю вантажівки, збилися до купи, як дітлахи в грозу, і я бачив, що їм обом страшно, бентежно й незатишно так само, як і мені. І від цього я тільки сильніше рознервувався.

Джон зліз. Радше ступив донизу, ніж зістрибнув. Я рушив за ним, зі штивними ногами й геть нещасний. І розтягнувся б на холодному гравії, якби Джон не підхопив мене під лікоть.

— Це помилка, — тихо просичав Брутал. Очі в нього були широко розплющені й дуже налякані. — Ісусе милосердний, Поле, про що ми тільки думали?

— Запізно вже, — відповів я. Штовхнув Коффі в стегно, і він доволі слухняно зрушив та став біля Гаррі. Потім я взяв Брутала попід руку, наче ми з ним були на побаченні, і ми пішли до ганку, над яким уже горіла та лампочка. — Розмовляти буду я. Зрозумів?

— Ага, — кивнув Брутал. — Просто зараз, по-моєму, це єдине, що я взагалі розумію.

Я озирнувся через плече.

— Гаррі, залишайся з ним біля вантажівки, доки я покличу. Не хочу, щоб Мурз його побачив, коли я ще не буду готовий.

Та тільки готовим я не буду ніколи. Я вже це знав.

Щойно ми з Бруталом устигли досягнути першої нижньої сходинки, як двері з розмаху відчинилися — так рвучко, аж дверний молоток ударився об свою пластину. На порозі стояв Гел Мурз, у синіх піжамних штанах і майці. Сталевосиве волосся стирчало жмутами й шпачаками. Упродовж своєї кар'єри він нажив собі чимало ворогів. І добре про це знав. У правій руці, тримаючи аномально довгу цівку скерованою донизу, але не зовсім у підлогу, він стискав револьвер, який зазвичай висів над камінною полицею. Таку зброю називали «Нед Бантлайн Спешл»¹, вона належала ще його дідові, і тієї миті (я побачив це, відчуваючи, як усередині все стискається ще більше) його курок був зведений до кінця.

— Якого це чорта принесло о пів на третю клятої ночі? — запитав він. Ніякого страху в його голосі я не почув. І тремтіння рук — принаймні на той час — припинилося. Рука, що тримала револьвер, була твердою, мов камінь. — Відповідайте, або я...

Дуло почало підійматися.

— Начальнику, не треба! — Брутал підняв руки й виставив їх долонями вперед, до чоловіка зі зброєю. Я ще ніколи не чув, щоб його голос звучав так, як тієї миті; неначе дрижаки якимсь незбагненим чином перебралися з рук Мурза до горла Брутуса Говелла. — Це ми! Це Пол і я, і... це ми!

Він став на першу сходинку, щоб світло, яке горіло над сходами, могло повністю освітити його обличчя. Я приєднався до нього. Гел Мурз переводив погляд із Брутала на мене, і сердита рішучість помалу поступалася місцем розгубленості.

¹ Револьвер системи Кольта, свою назву одержав від псевдоніма американського письменника Неда Бантлайна (справжнє ім'я — Едвард Джадсон), який буцімто замовив «Кольту» п'ять револьверів із надзвичайно довгим дулом.

— Що ви тут робите? — спитав він. — Мало того, що глупа ніч надворі, то у вас, хлопці, ще й чергування зараз. Я знаю, бо в мене графік висить у майстерні. То якого, питається... о, Господи. Хтось утік? Чи заколот? — Він глянув поміж нас, і погляд став гострішим. — Хто там ще біля тої вантажівки?

«Розмовляти буду я». Так я проінструкував Брутала. Однак час розмовляти настав, а я не міг і рота розтулити. Дорогою на роботу того вечора я ретельно продумав, що казатиму, коли ми сюди приїдемо, і думав, що не так уже й божевільно все звучить. Не нормально — нічого нормального в нашій вилазці не було, — але, може, *досить близько* до нормального, щоб нам дозволили зайти всередину й дали шанс. Дали *Джону* шанс. Але тепер усі мої ретельно відрепетирувані слова потонули в ревінні плутанини думок та образів — Дел горить, миша помирає, Ту сіпається на сидінні Старого Іскруна й волає, що він засмажений гиндик, — які коловоротом кружляли в моїй голові, наче пісок, підхоплений пиловим вихором. Я вірю, що у світі є добро й усі його потоки надходять так чи інакше від Бога, який любить нас. Але вірю, що існує ще й інша сила, достоту така сама реальна, як і Бог, якому я молився все своє життя. І ця сила свідомо працює над тим, щоб усі наші добрі поривання звести нанівець. Не Сатана, я не Сатану маю на увазі (хоча вірю, що він також реальний), але якийсь демон розладу, каверзна й дурнувата істота, що радісно гиче, коли старий чоловік підпалює на собі одяг, намагаючись розкурити люльку, чи коли чиясь обожнювана дитина потягне собі до рота свою першу різдвяну іграшку й удавиться нею на смерть. Я мав удосталь часу, щоб над цим поміркувати, усі ті роки, що минули від «Холодної гори» до «Сосон Джорджії», і гадаю, що тієї ночі та сила активно намагалася нам перешкодити, туманним виром кружляючи навколо, стараючись тримати Джона Коффі подалі від Мелінди Мурз.

— Начальнику... Геле... я... — Усе, що я пробував вимовити, виходило безглуздим белькотінням.

Він знову підняв револьвер, цілячись між Бруталом і мною, не слухаючи. Налиті кров'ю очі розплющилися дуже широко. І тут із темряви вийшов Гаррі Тервіллігер, точніше, не вийшов, а вискочив, бо його мало не потягнув за собою наш здоровань, на всі тридцять два усміхаючись своєю чарівною і пришелепкуватою усмішкою.

— Коффі, — видихнув Мурз. — Джон Коффі. — Він різко втягнув у себе повітря й закричав тонким, проте сильним голосом: — Стій! Стій, де стоїш, бо стрілятиму!

Десь позаду нього кволий і тремтливий жіночий голос погукав:

— Геле? Що ти там робиш? З ким ти говориш, ти, йобаний хріносмок?

Він повернувся в той бік лише на секунду, з розпачем і збентеженням на обличчі. Лише на секунду, як я сказав, але мені б цього вистачило, щоб вихопити з його руки револьвер із довгим дулом. От тільки я не міг підняти своїх власних рук. До них неначе прикріпили тягарі. У голові шуміло, наче по радіо в грозу. Єдині емоції, які я міг пригадати з тієї хвилини, — переляк і якийсь невиразний сором за Гела.

Гаррі з Джоном Коффі підійшли до підніжжя сходів. Мурз відвернувся від звуку голосу дружини і знову здійняв револьвер. Пізніше він зізнається, що так, мав серйозний намір застрелити Коффі; він запідозрив, що всі ми — заручники, а хитромудрий розум, який за всім цим незрозумілим стоїть, ховається там, у темряві коло вантажівки. Він не розумів, навіщо нас могли привезти до його будинку, але помста видавалася найбільш імовірною можливістю.

Та перш ніж він встиг вистрелити, Гаррі Тервіллігер вийшов наперед і затулив Коффі собою, більшу частину його тіла. Коффі його не примушував; Гаррі вчинив так із власної волі.

— Ні, начальнику Мурз! — вигукнув він. — Усе добре! Ніхто не озброєний, ніхто нікого не поранить, ми приїхали допомогти!

— Допомогти? — Сплутані кошлаті брови Мурза зійшлися на перенісці. Очі спалахнули несамовитим вогнем. Я не міг відвести погляду від зведеного курка «Бантлайна». — Допомогти *в чому?* Допомогти *кому?*

Неначе у відповідь, голос старої жінки озвався знову, сварливий, наполегливий і геть відірваний від реальності:

— Сучий сину, іди сюди й потикай своїм патикум у мою брудну дюрку! І друзів своїх засранців веди! Хай по черзі мене порають!

Тяжко вражений, я подивився на Брутала. Я усвідомлював, що Мелінда лятиметься — що пухлина якось *примушувала* її лаятися, — але то було щось більше, ніж лихослів'я. Набагато більше.

— Що ви тут робите? — повторив своє запитання Мурз. Значна частка рішучості вже зникла з його голосу — її забрали тремкі викрики дружини. — Я не розумію. Це втеча з тюрми чи...

Джон відставив Гаррі вбік — просто підняв його і прибрав з дороги — та піднявся на ганок. Він став між Бруталом і мною, такий величезний, що мало не зіштовхнув нас у кущі гостролиста обабіч ганку. Погляд Мурза поповз угору, щоб простежити за ним, — так людина силкується роздивитися верхівку височенного дерева. І раптом усе у світі для мене стало на свої місця. Той дух розладу, який поплутав мені думки, наче кризь могутні пальці просіяв пісок чи зернята рису, щез.

Мені здалося, що я навіть розумію, чому Гаррі був здатен діяти, тоді як ми з Бруталом могли тільки стояти, утративши надію та рішучість, перед своїм босом. Гаррі був коло Джона... а той невідомий дух, що протистоїть іншому, демонічному, перебував тієї ночі в Джоні Коффі. І коли Джон виступив уперед, щоб стати віч-на-віч з начальником Мурзом, той інший дух (щось біле, ось як я називаю його подумки, мені він уявляється як щось біле) узяв ситуацію під

свій контроль. Та інша істота не пішла геть, але я міг бачити, як вона зіщулюється й відступає — мов тінь від яскравого спалаху світла.

— Я хочу допомогти, — мовив Джон Коффі. Мурз дивився на нього знизу вгору, зачарований, роззявивши рота. Коли Коффі забрав у нього з руки «Бантлайн Спешл» і віддав мені, Гел, здається, навіть не зрозумів, що більше не тримає зброї. Я обережно опустив курок. Згодом, коли я перевірю барабан, то виявиться, що він був порожній. Інколи я роздумую над тим, чи знав про це Гел. А тимчасом Джон продовжував бурмотіти: — Я приїхав допомогти їй. Тільки допомогти. Більш нічого не хочу.

— Геле! — закричала вона зі спальні в глибині будинку. Голос тепер звучав трохи сильніше, але разом з тим і налякано — неначе та істота, яка сплутувала наші думки й позбавляла мужності тут, на підвір'ї, перебралася до неї. — Прожени їх, ким би вони не були! Не треба нам тут торгашів серед ночі! Ніякого «Електролюкса»! Ніякого «Гувера»! Ніяких вимащених спермою панталонів! Під зад їх коліном! Скажи, хай ідуть у сраку по р... р...

Щось розбилося (може, склянка з водою), і Мелінда заридала.

— Тільки допомогти, — тихо, ледь не пошепки сказав Джон Коффі. На схлипи жінки та потік лайки він уваги не звертав. — Тільки допомогти, начальнику, більш нічого.

— Ти не зможеш, — сказав Мурз. — Ніхто не зможе.

Цей тон голосу я вже десь чув раніше, і після недовгих роздумів до мене дійшло — я сам так говорив, коли зайшов у камеру до Коффі того вечора, коли він вилікував мене від інфекції сечових шляхів. Загіпнотизований. «Ти турбуйся про свої проблеми, а я потурбуюся про свої», — ось що я сказав тоді Делакруа... та тільки про мої проблеми потурбувався *Коффі*. Так само й зараз він турбувався про справи Гела Мурза.

— Ми думаємо, що він зможе, — сказав Брутал. — Ми ризикнули роботою — і самі можемо заgrimіти в кутузку — не для того, щоб сюди приїхати, розвернутися й забратися без єдиної спроби.

Одначе три хвилини тому я був готовий це зробити. І Брутал теж.

З перших місць нас потіснив Джон Коффі. Пропхавшись у двері, повз Мурза, який здійняв безсилу руку, щоб його зупинити (рука черкнула по стегну Коффі та впала; я певен, що велетень її дотику навіть не відчув), він почовгав коридором до вітальні, через кухню за нею й до дальньої спальні, звідкіль знову пролунав той пронизливий невпізнаваний голос:

— Не смій сюди йти! Не знаю, хто ти, але не заходь! Я роздягнена, в мене цицьки вивалюються й мочалка провітряється!

Джон на все це не зважав, незворушно просувався вперед, нахиливши голову, щоб не врізатись у люстру. Його круглий коричневий череп блищав, руки розгойдувалися в такт ходи. За мить і ми пішли слідом: я перший, Брутал і Гел — за мною пліч-о-пліч, і замикав вервечку Гаррі. Одне я розумів дуже чітко: від нас більше нічого не залежало. Тепер усе було в Джонових руках.

8

Жінка у спальні в задній частині будинку, яка спиралася спиною на узголів'я ліжка й незмигним поглядом дивилася на гіганта, що опинився в полі її затуманеного зору, геть не була схожа на Меллі Мурз, яку я знав двадцять років; вона навіть не була схожа на ту Меллі Мурз, яку ми з Дженіс навідували незадовго до страти Делакура. Жінка, що напівсиділа в тому ліжку, скидалася на хвору дитину, яку вбрали відьмою на Гелловін. Синювато-сіра шкіра обвисала тістом зморщок. Навколо ока праворуч вона набрякла, так, наче

жінка намагалася підморгнути. Той самий кутик її рота сповз донизу, і над нижньою пожовтілою губою самотньо стирчав старий і жовтий верхній клик. Волосся тонким заплутаним туманом оповивало її череп. У кімнаті тхнуло речовинами, яких наш організм позбувається так добропристойно, коли з нами все в порядку. Нічний горщик біля ліжка був наполовину повний якоїсь жовтуватої нечистотної рідоти. Ми запізналися, з жахом подумав я. Минуло не так багато днів, відколи її можна було впізнати — вона була хвора, але ще схожа на себе. Але відтоді та штука у неї в голові розвинулася з жаскою швидкістю і зміцнила свої позиції. Я сумнівався, що тепер навіть Джон Коффі здатен їй допомогти.

Її обличчя, коли увійшов Коффі, виражало переляк і жах — неначе те, що сиділо в неї всередині, побачило лікаря, який зрештою може його зловити й витягти... посипати його сіллю так, як посипають п'явку, щоб вона відчепилася від шкіри. Послухайте мене уважно: я не хочу сказати, що Меллі Мурз була одержима, і я усвідомлюю, що моїм відчуттям тієї ночі довіряти не можна, бо я був розбурханий. Однак можливості того, що в Мелінду вселився демон, я ніколи не відкидав. Щось було таке в її очах, кажу вам, щось дуже схоже на страх. Щодо цього ви можете мені вірити; переплутати це відчуття з чимось я не міг, бо достатньо на неї надивився.

Хоч би що то було, воно поспіхом зникло, а натомість з'явилася жвава ірраціональна цікавість. Невимовно жахливий рот затремтів у подобі посмішки.

— О, великий! — вигукнула жінка. Голос у неї звучав як у дівчинки, що злягла із запаленням горла. Вона витягла руки — такі ж губчасто-білі, як її обличчя, — з-під клаптикової ковдри й потерла долоні. — Знімай штани! Усе життя чула про нігерські хери, але ще ніколи не бачила!

У мене за спиною тихо застогнав од відчаю Мурз.

Джон Коффі не звернув на все це уваги. Якусь секунду постояв нерухомо, наче споглядаючи її трохи звіддалік,

відтак підійшов до ліжка, яке освітлювала єдина лампа на тумбочці. Вона відкидала яскраве коло світла на білу клаптикову ковдру, підтягнуту аж до мережива на горловині її нічної сорочки. Біля ліжка, в напівмороці, я побачив крісло-лежак, яке раніше стояло у вітальні. Великий вовняний плед, який Меллі сплела власноруч у щасливіші дні, лежав наполовину в кріслі, наполовину на підлозі. Ось де спав — куняв — Гел, коли ми підїхали.

Доки наближався Джон, з виразом її обличчя сталася третя зміна. Раптом я побачив Меллі, ту, чия доброта так багато означала для мене всі ці роки, а для Дженіс — іще більше, бо ж діти повилітали з гнізда й вона залишилася сама, така самотня, непотрібна й сумна. Цікавості Меллі не втратила, однак тепер її цікавість видавалася притомною і здоровою.

— Хто ви? — чітким розважливим голосом спитала вона. — І чому у вас стільки шрамів на руках і передпліччях? Хто вас так поранив?

— Я вже не дуже пам'ятаю, звідки вони всі, мем, — сором'язливо відповів Джон Коффі й сів біля неї на ліжко.

Мелінда всміхнулася, наскільки їй це вдалося, — вишкіданий правий бік рота затремтів, але піднявся зовсім трохи. Вона торкнулася білого шраму у формі кривої турецької шаблі на тильному боці його лівої долоні.

— Яке ж це насправді щастя! Ви розумієте, чому?

— Певно, коли не знаєш, хто тебе бив чи мучив, міцніше спиш уночі, — відповів Джон Коффі зі своїм майже-південним акцентом.

Вона розсміялася, і в просякнутій смородом кімнаті хворої цей сміх задзеленчав, мов дзвіночки зі щирого срібла. Гел уже стояв поряд зі мною. Він прискорено дихав, але стримувався, щоб не втручатися. Коли Меллі засміялася, його швидке дихання раптом завмерло на мить — він затамував подих, і його велика рука стиснула моє плече. Так міцно стиснула,

що лишився синець (я побачив його наступного дня), але тієї миті я ледве це відчув.

— Як вас звати? — спитала вона.

— Джон Коффі, мем.

— Коффі, як напій.

— Так, мем, тільки пишеться інакше.

Вона відхилилася на подушки, напівлежачи, напівсидячи, дивлячись на нього знизу вгору. Він сидів поряд, теж дивився на неї, і світло від лампи оточувало їх колом, наче акторів на сцені, — темношкірого велета в тюремній робі й маленьку білу жінку, яка помирала. Очима, що сяяли від захвату, вона пильно вдивлялася в очі Джону.

— Мем?

— Так, Джоне Коффі? — Слова вийшли з напівподихом, ледве прослизнули до нас у смородливе повітря кімнати. Я відчув, як напружуються м'язи на руках, ногах і спині. Десь, дуже далеко, начальник стискав мою руку, а краєм ока я бачив, що Гаррі та Брутал обійнялися, наче дітлахи, що заблукали вночі. Щось назрівало. Щось дуже велике. Усі ми це відчували, кожен по-своєму.

Джон Коффі нахилився ближче до неї. Рипнули пружини ліжка, зашурхотіло простираadlo, і холодна усмішка місяця зазирнула крізь горішню шибку вікна спальні. Погляд налитих кров'ю очей Коффі обмацував повернуте догори виснажене обличчя Мелінди.

— Я бачу його, — сказав він. Звертаючись не до неї (думаю, що ні), а сам до себе. — Я бачу його й можу допомогти. Не рухайтеся... зараз дуже тихо...

Він нахилився все ближче. І ближче. На секунду його широчезне лице спинилося менш ніж за два дюйми від її обличчя. Він здійняв одну руку долонею догори, розчепіривши пальці, наче наказував чомусь зачекати... а тоді знову опустив обличчя. Його широкі гладенькі губи притислися до її губ і примусили їх розтулитися. Ще секунду мені видно було

її око, що вдивлялося в простір за Коффі, сповнене чогось близького до подиву. А потім його гладенька лиса голова ворухнулася, і око теж зникло.

З тихим присвистом він втягнув повітря з глибини її легень. Так тривало секунду чи дві, а тоді під нами зрушила підлога, і весь будинок зрушив навколо нас. То був не плід моєї уяви; вони всі це відчували, вони всі про це пізніше говорили. То був якийсь хвилеподібний поштовх. З гучним гуркотом у вітальні впав якийсь важкий предмет — як виявилося згодом, то був старовинний підлоговий годинник. Гел Мурз потім здав його в ремонт, але годинник більше ніколи не показував час довше, ніж п'ятнадцять хвилин поспіль.

Десь ближче пролунав тріск і дзенькнуло, коли розбилася шибка, крізь яку до кімнати зазірав місяць. Картина на стіні — із зображенням кліпера, що мандрував одним із морів світу, — впала з гачка й грюкнулася об підлогу; скло розбилося на друзки.

Мої ніздрі вловили якийсь гарячий запах, і я побачив, що з-під ковдри, якою була вкрита Мелінда, курить дим. В одному місці ковдра швидко чорніла — біля тріпотливого горбка, що був правою ногою Меллі. Рухаючись, наче сновиди, я скинув зі свого плеча руку Мурза і зробив крок до тумбочки. На ній стояла склянка з водою, оточена трьома-чотирма флаконами пігулок, що перекинулися під час струсу. Я взяв склянку й вихлюпнув воду на обвуглене місце. Воно засичало.

Коффі продовжував цілувати її, міцно, інтимно, вдихаючи і вдихаючи. Виставлену вбік руку він досі не опустив, іншу тримав на ліжку, спираючись на неї для рівноваги безмежно важкого тіла. Пальці були розчепірені; та рука нагадувала мені коричневу морську зірку.

Раптом Меліндина спина вигнулася дугою. Її рука злетіла в повітря, пальці стискалися й розтискалися спазматично. Ноги забарабанили по ліжку. А тоді щось пронизливо закричало. Знову ж таки, я це не вигадав; інші чоловіки

теж чули. Бруталові здалося, що вие вовк чи койот, що втрапив лапою в пастку. Я подумав, що це нагадає крик орла. У ті часи їх можна було почути тихими ранками, коли вони ширяли у туманній височині, непорушно розпросторивши крила.

На будинок налетів порив вітру і струсонув ним удруге — і це, знаєте, було дивно, адже доти ніякого вітру й близько не спостерігалось.

Джон Коффі відхилився від Мелінди, і я побачив, що її обличчя розгладилося. Правий кутік рота більше не провисав. Очі набули нормальної форми, і жінка немовби помолодшала на десять років. Секунду-дві він із захватом дивився на неї. А потім закашлявся. Повернув голову, щоб не кашляти їй в обличчя, втратив рівновагу (це було неважко; зі своїми габаритами він балансував на краєчку ліжка: однією сідницею на ньому, однією висячи в повітрі) і повалився на підлогу. Маса його тіла було досить, щоб від цього падіння будинок струсонувало втретє. Він приземлився на коліна й похилив голову, кашляючи так, як могла би кашляти людина з останньою стадією туберкульозу.

Я подумав: «Ось зараз будуть жуки. Він викашляє їх, і цього разу хмара буде велетенською».

Але він не викашляв. Тільки продовжував кашляти, важко, з блювотними покликами, майже не знаходячи часу між загостреннями, щоб хапнути трохи повітря. Темно-шоколадна шкіра швидко сіріла. Стривожений, Брутал підійшов до нього, опустився поряд на коліно й поклав руку на широку спину, яку стрясали спазми. Бруталові рухи неначе зняли закляття — Мурз рушив до ліжка дружини й опустився на те місце, де перед тим сидів Коффі. Присутності велетня, який кашляв і задихався, він мовби й не помічав. Хоч Коффі стояв навколішки біля самих його ніг, Мурз бачив тільки дружину, яка вражено дивилася на свого чоловіка. Вона була схожа на дзеркало, з якого щойно стерли шар бруду.

— Джоне! — заволав Брутал. — Виблюй! Виблюй усе, як раніше!

Але Джон і далі здавлено кашляв. Його очі були мокрі — не від сліз, а від напруги. Слина розліталася з рота віялом дрібних бризок, але більше нічого не виходило.

Брутал кілька разів погупав його по спині кулаком — і озирнувся на мене.

— Він задихається! Його душить те, що він з неї висмоктав!

Я рушив уперед. Та не встиг і двох кроків ступити, як Джон навколішки поповз від мене геть і забився в куток кімнати, все так само надривно кашляючи й тягнучи повітря. Він притулився лобом до шпалер — дикі червоні троянди розрослися на садовій стіні — і зі звуком, від якого все переверталося всередині, хакнув так, наче хотів виблювати внутрішню стінку горла. «Якщо після чогось ті жуки й мусяць з'являться, то тепер», — пам'ятаю, подумав я. Але вони не показувалися. А втім, напад кашлю, здавалося, трохи стихився.

— Начальнику, зі мною все добре, — не відриваючи лоба від диких троянд, промовив Джон. Очі залишалися заплющеними. Я не певен, звідки він знав, що я стою за спиною, але він вочевидь про це знав. — Чесно-чесно. Подивіться, як там жіночка.

Із сумнівом глянувши на нього, я повернувся до ліжка. Гел гладив Меліндине чоло, і я побачив дивовижу: трохи її волосся — небагато, але частково — знову стало чорним.

— Що сталося? — спитала в чоловіка Мелінда. Буквально на очах колір повертався до її щік. Вона мала такий вигляд, наче вкрала кілька троянд із тих шпалер. — Як я тут опинилася? Ми збиралися до лікарні в Індіанолі, адже так? Лікар хотів просвітити мені голову рентгенівськими променями й зробити знімки мозку.

— Ш-ш-ш, — мовив Гел. — Ш-ш-ш, дорогесенька, зараз це все неважливо.

— Але я не розумію! — мало не заголосила вона. — Ми спинилися біля придорожньої ятки... ти купив мені букетик квітів... а далі... я тут. Усе темно! Геле, ти повечеряв? Чому я в гостьовій? Мені зробили рентген? — Її погляд ковзнув по Гаррі, практично не помітивши його (гадаю, що від шоку), і зупинився на мені. — Поле? Мені зробили рентген?

— Так, — кивнув я. — На ньому все чисто.

— Пухлини не знайшли?

— Ні, — відповів я. — Сказали, що тепер голова, скоріше за все, перестане боліти.

Поряд з Меліндою розплакався Гел.

Вона посунулася вперед і поцілувала його в скроню. А тоді її погляд перекинувся в куток.

— А що це за негр? І чому він у кутку?

Повернувшись, я побачив, що Джон силкується зіп'ястися на ноги. Брутально допоміг йому, і з фінальним ривком гігант спромігся підвестися. Але стояв він і досі обличчям до стіни, наче малий неслух, якого поставили в куток. Та все кашляв поривчасто, але спазми вже потроху вщухали.

— Джоне, — покликав я. — Повернися, здорованю, поглянь на цю жінку.

Дуже поволі він розвернувся. Шкіра обличчя в нього досі була попелясто-сіра, він здавався на десять років старшим, наче людина, що колись була могутньою, та врешті програла тривалу битву із занепадом. Його очі були опущені на тюремні шльопанці, і вигляд у нього був такий, наче його руках бракує капелюха, щоб його повикручувати.

— Хто ви? — знову спитала Мелінда. — Як вас звати?

— Джон Коффі, мем, — відповів він, на що вона миттю відгукнулася:

— Але пишеться не так, як напій.

Гел біля неї аж скинувся від тривоги. Мелінда відчула це й заспокоїливо погладила його по руці, не зводячи очей із темношкірого чоловіка.

— Ви мені снилися, — тихим зачудованим голосом промовила вона. — Снилось, що ви блукаєте в темряві, і я блукала теж. Ми знайшли одне одного.

Джон Коффі нічого не сказав.

— Ми знайшли одне одного в темряві, — повторила вона. — Геле, ану встань, ти не даєш мені поворухнутися.

Мурз підвівся і з подивом та недовірою спостерігав, як вона відкидає ковдру.

— Меллі, не можна...

— Ой, не будь дурником, — перебила вона і звисила з ліжка ноги. — Авжеж, можна.

Вона розрівняла нічну сорочку, потягнулася й стала на ноги.

— Господи, — прошепотів Гел. — Святий Боже на небесах, ви *подивіться* на неї.

Вона підійшла до Джона Коффі. Трохи далі стояв Брутал і дивився на неї з німотним благоговінням. Перший крок Мелінда зробила, накульгуючи, з другим кроком лише на дещицю допомогла своїй правій нозі, а далі навіть цього ледь помітного сліду немічності в її ході не стало. Я згадав, як Брутал простягнув розмальовану котушку Делакруа й сказав: «Кинь її. Хочу глянути, як він бігає». Містер Джингльз трохи шкутильгав, але вже наступної ночі — тієї ночі, коли Дел пройшовся Милею, — миша бігала, як зазвичай.

Меллі оповила Джона руками і пригорнула. Кілька секунд Коффі просто стояв, дозволяв себе обіймати. А тоді підняв руку й погладив жінку по голові. З безмежною лагідністю. Обличчя в нього було незмінно сіре. Я подумав, що в нього страхітливо хворий вигляд.

Мелінда відступила від нього; її обличчя було звернене до нього.

— Дякую вам.

— Прошу, будь ласка, мем.

Вона повернулася обличчям до Гела й пішла до нього. А він її обійняв.

— Поле... — То був Гаррі. Він показав мені правий зап'ясток і постукав пальцем по склу годинника. Стрілки невпинно підбиралися до третьої. О пів на п'яту вже почне світати. Якщо ми хотіли до того часу повернути Коффі в «Холодну гору», вже скоро потрібно було вирушати. А я хотів його повернути. Частково тому, що наші шанси вийти сухими з води танули з кожною хвилиною — так, звичайно. Але також я хотів відвезти Джона туди, де зможу на законних підставах викликати йому лікаря, в разі потреби. А дивлячись на нього, я розумів, що потреба є.

Мурзи сиділи на краєчку ліжка і тримали одне одного в обіймах. Я подумав, чи не покликати Гела на приватну розмову, та потім зрозумів, що кликати його я можу до четвергового дощюку, але з місця він не зсунеться. Можливо, він відірве від дружини погляд (на кілька секунд щонайбільше), коли вже сходитиме сонце, але не раніше.

— Геле, — сказав я. — Нам треба їхати.

Не дивлячись на мене, він кивнув.

Роздивлявся рум'янець, що грав на щічках його дружини, природний ненапружений вигин губ, чорні пасма, що з'явилися в її волоссі.

Я постукав його по плечу, досить сильно, щоб нехай хоч на мить, але привернути увагу.

— Геле, ми сюди не приїжджали.

— Що?..

— Ми сюди не приїжджали, — повторив я. — Пізніше поговоримо, але наразі це все, що тобі необхідно знати. Нас тут не було.

— Так, добре... — Зусиллям волі, яке, вочевидь, далось йому нелегко, він зосередив погляд на мені на декілька секунд. — Ви його вивели. Назад завести зможете?

— Думаю, так. Можливо. Але нам треба їхати.

— Звідки ти знав, що він таке може? — Однак Гел одразу ж похитав головою, неначе сам збагнув, що зараз не час для цього запитання. — Поле... дякую тобі.

— Мені не треба. Джону подякуй.

Він подивився на Джона Коффі й простягнув руку — так само, як я того дня, коли Гаррі та Персі привели Джона під конвоєм у блок.

— Дякую. Дуже тобі дякую.

Джон подивився на ту руку. Брутал доволі безцеремонно штрикнув його в бік ліктем. Джон скинувся, а тоді взяв руку й потиснув її. Догори, вниз, назад у центр, відпустив.

— Будь ласка, — хрипким голосом відповів він. Для моїх вух він звучав як голос Меллі, коли вона плеснула в долоні й наказала Джонові спустити штани. «Будь ласка» сказав він людині, яка заведеним порядком тією ж рукою візьме ручку й підпише наказ про страту Джона Коффі.

Гаррі постукав по циферблату годинника, цього разу на-полегливіше.

— Бруте? — спитав я. — Готовий?

— Привіт, Брутусе, — життєрадісно сказала Мелінда, наче вперше його помітила в кімнаті. — Рада тебе бачити. Панове, а чи не хочете ви чаю? Геле, хочеш? Я можу приготувати. — І вона знову підвелася. — Я була занедужала, але тепер почуваюся добре. Вперше за багато років мені так добре.

— Дякую, місіс Мурз, але нам уже їхати треба, — відповів Брутал. — Джону давно час у ліжку.

Він усміхнувся, показуючи, що жартує. Але погляд, який він кинув на Джона, виказував таку саму стривоженість, яку відчував і я.

— Що ж... якщо ви впевнені...

— Так, мем. Ходімо, Джоне Коффі.

Брутал потягнув Джона за руку, щоб змусити його йти, і Джон пішов.

— Хвилиночку! — Мелінда виборсалася з обіймів Гела й побігла — легко, мов дівчинка, — туди, де стояв Джон. Оповила його руками і знову обійняла. А тоді намацала защібку на потилиці й витягла з ліфа нічної сорочки тонкий ланцюжок. На його кінці теліпався срібний медальйон. Мелінда простягнула його Джону, хоча той, не розуміючи, тільки дивився.

— Це Святий Христофор, — пояснила вона. — Я хочу, щоб він був у вас, містере Коффі, носіть його. Він вас оберегатиме. Будь ласка, носіть його. Заради мене.

Джон глянув на мене стурбовано, а я подивився на Гела, котрий спершу тільки руками розвів, та потім кивнув.

— Бери, Джоне, — сказав я. — Це подарунок.

Узявши медальйон, Джон накинув його на свою бичачу шию й опустив медальйон зі святим Христофором у виріз сорочки. Кашляти на той час він уже повністю припинив, але я подумав, що з виду він ще сіріший і хворіший, ніж до того.

— Дякую, мем, — кивнув він.

— Ні, — відповіла Мелінда. — Це я вам дякую. Дякую вам, Джоне Коффі.

9

Брутал сів у кузов, а я поїхав у кабіні водія, збіса щасливий, що цього разу не треба там бути. Пічка зламалася, але принаймні ми вже полишили відкритий простір позаду. Ми проїхали близько десяти миль, коли Гаррі помітив невеличку бічну дорогу і з'їхав на неї.

— Що таке? — стривожився я. — Підшипник?

Як на мене, то проблема могла бути з чим завгодно: усі компоненти двигуна і трансмісії «фармолла» видавали такі звуки, наче от-от з ними станеться якась катастрофа чи вони взагалі спускають дух.

— Ні, — вибачливим тоном відповів Гаррі. — Мені треба відлети, от і все. Зара міхур лопне.

Виявилося, що до вітру потрібно було всім нам. Крім Джона. Коли Брутал спитав його, чи не хоче він зійти з кузова й допомогти нам поливати куці, він тільки головою похитав, навіть погляду не підвів. Він спирався на задню стінку кузова, загорнувшись в армійську ковдру, накинувши її на плечі, ніби серапе. Який у нього колір обличчя, я розібрати не міг, але чув його дихання — сухе й шорстке, наче вітер, що віє крізь соломину. Мені це не сподобалось.

Я зайшов у лісок, розстібнув штани й став відливати. Інфекція була досить свіжа в пам'яті тіла й амнезія ще не вступила у свої права, тож я міг відчувати просту вдячність за змогу попісяти без потреби закричати. Я стояв, спорожняв сечовий міхур і дивився вгору, на місяць. Та не усвідомлював, що поряд зі мною стоїть Брутал і робить те саме, поки той тихим голосом не озвався:

— На Іскруна він уже не сяде.

Я озирнувся на нього, здивований і трохи наляканий тихою впевненістю, яку почув у його тоні.

— Що ти маєш на увазі?

— Те й маю, що він глитнув ту гидоту, замість виплюнути, як раніше, не просто так. Це може забрати цілий тиждень — надто вже він великий і кремезний, — але зуб даю, що піде швидше. Хтось із нас робитиме обхід і знайде його на ліжку, холодного, мов камінь.

Я гадав, що вже відлив до кінця, але від почутого по спині пробіг холодок, і назовні вихлюпнулося ще трохи сечі. Зацібаючи ширіньку, я подумав, що в Бруталових словах є сенс. І сподівався, що правда на його боці. Джон Коффі зовсім не заслуговував на смерть, якщо я не помилявся у своїх міркуваннях щодо дівчаток Деттерик. Але якщо він усе-таки *помре*, то я б не хотів, щоб загибель до

нього прийшла від моєї руки. Я не був певен, що зможу цю руку підняти, якщо до цього дійде.

— Їдьмо, — пробурмотів Гаррі з темряви. — Ми запізнюємось. Давайте вже закінчимо з цим.

Поки верталися до машини, я усвідомив, що ми лишили Джона зовсім самого — дурість рівня Персі Ветмора. Я думав, що його вже нема в кузові; що він виплюнув жуків одразу, як побачив, що його не охороняють більше, і втік «на території», як Гек і Джим по Великій Бруднючці¹. І все, що нам залишиться, — ковдра, яку він скинув із плечей.

Але він був на місці. Досі сидів, притулившись спиною до кабіни, спираючись ліктями на коліна. На звук наших кроків він підвів погляд і спробував усміхнутися. Усмішка на мить затрималася на його виснаженому обличчі, та й згасла.

— Як ти, Великий Джоне? — спитав Брутал, залазячи в кузов і собі підіймаючи ковдру.

— Добре, начальнику, — мляво відповів Джон. — Все гаразд.

Брутал поплескав його по коліну.

— Скоро повернемося. А коли все приведемо до ладу, знаєш що? Я скажу, щоб тобі принесли велику-велику чашку гарячої кави. З цукром і вершками.

Певна річ, подумав я, обходячи кабіну з пасажирського боку й залазячи на сидіння. Якщо нас не заарештують і самих не швиргнуть за ґрати.

Але з цією думкою я жив відтоді, як ми закинули Персі в гамівну кімнату, і не можу сказати, що вона турбувала мене аж так сильно, щоб я заснути не міг. Тому задрімав, і снилася мені Голгофа. Грім на заході та якісь пахощі, може, ялівцю. Брутал, Гаррі, Дін і я стояли в туніках і бляшаних шоломах, наче у фільмі Сесіла Б. Демілля. Мабуть, ми були

¹ Перефразована цитата з «Пригод Гекльберрі Фінна» Марка Твена; Велика Бруднючка — жартівлива назва річки Міссісіпі.

центуріонами. На горі було три хрести, обабіч Джона Коффі на них висіли Персі Ветмор та Едуард Делакруа. Я опустив погляд на свою руку й побачив, що тримаю в ній закривавлений молоток.

«Поле, ми повинні зняти його звідти! — закричав Брутал. — Ми повинні його зняти!»

Та тільки ми не могли, бо драбину забрали. Я розтулив рота, щоб сказати про це Бруталові, але тієї миті вантажівку струсонувало від потрапляння в яму, і я прокинувся. Ми заїжджали задом у те місце, де Гаррі переховував машину раніше того довжелезного дня, який, здавалося, розпочався ще на зорі появи всесвіту.

Ми з Гаррі вилізли з кабіни й підійшли до кузова. Брутал зіскочив легко, але у Джона Коффі підігнулися коліна й він мало не впав. Ми всі втрьох кинулися його підхоплювати, бо одному це було б не до снаги. Та щойно він знову твердо став на ноги, розпочався новий напад кашлю, цього разу — найгірший. Він зігнувся, затискаючи рота долонями, щоб його притлумити.

Коли кашель влігся, ми знову накрили передню частину «фармолла» сосновим гіллям і пішки рушили назад тим же шляхом, яким прийшли. Найгіршими в усій тій сюрреалістичній відпустці (принаймні для мене) були останні двісті ярдів, які ми долали бігцем назад на південь узбіччям шосе. Я вже бачив (чи так мені здавалося) перше слабке світіння неба на сході й відчув певність, що от зараз нагодиться ранній фермер, який поїде збирати гарбузи чи докопувати останні кілька рядів ямсу, й помітить нас. Та навіть якщо цього не станеться, ми почуємо чийсь крик (у моїй уяві він звучав голосом Кертіса Андерсона): «Ані руш!» — коли я вставлятиму Аладдін у замок сітчастої загорожі, що оточувала двері тунелю. От тоді дві дюжини озброєних карабінами вартових вийдуть із лісу — і наша маленька пригода скінчиться.

На той час, коли ми добулися до загорожі, моє серце гупало так важко, що з кожним його ударом перед очима вибухали білі цяточки. Руки закоцюбли, були холодними й чужими, тому я нескінченно довго не міг вставити ключ у замок.

— О Господи, фари! — простогнав Гаррі.

Я підвів погляд і побачив на дорозі віяла світла, що дедалі яскравішали. Зв'язка ключів ледь не випала з руки; лише в останню секунду я встиг їх підхопити.

— Дай мені, — сказав Брутал. — Я відімкну.

— Ні, я сам, — відповів я.

Ключ нарешті прослизнув у щілину і прокрутився. Ще мить — і ми опинилися всередині. Принишкли за лядою і спостерігали, як повз тюрму повільно прогуркотіла вантажівка з хлібом. Поруч із собою я чув змучене дихання Джона Коффі. Він хрипів, як двигун, у якому майже скінчилося мастило. Дорогою туди він без зусиль підняв для нас двері-ляду, але цього разу ми не просили його про допомогу; про це не могло бути й мови. Ми з Бруталом підняли двері, а Гаррі повів Джона донизу сходишками. Велетня хитало, але він спустився. Ми з Бруталом зайшли за ним якнайшвидше, опустили за собою ляду і знову її замкнули.

— Господи, я думав, нас... — почав Брутал, але я увірвав його штурханом гострого ліктя під ребра.

— Не кажи такого, — застеріг я. — Навіть не думай про таке, доки він не сидітиме в безпеці камери.

— І нам ще треба подумати про Персі, — озвався Гаррі. Наші голоси глухо відбивалися від цегляних стін тунелю. — Вечір не скінчився, бо нам ще з ним розбиратися.

І, як виявилось, до кінця того вечора було ще дуже далеко.

ЧАСТИНА ШОСТА

КОФФІ НА МИЛІ

1

Я сидів на сонячній терасі «Сосон Джорджії» з батьковою чорнильною ручкою в руці. Час перестав існувати, доки я пригадував ту ніч, коли ми з Гаррі та Бруталом вивезли Коффі з Милі й доправили до Мелінди Мурз, намагаючись врятувати їй життя. Я написав про те, як ми підпоїли Вільяма Вортона, який забрав собі в голову, що він — друге пришестя Малюка Біллі; про те, як ми запакували Персі в гамівну сорочку й укинули в гамівну кімнату наприкінці Зеленої милі; про нашу дивну нічну вилазку, жахливу і п'янку водночас, та диво, що стало її наслідком. Ми побачили, як Джон Коффі вирвав жінку з лап смерті, не відволік від краю могили, а витяг, як нам усім здалося, із самого її дна.

Я писав і майже зовсім не помічав сосноджорджійської подоби життя, яке вирувало довкола мене. Старі люди спустилися на вечерю, потім перебазувалися в Ресурсний центр (так, можете усміхнутися) отримувати вечірню дозу ситків. Невиразно пригадую, що моя подруга Елейн принесла

мені сендвіч, і я їй подякував, і з'їв його, але не зможу вам з певністю сказати, яка то була година вечора чи з чим був той сендвіч. Моя свідомість майже цілком перенеслася в 1932 рік, коли ми свої сендвічі купували з евангелізованого візка Старого Ту-Ту: холодну свинину по п'ять центів, консервовану яловичину — по десять.

Пам'ятаю, як на будинок спускалася тиша, коли релікти минулих епох, які там жили, готувалися до наступної ночі німічного тривожного сну; я чув, як Мікі — може, й не найкращий санітар будинку, але вже точно найкращий — співає своїм гарним тенором «Долину червоної ріки»¹, роздаючи всім вечірні пігулки. *«З цієї долини, як кажуть, ти підеш... Нам бракуватиме твоїх ясних очей і усмішки чарівної»*. Ця пісня знову нагадала мені про Мелінду й про те, що вона сказала Джонові після того, як сталося диво. *«Ви мені снилися. Снилось, що ви блукаєте в темряві, і я блукала теж. Ми знайшли одне одного»*.

У «Соснах Джорджії» запанувала тиша, північ настала й пішла, а я все писав. Дістався того моменту, коли Гаррі нагадав нам, що ми справді без пригод повернули Джона до тюрми, але на нас ще чекає Персі. «Вечір не скінчився, бо нам ще з ним розбиратися», — приблизно так сказав тоді Гаррі.

На цьому місці довжелезний день орудування батьковою ручкою нарешті дався взнаки. Я її поклав — лише на кілька секунд, подумав я, розімну отерплі пальці, — а потім схилив голову на руку й заплющив очі, щоб дати їм перепочинок. А коли знову розплющив і підвів голову, крізь вікна на мене зирило яскраве ранкове сонце. Поглянув на годинник і побачив, що вже по восьмій. Я проспав, поклавши голову на руки, наче старий п'яниця, годин із шість, не менше. Кривлячись, я підвівся і спробував розім'яти спину, щоб хоч трохи повернути її до життя. І вже подумував спуститися на кухню,

¹ Народна пісня.

взяти грінок і вирушити на ранкову прогулянку, та погляд упав на аркуші списаного дрібним почерком паперу, що розсипалися по столу. І враз я вирішив трохи відкласти прогулянку. Так, у мене був обов'язок, але він зачекає, та й гратися з Бредом Доланом у хованки того ранку не хотілось аж ніяк.

Замість прогулянки я допишу свою оповідь. Іноді краще наполегливо йти вперед, хай навіть розум і тіло несамовито протестують. Часом це єдиний спосіб дійти до кінця. А головний мій спогад того ранку — те, як відчайдушно я намагався звільнитися від привида Джона Коффі.

— Гаразд, — сказав я. — Ще одна миля. Але спершу...

Я подався до туалету в кінці коридору на другому поверсі. А доки стояв над унітазом і відливав, то ненароком глянув угору, на детектор диму на стелі. Це нагадало мені про Елейн і про те, як вона відвернула увагу Долана, щоб я зміг напередодні вислизнути на свою прогулянку й виконати обов'язок. Закінчував пісяти я з широчезною усмішкою на обличчі.

На сонячну терасу повернувся, вже почуваючись значно краще (і значно комфортніше в нижніх регіонах). Хтось — без сумніву, Елейн — поставив поряд із моїми сторінками заварник із чаєм. Я пив жадібно, влив у себе спершу одну чашку, потім другу, ще навіть до того, як сів за стіл. Потім опустився на стілець, зняв ковпачок із ручки й узявся писати знову.

І щойно я поринув у свою розповідь, як на мене лягла чиясь тінь. Я підвів погляд і відчув, як у животі все стискається. Між мною та вікном стояв Долан. І шкірився.

— Полику, я заскучав, коли ти не пішов на ранкову прогулянку, — сказав він, — тому дай, думаю, прийду сюди, гляну, що ти тут поробляєш. Подивлюся, чи ти, бува, не захворів.

— У вас таке велике серце, завширшки з милою, — відповів я. Голос звучав нормально, принаймні поки що, але серце гупало важко. Я боявся його, але навряд чи те усвідомлення було цілковито новим. Він нагадував мені Персі Ветмора,

а *того* я ніколи не боявся... але з Персі я мав справу, коли був ще молодим.

Бредова усмішка стала ширша, але від того аж ніяк не приємніша.

— Мені от розказали, що ти всю ніч тут просидів, Полику, писав свій рапортик. А так не годиться. Таким старим пердунам, як ти, треба спати, аби бути красивими.

— Персі... — почав я, та, побачивши, як його лоб пере-різала зморшка, усвідомив свою помилку. Глибоко вдихнув повітря й почав ще раз. — Бреде, що ви проти мене маєте?

У його очах з'явився спантеличений, а може, навіть занепокоєний вираз. Але вишкір повернувся.

— Діду, — сказав він, — може, мені просто пика твоя не подобається. Так, а що ти там пишеш? Де поховати, як умреш?

Він посунув уперед, витягуючи шию. Я накрив рукою сторінку, над якою саме трудився. А решту аркушів почав згрібати вільною рукою, зіжмакуючи деякі, щоб якнайшвидше сховати їх під пахвою, в безпеці.

— Ну, ну, — наче до малої дитини звертаючись, сказав Бред, — так не піде, дідуганчику солоденький. Коли Бред хоче подивитися, то Бред подивиться. Можеш у цьому навіть на херову мить не сумніватися.

Його рука, молода й огидно сильна, зімкнулася на моєму зап'ястку, стиснула його. Гострі зуби болю гризонули мене за руку, і я застогнав.

— Пусти, — тільки й зміг вичавити з себе.

— Коли даси подивитися, — відповів він, більше не всміхаючись. Однак його обличчя світилося радістю — тією втіхою, якої зазнають люди, що люблять бути поганими. — Полику, дай подивитись. Я хочу знати, що ти там пишеш. — Моя рука почала сповзати зі сторінки. З нашої подорожі з Джоном крізь тунель під дорогою. — Я хочу побачити, чи є там про те, куди ти...

— Облиште цього чоловіка.

Голос пролунав як удар батога, що розтинає повітря гарячої сухої днини... і з того, як підскочив Бред Долан, можна було подумати, що націлений той батіг був на його дупу. Він відпустив мою руку, вона гупнула на папір, і ми обидва звернули погляди до дверей.

Там стояла Елейн Коннеллі, і вигляд у неї був посвіжілий та сильний. Я вже давно її такою не бачив. Убрана була в джинси, що підкреслювали її вузькі стегна й довгі ноги; волосся перевите блакитною стрічкою. У змучених артритом руках Елейн тримала тацю — сік, ячня-бовтанка, грінка, знову чайничок. І очі в жінки палали.

— Що це ви надумали? — спитав Бред. — Йому не можна тут їсти.

— Можна, і він їстиме, — тим самим сухим командним тоном відповіла вона. Я ще ніколи такого від неї не чув, але тієї миті щиро зрадив почутому. Я шукав у її очах страх, але не побачив ані крихти — лише лють. — А ви заберетеся звідси, і зробите це до того, як ваша тарганяча надокучливість посилиться до рівня трохи огиднішого паразита — *щуруса американуса*, наприклад!

Санітар зробив крок до неї. Він здавався невпевненим у собі й страшенно розлюченим водночас. Я подумав, що це небезпечне поєднання, проте Елейн із його наближенням і бровою не повела.

— Зуб даю, що знаю, хто запустив ту клятву димову сигналізацію, — загрозово промовив Долан. — То могла бути одна стара сука з кривими лапами замість рук. Ану вийди звідси. Ми з Поликом ще не домовили!

— Для вас він *містер Еджкомб*, — з притиском відповіла Елейн, — а якщо я ще раз почую, як ви називаєте його Поликом, я обіцяю, що з роботою тут, у «Соснах Джорджії», ви можете попрощатися, містере Долан.

— Та за кого ти себе маєш? — Він нависав над нею й намагався розсміятися, але це йому не дуже вдавалося.

— Я себе маю, — спокійно відповіла вона, — за бабусю чоловіка, який нині обіймає посаду спікера Палати представників штату Джорджія. Чоловіка, який любить своїх родичів, містере Долан. Особливо *стареньких* родичів.

Усмішка зійшла з його обличчя так само, як написане зникає зі шкільної дошки, стерте вологою губкою. Я побачив невпевненість, розмисли про те, що вона блефує, страх, що не блефує, і проблиск логічного припущення: це ж легко перевірити, вона мусить про це знати, а отже, каже правду.

Раптом я розсміявся. І попри те, що мій сміх іржаво рипів, він був доречним. Бо я згадав, скільки разів Персі Ветмор погрожував нам своїми впливовими родичами, ще в ті давні погані часи. І ось уперше за моє довге-предовге життя ця погроза пролунала знову... але цього разу вона лунала на мою користь.

Бред Долан розлючено зирнув на мене, потім перевів погляд на Елейн.

— Я серйозно, — сказала вона. — Спочатку думала не чіпати вас. Я стара, так здавалося простіше. Та коли погрожують моїм друзям, *не можу* сидіти склавши руки. Вимітайтеся звідси. І щоб я не чула більше ні слова.

Його губи ворухнулися, наче в риби, — о, як він хотів промовити ще одне слово (може, те, що римується зі словом «падлюка»). Але не промовив. Тільки востаннє нагородив мене лихим поглядом і широкими кроками пройшов повз Елейн у коридор.

Довгим уривчастим зітханням я видихнув із грудей повітря, а Елейн поставила переді мною тацю, а потім умостилася навпроти.

— Твій онук справді спікер Палати? — запитав я.

— Так, справді.

— Тоді чому ти тут?

— Спікерові парламенту вистачає владних повноважень на те, щоб розбиратися з такими тарганами, як Бред Долан,

але *розбагатити* від цього він не може, — зі сміхом відповіла вона. — Крім того, мені тут подобається. Тут гарне товариство.

— Вважатиму, що це комплімент, — сказав я. І я справді так вважав.

— Поле, з тобою все гаразд? У тебе такий стомлений вигляд. — Вона простягнула руку понад столом і відгорнула волосся з мого лоба та брів. Її пальці були скоцюрблені, але дотик приємно холодив шкіру. На мить я заплющив очі. А коли знову їх розплющив, то вже дещо вирішив.

— Я в порядку. І майже закінчив. Елейн, читаєш? — Я простягнув їй аркуші, які так незграбно позмітав зі столу. Напевно, вони переплуталися — Долан справді дуже мене налякав, — але я їх пронумерував, тож вона могла швидко скласти в правильному порядку.

Елейн задумливо на мене подивилася, не беручи того, що я пропонував.

— Ти вже дописав?

— Уже готове ти до обіду читатимеш, — відповів я. — Авжеж, якщо взагалі зможеш розібрати, що я там накарлючив.

Після цього вона взяла сторінки й придивилася до них.

— У тебе дуже гарний почерк, навіть коли помітно, що рука втомилася, — похвалила вона. — Розбирати його буде неважко.

— А коли ти дочитаєш, я якраз допишу. До кінця зможеш дочитати за півгодини чи десь так. А потім... якщо в тебе ще буде бажання... я б хотів тобі дещо показати.

— Це щось стосується того місця, куди ти ходиш вранці й увечері?

Я кивнув.

Розмірковувала Елейн, здавалося, довгенько, та потім сама кивнула й підвелася, з аркушами в руці.

— Піду на задній двір, — сказала вона. — Сонечко сьогодні дуже тепле.

— І дракона переможено, — додав я. — Цього разу — прекрасною дамою.

Усміхнувшись, вона нахилилася й поцілувала мене в лоба, у те чутливе місце, від якого в мене завжди розбігалися тілом мурашки.

— Будемо сподіватися, — сказала. — Але, як показує мій досвід, таких драконів, як Бред Долан, важко спекатися. — Трохи повагавшись, Елейн додала: — Щастя тобі, Поле. Маю надію, тобі вдасться перемогти те, що тебе терзає.

— Я теж на це сподіваюся, — відповів я. І подумав про Джона Коффі. *«Було вже не допомогти, — сказав тоді Джон. — Я пробував, але було запізно».*

Я з'їв яечню, яку вона принесла, випив сік, грінку відсунув на потім. А тоді взяв зі столу ручку й заходився знову писати, востаннє, як хотілося сподіватися мені.

Одна остання миля.

Зелена.

2

Тієї ночі, коли ми привезли Джона назад у блок Е, каталка була вже не розкішшю, а необхідністю. Я дуже сумніваюся, що він зміг би подолати весь тунель на своїх двоох; іти навприсядки важче, ніж випростаним, це забирає більше сил, а там стеля, трясця їй, була занизька для таких, як Джон Коффі. Я відганяв від себе думку про те, що він може завалитися на землю просто в тунелі. Як ми це пояснимо, до купи з тим, навіщо вбрали Персі в смокінг навіженого й запроторили в гамівну кімнату?

Але в нас була каталка (дякувати Богові), і Джон Коффі лежав на ній, наче кит, що викинувся на берег, доки ми пхали його назад до сходів у комору. Там він з неї зліз, похитнувся, а потім просто стояв, похиливши голову, дихаючи хрипко. Шкіра в нього була така сіра, наче його виваляли

в борошні. Я подумав, що вже опівдні він опиниться в лазареті... якщо до того часу не буде мертвий.

Брутал у відчаї понуро глянув на мене. Я відповів йому таким самим поглядом.

— Ми не зможемо його понести, але допомогти можемо, — сказав я. — Ти під праву руку, я під ліву.

— А я? — спитав Гаррі.

— Іди за нами. Якщо побачиш, що завалюється назад, підштовхнеш його вперед.

— А коли й це не допоможе, присядь навпочіпки там, де, за твоїми розрахунками, він має приземлитися, і пом'якшиш йому удар, — сказав Брутал.

— Господи, — процідив Гаррі, — та за тобою, Бруте, мережа водевілів «Орфей» плаче, такий ти дотепний.

— Так, у мене є почуття гумору, — скромно визнав Брутал.

Врешті-решт ми спромоглися витягти Джона нагору сходами. Мій найбільший страх був, що він знепритомніє, але цього не сталося.

— Обійди мене й подивись, чи комора порожня, — важко видихнув я до Гаррі.

— А що сказати, як там хтось є? — запитав Гаррі, проти-скаючись попід моєю рукою. — «Дінь-дінь, це "Ейвон"», — і забігти знов сюди?

— Не мудрагельствуй, — відповів Брутал.

Гаррі трохи прочинив двері й вистромив голову. Доки він стояв у такій позі, час для мене тягнувся нескінченно довго. Та врешті він повернувся до нас, і на обличчі в нього була мало не радість.

— Берег чистий. І все *тихо*.

— Сподіваймося, що так буде й надалі, — пробурчав Брутал. — Ходімо, Джоне Коффі, ще трохи, і будемо вдома.

Джонові ще вистачило сили, щоб перейти комору, але нам довелося допомагати йому долати ті три сходинки до його кабінету, а потім я проштовхнув його в маленькі дверцята.

Знову зводячись на ноги, він важко дихав, а очі набули склянистого відблиску. А ще я зі справжнім жахом помітив, що правий кут його рота опустився донизу, як у Мелінди, тоді, коли ми зайшли в кімнату й побачили її зіпертою на подушки.

Почувши нас, Дін вийшов з-за столу на початку Зеленої милі.

— Слава Богу! Я думав, ви вже не повернетесь, майже вирішив, що вас упіймали, чи начальник нашпигував вас свинцем, чи... — він урвався, бо саме помітив Коффі. — Святі коти, що це з ним? Вигляд такий, наче він помирає!

— Він не помирає... правда ж, Джоне? — Бруталові очі спалахнули, видаючи Діну попередження.

— Ясно, що ні, я хотів сказати не «помирає»... — Дін засміявся нервово. — Але, Божечку...

— Не зважай, — сказав я. — Допоможи нам довести його до камери.

Ми знову перетворилися на горбочки навколо гори, але тепер це вже була гора, яку декілька мільйонів років підготовували сили природи, вивіяна й сумна. Джон Коффі просувався повільно, дихаючи ротом, як старий дідуган, що забагато курив, але все-таки він просувався.

— А що Персі? — спитав я. — Дрозда давав?

— На початку, — сказав Дін. — Намагався кричати крізь ту стрічку, якою ти йому рота заклеїв. Здається, матюкався.

— Це немилосердно, — констатував Брутал. — Як добре, що наші чутливі вушка були не тут.

— А відтоді нічого так, тихо, тільки зрідка двері копає, знаєте.

Діну так полегло, коли він нас побачив, що слова з нього лилися белькотливим потоком. Окуляри з'їхали йому на кінчик носа, блискучий від поту, і він підштовхнув їх назад до перенісся. Ми проминули камеру Вортона. Той молодий непотріб лежав на спині й хропів, як сузафон. Очі в нього цього разу вже були заплющені.

Побачивши, куди я дивлюся, Дін розсміявся.

— А з цим жодних проблем! І не ворухнувся, відколи впав на ліжко. У відключці. А що Персі зрідка двері копає, то я був не проти. Навіть радий був, правду кажучи. Якби він не видавав звуків, то я почав би думати, чи він там не вдавився тим кляпом, яким ти йому хліборізку заткнув. Але й це ще не найкраще. Знаєте, що найкраще? Тут було тихо, як уранці в день покаяння в Новому Орлеані! Всю ніч ніхто не заходив! — Останні слова він промовив урочисто і з тріумфом. — Хлопці, ми вийшли сухими з води! Вдалося!

Це нагадало йому, заради чого ми все це затіяли взагалі, і він спитав про Мелінду.

— З нею все добре, — відповів я. Ми саме підійшли до Джонової камери. Те, що сказав Дін, щойно просочилося в мою свідомість: *«Хлопці, ми вийшли сухими з води... вдалося»*.

— А це було... ну... як із мишею? — спитав Дін. Він зиркнув на порожню камеру, де жив Делакруа з Містером Джинглом, а тоді поглянув на гамівну кімнату, гадане місце походження миші. Голос він стишив, як це роблять люди, коли переступають через поріг великого собору, де навіть сама тиша, здається, розмовляє пошепки. — Це було... — Він схвильовано проковтнув слину. — Чорт, ви знаєте, що я маю на увазі... це було диво?

Усі втрьох ми обмінялися короткими поглядами, підтверджуючи те, що вже й так знали.

— Та він її з могили витяг, от що він зробив, — сказав Гаррі. — Так, то було диво, атож.

Брутал відімкнув подвійні замки камери й легенько підштовхнув Джона всередину.

— Заходь, здорованю. Відпочинь трохи. Ти заслужив. А ми поки глянемо, що там Персі...

— Він погана людина, — тихим механічним голосом промовив Джон.

— Це точно, безсумнівно, лихий, наче чаклунисько, — заспокійливим тоном погодився з ним Брутал, — але ти не переживай, ми його до тебе не підпустимо. Лягай на своє ліжко, а я тобі чашку кави організую, так швидко, що й не зогледишся. Гарячої, міцної. Новою людиною себе відчуєш.

Джон важко опустився на ліжко. Я подумав, що він ляже на спину й перекоотиться обличчям до стіни, як він завжди це робив. Але Коффі просто сидів, звисивши руки між колін і легко їх стиснувши, з похиленою головою, важко дихаючи ротом. Медальйон зі святим Христофором, який подарувала йому Мелінда, випав з-за пазухи й розгойдувався в повітрі. «Він вас оберігатиме», — так вона йому сказала, але, судячи з вигляду, ніхто зараз Джона Коффі не оберігав. Анітрохи. Вигляд у нього був такий, наче він посів місце Мелінди на краю тієї могили, про яку говорив Гаррі.

Але в ту мить я не міг думати про Джона Коффі.

Я розвернувся до інших.

— Діне, тягни пістолет Персі й пекановий кийок.

— Добре.

Підійшовши до столу, Дін відімкнув шухляду, де лежали пістолет і кийок, та приніс їх.

— Готові? — спитав я в них. Мої хлопці — мої добрі хлопці, я ще ніколи не пишався ними так сильно, як тієї ночі, — всі кивнули. Гаррі та Дін обидва дивилися знервовано, Брутал був незворушний, як зазвичай. — Гаразд. Розмовлятиму я. А ви всі що менше розтулятимете рота, то краще й швидше все скінчиться... добре це чи погано. Згода?

Вони знову закивали. Я набрав повні легені повітря й рушив Зеленою милею до гамівної кімнати.

Коли на Персі впало світло, він, мружачись, підвів погляд. Хлопець сидів на підлозі й облизував стрічку, якою я заліпив йому рота. Та частина, що обвивала потилицю, спустилася (мабуть, ослабла від поту й бріюліну на його волоссі), і він працював над тим, щоб скинути з себе решту.

Ще година — і він зарепетував би на всю горлянку, волаючи про допомогу.

Ми зайшли, і він, відштовхуючись ногами, позадкував від нас, та потім спинився — вочевидь, зрозумів, що повзти йому нема куди, крім південно-східного кутка кімнати.

Я взяв у Діна пістолет і кийок та простягнув у напрямку Персі.

— Хочеш отримати їх назад? — спитав я.

Він насторожено зиркнув на мене. І кивнув головою.

— Брутале, — сказав я. — Гаррі. Поставте його на ноги.

Хлопці понахилилися, підхопили його попід обтягнені полотном гамівної сорочки руки, і він підвівся. Я наближався до нього, аж поки ми не опинилися майже ніс до носа. Було чути кислий запах поту, в якому він маринувався. Добряче попотів, напевно, доки намагався звільнитися з обіймів сорочини чи вряди-годи копаючи двері, як це чув Дін. Але я подумав, що найбільше поту він пролив від старого доброго страху: страху перед тим, що ми з ним зробимо, коли повернемося.

«Я не пропаду, вони ж не *вбивці*», — думав Персі... а потім, напевно, згадав про Старого Іскруна, і йому навернулося на думку, що в певному розумінні ми *таки* вбивці. Я особисто закатрупив сімдесятьох сімох. Більше, ніж будь-хто з тих, кому я застібав на грудях ремінь, більше, ніж сержант Йорк за Першу світову. Вбивати Персі було б нелогічно, але ми вже поводилися нелогічно, казав він собі, сидючи із зав'язаними ззаду руками й орудуючи язиком, щоб скинути стрічку з обличчя. Крім того, логіка, найпевніше, не має влади над думками людини, коли ця людина сидить на підлозі кімнати з повстяними стінами, сповита так охайно й туго, як павук зазвичай сповиває муху.

А отже, він якраз у такій кондиції, як мені треба було.

— Я зніму стрічку з твого рота, якщо ти пообіцяєш не верещати, — сказав я. — Мені потрібно з тобою поговорити,

а не позмагатися, хто гучніше закричить. То що скажеш? Ти поводитимешся тихо?

Я побачив, як у його очах підіймається на поверхню легкість. До нього почало доходити, що я хочу поговорити, а значить, у нього є непогані шанси вибратися з цього всього з неушкодженою шкуркою. Він кивнув.

— Почнеш галасувати — стрічка повернеться на місце, — попередив я. — Це ти теж розумієш?

Ще один кивок, уже доволі нетерплячий.

Я підняв руку, взявся за край стрічки, який він розторсав, і рвучко смикнув. Пролунав гучний тріск. Брутально скривився. Персі йойкнув від болю, і очі йому зволожилися слізьми.

— Зніми з мене цю психосорочку, мугирило! — просивач він.

— За хвилину, — сказав я.

— *Зараз же! Зараз же! Негай...*

Я дав йому ляпаса. Зробив це ще до того, як збагнув, що зараз зроблю... але, звісно, я знав, що до цього *може* дійти. Ще навіть під час тієї першої розмови про Персі, яку я мав з начальником Мурзом, тієї, коли Гел порадив мені дозволити Персі головувати на страті Делакруа, я знав, що до цього *може* дійти. Рука чоловіка — мов тварина, лише наполовину приручена; здебільшого вона слухняна, але іноді виривається на волю й кусає перше, що побачить.

Звук був різкий, *розривний*, наче гілка тріснула. Дін аж охнув. Дико шокований, Персі витріщився на мене. Його очі стали такими великими, здавалося, ще трохи — і вони повипадають назовні. Рот розтулявся і стулявся, розтулявся і стулявся, як у риби в акваріумі.

— Замовкни і слухай мене, — сказав я. — Ти заслуговував на покарання за те, що зробив із Делом, і ми винагородили тебе по заслугі. Це був єдиний можливий спосіб. Ми всі з цим погодилися, всі, крім Діна, але він буде заодно

з нами, бо якщо ні, ми змусимо його гірко пошкодувати. Правда ж, Діне?

— Так, — шепнув Дін. Блідий, як молоко. — Мабуть.

— І тебе ми змусимо пошкодувати, що ти взагалі на світ народився, — вів далі я. — Ми зробимо так, щоб усі дізналися про те, як ти саботував страту Делакруа...

— *Саботував!..*

— ...і як через тебе ледве не загинув Дін. Ми будемо так багато базікати, що тобі не світить жодна з тих робіт, на які тебе може влаштувати дядько.

Персі розлючено захитав головою. Він не вірив у це чи, може, повірити *не міг*. Відбиток моєї долоні виразно проступав на його щоці, як знак ворожки.

— А поміж тим, ми потурбуємося про те, щоб тебе віддубасили до напівсмерті. І самим нам не доведеться бруднити руки. У нас теж є знайомі. Персі, невже ти такий дурний, що не розумієш цього? Нехай вони й не засідають у столиці штату, але залагоджувати певні справи на законодавчому рівні теж уміють. Це ті люди, у яких тут сидять друзі, люди, у яких тут брати й батьки. Вони з радістю ампутують ніс чи пеніс такому мішку з гівном, як ти. І зроблять вони це лише для того, щоб близька їм людина могла зайві три години на тиждень подихати повітрям на тюремному подвір'ї.

Персі перестав хитати головою. Тепер він тільки витріщався. Сльози стояли в його очах, але не пролилися. Я подумав, що то сльози гніву й безсилля. Чи просто мені хотілось на це сподіватися.

— Гарзд — а зараз, Персі, трохи позитивчику. Підозрюю, що твої губенята дещо печуть, бо з них здерли стрічку, але, крім гордості, тобі нічого не пошкодили... і нікому про це не треба знати, за винятком присутніх у цій кімнаті. А ми не розкажемо, правда, хлопці?

Вони похитали головами.

— Ясна річ, що ні, — сказав Брутал. — Що відбувається на Зеленій милі, залишається на Зеленій милі. Так завжди було.

— Ти переведешся у Браяр-Рідж, а доти ми не будемо тебе чіпати взагалі, — пообіцяв я. — То як, Персі, зйдемося на такому, чи ти хочеш погратися з нами у впертюха?

Настала довга-предовга мовчанка — Персі розмірковував. Я уявляв, як крутяться у нього в голові коліщатка, доки він зважував варіанти й відмітав їх. Але гадаю, решту розрахунків переважила проста тілесна правда: стрічку з його рота зняли, а гамівна сорочка досі була на ньому, і, напевно, сцяти хотів, як скаковий коняка.

— Гарзд, — сказав він. — Вважатимемо, що справу закрито. А зараз зніміть з мене цю сорочку. У мене плечі геть...

Брутал виступив наперед, відштовхнувши мене плечем, і однією рукою захопив Персі за обличчя — усі пальці, крім великого, вп'ялися тому в праву щоку, а великий зробив глибоку вм'ятину в лівій.

— За кілька секунд, — сказав він. — Спочатку ти вислухаєш мене. Пол у нас — великий начальник, він мусить висловлюватися вишукано.

Я спробував пригадати, що такого вишуканого я міг сказати Персі, але нічого особливого на думку не спало. Однак вирішив, що краще буде помовчати; вигляд у Персі був належно затероризований, і я не хотів зіпсувати ефект.

— Люди не завжди розуміють, що вишуканий — це не конче м'якотільий. І тоді вже втручаюсь я. Мені та вишуканість як до дупи дверці. Я кажу прямо. Тому ось тобі прямо: якщо ти порушиш свою обіцянку, то нас, скоріше за все, виїбуть у сраки. Але після цього ми тебе знайдемо — навіть як у Росію втечеш, ми тебе знайдемо — і виїбемо, не лише в сраку, а в усі твої дірки. Ми будемо тебе їбти, доки ти не почнеш мріяти про смерть. А тоді натremo оцтом усі твої розійобані до крові органи. Ти мене зрозумів?

Він кивнув. З рукою Брутала, що вгризалася в його м'які щоки, Персі примарно нагадував Старого Ту-Ту.

Брутал відпустив його і зробив крок назад. Я кивнув Гаррі, і той зайшов за спину Персі та почав розстібати й розв'язувати.

— Зважай на це, Персі, — сказав Гаррі. — Постійно на це зважай, бо хто давнє пом'яне, той лиха не мине.

Усе це неабияк лякало, три бабаї в тюремних одностроях... але мені в душу все одно заповзав якийсь розпач від знаття наперед. На день чи тиждень Персі міг принишкнутити. Він би зважував усі «за» та «проти» від різних дій, але зрештою до купи зйдуться дві речі: його віра у власні зв'язки та неспроможність вийти з ситуації невдахою, який програв, у власних очах. І коли це станеться, його прорве. Мабуть, ми допомогли врятувати життя Меллі Мурз, коли відвезли до неї Джона Коффі, цього я б змінювати не став («навіть за весь чай у Китаї», як ми казали в ті часи), але зрештою нас покладуть на лопатки й рефері оголосить, що ми вибуваємо зі змагання. Крім як убити Персі, в нас не було способу змусити його дотриматися угоди, коли він буде на безпечній відстані від нас і почне збирати залишки своєї так званої хоробрості.

Я скося позирнув на Брутала й побачив, що він теж розуміє. Але це мене не здивувало. Синок місіс Говелл Брутус завжди був метикуватим, тут нічого не скажеш. Він ледь помітно знизав плечем, на дюйм підняв і опустив, але цього вистачило. *«То й що? — промовляло те знизування. — Які в нас варіанти, Поле? Ми зробили те, що мали зробити, і в найкращий можливий спосіб».*

Так. І результати були не такі вже й погані.

Гаррі вправся з останньою застібкою на гамівній сорочці. Кривлячись від огиди й люті, Персі виборсався з неї, і сорочка впала йому під ноги. На жодного з нас він не дивився прямим поглядом.

— Віддайте пістолет і палицю, — сказав Персі. Я про-
стягнув йому речі. Він опустив пістолет у кобуру і вставив
кийок у саморобний чохол.

— Персі, якщо ти поміркуєш як слід...

— Саме це я й збираюся зробити, — сказав він і про-
шмигнув повз мене. — Я збираюся дуже серйозно над цим
поміркувати. От зараз і почну. Дорогою додому. А хтось із
вас запише, що я пішов з роботи коли треба. — Вже біля
дверей гамівної кімнати Персі озирнувся, щоб зміряти нас
сердитим, презирливим і присоромленим водночас погля-
дом — вибухова суміш для таємниці, яку ми так по-дурному
сподівалися зберегти. — Звісно, якщо не хочете писати
пояснювальну, чому я пішов раніше.

Він вискочив із кімнати й великими кроками попросту-
вав Зеленою милею, у своєму розбурханому стані забув-
ши, чому центральний коридор із зеленою підлогою такий
широкий. Якось Персі вже припустився цієї помилки,
але того разу йому це минулося. Більше він такого щастя
не матиме.

Я подався слідом за ним до дверей, намагаючись вигадати
якийсь спосіб його заспокоїти. Мені не хотілося, щоб він
пішов з блока Е в такому стані: весь спітнілий і розкуйов-
джений, з червоним відбитком моєї долоні, який і досі не
зійшов зі щоки. Решта троє пішли за мною.

Подальші події сталися дуже швидко. Хвилина чи навіть
менше, і все було скінчено. Проте кожен деталь я пам'ятаю
до сьогодні. Гадаю, все так добре закарбувалося в моїй
пам'яті здебільшого завдяки тому, що вдома я переповів
той випадок Дженіс. А всі наступні події: зустріч із Керті-
сом Андерсоном на світанку, слідство, розмова з предст-
авниками преси, яку для нас улаштував Гел Мурз (авжеж, на
той час він повернувся до виконання своїх обов'язків),
і остаточне засідання слідчої комісії в столиці штату — все
це за роки стерлося з пам'яті, стало невиразним, як і багато

інших спогадів. Але те, що відбулося за ту хвилину на Зеленій милі, — так, я пам'ятаю дуже чітко.

Персі крокував правим боком Милі з похиленою головою, і от що я скажу: жоден пересічний в'язень не зміг би до нього дотягтися. Проте Джон Коффі не був пересічним в'язнем. Джон Коффі був гігантом і міг сягнути на гігантську довжину.

Я побачив, як його довгі коричневі руки вистромлюються крізь ґрати, й заволав:

— *Обережно, Персі, обережно!*

Персі почав розвертатися, його ліва рука опустилася на руків'я палиці. А тоді його вхопило й потягло до ґрат камери Джона Коффі, і сталеві пруті врізалися йому в праву щоку.

Персі закректав і розвернувся до Коффі, здіймаючи пеканового кийка. Він міг дістати Джона, бо той так натужно притискав обличчя до двох центральних прутів, що здавалося, наче він силкується пропхати крізь них голову. Звісно, це було неможливо, але таке складалося враження. Правою рукою він намацав потилицю Персі, стиснув її й підсмикнув його голову ближче. Персі з силою опустив палицю між ґрат на Джонову скроню. Ринула кров, але велетень не звернув на це уваги. Його губи притислися до рота Персі. Я почув шепітливий шелест потоку — тривалий видих, неначе від надовго затриманого в легенях повітря. Персі смикнувся, мов риба на гачку, спробував вирватися, але шансів на це в нього не було; Джонова рука міцно тримала його за потилицю. Їхні обличчя неначе сплавилися разом, злилися, як у коханців, які на моїх очах пристрасно цілувалися крізь ґрати.

Персі закричав, але глухо, ніби крізь липку стрічку, і знову спробував вирватися. На якусь мить їхні губи трохи розійшлися, і в тому отворі я побачив чорний потік, що вирував і переливався з Джона Коффі в Персі Ветмора. А те, що не потрапляло в нього крізь тремтливий рот, залітало в ніздрі. Рука на потилиці вигнулася, і Персі знову примагнітило до Джонового рота; він мовби на палю настромився.

Ліва рука Персі розтисла пальці. Дорогоцінний пекановий кийок упав на зелений лінолеум. Більше його Персі не піднімав.

Я спробував кинутися вперед. Здається, я й *кинувся* вперед, але тіло не слухалося, мені самому воно здавалося старим і рипучим. Я вхопився за пістолет, але застібка не давала доступу до шерехатого горіхового руків'я, і спочатку я не міг його витягти. Я відчував, як двигтять піді мною підлога, так само, як тоді, в гостьовій спальні охайного будиночка начальника тюрми. Певності нема, але знаю, що одна з лампочок під сіткою на стелі луснула. Додолу посипалися скалки. Гаррі скрикнув від несподіванки.

Врешті-решт мені вдалося відкинути ремінець із кобури пістолета 38-го калібру. Та перш ніж я встиг його витягти, Джон відштовхнув Персі від себе і зробив крок назад у камеру. Велетень кривився й тер губи, наче скуштував чогось огидного.

— Що він зробив? — заволав Брутал. — Поле, що він зробив?

— Те, що він витяг із Меллі, тепер сидить у Персі, — відповів я.

Персі стояв навпроти колишньої камери Делакура. Очі в нього були широко розплющені й невидючі — подвійний нуль. Я обережно наблизився до нього, очікуючи, що він почне кашляти й давитися так, як це було з Джоном після Мелінди. Але цього не сталося. Спершу він просто стояв.

Я клацнув пальцями в нього перед очима.

— Персі! Гей, Персі! Отямся!

Нічого. До мене долучився Брутал, простягнув обидві руки до порожнього обличчя Персі.

— Це не подіє, — сказав я.

Не звертаючи на мене уваги, Брутал різко плеснув у долоні двічі, перед самісіньким носом Персі. І це *подіяло*, принаймні так здалося. Його повіки затріпотіли, і він роззир-

нувся навколо. Приголомшений, наче опритомніла людина, яку вдарили по голові. З Брутала він перевів погляд на мене. Скільки років минуло, а я досі певен, що нікого з нас він не бачив. Але тоді я подумав, що бачить; я подумав, що він виходить зі стану забуття.

Персі відштовхнувся від ґрат і непевно похитнувся на ногах. Брутал допоміг йому відновити рівновагу.

— Спокійно, хлопче. Ти як?

Персі не відповів, просто зробив крок повз Брутала й розвернувся обличчям до столу чергових. Його не те щоб сильно хитало, але на лівий борт кренило.

Брутал простягнув до нього руку. Але я її відштовхнув.

— Не чіпай його.

Чи сказав би я те саме, якби знав, що станеться далі? Те саме запитання з осені 1932-го року я повторював собі тисячу разів. А відповіді так і не знайшов.

Персі зробив дванадцять чи чотирнадцять кроків і знову зупинився, похиливши голову. Тепер він стояв перед камерою Дикого Білла Вортона. Той досі видавав хрипи сузафона. Він усе проспав. Проспав власну смерть, так я тепер думаю, і тому він набагато щасливіший за більшість людей, які опинялися на Милі. І, безперечно, щасливіший, ніж він заслуговував.

Не встигли ми зрозуміти, що відбувається, як Персі витяг пістолет, підступив до ґрат камери Вортона і всадив у сплячого всі шість куль. Просто бах-бах-бах, бах-бах-бах, зі швидкістю натискання на гашетку. Гуркіт пострілів у замкненому просторі був оглушливим; наступного ранку, коли я розповідав Дженіс цю історію, то через дзеленчання у вухах ледве чув власний голос.

Ми побігли до нього, всі четверо. Першим до Персі дістався Дін (не знаю, як, бо коли Коффі схопив Персі, Дін був позаду нас із Бруталом, але дістався). Він ухопив Персі за зап'ясток, приготувався силою вирвати зброю з руки, але

в цьому не було потреби. Персі просто відпустив пістолет, і той упав на підлогу. Його очі ковзнули по нас, як ковзани по льоду. З тихим сичанням і різким запахом аміаку спорожнився сечовий міхур Персі, потім зі звуком «бррап» і густішим смородом він заповнив і протилежний бік своїх штанів. Його погляд зупинився на дальньому кутку коридору. Більше ті очі в реальному світі нічого не бачили, наскільки мені відомо. Десь там на початку я писав, що Персі був у Браяр-Ріджі на той час, коли за кілька місяців Брутал знайшов кольорові скіпки котушки Містера Джинглза, і щодо цього я не збрехав. Та тільки кутовим кабінетом із вентилятором він так і не розжився; і купкою пацієнтів-психів, щоб ними попихати, теж. Але окрему палату, я думаю, йому все-таки виділили.

Людина зі зв'язками, як-не-як.

Вортон лежав на боці, спиною до стіни камери. Тієї миті я бачив не надто багато, тільки кров, повно крові, що просочила простирadlo й розлилася на бетоні. Але коронер сказав, що Персі стріляв, як Енні Оуклі. Згадуючи, як він жбурнув пеканового кийка в мишу і промазав зовсім трохи, я не здивувався. Цього разу відстань була коротша, а мішень не рухалася. Один постріл у пах, один у живіт, один у груди, три — в голову.

Брутал кашляв і розганяв рукою дим після пострілів. Я й сам кашляв, але доти цього не помічав.

— Приїхали, — мовив Брутал. Голос був спокійний, але я бачив, що очі в нього стали скляними від паніки.

Я кинув погляд коридором і побачив, що Джон Коффі сидить у ногах ліжка. Його руки знову були переплетені між колін, але голова трималася рівно, і він більше не здавався анітрохи хворим. Джон злегка мені кивнув, і я, на власний подив (як тоді, коли простягнув йому руку), кивнув у відповідь.

— Що нам робити? — забелькотів Гаррі. — Божечку, що ж нам робити?

— Нічого ми вже не зробим, — тим самим спокійним голосом відказав Брутал. — Нам кирдик. Так, Поле?

Раптом мої думки почали крутитися дуже швидко. Я поглянув на Гаррі та Діна, які дивилися на мене, як перелякані дітлахи. Подивився на Персі, який стояв з обвислими руками й роззявленим ротом.

А тоді перевів погляд на свого давнього друга Брутуса Говелла.

— Усе з нами буде добре, — сказав я.

І тут Персі нарешті розкашлявся. Він зігнувся навпіл, спираючись долонями на коліна, мало не блюючи. Його обличчя багряніло перед нашими очима. Я розтулив рота, щоб сказати іншим, хай відійдуть, але не встиг. Персі видав звук: щось середнє між сухим риганням і кумканням жаби, розкрив рота й виплюнув хмару чогось незрозумілого, що вирувала чорним. Таку щільну, що спершу ми навіть не бачили крізь неї голови Персі. Гаррі промовив: «Господи, вбережи нас», — слабким і слізним голосом. Те «щось» стало таким сліпучо-білим, наче січневе сонце вигравало на свіжому снігу. Ще мить — і хмара розчинилася. Персі поволі випростався і знову спрямував порожній погляд кудись углиб Зеленої милі.

— Цього ми не бачили, — озвався Брутал. — Правда, Поле?

— Ні. Я не бачив, і ви не бачили. А ти бачив, Гаррі?

— Ні, — відповів Гаррі.

— Діне?

— Бачив що? — Дін зняв окуляри й заходився протирати. Я подумав, що він зараз їх випустить, так сильно тремтіли в нього руки, але він зумів утримати.

— Бачив що — це добре. Це якраз те, що треба. А зараз, хлоп'ята, слухайте керівника загону й одразу правильно засвоюйте, бо часу обмаль. Це проста історія. Не ускладнюймо її.

3

Усе це я розповів Джен приблизно об одинадцятій того ранку — ледь не написав «наступного ранку», але, звісно, це було того ж дня. Найдовшого дня в усьому моєму житті, це вже точно. Я виклав події практично так само, як і тут, завершивши тим, як Вільям Вортон скінчив мертвим на тюремній шконці, нафарширований свинцем із пістолета Персі.

Ні, не так. *Насправді* я завершив свою розповідь тією хмарою, яка вийшла з Персі, не знаю, що то було — жуки абощо. Розповідати про таке було важко, навіть власній дружині. Але я розповів.

А доки говорив, вона носила мені чорну каву, по півчашки — спочатку мої руки так сильно трусилися, що я не зміг би підняти зі столу цілу, не розіллявши. До кінця розповіді трясучка трохи вщухла, і я навіть подумав, що міг би проковтнути якоїсь їжі — яйце, може, чи юшки посьорбати.

— Нас урятувало те, що насправді нам не довелося брехати. Жодному з нас.

— Просто замовчати дещо, — кивнула Дженіс. — Якись невагомі дрібнички: наприклад, як ви витягли засудженого до смерті вбивцю з в'язниці і як він зцілив жінку, що помирала, і як він змусив Персі Ветмора збожеволіти, передавши йому що? Правильно — пухлину мозку у вигляді пюре, просто в горло.

— Джен, я не знаю. Але якщо ти не перестанеш таке говорити, то юшку цю або їстимеш сама, або собаці віддаси.

— Пробач. Але ж це правда, так?

— Ага, — кивнув я. — Тільки нам минулася без наслідків ця... — А що нам минулося? Втечею це не назвеш, і відгулом теж. — ...екскурсія. І Персі нікому не зможе про це розказати, навіть якщо він прийде до тями.

— Якщо він прийде до тями, — луною озвалася Джен. — А яка ймовірність?

Я похитав головою, даючи знати, що гадки не маю. Але насправді я здогадувався; навряд чи Персі міг прийти до тями — у 1932-му, 1942-му чи 1952-му. І щодо цього я не помилився. Персі Ветмор залишався у Браяр-Ріджі, доки лікарня не згоріла дотла, а сталося це 1944-го року. У тій пожежі загинуло п'ятнадцять хворих, але Персі серед них не було. Досі мовчазного й відстороненого (тепер я знаю, що цей стан описують словом «кататонія»), його вивів один з охоронців задовго до того, як вогонь перекинувся на його крило. Персі перевели в іншу устанovu — назви не пам'ятаю, та й не важлива вона, — і там він помер 1965 року. Наскільки мені відомо, востаннє він говорив тоді, коли сказав нам, що ми запишемо йому належний час виходу з роботи... якщо не хочемо пояснювати, чому він пішов раніше.

За іронією долі, пояснювати нам не довелося нічого. Персі сказився й застрелив Вільяма Вортона. Ось що ми розповіли, і загалом кожне слово було правдою. Коли Андерсон спитав у Брутала, яким йому здався Персі перед стріляниною, і Брутал відповів: «Тихим», — на якусь жаску мить я злякався, що зараз розрегочуся. Бо це теж було правдою: Персі був тихим, більшу частину своєї зміни він просидів із липкою стрічкою на губах, і максимально гучним звуком, який він міг видати назовні, було *мммф*, *мммф*, *мммф*.

Кертіс тримав Персі на місці до восьмої години, мовчазного, як індіанець із тютюнової крамнички, але набагато моторошнішого. На той час уже прибув Гел Мурз, похмурий, однак зосереджений, готовий знову сісти в сідло. Кертіс Андерсон передав йому віжки, з відчутним полегшенням, таким виразним, що ми ледь не почули на власні вуха це зігнання. Розгубленого наляканого чоловіка більше не було — до Персі рішуче підійшов начальник

тюрми. Своїми великими руками Мурз ухопив його за плечі й добряче струсонув.

— Синку! — прогрімів він у порожнє безвиразне обличчя Персі — обличчя, що вже почало м'якнути, ніби віск, подумав я. — *Синку!* Ти мене чуєш? Скажи щось, коли чуєш! Я хочу знати, що сталося!

Від Персі, авжеж, ні звуку. Андерсон хотів відвести начальника вбік, обговорити з ним, як залагодити справу (з політичного погляду ситуація була дразлива), але Мурз від нього відмахнувся й потягнув натомість мене далі Милею. Джон Коффі лежав на ліжку, обличчям до стіни, і його ноги, як завжди, негарно звисали. Здавалося, що він спить, а може, так і було... але, як ми вже з'ясували, він *не завжди* був таким, як здавалося.

— Те, що сталося в мене вдома, якимось стосується того, що сталося тут, коли ви повернулися? — тихим голосом спитав Мурз. — Я вас прикрию, як зможу, навіть якщо це коштуватиме мені роботи. Але я маю знати.

Я похитав головою. А коли заговорив, мій голос теж був стишений.

На початку коридору тепер товклося з дюжину вертухів. Ще один фотографував Вортона в камері. Кертіс Андерсон розвернувся, щоб подивитися на це, і тієї миті за нами спостерігав лише Брутал.

— Ні, сер. Ми завели Джона назад у його камеру, як бачиш, потім випустили Персі з гамівної, куди запхали були, щоб не заважав. Я думав, що він біситиметься, але він був спокійний. Попросив тільки повернути йому особисту зброю й кийок. Більше він нічого не сказав, просто покрокував коридором. А коли порівнявся з камерою Вортона, витяг пістолет і відкрив вогонь.

— Думаєш, від перебування в гамівній він міг... зсунутися з глузду?

— Ні, сер.

— Ви надівали на нього гамівну сорочку?

— Ні, сер. Не було потреби.

— Він поводився тихо? Не відбивався?

— Не відбивався.

— Навіть коли побачив, що ви хочете посадити його в гамівну кімнату, він поводився тихо й не відбивався.

— Саме так. — Було в мене бажання трохи прикрасити й приписати Персі одну-дві репліки. Але я його в собі при-тлумив. Що простіше, то краще, я це знав. — Колотнечі не було. Він просто пішов у дальній куток і сів собі там.

— І про Вортона тоді не говорив?

— Ні, сер.

— І про Коффі теж?

Я похитав головою.

— А Персі міг виношувати задум щодо Вортона? Може, мав щось проти нього?

— Таке могло бути, — кивнув я, ще більше стишуючи голос. — Геле, Персі ніколи не думав про те, кудюю йде. Одного разу Вортон просунув руки крізь ґрати, схопив його, підтягнув до себе й поводив по ньому руками. — Я зробив паузу. — Облапав, можна сказати.

— І більше нічого? Просто... «поводив по ньому рука-ми»... і це все?

— Так, але Персі це дуже розсердило. Вортон сказав щось про те, що він би охочіше переспав із Персі, ніж із його сестрою.

— Е-ем. — Мурз невпинно скося поглядав на Джона Коффі, так, наче потребував постійного підтвердження, що Коффі — людина з плоті й крові, яка перебуває в реальному світі. — Це не пояснює того, що з ним сталося, але тепер можна хоча б зрозуміти, чому він обрав своєю мішенню Вортона, а не Коффі чи когось із твоїх людей. До речі, про твоїх людей, Поле, вони всі підтвердять цю історію?

— Так, сер, — відповів йому я.

— І вони підтвердять, — сказав я Джен, беручись до юшки, яку вона поставила на стіл. — Я про це подбаю.

— Ти *справді* збрехав, — констатувала вона. — Ти збрехав Гелові.

Що ж, для цього й потрібна дружина, еге? Та, що завжди вишукує дірки, проїдені міллю у твоєму найкращому костюмі, і найчастіше такі їх знаходить.

— Мабуть, так, якщо ти хочеш так на це подивитися. Але я не сказав йому нічого такого, з чим ми обидва не змогли б жити. Гадаю, Гел поза підозрами. Зрештою, його ж навіть *на роботі* не було. Він був удома, доглядав за дружиною, аж доки йому не зателефонував Кертіс.

— А він сказав, як почуваеться Мелінда?

— Тоді ще ні, часу не було, але пізніше — так, якраз перед тим, як ми з Бруталом ішли з роботи. Меллі майже нічого не пам'ятає, але з нею все гаразд. Ходить, розмовляє. Планує квіткові клумби на наступний рік.

Якийсь час дружина сиділа й дивилась, як я їм. А тоді спитала:

— Поле, а Гел знає, що то було диво? Він це розуміє?

— Так. Ми всі знаємо. Всі, хто там був.

— Я навіть трохи шкодую, що мене самої там не було. Але більше радію, що не було. Якби я побачила, як полуда спадає з Савлових очей дорогою до Дамаска, то, мабуть, померла б від серцевого нападу.

— Та ні, — сказав я, перехилиючи миску, щоб виловити останню ложку юшки, — ти б йому юшки зварила. Смачна дуже, кицю.

— Добре. — Але насправді вона не думала про юшку, чи куховаріння, чи Савлове навернення дорогою до Дамаска. Вона дивилась у вікно на гірські хребти, поклавши підборіддя на руку, і її очі були затуманені так само, як ті хребти літнього ранку перед спекотною дниною. Такого літнього ранку, як, наприклад, той, коли знайшли дівчаток Деттерик,

ні сіло ні впало подумав я. Мене дивувало, що вони не кричали. Убивця їх поранив; на ганку була кров, і на східцях теж. То чому ж вони не кричали?

— Ти думаєш, що насправді того Вортона вбив Джон Коффі, так? — спитала Дженіс, нарешті відірвавши погляд від вікна. — Що це була не випадковість абощо; ти думаєш, він використав Персі Ветмора як зброю, щоб застрелити Вортона.

— Так.

— Навіщо?

— Я не знаю.

— А розкажеш мені ще раз, що сталося, коли ви виводили Коффі з Милі? Тільки цю частину.

Я переповів. Про те, що та сухорлява рука, коли вистромилася між ґратами й ухопила Джона за біцепс, нагадала мені змію — одну з тих водяних мокасинових, яких ми всі так боялися дітлахами, плаваючи в річці, — і як Коффі сказав, що Вортон — погана людина. Лець не пошепки це промовляв.

— А Вортон відповів... — Дружина знову дивилася у вікно, але уважно слухала мене.

— Вортон відповів: «Точно, нігере, я поганючий».

— І це все.

— Так. У мене було відчуття, ніби от зараз мусить щось статися. Але не сталося. Брутал зняв руку Вортона з Джонової й наказав йому лягати. Вортон послухався. Він із самого початку був непритомний, тільки на ногах. Варнякав щось про окремих електричний стілець для нігерів, а потім заснув. А ми пішли у своїх справах далі.

— Джон Коффі назвав його поганою людиною.

— Угу. І про Персі таке сказав одного разу. А може, й більше, ніж одного. Точно не пригадаю, коли це було, але знаю, що казав.

— Але самому Коффі Вортон нічого лихого не заподіяв, так? Тобто він не чіпав його так, як Персі.

— Ні. Їхні камери так розташовані... Вортонова біля столу чергового з одного боку, Джонова — далі по коридору з іншого... вони один одного майже й не бачили.

— Ще раз мені розкажи, який у Коффі став вираз обличчя, коли Вортон його захопив за руку.

— Дженіс, ми товчемо воду в ступі.

— Може, й так, а може, й ні. Розкажи ще раз, який у нього був вигляд.

Я зітхнув.

— Мабуть, слід сказати — шокований. Він охнув. Так само охнула б ти, якби засмагала на пляжі, а я підкрався заду й полив тобі на спину воду тоненькою струминкою. Чи так само, ніби йому дали ляща.

— Ну звісно, — кивнула вона. — Отак нізвідки його захопили, то він і злякався, на секунду прокинувся.

— Так, — сказав я. А потім: — Ні.

— То ти визначився? Так чи ні?

— Ні. То був не *переляк*. То було як тоді, коли він хотів, щоб я зайшов до нього в камеру, аби зцілити мене від інфекції. Чи як тоді, коли він хотів, щоб я передав йому мишу. В нього був подив, але не від несподіваного доторку... не зовсім від цього... о Господи, Джен, та не знаю я.

— Гарзд, обличшмо, — сказала вона. — Я просто не можу зрозуміти, чому Джон так вчинив, от і все. Він же не агресивний від природи. А це, Поле, підводить нас до наступного запитання: як ти можеш його страчувати, якщо твої здогади про дівчаток слушні? Як ти можеш саджати його на електричний стілець, якщо то хтось інший...

І тут мене аж пересмикнуло на стільці. Ліктем я зачепив супову миску і скинув її на підлогу, об яку вона й розбилася. У мене виникла ідея. На тому етапі вона була ще недооформлена, радше інтуїтивна, ніж логічна, але певної чорної елегантності їй теж не бракувало.

— Поле? — стривожилася Дженіс. — Що таке?

— Не знаю, — відповів я. — Нічого не знаю напевне, але дізнаюсь, якщо буде змога.

4

Наслідком стрілянини став цирк із трьома аренами. На першій арені виступав губернатор, на другій була в'язниця, а на третій — бідолашний Персі з вибухлим мозком. А хто був ведучим нашої циркової вистави? Що ж, цю роль перебрати на себе різні джентльмени від преси. У ті часи репортери ще не були такими жадливими, як зараз (вони ще не дозволяли собі так розпуститися), але навіть тоді, до Геральдо, Майка Воллеса¹ та решти, могли кинутися галопом, коли закусять вудила. Саме так цього разу й сталося, і доки вистава тривала, вона була цікавою.

Але навіть найжвавіший цирк із найстрашнішими потворами, найсмійнішими клоунами й найдикішими тваринами рано чи пізно від'їжджає з міста. Цей згорнувся після засідання слідчої комісії — звучить вагомо й загрозливо, але насправді все протікало мляво й формально. За інших обставин губернатор неодмінно зажадав би чийось голову на тарелі, але цього разу обійшлося. Його небіж за шлюбом (кревний родич дружини) зсунувся з глузду й убив людину. Вбив убивцю — хоч так, і слава Богу, — та все одно Персі стріляв у людину, яка спала на ліжку у своїй камері, а це недобре. Якщо ж додати ще й те, що означений молодий чоловік збожеволів, як Шалений Заєць, то стане зрозуміло, чому губернатор хотів здихатися всієї цієї справи, і то якомога швидше.

Таємниця нашої вилазки до будинку начальника Мурза у вантажівці Гаррі Тервіллігера так ніколи й не випливла на поверхню. Про те, що Персі був убраний у гамівну сорочку й замкнений у гамівній кімнаті, так ніхто й не дізнався. І те,

¹ Геральдо Рівера, Майк Воллес — відомі американські журналісти.

що Вільям Вортон був накачаний по маківку наркотою, коли в нього стріляв Персі, теж не вийшло назовні. Та й чого б мало вийти? Компетентні органи не мали причин запідозрити наявності в організмі Вортона чогось, окрім півдюжини шматків свинцю. Коронер їх витяг, трунар поклав його в со-сновий ящик, і то був кінець чоловіка з ім'ям *Малюк Біллі*, витатуйованим на лівому передпліччі. Добре позбулися поганого сміття, можна сказати.

Загалом весь шарварок забрав тижнів зо два. Весь той час я не наважувався й перднути криво, не кажучи вже про те, щоб узяти відгул і перевірити ідею, яка мене осяяла за кухонним столом уранці після всіх тих потрясінь. Я зрозумів, що цирк остаточно покинув місто, коли прийшов на роботу одного дня незадовго до половини листопада — дванадцятого, здається, то було, але можу помилятися. Це сталося того дня, коли я побачив на видноті свого столу папірець, якого так боявся: ДАС Джона Коффі. Замість Гела Мурза наказ підписав Кертіс Андерсон, але, звісно, він мав законну силу, і, звісно, щоб цей документ дістався до мене, його мав завізувати Гел. Я уявив Гела, як він сидить за своїм столом в адміністрації, тримає в руці той папірець, просто сидить і думає про свою дружину, котра вже стала для лікарів в індіанольській лікарні чимось на зразок небаченого дива. Ці лікарі вручили їй її власні папери із вказаною ДАС, але Джон Коффі їх розірвав на дрібненькі шматочки. Втім, тепер настала черга Коффі пройтися Зеленою милею, і хто з нас міг цьому перешкодити? Хто з нас *став би* цьому перешкоджати?

У наказі про страту було вказано 20 листопада. За три дні після його отримання (гадаю, п'ятнадцятого) я попросив Дженіс подзвонити до мене на роботу й сказати, що я захворів. Одна чашка кави — і ось я вже за кермом свого роздубаного, але цілком надійного «форда» їхав на північ. Дженіс поцілувала мене перед дорогою й побажала удачі; я їй подякував, сам чітко не розуміючи, якою ця удача має

бути — якщо я знайду те, що шукаю, чи навпаки. Напевно я знав тільки одне — співати в дорозі мені не дуже хотілося. Особливо того дня.

Уже о третій я опинився доволі високо в горах. До будівлі суду округу Пардом я зайшов якраз перед закриттям, покопирсався в архіві, а тоді до мене завітав шериф, якому окружний секретар повідомив, що хтось тут перебирає місцеві скелети. Шериф Кетлетт зажадав знати, що це я роблю. Я йому розповів. Кетлетт подумав-подумав, та й сказав мені дещо цікаве. Тільки він усе заперечуватиме, кожнісіньке слово, якщо я надумаю плескати язиком, та й доказом це не назвеш, але все одно то було щось. Авжеж, то було щось. Я думав про це всю дорогу додому, і тієї ночі на моєму боці ліжка роздуми майже цілковито витіснили сон.

Наступного дня я встав, коли ще й не починало світати, і поїхав на північ штату, до округу Трапінгус. В обхід Гомера Крайбуса, того велетенського бурдюка з кишками й рідиною, я звернувся до заступника шерифа Роба Мак-Гі. Той і слухати не хотів, що я йому кажу. Дуже затято опирався. Певної миті я навіть подумав, що зараз він зацідить кулаком мені в зуби, щоб *перестати* це чути, але зрештою таки погодився поїхати поставити Клаусові Деттеріку кілька запитань. Мабуть, лише для того, щоб бути певним, що їх не поставлю я.

— Йому лише тридцять дев'ять, але на вигляд це вже старий дід, — сказав Мак-Гі, — і йому не треба, щоб якийсь тюремний наглядач-розумака, який раптом уявив себе детективом, скаламутив усе те горе, що тільки почало осідати на дно. Ви можете залишатися тут, у місті. Я не хочу, щоб ви й на гарматний постріл наблизилися до ферми Деттеріків. Але будьте там, де я вас зможу знайти по тому, як побалакаю з Клаусом. Не сидітиметься на місці — підіть у кафе, з'їжте шмат пирога. Поважчаєте, може.

Зрештою я з'їв два шматки пирога й певну важкість відчував.

Коли Мак-Гі зайшов у кафе й сів за шинквас поряд зі мною, я спробував прочитати щось із виразу його обличчя, але не зміг.

— Ну? — нетерпеливився я.

— Ходіть зі мною додому, поговоримо там, — сказав він. — Тут забагато люду, як на мене.

Свою нараду ми провели на ганку Роба Мак-Гі. Ми куталися в одяг, мерзли, але місіс Мак-Гі не дозволяла курити в жодному приміщенні свого будинку. Вона була жінкою, яка випереджала свій час. Мак-Гі довгенько розповідав. Він говорив як людина, котрій анітрохи не подобається те, що вона чує від себе самої.

— Це нічого не доводить, ви ж розумієте, правда? — спитав Мак-Гі, коли майже все розповів. Голос звучав войовничо, і самокруткою він агресивно тицьнув у мій бік. Але обличчя було змучене. Не все те докази, що бачиш і чуєш у залі суду, — ми обидва це знали. Здогадуюсь, що вперше в житті заступникові Мак-Гі страшенно хотілося бути так само непролазно й по-сільському тупим, як його шеф.

— Розумію, — відповів я.

— А коли гадаєте, що йому повторно відкриють провадження у зв'язку з цією новою обставиною, то поміркуйте як слід, сеньйоре. Джон Коффі — негр, а ми тут, в окрузі Трапінгус, дуже перебірливі, коли справа стосується повторного суду над неграми.

— І це я розумію.

— То що збираєтеся робити?

Я викинув недопалок цигарки через поруччя на вулицю. А тоді підвівся. Попереду ще була довга холодна дорога, і що швидше я заведу автомобіль, то швидше закінчиться поїздка.

— Хотів би я й сам це знати, заступнику Мак-Гі. Але не знаю. Сьогодні я впевнений тільки в одному — другий шмат пирога мені був зайвий.

— От що я вам, розумнику, скажу, — тим самим тоном підробної войовничості кинув він. — Не варто вам було взагалі відкривати цю скриньку Пандори.

— Не я її відкрив, — сказав я. І поїхав додому.

Добрався пізно, близько півночі, але дружина не спала — чекала на мене. Я підозрював про це, та все одно на душі потепліло: приємно було її побачити, відчутти, як вона своїми руками оповиває мені шию, а пружне тіло притискається до мого.

— Привіт, незнайомцю, — сказала вона й торкнулася мене в низу. — З твоїм другом тепер усе добре, так? Цілком здоровий він у тебе.

— Так, мем, — відповів я й підхопив її на руки. Відніс у спальню, і наше кохання було солодке, як мед. А коли вже підбирався до кульмінації, того розкішного відчуття виходу й відпускання, я подумав про нескінченно заплакані очі Джона Коффі. І про Мелінду Мурз, яка казала: *«Снилося, що ви блукаєте в темряві, і я блукала теж»*.

І, ще лежачи на дружині, відчуваючи, як її руки оповивають мою шию, а наші стегна щільно прилягають, я теж розплакався.

— Поле! — шоковано і злякано промовила Дженіс. Вона навряд чи бачила мої сльози більш ніж півдюжини разів за весь час нашого шлюбу. Бо за звичайних обставин я не був чоловіком, схильним плакати. — Поле, що таке?

— Я дізнався все, що міг, — крізь сльози сказав я. — Якщо хочеш правду, то забагато дізнався, чорт забирай. Менш ніж за тиждень я маю стратити Джона Коффі, але дівчаток Деттерик убив Вільям Вортон. То був Дикий Білл.

5

Наступного дня та сама ватага вертухаїв, що обідала на моїй кухні після перепаскудженої страти Делакруа, знову зібралася там на обід. Тільки цього разу на нашій військовій

нараді була присутня п'ята особа: моя дружина. То Джен переконала мене розповісти про все іншим. Я спочатку опирався. Хіба й без того не досить жахливо, спитав я в неї, що *ми* знаємо?

— Ти зараз не мислиш ясно, — дорікнула вона. — Може, тому, що ти досі засмучений. Вони вже знають найгірше — про те, що Джон у тюрмі за злочин, якого не скоював. З новими подробицями картина трохи поліпшується, насправді.

Я в цьому такий впевнений не був, але довірився її думці. Очікував, що здійсниться гвалт, коли переказував Бруталові, Дінові й Гаррі все, що знав (доказів у мене не було, але так, я знав). Проте спершу всіх огорнула задумлива тиша. А потім, узявши ще одну булочку Дженіс і змащуючи її надто товстим шаром масла, Дін запитав:

— Думаєш, Джон його бачив? Він бачив, як Вортон кинув дівчат на землю чи, може, навіть як їх гвалтував?

— Думаю, якби він це бачив, то спробував би завадити, — відповів я. — А щодо того, чи бачив він Вортона, — припускаю, що міг бачити, як той тікав. Але потім Джон усе забув.

— Авжеж, — підтвердив Дін. — Він особливий, але це не робить його розумним. Про те, що то справа рук Вортона, він дізнався тільки тоді, коли Вортон простягнув свої клешні з-за ґрат і торкнувся його.

Брутал кивнув.

— Ось чому Джон був такий здивований... такий шокований. Пам'ятаєте, як розширилися його очі?

Я кивнув.

— Він використав Персі проти Вортона як зброю, так сказала Дженіс. І я про це теж постійно думав. Чого б то Джон Коффі хотів убити Дикого Білла? *Персі* — можливо. Персі розчавив на його очах мишу Делакруа, Персі спалив Делакруа живцем, і Джон про це знав. Але Вортона? Вортон нас усіх діймав, не так, то інакше, але до Джона він узагалі не ліз, наскільки мені відомо. Він з ним заледве чотирма десят-

ками слів обмінявся за весь той час, поки вони разом були на Милі, і половина з цих слів прозвучала тієї останньої ночі. Та й чого б він з ним говорив? Вортон був з округу Пардом, а тамтешні білі хлопці навіть не помічають негрів, якщо ті раптом не виростуть у них на дорозі. То навіщо Джон це зробив? Коли Вортон лапнув його, що він міг такого поганого побачити чи відчути, щоб аж захотів зберегти в собі ту отруту, яку витяг із тіла Меллі?

— І однією ногою вже сам у могилі стояв, — докинув Брутал.

— Та, мабуть, однією ногою і ще половинкою. А близнючки Деттерик були єдиним жакливим поясненням, яке я міг знайти для Джонового вчинку. Я переконував себе, що ця думка божевільна, занадто вже великий збіг обставин, такого просто не може бути. А тоді згадав те, що написав Кертіс Андерсон у своїй першій записці про Вортона, — що Вортон люто скажений і швендяв по всьому штату, а потім під час збройного пограбування поклав усіх тих людей. *Швендяв по всьому штату*. Це міцно засіло в моїй свідомості. А потім ще те, як він душив Діна, коли тільки приїхав до в'язниці. Це змусило мене згадати про...

— Собаку, — сказав Дін і потер те місце на шиї, довкола якого оповивався тоді ланцюг Вортона. Гадаю, то був несвідомий жест. — Як собаці скрутили в'язи.

— Тому я поїхав до округу Пардом, щоб перевірити протоколи засідань із суду над Вортоном, — у нас тут були тільки рапорти про вбивства, через які він потрапив на Зелену милю. Про кінець його кар'єри, інакше кажучи. А мені потрібен був її початок.

— Багато злочинів? — спитав Брутал.

— Еге ж. Вандалізм, дрібні крадіжки, підпали снопів сіна, навіть крадіжка вибухівки — разом із дружком вони поцупили шашку динаміту й підірвали її біля струмка. Він рано почав, ще в десять років, але того, що я шукав, у тих

протоколах не було. А тоді нагодився шериф, спитати, хто я такий, що роблю, і насправді то було везіння. Я прибрехав, сказав йому, що під час шмону в камері у матраці Вортона знайшли пачку фотокарток — маленькі дівчатка без одягу. Сказав, що хотів глянути, чи були в справі Вортона випадки педофілії, бо я чув, що в Теннесі є кілька нерозкритих справ. Я був обережний, про близнючок Деттерик не згадував. Навряд чи й він про них згадав.

— Ясно, що ні, — сказав Гаррі. — Чого б він про них згадував? Ту справу ж закрито вже.

— Я сказав, що нема сенсу далі копати, бо в архівній справі Вортона не виявилось нічого. Тобто там було *повно* всього, але жодних подібних свідчень. І тут шериф — Кетлетт його прізвище — розсміявся й відповів, що не всі злочини такої гнилі, як Вортон, містилися в судових теках. Та й яка різниця, зрештою? Адже він мертвий, хіба не так?

Я пояснив, що просто хочу задовольнити власну цікавість, не більше, і це його заспокоїло. Він запросив мене до себе в офіс, усадовив, дав чашку кави й пончик, а потім розповів, що півтора року тому, коли Вортону заледве виповнилося вісімнадцять, один чоловік на заході округу впіймав його в коморі зі своєю донькою. То було не зовсім згвалтування; той селянин описав усе Кетлетту як «тіко пальцем там-о пошурував». Вибач, любя.

— Нічого, — сказала Дженіс. Але помітно зблідла.

— Скільки років було дівчинці? — спитав Брутал.

— Дев'ять, — відповів я.

Він скривився.

— Той чоловік міг би сам провчити Вортона, якби в нього були старші брати чи кузени, щоб підсобили, але таких не було. Тому він пішов до Кетлетта, але чітко пояснив — він хоче, щоб Вортона лише попередили. Бо нікому не треба, щоб така гидота стала всенародно відомою, якщо цього можна уникнути. Хай там як, а шериф К. з походеньками

Вортона мав справу досить довгий час. Він уже відправляв його в колонію для малолітніх на вісім місяців чи десь так, коли Вортону було п'ятнадцять. Тому вирішив, що ситий по саму зав'язку. Шериф узяв із собою трьох помічників, вони пішли додому до Вортонів, відсунули місіс Вортон, коли вона зарюмсала й заголосила, і показали містерові Вільяму «Малюку Біллі» Вортону, що буває з прищуватими телепнями, які зтягають на сінник дівчаток, котрі ще навіть не чули, що таке місячні, не кажучи вже про те, щоб їх мати.

«Ми добре попередили того малого поганця, — розповів мені Кетлетт. — Попереджали доти, доки в нього пішла з до-вбешки кров, вивихнулося плече й ледь не відвалилася срака».

Брутал мимохить розсміявся.

— Впізнаю округ Пардом, — кивнув він. — Дуже схоже на тамтешніх.

— Минуло три місяці, плюс-мінус, Вортон втік і пустився в загул, що закінчився збройним пограбуванням, — сказав я. — А також убивствами, які привели його до нас.

— Тож у нього був один випадок із малолітньою дівчинкою. — Гаррі зняв окуляри, похукав на них, повитирав. — *Дуже малолітньою. Але один раз — ще не серія, так?*

— Не буває так, щоб чоловік скоїв таке лише одного разу, — озвалася моя дружина і стисла губи, так міцно, що вони майже зникли.

Далі я розказав їм про свій візит до округу Трапінгус. З Робом Мак-Гі я був значно відвертішим — бо насправді просто не мав іншого вибору. Я й до сьогодні не знаю, що він вигадав для містера Деттерика. Але той Мак-Гі, що сів поряд зі мною в кафе, здавалося, постарів на сім років.

У середині травня, приблизно за місяць до збройного пограбування й убивств, які поклали край нетривалій розбійницькій кар'єрі Вортона, Клаус Деттерик вирішив пофарбувати свою комору (а заодно й Баузерову буду, що стояла поряд). Він не хотів, щоб його син лазив по високому ришто-

ванню, та й удень хлопець був у школі. Тому Клаус найняв помічника. Досить приємного парубійка. Дуже тихого. Роботи там було на три дні. Ні, парубійко не спав у домі, Деттерик був не такий дурний, щоб вважати, що приємний і тихий — це завжди безпечний, особливо в ті часи, коли на дорогах валандалося стільки різного наброду. Батькові сімейства слід було виявляти обережність. А проте, помічник і не потребував житла; він сказав Деттерику, що винайняв кімнату в місті, у Іви Прайс. У Тефтоні справді жила жінка, яку звали Іва Прайс, і вона справді здавала кімнати, але того травня в неї не було пожилця, чий опис відповідав би найнятому робітникові Деттерика. Лише звичайні хлопці в картатих костюмах і капелюхах-котелках, завжди з незмінними валізками, повними зразків продукції, в руках. Комівояжери, інакше кажучи. Мак-Гі знав це напевно і зміг сказати мені, бо зайшов до місіс Прайс і перевіряв дорогою з ферми Деттериків — ось який він був засмучений.

«Навіть якщо так, — додав він, — закон не забороняє людині ночувати в лісі, містере Еджкомб. Я й сам раз чи два спав під деревами».

Робітник не ночував у будинку Деттериків, але двічі з ними повечеряв. Познайомився з Гові. Познайомився з дівчатками, Корою та Кеті. Слухав їхній щебет, і серед іншого вони говорили про те, як уже хочуть, щоб швидше настало літо, бо якщо вони слухняні й погода гарна, матуся іноді дозволяє їм ночувати на веранді, де вони можуть гратися в дружин піонерів, що перетинають Великі рівнини у критих возах.

Я уявляю, як він сидить за столом, наминає смажену курку й житній хліб місіс Деттерик, слухає, ховає вовчий погляд, киває, злегка всміхається, мотає на вус.

— Поле, ти розповідав, що на Милі побачив навіженого дикуна, але це якось на нього не схоже, — із сумнівом промовила Дженіс. — Анітрохи не схоже.

— Бачили б ви його в Індіанольській лікарні, мем, — утрутився Гаррі. — Як він стояв із роззявленим ротом і світив дупою крізь сорочку. Дав нам себе вдягнути. Ми думали, що він або наколотий, або дурний. Правда, Діне?

Дін кивнув.

— Того дня, коли він дофарбував комору й пішов, чоловік із обличчям, затуленим банданою, пограбував вантажну контору «Гемпіз» у Джарвісі, — сказав я їм. — Сімдесят доларів забрав. А ще — срібний долар тисяча вісімсот дев'яносто другого року, який носив із собою на щастя начальник вантажної служби. Той срібний долар був у Вортона, коли його піймали, а Джарвіс усього за тридцять миль від Тефтона.

— Тобто цей грабіжник... цей дикун... ти думаєш, він на три дні зупинявся, щоб допомогти Клаусу Деттеріку пофарбувати комору, — сказала дружина. — Вечеряв з ними й казав: «Передайте, будь ласка, горошок», — як усі нормальні люди.

— Найстрашніше в таких людях, як він, — що вони непередбачувані, — озвався Брутал. — Можливо, він планував убити Деттеріків і пожитися чимось у їхньому будинку, а потім передумав, бо хмара набігла на сонце не в той момент абощо. А може, просто хотів трохи почекати. Але найпевніше, він накинув оком на тих двох дівчаток і планував повернутися. Як ти думаєш, Поле?

Я кивнув. Звичайно, саме так я й думав.

— І ще це ім'я, яким він назвався Деттеріку.

— Яке ім'я? — спитала Дженіс.

— Вілл Бонні.

— Бонні? Я не...

— Це справжнє ім'я Малюка Біллі¹.

— Ой. — І тут її очі розширилися. — Ой! То це ж ви тепер можете врятувати Коффі! Слава Богу! Усе, що потрібно, —

¹ Малюк Біллі (Billy the Kid, уроджений Генрі Маккарті, також відомий як Вільям Г. Бонні) (1859—1881) — відомий американський розбійник.

показати місис Деттерик фотокартку Вільяма Вортон... його арештантського знімка має вистачити...

Ми з Бруталом обмінялися зніковілими поглядами. В Дінових очах було трохи більше надії, але Гаррі уважно дивився вниз, на свої руки, неначе враз його неабияк зацікавили власні нігті.

— Що таке? — спитала Дженіс. — Чого ви так презирираєтеся? Звісно, цьому Мак-Гі доведеться...

— Мак-Гі видався мені доброю людиною, і думаю, що він збіса чудовий охоронець правопорядку, — сказав я, — але в окрузі Трапінгус він ваги не має. Там уся влада зосереджена в руках шерифа Крайбуса. Але той день, коли він погодиться повторно відкрити провадження у справі Деттериків на підставі того, що я розкопав, буде днем, коли в пеклі засніжить.

— Але... якщо Вортон був там... якщо Деттерик може впізнати його за знімком і вони *знають*, що він там був...

— Те, що він там був у травні, не означає, що він повернувся й замордував дівчаток у червні, — сказав Брутал. Тихим лагідним голосом, яким говорять, коли повідомляють про смерть когось із родини. — З одного боку, є цей парубок, який допомагав Клаусові Деттеріку фарбувати комору, а потім пішов. Виявляється, що він злочини коїв направо й наліво, але за ті три травневі дні, що пробув у Тефтоні, на нього нічого нема. А з іншого боку — є цей великий негр, цей *здоровенний* негр, якого знайшли на березі річки з двома дівчатками на руках, голенькими.

Брутал похитав головою.

— Пол має рацію, Джен. Мак-Гі, може, й сумнівається, але Мак-Гі — незначна особа. Повторно відкрити провадження може тільки Крайбус, а Крайбус не схоче перепаскудити те, що вважає щасливим кінцем. «То був нігер, — думає він, — та ще й не наш нігер. Краса. Поїду в “Холодну гору”, візьму собі стейк і пивця в “Ма”, потім подивлюсь, як його підсмажать, та й край буде».

Дженіс слухала це все, і на її обличчі наростав жах. А тоді обернулася до мене.

— Але Мак-Гі в це вірить, так, Поле? Я бачу це по тобі. Помічник шерифа Мак-Гі вважає, що заарештував невинну людину. Невже він не піде проти шерифа?

— Пішовши проти шерифа, він доб'ється лише того, що його виженуть з роботи, — відповів я. — Так, я думаю, в душі він знає, що то був Вортон. Але заспокоює себе тим, що має тримати рота на замку і грати за правилами, доки Крайбус або вийде на пенсію, або нажереться до смерті. І тоді Мак-Гі посяде його місце. Тоді все буде інакше. Ось чим він себе заколисує, щоб заснути. До того ж в одному їхні з Гомером думки, мабуть, сходяться. Він каже собі: «Зрештою, це всього-на-всього негр. Замість нього білого, швидше за все, вони б не спалили».

— Тоді ви мусите до них піти, — сказала Дженіс, і в мене все похололо всередині від рішучого, беззаперечного тону її голосу. — Ідіть і розкажіть їм, про що дізналися.

— Джен, а як ми пояснимо, звідки про це дізналися? — тим самим тихим голосом спитав у неї Брутал. — Скажемо, що Вортон ухопив Джона за руку, поки ми виводили Коффі з в'язниці, щоб сотворив чудо з дружиною начальника?

— Ні... авжеж, ні, але... — Побачивши, яка тонка крига лежить у цьому напрямку, вона ковзнула в іншому. — Тоді збрешить.

Вона з викликом поглянула на Брутала і звернула той самий погляд до мене. Такий пекучий, що міг би в газеті дірку пропалити, сказали б ви.

— Збрехати, — повторив я. — Збрехати про що?

— Про те, що змусило тебе поїхати спочатку в округ Пардом, а потім — у Трапінгус. Поїдьте до того старого жиробаса шерифа Крайбуса і скажіть, ніби Вортон *вам розповів*, що це він убив і згвалтував дівчаток Деттерик. Що він зізнався. — На мить її пекучий погляд перебіг на Брутала. —

Брутусе, а ти можеш підтвердити. Можеш сказати, що ти теж там був, коли він зізнавався, що ти це чув. Та й Персі, може, чув. Мабуть, через це й зірвався. Він застрелив Вортона, бо йому була нестерпна думка про те, що Вортон заподіяв тим дітям. Це зірвало йому дах. Тільки... Що? Що, на Бога, *тепер* не так?

Не лише ми з Бруталом, а й Гаррі та Дін дещо перестрашено вирячили на неї очі.

— Мем, але ми про таке *не доповідали*, — таким тоном, наче розмовляв із маленькою дитиною, сказав Гаррі. — Перше, про що запитають люди, — чому ми не доповіли. Ми зобов'язані писати в рапортах про все, що кажуть наші підопічні-арештанти про попередні злочини. Свої чи чужі.

— Хоча ми б йому не повірили, — вставив Брутал. — Такі, як Вортон, брешуть про все, Джен. Про злочини, які скоював, про великих цабе, яких знав, жінок, з якими спав, тачдауни, які забив у школі, навіть про бісову погоду.

— Але... але... — Вираз душевної муки спотворив її обличчя. Я хотів обійняти її, та вона сердито відштовхнула мою руку. — *Але він був там! Він фарбував їхню розтрикляту комору! ВЕЧЕРЯВ ІЗ НИМИ!*

— Ще більше причин приписати собі той злочин, — пояснив Брутал. — Зрештою, хіба це могло йому зашкодити? Чому б не похизуватися? Двічі стратити не можна нікого.

— Перевіримо, чи я правильно все розумію. Усі ми, хто зібрався тут, за цим столом, знаємо, що Джон Коффі не тільки не вбивав дівчаток. Він намагався повернути їх до життя. Заступник шерифа Мак-Гі, звісно, про це не знає, але він *прекрасно* усвідомлює, що людина, засуджена до страти за вбивства, насправді не скоювала їх. І все одно... *все одно...* ви не можете домогтися для нього нового суду. Навіть повторно справу відкрити не можете.

— Угу, — сказав Дін, несамовито тручи окуляри. — Усе приблизно так і є.

Вона сиділа, похиливши голову, й думала. Брутал хотів щось сказати, але я здійняв руку, стишуючи його. Я не думав, що Джен може вигадати спосіб витягти Джона зі смертельної пастки, в якій він опинився, але й не відкидав такої можливості.

Страхітливо розумною жінкою була моя дружина. І страхітливо рішучою теж. А з таким поєднанням дехто гори з місця зрушує.

— Гарзд, — врешті зронила вона. — Тоді вам доведеться витягти його самим.

— Що, мем? — вражено спитав Гаррі. І перелякано теж.

— Ви зможете. Одного разу вам це вже вдалося. І ще раз удасться. Тільки цього разу назад ви його не повезете.

— Місіс Еджкомб, а ви будете розказувати моїм дітям, чого їхній татко сидить у в'язниці? — спитав Дін. — За обвинуваченням у сприянні втечі вбивці?

— Діне, до цього не дійде; ми розробимо план. Усе матиме вигляд справжньої втечі.

— Дивіться, щоб це був план, який може розробити хлопець, що навіть не пам'ятає, як зав'язувати шнурки, — сказав Гаррі. — Щоб він був правдоподібний.

Дженіс невпевнено глянула на нього.

— Нічого доброго з цього не вийде, — озвався Брутал. — Навіть якщо ми вигадасмо спосіб його звільнити, добра не ждїть.

— Чому? — спитала вона таким голосом, ніби от-от розплачеться. — Чому, холера бісова, ні?

— Бо він лисоголовий чорношкірий зростом шість футів вісім дюймів із таким куцим мозком, що й прогудувати себе не зуміє, — відповів я. — Як думаєш, скільки часу мине, перш ніж його спіймають знову? Дві години? Шість?

— Раніше він якось жив, не привертаючи особливої уваги, — заперечила Джен. По її щоці скотилася сльозина. Вона нервово змахнула її долонею.

І це таки була правда. Я написав листи деяким своїм друзям і родичам, що жили далі на півдні, запитав їх, чи не бачили вони у своїх газетах чого-небудь про чоловіка, чий опис пасував би до Джона Коффі. Бодай щось. Дженіс вчинила так само. І на ту мить знайшли тільки одну можливу зачіпку, в містечку Масл-Шоулз, Алабама. На тамтешню церкву під час репетиції хору налетів ураган — у 1929-му діло було, — і один чорношкірий велетень витяг двох чоловіків з-під завалів. Тим, хто був поряд, обидва здавалися мертвими, але, як виявилось, у жодного з них не було серйозних поранень. Диво якесь — так прокоментував подію один зі свідків, якого цитували в газеті. А чорношкірий, бурлака, якого пастор найняв на день, щоб переробив роботу, зник посеред ажіотажу.

— Це правда, він якось жив, — сказав Брутал. — Але ви мусите пам'ятати, що сяке-таке життя в нього було до того, як його засудили до смерті за згвалтування й убивство двох маленьких дівчаток.

Дженіс сиділа не відповідаючи. Майже цілу хвилину сиділа, а потім зробила те, що шокувало мене так само сильно, як мій раптовий потік сліз, напевно, шокував її. Вона простягнула руку й одним широким помахом змела все зі столу: тарілки, склянки, чашки, ложки з виделками й ножами, миску з капустою, миску з гарбузовим пюре, графин із соком, тацю з нарізаною шинкою, молоко, глечик із холодним чаєм. Усе геть зі столу, на підлогу. На друзки.

— Свята срака! — вилаявся Дін, відсахуючись від столу на стільці так різко, що ледь не гупнув об підлогу спиною.

Дженіс навіть не глянула на нього. Вона дивилася на нас із Бруталом, а найбільше уваги дісталось мені.

— То ви збираєтеся вбити його, боягузи? — спитала вона. — Вбити людину, яка врятувала життя Мелінді Мурз, яка намагалася врятувати життя й тим дівчаткам? Що ж, принаймні на світі буде на одного чорношкірого менше, чи не так? Можете втішати себе цим. *На одного нігера менше.*

Вона підвелася, глянула на свій стілець і щосили копнула його ногою. Стілець відлетів від стіни й упав у розсипане гарбузове пюре. Я взяв її за зап'ясток, але вона висмикнула руку.

— Не чіпай мене. Наступного тижня в цей час ти вже будеш убивцею, нічим не кращим, ніж той Вортон, тож не чіпай мене.

Дженіс вийшла на задній ганок, а там затулила обличчя фартухом і розридалася. Ми вчотирьох обмінялися поглядами. Збігло трохи часу, і я встав з-за столу, щоб поприбирати. Першим до мене долучився Брутал, а потім і Гаррі з Діном узялися до роботи. Коли сякий-такий порядок було відновлено, вони роз'їхалися. За все те прибирання жоден з нас і слова не зронив. Бо казати на правду вже не було чого.

6

Той вечір був у мене вихідний. Я сидів у вітальні нашого будиночка, смалив цигарки, слухав радіо й дивився, як морок підіймається з землі, щоб поглинути небо. Телевізія — це добре, я нічого проти неї не маю, але не подобається мені, що вона відвертає тебе від решти світу і змушує втуплюватися у своє скляне нутро. Бодай у цьому радіо краще.

Зайшла Дженіс, спустилася на коліна біля бильця мого крісла й узяла мене за руку. Якийсь час ми обоє мовчали, вклякнувши нерухомо, слухали «Коледж музичної освіти» Кея Кайзера й дивились, як виходять на небо зорі. Мене це влаштувало.

— Вибач, що назвала тебе боягузом, — нарешті промовила вона. — За це мені соромно більше, ніж за всю решту, що я тобі за весь шлюб наговорила.

— Навіть за той раз, коли ми жили в наметах і ти обізвала мене Старим Смердючкою Семом? — спитав я, і ми розсміялися, і поцілувалися, і помирилися. Вона була такою

красунею, моя Дженіс, я досі бачу її у снах. Такий старий і втомлений від життя, я бачу, як вона заходить у мою кімнату в цьому самотньому всіма забутому будинку, де в коридорах тхне сечею й давньою вареною капустою, бачу її молодою і прекрасною, з блакитними очима і пружними високими грудьми, до яких я простягаю руки, і вона каже: *«Коханий, я не потрапляла в ту автобусну аварію. Ти помилився, такого не було»*. Ще й досі мені часто це сниться, а коли я прокидаюся й розумію, що то був сон, я плачу. Я, котрий замолоду майже ніколи не плакав.

— А Гел знає? — врешті спитала Дженіс.

— Що Джон не винуватий? Та ні, звідки йому знати.

— А він може допомогти? Якось вплинути на Крайбуса.

— Анітрохи, мила.

Вона кивнула так, наче це було очікувано.

— Тоді не кажи йому. Якщо він не може допомогти, заради Бога, не кажи йому.

— Не скажу.

Дженіс незмигтно подивилася мені у вічі.

— Ти не братимеш лікарняного тієї ночі. Ніхто з вас не братиме. Ви не можете.

— Так, ми не можемо. Якщо ми будемо на місці, то бодай зробимо, щоб усе для нього минуло швидко. Хоч на це ми спроможні. Буде не так, як із Делакруа.

На одну милосердно коротку мить я побачив, як палає чорна маска на обличчі Делакруа, а під нею відкриваються припечені драглисті грудки, що були колись його очима.

— Для вас немає шляхів відступу, так? — Вона взяла мене за руку й провела нею по м'якому оксамиту своєї щочки. — Бідолашний Пол. Бідолашний старенький.

Я не сказав нічого. Ще ніколи в житті, до того чи після, мені не хотілося так розпачливо втекти від того, що чекало на мене попереду. Просто забрати Джен, спакувати один саквояж на двох і втекти світ за очі.

— Мій бідолашний старенький, — повторила вона, а тоді: — Поговори з ним.

— З ким? Із Джоном?

— Так. Поговори з ним. Дізнайся, чого він хоче.

Обдумавши її слова, я кивнув. Вона мала рацію. Втім, як і зазвичай.

7

За два дні, вісімнадцятого, Білл Додж, Генк Біттерман і ще хтось (не пам'ятаю вже, хто то був, якийсь літун) повели Джона Коффі в блок Д, митися в душі, а ми за його відсутності провели репетицію. Старого Ту-Ту на роль Джона ми не взяли; усі без слів розуміли, що це було б цинічно.

Замість нього був я.

— Джоне Коффі, — не зовсім твердим голосом промовив Брутал, поки я сидів, прикутий до Старого Іскруна, — вас засуджено до смерті на електричному стільці, вирок винесено судом присяжних, рівних вам за віком і станом...

Рівних Джонови? Яке безглуздя. Наскільки я знав, рівних йому не було на цілій планеті. А потім згадав Джонови слова, що їх він промовив, стоячи й дивлячись на Іскруна біля підніжжя сходів, що вели в мій кабінет: *«Вони досі тут. Я чую їхні крики»*.

— Я хочу встати, — хрипко сказав я. — Розцібніть хомути, я хочу встати.

Хлопці все зробили, але я наче заляк і ще секунду не міг підвестися. Здавалося, Старий Іскрун не хоче мене відпускати.

Коли ми вже верталися назад у блок, Брутал заговорив до мене, але тихо, так, щоб не змогли почути навіть Дін і Гаррі, які розставляли за нашими спинами останні стільці.

— Були у мене в житті вчинки, якими я не пишаюся. Але оце вперше відчув, що мені світить пекло.

Я подивився на нього, щоб перевірити, чи він, бува, не жартує. Хоча я не думав, що це можливо.

— Що ти маєш на увазі?

— Ми ладнаємося вбити дар Божий, — сказав він. — Він не зробив нічого поганого ні нам, ні будь-кому. Що я скажу, коли постану перед Богом-Отцем Усемогутнім і Він попросить мене пояснити, чому я це зробив? Бо така в мене була робота? *Робота?*

8

Коли Джон повернувся з душової, а літуни пішли, я відімкнув його камеру, зайшов досередини й сів на ліжко поруч із ним. Брутал сидів за столом. Він підвів погляд, побачив мене в камері, але промовчав. Просто взявся знову за папірець, який на той момент мучив, безперервно облизуючи кінчик олівця.

Джон подивився на мене своїми дивними очима — налитими кров'ю, відстороненими, на межі сліз... і спокійними водночас, немовби постійний плач — це незлецький спосіб життя, а надто коли до нього звикаєш. Він навіть легенько всміхнувся. Пригадую, він пахнув милом «Айворі», був свіжий і чистий, мов немовля після вечірньої купелі.

— Привіт, начальнику, — промовив Джон, сягнув руками до моїх рук і взяв їх в обидві долоні. Зробив це з досконалою невимушеною природністю.

— Привіт, Джоне. — У горлі муляв клубок, і я спробував його проковтнути. — Мабуть, ти розумієш, що вже наближається час. Ще кілька днів.

Він не сказав нічого, тільки сидів і дивився на мої руки у своїх долонях. Зараз, озираючись назад, я думаю, що вже тоді зі мною почало щось відбуватися, але я був занадто зациклений (і розумом, і почуттями) на виконанні своїх обов'язків, тож нічого не помітив.

— Джоне, може, ти бажаєш чогось особливого на вечерю того дня? Ми тобі можемо zorganizувати майже що завгодно. Навіть пива принесемо, якщо схочеш. Тільки мусять налити його в кавову чашку.

— Не розумію, що в тій пиві такого, — сказав він.

— А може, чогось поїсти?

Чоло під широчінню гладенького чистого черепа прорізали зморшки. Та потім брижі вирівнялися й він усміхнувся.

— М'ясного рулету.

— Добре. З підливкою і товченою картоплею. — Я відчував поколювання голочок, неначе в руці, коли відлежиш її уві сні. Тільки по всьому тілу. *Усередині*. — А до цього що?

— Не знаю, начальнику. Що у вас є, те й добре. Може, баміі¹, але я не перебірливий.

— Гарзд, — сказав я, а сам подумав, що на десерт у нього буде персиковий пиріг місіс Дженіс Еджкомб. — А що скажеш про священика? Потрібен хтось, із ким ти зможеш проказати тиху молитву післязавтра вночі? Це заспокоює, я вже не раз бачив. Можу звернутися до преподобного Шустера, він приходив тоді, коли Дел...

— Не треба священика, — озвався Джон. — Начальнику, ви були добрі до мене. Ви можете сказати молитву, якщо хочете. Буде гарзд. Я можу з вами на колінах постояти.

— *Я!* Джоне, я не можу...

Він трохи стиснув мої руки, і те відчуття подужчало.

— *Можете*. Правда, начальнику?

— Та мабуть, — почув я власний голос. У нього чомусь з'явилося відлуння. — Мабуть, можу, якщо вже доведеться.

Відчуття всередині було вже дуже сильне й майже таке, як тоді, коли він зцілив мене від інфекції. Але разом з тим було воно й інакшим. І не тільки тому, що цього разу я був

¹ Бамія — овочева культура родини мальвових.

здоровий. Було інакше, бо *цього разу він не знав, що діє на мене*. Раптом я дуже злякався, мене аж душила потреба вибратися звідти. У мене всередині розгоралося світло, там, де цього світла ніколи не було. Не лише в голові; по всьому тілу.

— Ви й містер Говелл, і ще інші начальники були добрі до мене, — сказав Джон Коффі. — Я знаю, ви хвилюєтеся, але вам треба це припинити. Бо я *хочу* піти, начальнику.

Я хотів заговорити, але не міг. Але він міг. І далі я почув від нього найдовшу промову за весь час.

— Я вкрай уже стомився від болю, що чую й відчуваю, начальнику. Я стомився від того, що я весь час у дорозі, самотній, як вільшанка в дощ. Нема в мене друга, з ким іти разом, щоб казав мені, звідкіля чи куди ми йдемо й нащо. Я стомився від того, що люди злостиві одне до одного. У мене в голові як бите скло. Я стомився від усіх тих разів, коли хотів допомогти й не міг. Я стомився від п'янки. Але найгірше — то біль. Забагато його. Якби я міг усього скінчити, я б скінчив. Але я не можу.

«Припини, — намагався промовити я. — Припини, відпусти мої руки, я потону, якщо не відпустиш. Потону чи вибухну».

— Не вибухнете, — сказав він і від цієї думки злегка всміхнувся... але руки мої відпустив.

Хапаючи ротом повітря, я нахилився вперед. Між коліннями я бачив кожну тріщинку в бетонній підлозі, кожну заглибину, кожен проблиск слюди. Я підвів погляд на стіну, і там були імена, написані в 1924, 1926, 1931 роках. Імена ті вже постиралися, людей, що їх написали, постирало теж, так би мовити, але я думаю, що до кінця нічого стерти не можна, тільки не з цього темного скла світу, і тепер я знову їх побачив, плетиво імен, що накладалися одне на одне, і дивитися на них було все одно що слухати, як мертві говорять, і співають, і благають милосердя. Я відчував, як пульсують в очницях очі, чув биття свого серця, як кров зі

свистом стрімко мчить усіма бульварами мого тіла, наче розлітаються по всіх усядах листи.

Десь дуже далеко засвистів поїзд — о третій п'ятдесят до Прайсфорда, здається, але я не певен, бо ніколи раніше його не чув. З «Холодної гори» не чув, бо від найближчого до в'язниці місця, де він проходить, десять миль на схід. *Я не міг* його почути з тюрми — так би ви сказали й так міркував я до листопада 1932-го року. Але того дня я його розчув.

Десь перегоріла електрична лампочка — гучно, як бомба вибухнула.

— Що ти зі мною зробив? — прошепотів я. — Ох, Джоне, що ти зробив?

— Пробачте, начальнику, — своїм лагідним тоном промовив він. — Я не подумав. Не сильно думав. Скоро ви будете відчувати все, як звичайно.

Я встав і рушив до дверей камери. Відчуття було таке, наче бреду уві сні. А коли вже дістався дверей, Джон сказав:

— Ви сушите голову, чого вони не кричали. Це вам спокою не дає, так? Чому ті дівчатка не кричали, коли були ще на веранді.

Розвернувшись, я глянув на нього. Мені було видно кожну червону жилку в його очах, кожну пору на обличчі... і я відчував його муку. Той біль, який він забирив у інших людей так, як губка всотує воду. І я бачив ту пітьму, про яку він казав. Вона плавала в усіх кутках світу, яким він його бачив, і тієї миті мене розривало на шматки не тільки від жалю до нього, а й від величезної полегкості. Так, нам доведеться вчинити жахливо, і цього вже ніколи й нічим не виправиш... але все ж ми зробимо йому послугу.

— Я побачив це тоді, коли той поганець мене вхопив, — промовив Джон. — Тоді я взяв, що то він таке накоїв. Я бачив його в той день, я був у деревах і бачив, що він кинув їх і втік, але...

— Ти забув, — сказав я.

— Так, начальнику. Поки він не діткнувся мене, я забув.

— То чому ж вони *не кричали*, Джоне? Він зробив їм дуже боляче, потекла кров, їхні батьки були недалеко, на другому поверсі, то чому ж вони не кричали?

Своїми змученими очима Джон подивився на мене.

— Він сказав одній: «Якщо ти шумітимеш, то я вб'ю не тебе, а твою сестру». А іншій то само сказав. Бачите?

— Так, — прошепотів я. І я справді *побачив*. Веранда будинку Деттериків у темряві. Вортон нависає над ними, як гуль. Одна з них, може, заплакала, тому Вортон її вдарив, і в неї з носика потекла кров. Ось звідки була більшість бризок на веранді.

— Він убив їх любов'ю, — сказав Джон. — Бо вони любили одна одну. Бачите, як усе було?

Мені відібрало мову, тож я просто кивнув.

Джон усміхнувся. Сльози потекли знову, але він усміхнувся.

— Отак воно кожного дня, — сказав він, — у всьому світові. А потім ліг і повернувся обличчям до стіни.

Я вийшов на Милю, замкнув його камеру й покрокував до столу чергового. Усе ще почувуючись, немов уві сні. Я зрозумів, що чую думки Брутала — дуже слабкий шепіт, про те, як писати якесь слово. Здається, «здобувати». Він думав: «С перед *к, п, т*, але перед *д* має стояти *з*, таке там холерне правило?» А тоді підвів голову, хотів уже всміхнутися, але від одного погляду на мене усмішка застигла на його виду.

— Поле? — покликав він. — З тобою все добре?

— Так.

І я переповів йому свою розмову з Джоном. Не повністю і, авжеж, не про те, що зі мною зробив його доторк (цього я не розповідав нікому, навіть Дженіс; Елейн Коннеллі буде першою, хто про це дізнається, — якщо, звісно, захоче читати ці останні сторінки після всіх тих початкових). Але я повторив Джонові слова про його бажання піти. Бруталу це наче принесло полегшення, принаймні на децицію, але я відчув

(почув?), як він думає, чи я, бува, не вигадав це, аби заспокоїти його душу. А потім я відчув, як він вирішує повірити, просто тому, що так йому буде трохи легше, коли настане час.

— Поле, що, знову інфекція? — спитав він. — Ти весь розчервонівся.

— Та ні, здається, я в порядку. — Я сказав неправду, але була якась певність у тому, що Джон мав рацію й усе зі мною буде добре. Те поколювання в тілі вже почало вщухати.

— Та все одно, мабуть, тобі не зашкодить піти в кабінет і трохи полежати.

От якраз *лежати* мені тієї миті хотілося найменше. Сама думка про це здалася такою недолугою, що я ледь не засміявся. Від чого я б не відмовився, то це побудувати собі будиночок, накрити дах гонтом, перекопати город і засіяти його. І все це — до вечері.

«Отак воно, — подумав я. — Щодня. У всьому світі. Та темрява. У всьому світі».

— Піду краще в адміністрацію, — сказав я. — Треба дещо перевірити.

— Діло твоє.

Я пішов до дверей, відчинив їх, а потім обернувся.

— Ти правильно визначив, — сказав я. — «З-добувати», з перед д. У більшості випадків. Мабуть, у кожного правила є свої винятки...

І я вийшов. Не було потреби озиратися на Брутала, щоб зрозуміти, що він оторопіло витріщається мені вслід.

До кінця зміни я весь час рухався, бо був не в змозі всидіти на місці довше, ніж п'ять хвилин поспіль, — одразу ж підхоплювався. Я сходив в адміністрацію, а потім нарізав кола порожнім тюремним подвір'ям доти, доки у вартових на вежах, певно, не виникла думка, що я збожеволів. Та коли моя зміна добігла кінця, я вже почав потроху заспокоюватися і той шурхіт думок у голові — схожий на шелест опалого листя — майже повністю стихився.

Та на півдорозі додому того ранку відчуття з усією силою повернулися. Так само, як колись — інфекція сечових шляхів. Це змусило мене припаркувати «форд» на узбіччі дороги, вийти з автомобіля й побігти — майже півмилі, спринтерську дистанцію, з опущеною головою й бухканням серця. Дихання вривалося в горло й виривалося з нього, тепле, наче річ, яку ви тримали під пахвою. А потім, нарешті, до мене повернулося відчуття справжньої нормальності. Підтюпцем я пробіг півшляху до того місця, де поставив «форд», і далі вже пішов спокійною ходою. Віддихи парували в прохолодному повітрі. Вже вдома я розповів Дженіс про те, що Джон Коффі готовий, що він хоче піти. Вона кивнула, начебто з полегшенням. Та чи їй справді відлягло на серці? Цього я сказати не міг. Ще шість годин тому чи навіть три я б знав напевно, але вже на той час нічого такого не відчував. І це було добре. Джон усе говорив про те, як він стомився, і тепер я розумів, чому. Будь-хто втомився б на його місці, з таким даром. Будь-кого б це змусило прагнути спокою й тиші.

Коли Дженіс запитала, чого я такий розпашілий і пахну потом, я відповів, що дорогою додому зупинив машину і трохи побігав, добряче побігав. Рівно стільки я їй розповів — але я, може, вже писав про це (забагато сторінок списано, не можу їх усі перегорнути й перевірити). Брехні ми у своєму шлюбі не допускали. Але причини своєї пробіжки я не назвав.

А Дженіс про неї не спитала.

9

Тієї ночі, коли настала черга Джона Коффі пройтися Зеленою милею, грози не було. Надворі панувала цілком природна для наших країв у тридцяті роки холоднеча, і мільйони зірочок розсипалися по завмерлих випатраних полях, де іній зблискував на стовпчиках огорож і діамантово спалахував на висхлих скелетах липневої кукурудзи.

На цій страті головував Брутус Говелл. Він мав надіти шолом і сказати Ван Хею, щоб вмикав, коли настане для цього пора. У щитовій з Ван Хеєм сидів Білл Додж. Приблизно о двадцять третій двадцять тієї ночі, 20 листопада, Дін, Гаррі та я підійшли до нашої єдиної зайнятої камери, де на краечку ліжка сидів Джон Коффі, сплівши руки між колінами, з крихітним мазком підливки м'ясного рулету на комірі блакитної сорочки. Він подивився на нас крізь ґрати і, здавалося, був набагато спокійніший, ніж ми. У мене були холодні руки, у скронях пульсував біль. Одна річ було знати, що він сам цього прагне (це бодай уможливило нам виконання обов'язку), та геть інше — розуміти, що ми страtimo його за злочин, який скоїла інша людина.

Близько сьомої того вечора я заходив до Гела Мурза. Він був у своєму кабінеті, застібав пальто. Обличчя в нього було бліде, а руки тряслися так сильно, що гудзики не слухалися. Мені так і кортіло відчепити його пальці й самому позастібати ті гудзики, як малій дитині. За іронією долі, коли ми з Джен у попередні вихідні їздили навідати Мелінду, вона мала кращий вигляд, ніж Гел у вечір страти Джона Коффі.

— На цю я не зостануся, — повідомив він мені. — Замість мене буде Кертіс. Я знаю, що з тобою і Брутусом Коффі в надійних руках.

— Так, сер, ми зробимо все, що в наших силах, — запевнив я. — Про Персі щось чути? Чи він ще не отямився — от що мене цікавило, звичайно. Чи не сидить він десь там у палаті й чи не розповідає комусь (психіатру, скоріше за все) про те, як ми його зашнурували в сорочку для психів і закинули в гамівну кімнату, подібно до всіх проблемних арештантів... усіх мутирил, якщо називати їх мовою Персі? А якщо розповідає, то чи вірять йому?

Але Гел сказав, що з Персі все без змін. Не розмовляє й узагалі перебуває десь не в цьому світі, наскільки всі можуть судити. Він досі в Індіанолі, «на обстеженні», сказав

Гел спантеличено, бо фраза була загадкова. Але якщо покращення не буде, його незабаром переведуть.

— А як тримається Коффі? — після цього спитав Гел. Нарешті йому вдалося застібнути останній гудзик пальта. Я кивнув.

— З ним усе буде в порядку, начальнику.

Він кивнув у відповідь і пішов до дверей, старий і недужий на вигляд.

— Як стільки добра і стільки зла можуть уживатися в одній людині? Як могла людина, що зцілила мою жінку, вбити тих маленьких дівчаток? Ти це розумієш?

Я сказав йому, що не розумію, шляхи Господні несповідимі, в нас усіх є добро і зло, і не нам судити про причини, і так далі, і тому подібне. Більшу частину того, що йому казав, я чув у церкві Славімо Ісуса, Господь-бо Могутній. Гел весь час кивав, і вигляд у нього при цьому був трохи екзальтований. Він міг собі дозволити кивати, чи не так? Так. І мати екзальтований вигляд теж міг. На його обличчі лежав глибокий смуток — авжеж, він був розтривожений, я в цьому й не сумнівався, — але він не плакав, бо вдома на нього чекала дружина, вдома була його половинка, жива-здорова. Завдяки Джонові Коффі вона була в доброму здоров'ї, тож чоловік, який підписав наказ про Джонову страту, може після роботи поїхати до неї. На те, що буде далі, йому не конче було дивитися. Тієї ночі він зможе заснути в теплих обіймах своєї дружини, а Джон Коффі лежатиме холонучи на столі в підвалі окружного шпиталю, доки самотні безмовні години збігатимуть до світання. І за це я зненавидів Гела. Не сильно, зрештою я зможу це перебороти, та все одно то була ненависть. Щира й непідробна.

Тепер я переступив поріг камери, у супроводі Гаррі та Діна. Обидва були бліді й зажурені.

— Джоне, ти готовий? — спитав я.

Він кивнув.

— Так, начальнику. Здається.

— Гаразд. Я маю дещо сказати перед тим, як підемо.

— Кажіть усе, що треба, начальнику.

— Джоне Коффі, як представник суду...

Я промовив усе до кінця, а коли закінчив, Гаррі Тервіллігер вийшов наперед, став біля мене і простягнув руку. Джона це здивувало, але за мить він усміхнувся й потиснув її. Дін, який ще сильніше зблід, простягнув свою наступною.

— Ти не заслуговуєш на таке, Джонні, — хрипко промовив він. — Мені шкода.

— Буде гаразд, — сказав Джон. — Це зараз важко; а трошки ще, і буде гаразд.

Він підвівся, і медальйон зі святим Христофором, який подарувала йому Меллі, гойднувся з-за пазухи.

— Джоне, я мушу це забрати, — сказав я. — Можу надіти на тебе після... після, якщо захочеш, але зараз доведеться зняти.

Ланцюжок і медальйон були срібні, і коли Джек Ван Хей увімкне струм, вони можуть приплавитися до шкіри страченця. Та навіть якщо цього не станеться, у них є властивість гальванізуватися, і залишиться щось на кшталт випаленої фотографії медальйона на шкірі його грудей. Я вже бачив таке раніше. За свої роки на Милі я бачив майже все. Більше, ніж для мене було корисно. Тепер я це знаю.

Він зняв ланцюжок через голову й поклав мені на долоню. Я сховав медальйон у кишеню і сказав йому виходити з камери. Потреби перевіряти його голову, щоб пересвідчитися, чи буде контакт надійним, а індукція — доброю, не було жодної; його голова була лиса, як коліно.

— Знаєте, начальнику, я сьогодні вдень заснув і побачив сон, — сказав він. — Мені снилася мишка Дела.

— Справді, Джоне? — Я став від нього ліворуч. Гаррі зайняв місце праворуч. Дін замкнув наш стрій ззаду, і ми попрямували Зеленою милею. Для мене то був останній мій похід Милею з арештантом.

— Угу, — сказав він. — Мені снилося, що він у тому місті, про яке казав начальник Говелл, у тому Мишовіллі. Снилось, що там дітлахи, вони сміялися з його фокусів! Ой! — І він сам засміявся на згадку про це, та потім посерйознішав. — Мені снилося, що там ті дві біляві дівчинки. Вони сміялися теж. Я обійняв їх, і з їхнього волосся не текла кров, вони були живі-здорові. Ми всі дивились, як Містер Джингльз котить тую котушку, і ми так сміялися. Животики надривали.

— Невже? — Я думав, що не зможу цього витримати, просто не зможу, не стане сил. Я заплачу чи закричу, чи, може, серце розірветься від горя, і так усе скінчиться.

Ми зайшли в мій кабінет. Джон секунду чи дві роздивлявся навколо, а потім без вказівок опустився на коліна. Гаррі в нього за спиною подивився на мене зацькованим поглядом. Дін був білий, мов папір.

Я став на коліна поріч із Джоном і подумав, що тут ви-мальовується дивний поворот: після всіх тих ув'язнених, яким я допомагав підвестися з колін, щоб вони могли закінчити свою подорож, цього разу, скоріше за все, це мені знадобиться рука допомоги. В кожному разі, таке в мене було відчуття.

— Чого нам просити в молитві, начальнику? — спитав Джон.

— Сили, — навіть не думаючи, відповів я. А тоді заплющив очі й проказав: — Господи, Боже, Володарю Сил, будь ласка, допоможи нам закінчити те, що ми розпочали, і прийми цього чоловіка, Джона Коффі — як напій, тільки пи-шеться інакше, — на небо, і подаруй йому мир. Будь ласка, допоможи нам провести його так, як він на це заслуговує, і нехай усе пройде як слід. Амінь.

Я розплющив очі й подивився на Діна та Гаррі. Обидва вже трохи оговталися. Можливо, ті кілька секунд допомогли їм перевести дух. У тому, що так подіяла моя молитва, сумніваюся.

Я почав підводитись, і тут Джон ухопив мене за руку. Він подивився на мене боязким і водночас сповненим надії поглядом.

— Я згадав молитву, якої хтось мене навчив, коли я був маленький, — сказав він. — Здається, згадав. Можна скажу?

— Авжеж, Джоне, кажи, — озвався Дін. — Часу в нас ще багато.

Джон заплющив очі й зосереджено насупився. Я очікував дитячого «Зараз спати я лягаю і молитву промовляю» чи, може, «Отче наш» із переплутаними словами. Але я помилився; тих слів, що їх він почав говорити, я ніколи не чув, ані доти, ані опісля, хоча ні слова, ні емоції в них не були особливо незвичними. Піднісши складені долоні до заплющених очей, Джон Коффі промовив:

— Мій Ісусику маленький, поможи мені, рідненький. Ти на мене подивися, за сирітку помолися. Дай мені побільше сили, проведи аж до могили. Амінь.

Розплющивши очі, він почав підводитися, а потім уважно на мене подивився.

Я витер очі рукавом. Слухаючи його, я згадував Дела; він теж хотів перед кінцем проказати ще одну молитву. «*Свята Маріє, Мати Божа, молися за нас, грішних, нині в час нашої смерті*».

— Мені так шкода, Джоне.

— Не треба шкодувати. — Він стиснув мою руку й усміхнувся. А потім, як я й думав, допоміг звестися на ноги.

10

Свідків прийшло небагато — загалом, може, чотирнадцять, наполовину менше, ніж на страті Делакруа. Гомер Крайбус був на місці, як завжди, вивалювався за межі стільця. Але заступника шерифа Мак-Гі я не побачив. Як і начальник Мурз, він, очевидно, вирішив цього разу пропустити страту.

У першому ряду сиділо немолоде вже подружжя, яке я спочатку не впізнав, хоч до того дня на третьому тижні листопада й бачив їхні знімки в стількох газетних статтях. Та коли ми наближалися до платформи, на якій очікував Старий Іскрун, жінка просичала: «Здихай повільно, сучий сину!» — і я зрозумів, що то Деттерики, Клаус і Марджорі. А не впізнав я їх тому, що нечасто бачиш старих людей, яким ще й за четвертий десяток не перевалило.

Від звуку жінчиного голосу і схвального рохкання шерифа Крайбуса Джон втягнув голову в плечі. Генк Біттерман, який стояв на посту біля першого ряду мізерної купки глядачів, не зводив очей з Клауса Деттерика. Таким був мій наказ. Але Деттерик тієї ночі навіть не ворухнувся в бік Джона. Деттерик, здавалося, перебував на якійсь іншій планеті.

Брутал, стоячи біля Старого Іскруна, ледь помітно дав мені знак пальцем, коли ми ступили на платформу. Він вклав зброю в кобуру, взяв Джона за зап'ясток і провів до електричного стільця так делікатно, як юний хлопець міг би вести свою дівчину на паркет, щоб станцювати з нею перший в історії їхніх стосунків танець.

— Джоне, все гаразд? — стишеним голосом запитав він.

— Так, начальнику, але... — Його очі неспокійно бігали. Вперше за весь час він здавався наляканим, і в голосі чувся страх. — Але тут стіко люду ненавидить мене. *Стіко*. Я чую це. Болить. Як бджоли, жалить і *болить*.

— Тоді відчуй, що відчуваемо ми, — тим самим стишеним голосом сказав йому Брутал. — Ми не маємо до тебе ненависті. Відчуваєш?

— Так, начальнику. — Але тепер його голос тремтів ще сильніше і з очей знову почали сочитися повільні сльози.

— *Хлопці, вбийте його двічі!* — зненацька пронизливо закричала Марджорі Деттерик. Її хрипкий рипливий голос розітнув повітря, як ляпас. Джон знову зіщулився

й застогнав. — *Давайте, вбийте цього вбивцю і гвалтівника малих дітей двічі, буде добре!*

Клаус, досі немов людина, що снить наяву, пригорнув жінку до свого плеча. Вона розридалася.

Я з жахом помітив, що Гаррі Тервіллігер теж плаче. Ніхто з глядачів не бачив його сліз (він стояв спиною до них), але так, він плакав. Та все ж, що ми могли зробити? Крім продовжити, я маю на увазі?

Ми з Бруталом розвернули Джона. Брутал натиснув на плече велетня, і Джон сів. Він стиснув широкі бильця Іскруна, водячи очима з одного боку в інший. Кінчик язика вистромився з рота, щоб змочити спершу один його кутик, потім другий.

Гаррі та я опустилися на коліна. Напередодні ми викликали з майстерні арештанта, який там працював, і наказали йому приварити тимчасові гнучкі подовжувачі до ножних хомутів стільця, оскільки товщина щиколоток Джона Коффі й близько не дорівнювала обхвату ніг пересічного в'язня. Та все ж на одну страхітливу мить мені здалося, що довжини затискачів не вистачить і нам доведеться повернути його в камеру, потім шукати Сема Бродерика, який у ті часи керував майстернею, просити, щоб він прийшов і ще трохи їх подовжив. Я що було сили натиснув долонями, і хомут з мого боку закрився. Джонова нога сіпнулася, і він охнув. Я защемив йому шкіру.

— Джоне, вибач, — пробурмотів я і глянув на Гаррі. Він легше впорався зі своїм затискачем (чи то подовження з його боку було трохи більшим, чи то Джонова права щиколотка була трохи вужча), але на результат він дивився з сумнівом. І я здогадувався про причину — видозмінені хомути набули *голодного* вигляду й, наче алігатори, роззявляли пащеки.

— Буде нормально, — сказав я, сподіваючись, що мій голос звучить переконливо... і що я кажу правду. — Гаррі, витри лице.

Він промокнув обличчя рукавом, стираючи зі щік сльози, а з лоба — краплини поту. Ми розвернулися. Гомер Крайбус, який занадто голосно базікав із чоловіком, що сидів поряд (прокурором, судячи з краватки-стрічки та вицвілого чорного костюма), замовк. Час майже настав.

Брутал закріпив одне Джонове зап'ястя, Дін — друге. Понад Діновим плечем я бачив лікаря, малопомітного, як завжди. Він стояв біля стіни з чорним саквоюжем під ногами. Гадаю, тепер усім цим, особливо смертельними ін'єкціями, керують лікарі, але в ті часи їх буквально доводилося витягати з кутка, коли були потрібні. Може, вони тоді чіткіше розуміли, що дозволено робити лікарю, а що порушує ту особливу обітницю, яку вони давали, ту, якою вони клянуть-ся насамперед не завдавати шкоди.

Дін кивнув Бруталові. Той повернув голову, крадькома наче позирнув на телефон, який ніколи не дзеленчав заради таких, як Джон Коффі, й гукнув Джекові Ван Хею: «Позиція один!»

Загуло, наче увімкнувся старий холодильник, і лампочки засяяли трохи яскравіше. Наші тіні стали дещо різкішими, чорними почварами, що повзли по стіні й нависали над тінню стільця, мов стерв'ятники. Джон різко вдихнув повітря. Кісточки його пальців побіліли.

— *Йому вже боляче?! — уривчасто закричала місіс Деттерик з-поза чоловікового плеча. — Сподіваюся, що так! Хай йому буде дико боляче!*

Чоловік стиснув її в обіймах. Я побачив, як йому з носа потекла кров, зачервоніла тоненькою цівкою, збігаючи у вузькі вуса. Коли в березні наступного року я розгорнув газету й побачив, що він помер від інсульту, то почувався найменш здивованою людиною на планеті Земля.

Брутал став так, щоб Джон його бачив. А коли заговорив, торкнувся Джонового плеча. Це було не за правилами, але з усіх свідків про це знав тільки Кертіс Андерсон, а він

мовби й не зауважив. Я подумав, що в нього вигляд людини, яка хоче якнайшвидше спекатися своєї нинішньої роботи. Розпачливо хоче з нею покінчити. Після Перл-Гарбора він записався до лав армії, але за океан його так і не відправили: він загинув у Форт-Бреггу, в аварії на вантажівці.

А Джон тимчасом розслабився під Бруталовими пальцями. Я не думаю, що він багато чи взагалі бодай щось розумів зі слів Брутала, але від руки на плечі йому було спокійніше. Брутал, який помер від серцевого нападу приблизно за двадцять п'ять років (він їв сендвіч із рибою й дивився реслінг по телевізору, розповіла його сестра), був доброю людиною. Мій друг. Можливо, найкращий серед нас. Йому неважко було зрозуміти, як це, коли людина хоче піти, але водночас її жахає дорога.

— Джоне Коффі, вас засуджено до смерті на електрично-му стільці. Вирок винесено судом присяжних, рівних вам за віком і станом, та затверджено кваліфікованим суддею цього штату. Хай Господь береже людей цього штату. Чи бажаєте щось сказати перед тим, як присуд буде виконано?

Джон знову змочив губи — і заговорив, чітко та виразно. П'ять слів.

— Мені шкода, що я такий.

— *Ти мусиш шкодувати!* — закричала мати двох мертвих дівчаток. — *Чудовиську, ти мусиш! ШКОДУЙ, ПРОКЛЯТУЩИЙ!*

Джонови очі звернулися до мене. У них я не побачив ані смирення, ані надії на рай, ані проблеску умиротворення. Як би я хотів сказати вам, що побачив. Як би я хотів сказати це собі. Але я побачив страх, страждання, незавершеність і нерозуміння. То були очі загнаної в пастку й настраханної тварини. Я згадав його слова про те, як Вортон зумів забрати Кору й Кеті Деттерик із веранди, не побудивши всіх у будинку. *«Він убив їх любов'ю. Отак воно кожного дня. У всьому світові».*

З мідного гачка на спинці стільця ззаду Брутал зняв нову маску. Але щойно Джон побачив її і зрозумів її призначення, його очі розширилися від жаху. Він глянув на мене, і тепер я побачив велетенські краплини поту, що виступили на вигині його безволосого черепа. Краплини завбільшки з яйце вільшанки, так здавалося.

— Будь ласка, начальнику, не чіпляйте на мене це, — прошепотів-простогнав він. — Не робіть мені темно, не заганяйте в темінь, я боюся теміні.

Брутал подивився на мене, з піднятими бровами, залякнувши на місці, з маскою в руці. Його погляд промовляв, що рішення за мною, а він його виконає. Я міркував так швидко, як тільки міг і наскільки міг — важко це, коли в голові гупає. Маска була вимогою традиції, а не закону. Власне, її надівали, щоб не травмувати глядачів. І враз я вирішив, що не варто їх оберігати. Тільки не цього разу. Зрештою, Джон у своєму житті не скоїв, чорт забирай, нічого такого, за що мусив померти в масці. Глядачі про це не знали, зате знали ми, і я вирішив, що це його останнє прохання я виконаю. Що ж до Марджорі Деттерик, то вона мені, певно, пришле записку з подякою.

— Гарзд, Джоне, — пробурмотів я.

Брутал повісив маску на місце. За нашими спинами своїм надтріснутим голосом обурено вигукнув Гомер Крайбус:

— Хлопче! Натягни йому тую маску! Думаєш, ми хочемо бачить, як у нього очі повилазять?

— Тихіше, сер, — сказав я, не озираючись. — Ми виконуємо страту, і не ви нею керуєте.

— І не ти керував, коли його впіймали, ти, баняк з кишками, — прошепотів Гаррі. Гаррі помер 1982 року, йому було близько вісімдесяти. Старий уже був. Звісно, не моїх літ, але до таких узагалі мало хто доживає. Його вбив рак кишечника.

Нахилившись, Брутал витяг із відерця кружало губки. Натиснув на неї пальцем і лизнув кінчик, але це було зайве;

я й так бачив, що з тієї коричневої потвори скрапує вода. Брутал вклав губку в шолом, а потім приладнав його на голові у Джона. І я вперше побачив, що Брутал теж зблід — білий, мов тісто, був, наче от-от знепритомніє. Я згадав, як він казав, що вперше в житті відчуває загрозу пекла, бо ми намірялися знищити дар Божий. Раптом мене так занудило, що я ледь не виблював. Стримався лише силою волі. Вода з губки стікала по щоках Джона.

Дін Стентон затягнув ремінь — цього разу на максимальну довжину — на Джонових грудях і передав мені. Ми стількох зусиль доклали, щоб спробувати захистити Діна в ніч нашої вилазки, бо в нього були діти, не знаючи, що жити йому залишалось менш ніж чотири місяці. Після Джона Коффі він подав заяву на переведення подалі від Старого Іскруна, у блок С, а там засуджений вдарив його в горло заточкою й випустив кров його життя на брудну дощану підлогу. Причини я так і не дізнався. Мабуть, ніхто не дізнався. Зараз, коли я озираюся на ті часи, Старий Іскрун здається породженням облудності, таким смертоносним втіленням навіженства. Ми тендітні, мов щойно видуте скло, навіть за найкращих обставин. А вбивати одне одного газом і електрикою, та ще й холоднокривно? Навіженство. *Жахіття*.

Брутал перевірів ремінь і відступив на крок назад. Я чекав, коли він заговорить, але він мовчав. А коли він схрестив руки за спиною і став у стійку «вільно», я зрозумів, що не заговорить. Мабуть, не міг. Мені здавалось, я теж не зможу, але я глянув на Джонові очі, нажахані, сповнені сліз, і зрозумів, що мушу. Навіть якщо через це буду рокований на вічні муки, я мушу.

— Позиція два, — сказав я таким хрипким голосом, що сам насилу його впізнав.

Шолом загудів. Десять довгих пальців здійнялися з кінців широких билець і напружено розійшлися в усі боки. Їхні кінчики здригалися. Великі коліна намагалися злетіти

догори, як поршні, але затискачі на щиколотках тримали. На стелі вибухнули три лампочки — *Пах! Пах! Пах!* Від цих звуків Марджорі Деттерик пронизливо закричала і знепритомніла в чоловікових обіймах. Вона померла в Мемфісі через вісімнадцять років. Гаррі надіслав мені газетний некролог. Трамвайна аварія.

Джона кинуло вперед, на ремінь, що оперізував груди. На якусь мить його очі зустрілися з моїми. Сповнені усвідомлення; я був останнім, кого він побачив перед тим, як ми скинули його з краю світу. А потім він знову впав на спинку стільця, шолом трохи перекосився на голові, з-під нього сочився димок, більше схожий на змішану з попелом імлу. Але загалом, ви знаєте, все минуло швидко. Сумніваюся, що безболісно, як завжди заявляють поборники стільця (хоча випробувати, чи справді це так, на собі не погодяться навіть найскаженіші з них), але швидко. Руки обм'якли, півмісяці біля основи нігтів, раніше синюватобілі, тепер набули густонасиченого баклажанного відтінку, завитки диму підіймалися від щік, досі мокрих від солоної води з губки... і його сліз.

Останніх сліз Джона Коффі.

11

Я був у нормальному стані, поки не дістався домівки. На той час уже розгорівся світанок, щебетали пташки. Я припаркував свою колимагу, вибрався з неї, піднявся сходами заднього ганку, і раптом на мене вдруге за все життя накотило страшне відчуття горя. Його викликала думка про те, як він боявся темряви. Я згадав про нашу першу зустріч, як він спитав, чи залишаємо ми на ніч світло увімкненим, і ноги мене зрадили. Я сів на ганок, поклав голову на коліна й розплакався. Відчуття було таким, наче плачу не за Джоном, а за нами всіма.

Надвір вийшла Дженіс, сіла поряд зі мною. Обійняла мене за плечі.

— Ти ж не завдав йому більшого болю, ніж вимушений був, так?

Я похитав головою — ні.

— І він хотів піти.

Я кивнув.

— Ходімо всередину, — сказала вона, допомагаючи мені підвестися. Це нагадало мені, як Джон допоміг, коли ми помолилися разом. — Ходімо, вип'єш кави.

Так я і зробив. Минув перший ранок, потім перший день, потім була перша зміна на роботі. Час забирає все, хочеш ти цього чи ні, час усе відносить геть, і зрештою залишається тільки темрява. Часом у тій темряві ми зустрічаємо інших, а часом втрачаємо їх знову. Це все, що я знаю, крім того, що це сталося 1932 року, коли в'язниця штату була ще в «Холодній горі».

І електричний стілець там був, звісно, теж.

12

Приблизно о чверть на третю того дня моя подруга Елейн Коннеллі прийшла до мене на сонячну терасу, де я сидів, охайно склавши стосиком останні аркуші своєї історії. Обличчя в неї було дуже бліде, а під очима блищало. Гадаю, вона плакала.

Що ж до мене, то я дивився. Просто дивився. У вікно, через пагорби на схід. Права рука боліла від зап'ястя до кінчиків пальців. Але то був біль умиротворення. Я почувався спустошеним, вилущеним. Жахливе й водночас прекрасне відчуття.

Важко було зустрітися поглядом з Елейн — я боявся побачити в її очах ненависть і презирство. Але вони були спокійні. Зажурені й задумливі, але спокійні. Ані ненависті, ані презирства, ані недовіри.

— Хочеш решту історії? — спитав я. І зболеною рукою постукав по купці списаних аркушів. — Вона тут, але я зрозумію, якщо ти не дуже хочеш...

— Це не питання того, що я *хочу*, — сказала вона. — Я мушу знати, чим усе скінчилося, хоча, гадаю, можна не сумніватися, що ти його стратив. Втручання Провидіння-з-великої-П в житті простих смертних дуже переоцінюють, як мені здається. Але, перш ніж я візьму ці сторінки... Поле...

Елейн змовкла, наче не знаючи, як продовжити. Я чекав. Іноді не можна допомагати людям. Іноді краще навіть не пробувати.

— Поле, ти тут пишеш так, наче в тридцять другому в тебе було двоє дорослих дітей — не одне, а *двоє*. Якщо ти одружився зі своєю Дженіс не у дванадцять років, коли їй було одинадцять, чи щось таке...

Я злегка всміхнувся.

— Ми побралися молодими... як і багато горян, моя мати, наприклад, рано вийшла заміж... але не такими молодими.

— То скільки ж тобі *років*? Я завжди думала, що десь вісімдесят із хвостиком, ти мого віку, а може, й трохи молодший, але якщо вірити цьому...

— Того року, коли Джон пройшовся Зеленою милею, мені було сорок, — відповів я. — Я народився тисяча вісімсот дев'яносто другого. Тобто мені зараз сто чотири роки, якщо я правильно порахував.

Утративши дар мови, Елейн дивилася на мене широко розплющеними очима.

Я простягнув їй решту рукопису, згадуючи, як Джон тримав мене за руки, там, у своїй камері. «Не вибухнете», — сказав він і всміхнувся злегка на цю думку. І я справді не вибухнув... але щось таки зі мною відбулося. Щось довговічне.

— Дочитай до кінця, — сказав я. — Усі відповіді, що я маю, — вони тут.

— Гаразд, — ледь не прошепотіла вона. — Я не брехатиму, мені трошечки страшно, але... гаразд. Де ти будеш?

Я встав з-за столу, потягнувся, послухав, як потріскують хребці. Одне я знав напевне — мене вже смертельно нудило від сонячної тераси.

— Надворі, на крокетному полі. Я ще хочу тобі дещо показати, а воно там, у тому напрямку.

— А це... страшно?

У її несміливому погляді я побачив маленьку дівчинку, якою вона була в ті часи, коли чоловіки носили солом'яні брилі влітку та єнотові шуби взимку.

— Ні, — всміхнувся я у відповідь. — Не страшно.

— Добре. — Елейн узяла сторінки. — Візьму їх до себе в кімнату. Побачимося на полі для крокету приблизно о... — Вона пошелестіла рукописом, оцінюючи. — О четвертій? Так нормально буде?

— Чудово, — відповів я, думаючи про занадто допитливого Бреда Долана. На той час він уже поїде додому.

Елейн простягла руку, легенько стиснула моє передпліччя й вийшла з кімнати. Я ще мить постояв на місці нерухомо, опустивши погляд на стіл, звикаючи до того, що він знову порожній — тільки таця, яку Елейн принесла мені вранці, ще стояла на ньому, а мої розсипані аркуші нарешті зникли. Чомусь мені не вірилося, що я дописав... і, як бачите, оскільки все це писалось після того, як я задокументував страту Джона Коффі й віддав останню порцію аркушів Елейн, то був ще не кінець. Та навіть тоді я в глибині душі знав причину.

Алабама.

Я підхопив із таці останній шматочок холодної грінки, спустився сходами донизу й вийшов на крокетне поле. А там сів на сонечку й спостерігав, як із півдужини пар і одна повільна, але радісна компанія з чотирьох ходять повз мене, розмахуючи молотками; думав свої старечі думки й вигрівав на сонці старечі кістки.

Близько другої сорок п'ять із паркувального майданчика почала стікатися зміна з третьої до одинадцятої, а о третій люди з денної зміни вже пішли до своїх машин. Більшість виходила групами, але я зауважив, що Бред Долан іде сам. Побачити це було втішно; може, зрештою світ ще не покоївся остаточно під три чорти. Із задньої кишені в нього стирчала одна з його смішних книжечок. Стежина до парковки пролягає повз крокетне поле, тож він помітив мене там, але не помахав і не подивився вовком. Мене це влаштувало. Він сів у свій старий «шевроле» з наліпкою «Я БАЧИВ БОГА, ЙОГО ЗВАТИ НЬЮТ» на бампері. І поїхав — туди, де він зазвичай перебуває, коли його немає тут, — залишаючи по собі тонкий слід із дешевої моторної оливи.

Близько четвертої години до мене, як і обіцяла, приєдналася Елейн. Судячи з її очей, вона ще трохи поплакала. Елейн оповила мене руками й міцно пригорнула до себе.

— Бідолашний Джон Коффі, — сказала вона. — І бідолашний Пол Еджкомб теж.

«Бідолашний Пол, — почув я слова Джен. — Бідолашний старенький».

Елейн знову розплакалася. Я обійняв її, там, на крокетному полі, під променями пізнього сонця. Наші тіні наче танцювали на землі. Можливо, в «Уявній бальній залі», яку ми слухали по радіо в ті давні часи.

Врешті Елейн опанувала себе й відсунулася від мене. З кишені блузки вона витягла «Клінекс» і промокнула серветкою заплакані очі.

— Поле, а що сталося з дружиною начальника тюрми? Що сталося з Меллі?

— Її називали дивом століття, принаймні серед лікарів в Індіанольській лікарні, — відповів я. Потім узяв її під руку, і ми рушили вперед стежкою, яка вела до лісу, геть від працівників і паркувального майданчика. До повітки біля стіни, що відділяла «Сосни Джорджії» від світу молодших

людей. — Вона померла — від серцевого нападу, а не пухлини мозку — за десять-одинадцять років по тому. Здається, у сорок третьому. А він помер від інсульту десь близько до дня Перл-Гарбора — а може, й у сам *той день*, я вже точно не пам'ятаю, тож вона пережила його на два роки. Така іронія долі.

— А Дженіс?

— До цього я ще сьогодні не готовий, — сказав я. — Розповім тобі іншим разом.

— Обіцяєш?

— Обіцяю.

Але цієї обіцянки я так і не виконав. Через три місяці по тому, як ми разом прогулялися до лісу (я б узяв її за руку, якби не боявся завдати болю її вузлуватим набряклим пальцям), Елейн Коннеллі тихо померла уві сні. Як і у випадку Мелінди Мурз, смерть настала внаслідок серцевого нападу. Санітар, який її знайшов, розказував, що вигляд у неї був умиротворений, наче все сталося раптово й без особливого болю. Я сподівався на те, що він не помиляється. Я любив Елейн. І сумую за нею. За нею, і за Дженіс, і за Бруталом, і взагалі за ними всіма.

Ми дійшли до другої повітки на стежці, тієї, що була близько до стіни. Вона ховалася серед сосон, на її увігнутому даху й забитих дошками вікнах лежало мереживо плям від тіней. Я попрямував до неї. Елейн зупинилася на мить, чомусь перестрашена.

— Усе гаразд, — заспокоїв її я. — Справді. Ходім.

На дверях не було засувки — колись, правда, була, та її зірвали, — тому я зачиняв двері на складений шмат картону. Витягнувши його, я переступив через поріг повітки. Двері залишив максимально відчиненими, бо всередині панувала темрява.

— Поле, що?.. Ой. *Ой!* — Друге «ой» у неї вирвалося ледве не криком.

До однієї стіни повітки було присунуто стіл. На ньому лежав ліхтарик і коричневий паперовий пакет. На брудній підлозі стояла коробка з-під сигар «Гав-А-Тампа». Її я роздобув у чоловіка, який за домовленістю наповнює в будинку автомати газованими напоями й цукерками. Я спеціально попросив її в нього. А що його компанія також продає тютюнові вироби, то роздобути йому було неважко. Я запропонував заплатити (коли я працював у «Холодній горі», такі коробки були на вагу золота, як я вже, певно, вам розказував), але він тільки посміявся з мене.

Понад краєм коробки на нас дивилися крихітні блискучі очиці — краплинки нафти.

— Містере Джинглз, — покликав я, — а йди-но сюди. Іди сюди, старенький, познайомишся з дамою.

Я присів навпочіпки (боляче було, та я спромігся) і простягнув руку. Спершу я подумав, що він не зможе цього разу перелізти через край коробки. Але одним фінальним ривком він це зробив. Упав на бік, але звівся на лапки й рушив до мене. Він біг нерівно, припадаючи на задню ногу; травма, якої завдав Містерові Джинглзу Персі, давалася взнаки в старому віці. Його старому-*престарому* віці. Окрім маківки й кінчика хвоста, його шубка геть уся посивіла.

Він плигнув мені на розкриту долоню. Я підняв його в повітря, і він витягнув шию, принохуючись до мого віддиху. Вуха в нього були прищулені, а крихітні темні очі дивилися жадібно. Я простягнув руку до Елейн, яка спостерігала за мишею з безмежним зачудуванням у широко розплющених очах, ледь відкривши рота.

— Це *неможливо*, — вона підвела на мене очі. — О, Поле, це ж не... це *неможливо!*

— Дивись, — сказав я, — а потім скажеш.

З пакета на столі я витяг котушку, яку розфарбував сам — не олівцями, а фломастерами, винаходом, про який 1932-го могли тільки мріяти. Однак ефект був той самий. Котушка

вийшла яскравою, як і в Дела, а може, навіть яскравішою. «*Messieurs et mesdames*, — подумав я. — *Bienvenue au cirque du mousie!*»

Я знову присів навпочіпки, і Містер Джинглз збіг з моєї долоні. Навіть такий старезний, він, як і раніше, був одержимий тою котушкою. З моменту, як я витяг її з пакета, він прикипів до неї поглядом. Я покотив її нерівною скабчасною поверхнею долівки, і він притьмом погнався слідом. З колишньою швидкістю він уже не бігав, і на шкутильганя боляче було дивитися, але чого б то він був спритним і не спотикався? Як я вже казав, він був старезний, мишачий Мафусайл. Шістдесят чотири роки щонайменше йому сповнилося.

Він дістався катушки, яка вдарилася об стіну й відскочила. Обійшов її, та й ліг на бік. Елейн смикнулася, хотіла піти до нього, але я її зупинив. За секунду-дві Містер Джинглз піднявся на лапи. Повільно, дуже повільно він покотив носом катушку до мене. Коли він з'явився вперше (я знайшов його на сходах, що вели до кухні, — він лежав, наче подолав далеченну відстань і подорож геть його виснажила), то ще міг вести катушку лапами, як і багато років тому на Зеленій милі. Але тепер йому це було не до снаги: задні лапи вже не тримали. Зате ніс залишався вправним, як і колись. Тільки мишак мусив переходити від одного краю катушки до іншого, щоб тримати її рівно за курсом. Коли він дістався до мене, я підняв його з долівки (такого легенького, не важчого тепер за пир'їнку) однією рукою, а катушку — другою. А погляд його блискучих оченят не відривався від неї.

— Поле, не роби так більше, — надламаним голосом попросила Елейн. — Я не витримаю на нього дивитися.

Я розумів її почуття, але подумав, що дарма вона про це просить. Він обожнював ганятися за катушкою і приносити її; стільки років минуло, а він незмінно це обожнював. Не всім нам так пощастило з пристрастями.

— У пакеті ще є льодяники, — сказав я. — «Канадські м'ятні». Здається, він їх досі любить — коли йому простягаю цукерку, нюхає й нюхає, ніяк не може спинитися. Але їсти їх більше не може, травлення погане. Я йому натомість грінки приношу.

Я знову присів, відламав маленький шматочок від грінки, яку прихопив на сонячній терасі, й поклав на підлогу. Містер Джинглз понюхав його, а потім узяв передніми лапами й заходився їсти. Хвіст акуратно оповивав його задні лапи. Довівши, мишак вичікувально подивився вгору.

— Ми, старі шкарбани, ще можемо здивувати своїм апетитом, — сказав я Елейн і простягнув їй грінку. — Тепер ти спробуй.

Вона відломила ще шматочок і кинула на підлогу. Містер Джинглз наблизився до нього, понюхав, глянув на Елейн... а тоді взяв і почав їсти.

— Бачиш? Він знає, що ти не літунка.

— Поле, звідки він прийшов?

— А й гадки не маю. Яюсь вранці я вийшов на ранню прогулянку, а він тут, лежить на сходах до кухні. Я миттю зрозумів, що це за миша, але щоб усе-таки впевнитися, взяв у пральні з рукодільного кошика котушку. І роздобув йому коробку з-під сигар. Вимостив найм'якшою ватою, яку тільки зміг знайти. Я думаю, він як ми, Еллі. Більшість днів — одна суцільна болячка. Та все ж він не втратив цікавості до життя. Він досі любить свою котушку й любить, коли його відвідує старий товариш по блоку. Шістдесят років я носив історію Джона Коффі в собі, шістдесят і більше, а тепер ось її розповів. Я здогадувався, що саме для того він і повернувся. Нагадати, що часу вже обмаль і я маю поквапитися з писанням. Бо я вже, як він, — на півдорозі.

— На півдорозі куди?

— Ну, туди, — відповів я, і ми якийсь час мовчки дивилися на Містера Джинглза. А тоді (навіть не знаю, з якої при-

чини, тому не скажу) я знову кинув котушку, хоч Елейн і просила мене цього не робити. Можливо, лише тому, що він ганявся за котушкою так, як старі люди займаються сексом, — повільно, обережно, по-своєму; нехай вам і не хочеться на це дивитися, таким молодим і переконаним, що коли прийде старість, для вас зроблять виняток, але їм усе одно хочеться.

І знову Містер Джинглз кинувся наздоганяти котушку, з помітним болем і так само помітним (принаймні для мене) старим нав'язливим задоволенням.

— Сльодяні віконця, — прошепотіла Елейн, проводжаючи його поглядом.

— Сльодяні віконця, — усміхаючись, погодився я.

— Джон Коффі доторкнувся миші так само, як він доторкнувся до тебе. Він не просто вилікував тебе від хвороби, він зробив тебе... що, стійким?

— Думаю, це слово не гірше за інші.

— Стійким до того, що зрештою підкошує людей, як терміти точать дерева. Тебе... і його. Містера Джинглза. Коли він узяв Містера Джинглза у складені човниками долоні.

— Це правда. Такий вплив справила та сила, яка діяла через Джона, — принаймні я так думаю. А тепер вона врешті вичахла. Терміти проточили собі шлях крізь нашу кору. Це забрало трохи більше часу, ніж звичайно, але вони все-таки пробралися. Може, мені відведено ще кілька років, однаково ж люди живуть довше, ніж миші. Але час Містера Джинглза майже сплив.

Він добувся котушки, прошкутильгав навколо неї, впав на бік, важко дихаючи (ми бачили, як віддих ворушить його шубку й по ній біжать брижі), та потім підвівся й бадьоро почав штовхати носом назад. Його шубка була сива, хода — непевна, та нафтові краплини очей сяяли яскраво, як і завжди.

— Ти думаєш, він хотів, щоб ти написав те, що написав, — сказала Елейн. — Правильно, Поле?

— Не сам Містер Джинглз. Не він, а сила, що...

— О, Полик! І Елейн Коннеллі з ним! — вигукнув голос із відчинених дверей. Сповнений своєрідного гумору. — Щоб я жив і дихав! Яким вітром вас обох сюди могло занести?

Я розвернувся й без найменшого подиву побачив у дверях Бреда Долана. Він шкірився так, як це роблять люди тільки тоді, коли порядно й гарненько тебе надурять. Як далеко він від'їхав, коли скінчилася його зміна? Може, до бару «Ренглер», вихилив одне-два пивця й замовив собі танець на колінах, а тоді повернувся.

— Забирайся, — холодно сказала Елейн. — Вийди зараз же.

— Не вказуй, куди *мені* йти, стара зморшкувата суко, — не перестаючи посміхатися, сказав він. — Там, на горі, ти ще можеш указувати, але ти зараз не на горі. Вам тут бути не дозволено. Сюди вам ходити заборонено. Любовне гніздечко, Полику? Ось що ти тут влаштував? Плейбойське кубло для старечих... — Раптом він помітив мешканця повітки, і очі в нього полізли на лоба. — Якого *хера*?

Я не озирнувся. По-перше, я знав, що він бачить; а по-друге, враз минуле наклалося на теперішнє, зливаючись в один страшний образ, тривимірний у своїй реальності. У дверях стояв не Бред Долан, а Персі Ветмор. Ще секунда, і він влетить у повітку й розчавить Містера Джинглза (в якого більше не було надії від нього втекти) черевиком, та тільки тепер немає Джона Коффі, який вирвав би його у смерті. Так само, як не було Джона Коффі, коли я так його потребував того дощового дня в Алабамі.

Я зіп'явся на ноги, вже не відчуваючи болю ні в суглобах, ні у м'язах, і кинувся напереріз Долану.

— Не чіпай його! — закричав я. — Не чіпай його, Персі, бо я клянуся, я...

— Кого це ти Персі називаєш? — спитав він і відштовхнув мене так сильно, що я ледь не повалився на спину. Мене підхопила Елейн, хоча це, напевно, завдало їй болю, допомогла відновити рівновагу. — І це вже не вперше. Не сци в штани.

Я й пальцем його не торкнуся. Було б для чого. Якийсь дохлий гризун.

Я озирнувся, думаючи, що Містер Джинглз просто лежить на боці, переводить дух, як він це часом робив. Він лежав на боці, так, але брижі на шубці припинилися. Я намагався себе переконати, що досі їх бачу. І тут розридалася Елейн. Вона з болем нахилилася й підняла мишака, якого я вперше побачив на Зеленій милі, такого безстрашного перед столом чергового, наче людина, що наблизилася до своїх однолітків... чи друзів. Млявий, він лежав на її долоні. Очі осклянили й знерухоміли. Він помер.

Губи Долана розтяглися в огидному вищирі, а під ними показалися зуби, вкрай мало знайомі з дантистами.

— Оце номер! — вигукнув він. — Ми втратили улюблене звірятко всієї сім'ї? То що, влаштуємо маленький похорон, з паперовими квітами і...

— *ЗАТКНИСЯ!* — пронизливо закричала на нього Елейн, так гучно й так сильно, що він позадкував і посмішка миттю сповзла з обличчя. — *ПШОВ ГЕТЬ ЗВІДСИ! ПШОВ ГЕТЬ, БО БІЛЬШЕ АНІ ДНЯ ТУТ НЕ ПРАЦЮВАТИМЕШ! АНІ ГОДИНИ! Я КЛЯНУСЯ ТОБІ!*

— І окрайця хліба собі в черзі не вижебраєш, — сказав я, але так тихо, що ніхто з них не почув мене. Я не міг відвести погляду від Містера Джинглза, що лежав на долоні в Елейн, як найменший у світі килимок із ведмежої шкури.

Бред подумував про те, щоб відповісти їй, сказати, що вона блефує (він мав на це право, для ув'язнених у «Соснах Джорджії» повітка була недозволеною територією, навіть я про це знав), але не відповів. Бо в душі він був боягузом, як і Персі. А ще міг перевірити, чи правду вона каже про свого онука, Велике Цабе, і виявити, що то таки не брехня. Та найголовнішим було те, що він нарешті задовольнив цікавість, втамував жагу знань. І після всіх роздумів таємниця виявилася такою собі. У повітці жила ручна миша старого.

Жила-жила, та й гйгнула, від серцевого нападу чи що, поки котила кольорову катушку.

— Не розумію, чого ви так заводитеся, — сказав він. — Обоє. Наче то був *собака* чи що.

— Геть, — виплюнула Елейн. — Геть звідси, невігласе. Твоїм бридким крихітним мозком цього не зрозуміти.

Він густо почервонів. Плями від шкільних прищів поналивалися темним багрянцем. Судячи з вигляду, їх було повно.

— Я піду, — сказав він, — але завтра, коли ти сюди прийдеш... *Полику*... то на дверях буде новий замок. Мешканцям тут бути не можна, хай там що про мене меле язиком стара вредна місіс Моє-Лайно-Не-Смердить. На підлогу гляньте! Дошки геть повигиналися й погнили! Провалишся, то твоя курчача стара нога трісне, як хворостина. Тому забирайте свою дохлу мишу, як хочете, і виходьте. Любовний курінь закрито.

Він розвернувся й покрокував геть, з виглядом людини, яка, на власне переконання, зіграла принаймні внічію. Я дочекався, коли він піде, а тоді обережно взяв Містера Джинглза в Елейн. Погляд натрапив на пакет із м'ятними цукерками, і це було останньою краплею — полилися сльози. Щось я тонкосльозий став на старості років.

— Допоможеш поховати давнього друга? — запитав я в Елейн, коли важкі кроки Бреда Долана стихли вдалині.

— Так, Поле. — Вона оповила мене рукою за пояс і поклала голову мені на плече. Одним старим скоцюрбленим пальцем погладила нерухомих бік Містера Джинглза. — Я охоче тобі допоможу.

Ми взяли в повітці совочок і поховали ручну мишу Дела, доки пообідні тіні поволі видовжувалися між дерев. А потім ми пішли назад, до будинку, вечеряти й жити тим життям, яке нам ще залишилося. Я зловив себе на згадці про Дела; Дела, який стояв навколішки на зеленому килимі в моєму кабінеті, зі згорнутими руками й лисою маківкою,

що виблискувала під лампою; Дела, який просив нас попіклуватися про Містера Джинглза, подбати про те, щоб той падлюка більше не кривдив його мишку. Та тільки падлюка всіх нас кривдить наприкінці, чи не так?

— Поле? — озвалася Елейн. Голос у неї був лагідний і змучений водночас. Навіть копати могилку совком і проваджати в останню путь мишу для таких стареньких солодунчиків, як ми, — завелике навантаження. — Ти як?

Моя рука лежала в неї на талії. Я її стиснув.

— Усе добре, — сказав я.

— Дивись! Так гарно сонце сідає. Може, побудемо надворі й подивимось?

— Гарзд, — кивнув я, і ми ще довгенько залишалися на газоні перед будинком, обіймаючи одне одного за талію, та дивились, як небо спалахує й міниться барвами, а потім вони тануть до сірого попелу.

*Sainte Marie, Mère de Dieu, priez pour nous, pauvres pécheurs, maintenant et à l'heure de notre mort*¹.

Аміль.

13

1956-й.

Алабама під дощем.

Наша третя онука, прекрасна дівчинка на ім'я Тесса, отримувала диплом в Університеті Флориди. Ми поїхали туди на «Грейгаунді»². Шістдесят чотири мені тоді було, зовсім ще шмаркач. Джен була п'ятдесятидев'ятирічною й незмінно прекрасною. В усякому разі, для мене. Ми сиділи у хвості автобуса, і вона бурчала на мене, що не купив їй нову камеру, записати щасливу подію. Я розтулив було

¹ Свята Маріє, Мати Божа, молися за нас, грішних, нині в час нашої смерті (*фр.*).

² Назва компанії, що здійснює автобусні перевезення.

рота, щоб сказати їй — у нас буде цілий день на походеньки по крамницях, коли приїдемо, і вона зможе купити нову камеру, якщо схоче, гроші в нас на це є, та й узагалі, я думаю, вона бурчала, бо їй було нудно їхати, а книжка, яку вона купила, виявилася нецікавою. Про Перрі Мейсона. Саме в цьому місці в моїй пам'яті виникає біла пляма, наче на пливці, яку залишили лежати на сонці.

Ви пам'ятаєте ту аварію? Може, хтось із читачів і пригадає, але більшість — ні. Хоча вона потрапила на перші шпальти всіх газет від узбережжя до узбережжя. Ми під'їжджали до Бірмінгема під зливою, Дженіс скаржилася на стару камеру, і спустило колесо. Автобус занесло на мокрому асфальті, і в його борт врізалася вантажівка з добривами. Та вантажівка кинула автобус на опору моста зі швидкістю понад шістдесят миль на годину, його розтросило об цемент і розбило навпіл. Дві блискучі, укрите цівками дощу половини автобуса, кружляючи, розлетілися в протилежні боки, і та, в якій був бак із дизельним паливом, вибухнула, здійнявши в задощене сіре небо червоно-чорну вогненну кулю. Щойно Дженіс жалілася на старий «Кодак», а вже наступної миті я отямився на дальньому боці тунелю під дощем — втупившись у блакитні нейлонові трусики, що випали з чиеїсь валізи. «СЕРЕДА» — було вишито на них чорною ниткою. Скрізь валялися роззявлені валізи. І тіла. І частини тіл. На тому автобусі їхало сімдесят три людини, а вижило лише четверо. Одним з них був я, єдиним, хто серйозно не постраждав.

Я зіп'явся на ноги й, хитаючись, побрів серед розшарпаних валіз і потрощених людей, вигукуючи ім'я своєї дружини. Відкинув ногою будильник, це я пам'ятаю, і пам'ятаю, як побачив мертвого хлопчика, років тринадцяти, що лежав серед уламків скла: на ногах кеди, половини обличчя нема. Я відчув, як дощ переїщить по моєму власному обличчю, а потім увійшов у тунель — і дощ перестав. А на іншому боці знову забарабанив по щоках і лобі. Біля розтросеної

кабіни перевернутої вантажівки з добривами я побачив Джен. Упізнав її за червоною сукнею — другою з найкращих. Найкращу вона приберегла для церемонії вручення дипломів, звичайно.

Вона була ще не мертва. Я часто думаю, що краще було б (для мене, не для неї), якби вона загинула миттєво. Так я, можливо, відпустив би її від себе трохи швидше, трохи природніше. Чи, може, я просто сам себе дурю. Напевне я знаю лише одне — я так і не зміг її відпустити. Насправді ні.

Вона тремтіла всім тілом. Один черевик злетів, і я бачив, як посмикується її нога. Очі були розплющені, але порожні, ліве око залило кров'ю, і коли я впав на коліна поруч із нею під дощем, що тхнув димом, то міг тільки думати, що те посмикування спричиняє електричний струм; її страчують струмом, і я маю вимкнути його, поки ще не запізно.

— Допоможіть! — закричав я. — Хто-небудь, допоможіть мені!

Ніхто не допоміг, ніхто не прийшов. З неба важко падав дощ, злива промочила мене до нитки й приліпила моє досі чорне волосся до черепа, а я тримав її в обіймах, і ніхто не прийшов. Її порожні очі дивилися на мене з якоюсь приголомшеною напруженістю, і кров вилівалася з розкряної потилиці струмком. Біля тремтячої, охопленої судомами руки лежав шмат хромованої сталі з літерами «ГРЕЙ». А біля шматка — заледве одна чверть того, що колись було бізнесменом у коричневому вовняному костюмі.

— *Допоможіть!* — заволав я знову. Озирнувся на тунель, а там, у сутіні, стояв Джон Коффі, сама лише тінь, велет із довжелезними руками й лисим черепом. — *Джоне!* — закричав я. — *О, Джоне, будь ласка, допоможи мені! Будь ласка, врятуй Дженіс!*

Мені в очі стікала кров. Я зморгнув її, і він зник. Я бачив лише тіні, які помилково прийняв за Джона... але там були не тільки тіні, я в цьому впевнений. Він був там. Нехай

тільки його привид, але він там був, і дощ на його обличчі змішувався з нескінченним потоком його сліз.

Вона померла на моїх руках, там, під зливою, поряд із вантажівкою добрив, серед смороду горілого дизельного пального. Свідомість не повернулася до неї перед смертю — очі не проясніли, губи не прошепотили останніх слів кохання. Її тіло під моїми долонями тремтливо стислося, і її не стало. Тоді вперше за багато років я подумав про Мелінду Мурз, Мелінду, яка сиділа на ліжку, в якому, на думку всіх лікарів Індіанольської лікарні, їй судилося померти; Мелінду Мурз, посвіжілу й відпочилу, яка дивилася на Джона Коффі зацікавленим поглядом прояснених очей. Про Мелінду, яка сказала: *«Снилося, що ви блукаєте в темряві, і я блукала теж. Ми знайшли одне одного».*

Я поклав нещасну розкроєну голову своєї дружини на мокрий асфальт федеральної автостради, звівся на ноги (це було легко, я мав незначний поріз на лівій руці, і більше жодної рани) і закричав його ім'я в сутінки тунелю під мостом.

— *Джоне! ДЖОНЕ КОФФІ! ЗДОРОВАНЮ, ДЕ Ж ТИ?!*

Я побрів у ту сутінь, відкинувши ногою плюшевого ведмедика, поплямованого кров'ю, окуляри в сталевій оправі з розбитим скельцем, відірвану руку з гранатовим перснем на мізинці.

— *Ти врятував Гелову дружину, але чому не врятував мою? Чому не Дженіс? ЧОМУ НЕ МОЮ ДЖЕНІС?*

Жодної відповіді, тільки сморід горілого пального й горілих тіл, тільки дощ нескінченно падав із сірого неба й барабанив по бетону, а моя дружина лежала мертва на дорозі позаду мене. Жодної відповіді тоді й жодної досі. Але, звісно, 1932 року Джон Коффі врятував не лише Мелінду Мурз і Делову мишку, ту, яка вміла показувати миленький трюк із катушкою і неначе шукала Дела задовго до його появи... і задовго до появи Джона Коффі.

Мене Джон теж урятував. І по багатьох роках, стоячи під зливою в Алабамі й шукаючи людину, якої там не було, в сутіні тунелю під мостом, стоячи серед розкиданого багажу й руїн смерті, я зрозумів одну жахливу річ: іноді між спасінням і прокляттям немає абсолютно жодної різниці.

Я відчував, як те чи інше вливається в мене, коли ми сиділи разом на його ліжку — вісімнадцятого листопада тисяча дев'ятсот тридцять другого. Виливається з нього й переливається в мене та дивна сила, яку він у собі носив, проникає крізь наші сплетені руки так, як іноді не можуть проникнути наша любов, і надія, і добрі наміри; відчуття, що почалося з поколювання голочок, зрештою переросло в щось таке нестримне й безмежне, як приплив, накочувало з такою силою, якої я ніколи до того в житті не відчував і більше не відчував опісля. З того дня я ніколи не хворів — ні на запалення легенів, ні на грип, ні навіть на ангіну. Інфекції сечових шляхів теж не мав, і жодного інфікованого порізу. Застуди бували, але нечасто — з інтервалом у шість-сім років, і хоча кажуть, що люди, які не хворіють на застуду, зазвичай вразливі до інших, серйозніших хвороб, але мене це теж оминуло. Яюсь, на початку того жахливого 1956 року, в мене вийшов камінь із жовчного міхура. І хоча декому з читачів це може видатися дивним, попри все, що я розповідав, біль, з яким той камінь ішов, був для мене в чомусь навіть приємним. Бо то був перший сильний біль, який я відчував відтоді, як мав захворювання сечових шляхів, двадцять чотири роки тому. Хвороби, які забирали моїх друзів і близьких з мого покоління, аж доки нікого з них не лишилося взагалі: інсульт, рак, серцеві напади, хвороби печінки, крові, — не торкалися мене, оминали, як людина за кермом викручує його, щоб уникнути зіткнення з оленем чи єнотою на дорозі. В єдиній серйозній аварії я дістав лише подряпину на руці. 1932 року Джон Коффі зробив мені щеплення життям. *Стратив струмом життя,*

можна сказати. Рано чи пізно я вирушу на той світ — авжеж, вирушу, будь-які ілюзії щодо власного безсмертя, які я мав, розвіялися зі смертю Містера Джинглза, — але я мріятиму про смерть задовго до того, як вона мене знайде. Правду кажучи, я вже про неї мрію, мріяв відтоді, як померла Елейн Коннеллі. Та чи ж треба вам казати?

Я переглядаю ці сторінки, ворую їх тремтячими поплямованими руками й думаю, чи є в них бодай трохи сенсу. Як у тих книжках, що буцімто мають ушляхетнювати й утверджувати торжество життя. Я згадую проповіді свого дитинства, гучногосі утвердження в церкві Славимо Ісуса, Господь-бо Могутній, і я пригадую, як священники казали, що кожен горобець — під оком Господнім, що Він бачить і помічає навіть найдрібніше з-поміж своїх творінь. Коли я згадую Містера Джинглза і крихітні скалочки деревини, які ми знайшли в тій нірці на крові, то думаю, що так воно і є. Та все ж цей самий Господь пожертвував Джоном Коффі, який намагався чинити добро — у свій сліпий спосіб, пожертвував так дико, як старозавітні пророки приносили в жертву беззахисних ягнят... як Авраам без вагань приніс би в жертву рідного сина, якби йому справді наказали. Я згадую, як Джон сказав, що Вортон убив близнючок Деттерик їхньою любов'ю, бо вони любили одна одну, і отак воно щодня, у всьому світі. Коли щось стається, Бог дозволяє цьому статися, а коли ми кажемо: «Я не розумію», Бог відповідає: «А мені байдуже».

Я згадую Містера Джинглза, який помер, коли я стояв до нього спиною, бо мою увагу узурпувала недобра людина, чийм найвитонченішим почуттям, здавалося, був своєрідний різновид мстивої допитливості. Я згадую Дженіс, як із кожним поспівуванням збігали останні непритомні секунди її життя, поки я стояв біля неї навколішки під зливою.

«Припини, — намагався сказати я Джонові того дня в його камері. — Відпусти мої руки, я потону, якщо не відпустиши. Потону чи вибухну».

«Не вибухнете», — відказав він, прочитавши мої думки й від них усміхаючись. І найжахливіше те, що я не вибухнув. Досі.

Але принаймні одне лихо старизни не оминуло й мене: я потерпаю від безсоння. Пізно вночі я лежу в ліжку, слухаю вогке безнадійне кахикання німечних чоловіків і жінок, які кашлем прокладають собі курс дедалі глибше в старечий вік. Часом я чую дзвінок виклику, чи порипування підшов у коридорі, чи маленький телевізор місіс Джевїтс, з увімкненими нічними новинами. Я лежу тут, а якщо у вікно світить місяць, роздивляюся його. Я лежу тут і згадую Брутала, і Діна, а часом — і Вільяма Вортона, як він сказав: «Точно, нігере, я поганючий». Згадую Делакура, як він казав: «Начальнику Еджкомб, дивитися — я навчити Містер Джинглз новий трюк». Я згадую Елейн, яка стояла у дверях сонячної тераси й наказувала Бредові Долану дати мені спокій. А часом я поринаю в напівдрімоту й тоді бачу той тунель крізь запинало дощу, в якому стоїть, кутаючись у сутінки, Джон Коффі. У тих легких напівснах це ніколи не буває звичайним обманом зору; то завжди й напевно він, мій здоровань, просто собі стоїть і дивиться. Я лежу тут і чекаю. Думаю про Дженіс, про те, як я втратив її, як вона стекла крізь пальці разом із кров'ю під дощем, і чекаю. Ми всі зобов'язані померти, винятків не буває, я знаю це, але іноді, о Господи, яка ж довга ця Зелена миля.

ПІСЛЯСЛОВО АВТОРА

Гадаю, писати ще один роман у частинах мені більше не захочеться (хоча б тому, що для критиків це шанс потоптатися по твоїх кістках не один раз, а цілих шість), але саме по собі це таке переживання, від якого я б нізащо в житті не відмовився. Цю післямову я пишу напередодні публікування другої частини «Зеленої милі», і поки що експеримент наче вдалий, принаймні в плані продажу. А за це, Постійний читачу, я хочу подякувати тобі. А ще нас усіх розворушує новизна — ми трохи під новим кутом дивимося на стару справу розповідання історій. Не знаю, як для вас, а для мене все було саме так.

Я писав швидко, бо формат вимагав писати швидко. Частково в цьому був кайф, але таке писання могло породити купу анахронізмів. Наглядачі та в'язні слухають по радіо в блоці Е «Алею Аллена», але я сумніваюся, що Фред Аллен вів цю програму 1932 року. Те саме стосується Кея Кайзера та його «Коледжу музичної освіти». Я не виправдовуюся, але часом видається, що історію, яка щойно зникла за обрієм, набагато важче досліджувати, ніж Середні віки чи часи хрестових походів. Мені вдалося визначити, що Брутал справді міг назвати мишу на Милі Пароплавом Віллі (діснеївський мультик на той час існував уже чотири роки), але є в мене скрадлива підозра, що порнографічна книжечка-комікс про Попая і Олів Ойл — це справжній артефакт тієї епохи. Можливо, я трохи наведу лад у цьому

всьому, коли і якщо вирішу видати «Зелену милю» окремою книжкою... а може, й залишу ці ляпи. Зрештою, хіба сам великий Шекспір у п'єсі «Юлій Цезар» не допустив анахронізму у вигляді дзигаря, що б'є, задовго до того, як винайшли механічні годинники?

Якщо видавати «Зелену милю» окремим томом, то виникнуть свої труднощі, це я вже зрозумів. Частково тому, що книжку не можна публікувати в такому вигляді, як вона виходила — порційно. Оскільки за взірць мені правив Чарльз Діккенс, я розпитав у кількох людей, як Діккенс давав собі раду з проблемою поновлення сюжету попередніх епізодів у пам'яті читачів. Я очікував чогось на зразок стислого переказу змісту, як ті синопсиси, що передували кожному випуску моїх улюблених романів у частинах від «Сетедей Івнінг Пост», але виявилось, що Діккенс діяв більш витончено: вбудовував синопсис у свою оповідь.

Доки я роздумував, як мені це зробити, дружина не раз повторила (вона не те щоб пиляє, а просто іноді доволі безжально *обстоює* деякі думки), що я так і не закінчив історію Містера Джинглза, циркової миші. Я подумав, що вона має рацію, і потроху зрозумів, що, зробивши Містера Джинглза таємницею Пола Еджкомба в похилому віці, я зможу створити доволі цікаву «об'єднавчу історію». (Результат трохи скидається на ту форму, якої набула екранізація «Смажених зелених помідорів».) Власне, все в об'єднавчій історії Пола — його життя в будинку для старих «Сосни Джорджії» — вишло таким, як я й хотів. Зокрема, мені дуже сподобалось, як у свідомості Пола переплелися особистості санітара Долана й Персі Ветмора. Я цього не планував, то не був якийсь мій задум; як і все найкраще в художній літературі, цей сюжет просто прийшов перевальцем і сів на своє місце.

Насамперед я хочу подякувати Ральфові Вічінанці — за ідею «серійного трилера»; а також усім своїм друзям-видавцям у «Viking Penguin» і «Signet» за те, що взяли за

це, хоч спочатку й були налякані до смерті (усі письменники ж несповна розуму, і видавці, звичайно, про це знали). Ще хочу подякувати Марші Дефіліппо, яка розшифрувала цілий стенографічний блокнот з моїми карлючками й ніколи не нарікала. Ну... *нечасто* нарікала.

Та найбільша подяка належить моїй дружині Табіті, яка прочитала цю історію і сказала, що їй сподобалось. Я гадаю, майже всі письменники пишуть для якогось ідеального читача, і в мене такий читач — дружина. Ми рідко можемо дійти згоди, коли йдеться про те, що ми обоє пишемо (чорт, ми навіть скуповуючись у супермаркеті рідко можемо дійти згоди). Та коли вона каже, що книжка добра, то зазвичай так і є. Бо вона сувора, і якщо я махлюю чи зрізаю десь кути, вона завжди це бачить.

І тобі, Постійний читачу. Тобі теж дякую. Якщо в тебе будуть якісь ідеї щодо видання «Зеленої милі» окремим томом, будь ласка, дай мені знати.

Стівен Кінг
28 квітня 1996 року
Нью-Йорк

- за телефонами довідкової служби (050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life); (067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88

- на сайті Клубу: www.bookclub.ua
- у мережі фірмових магазинів див. адреси на сайті Клубу або за QR-кодом

Надсилається безоплатний каталог

Запрошуємо до співпраці авторів
e-mail: publish@ksd.ua

**Запрошуємо до співпраці художників,
перекладачів, редакторів**
e-mail: editor@ksd.ua

**Для гуртових
клієнтів**

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@ksd.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@ksd.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@ksd.ua

Кінг С.

К41 Зелена миля : роман / Стивен Кінг ; пер. з англ. О. Любенко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2018. — 432 с.

ISBN 978-617-12-4373-6 (PDF)

ISBN 978-0-7528-6433-4 (англ.)

Пол Еджкомб — колишній наглядач федеральної в'язниці штату Луїзіана «Холодна гора», а нині — мешканець будинку для літніх людей. Більш ніж півстоліття тому він скоїв те, чого досі не може собі вибачити. І тягар минулого знову й знову повертає його до 1932 року. Тоді до блоку Е, в якому утримували засуджених до смертної кари злочинців, прибули «новенькі». Серед тих, на кого чекала сумнозвісна Зелена миля — останній шлях, що проходить засуджений до місця страти, — був Джон Коффі. Його визнали винним у звалтуванні та вбивстві двох сестер-близнючок Кори й Кеті Деттерик. Поволі Пол усвідомив, що цей незграбний велетень, який скидався на сумирну дитину, не може бути монстром-убивцею. Але як врятувати того, хто вже ступив на Зелену милю?

УДК 821.111(73)

СТІВЕН КІНГ

МІСТЕР МЕРСЕДЕС
ЩО ВПАЛО, ТЕ ПРОПАЛО

КІНЕЦЬ ЗМІНИ

11/22/63

СЯЙВО

ДОКТОР СОН

ЗОНА ПОКРИТТЯ

ПІД КУПОЛОМ

МІЗЕРІ

ЯРМАРОК НІЧНИХ ЖАХІТЬ

ВОНО

ВІДРОДЖЕННЯ

ЛОВЕЦЬ СНІВ

КУДЖО

ТЕМНА ВЕЖА (ЦИКЛ)

ЧОТИРИ СЕЗОНИ

КРАЇНА РОЗВАГ

ЧОТИРИ ПІСЛЯ ПІВНОЧІ

КРІСТІНА

ПРОТИСТОЯННЯ

СЕРЦЯ В АТЛАНТИДІ

ПУЛЬТ ҐВЕНДІ